

ĀDOLFS ŠILDE

90-4
494

Ādolfs
Šilde

PA

DEPORTĒTO

PĒDĀM

Grāmatu Drauga

i z d e v u m i

Anšlavs Eglītis	Misters Sorrijs, romāns
Ādolfs Šilde	Pa deportēto pēdām
E. H. Tamsāre	Karinas mīlestība. romāns
Auni Nuolivāra	Gane, kalpone un saimniece, romāns
Aida Niedra	Piektais bauslis, romāns
Andr. Johansons	Leoparda āda, esejas
Tomass Hardijs	Skaidra sieviete, romāns
Anšlavs Eglītis	Es nebiju varonis, romāns
Mariss Vētra	Rīga toreiz..., atmiņu grāmata
Vilh. Mobergs	Jaunajā zemē, romāns
Aida Niedra	Pilsēta pie Daugavas, romāns
Irma Grebзде	Ikdiena, noveļu krā- jums
Mariss Vētra	Div' dūjiņas, atmiņas par atbrīvošanas ci- ņām
Vald. Kārklīšs	Teika par septiņiem kuģiem, romāns
F. E. Sillanpē	Cilvēki vasaras naktī. romāns.
Dz. Zeberiņa	Ģimenes pavards, moderna pavāru grāmata
E. M. Remarks	Laiks milēt, laiks mirt, romāns (izpār- dots)
Henriks Ibsens	Pers Gints, ilustrēts luksus izdevums
T. Plivjē	Berlīne, romāns
S. Salminene	Ilgais pavasaris, romāns (izpārdots)
M. Vētra	Karaļa viesi (izpārdots)
K. Miķelsone	Ēdenes rapsodija, romāns (izpārdots)
Saša Ziemeļis	Džungļu mednieks (izpārdots)
I. Grebзде	Rudens negaiss, romāns
L. Pērļupe	Priekšpilsētas noslē- pums, bērnu grām.

(Turpinājums uz otra atloka)

90-4
L 797

PA

PEDAM

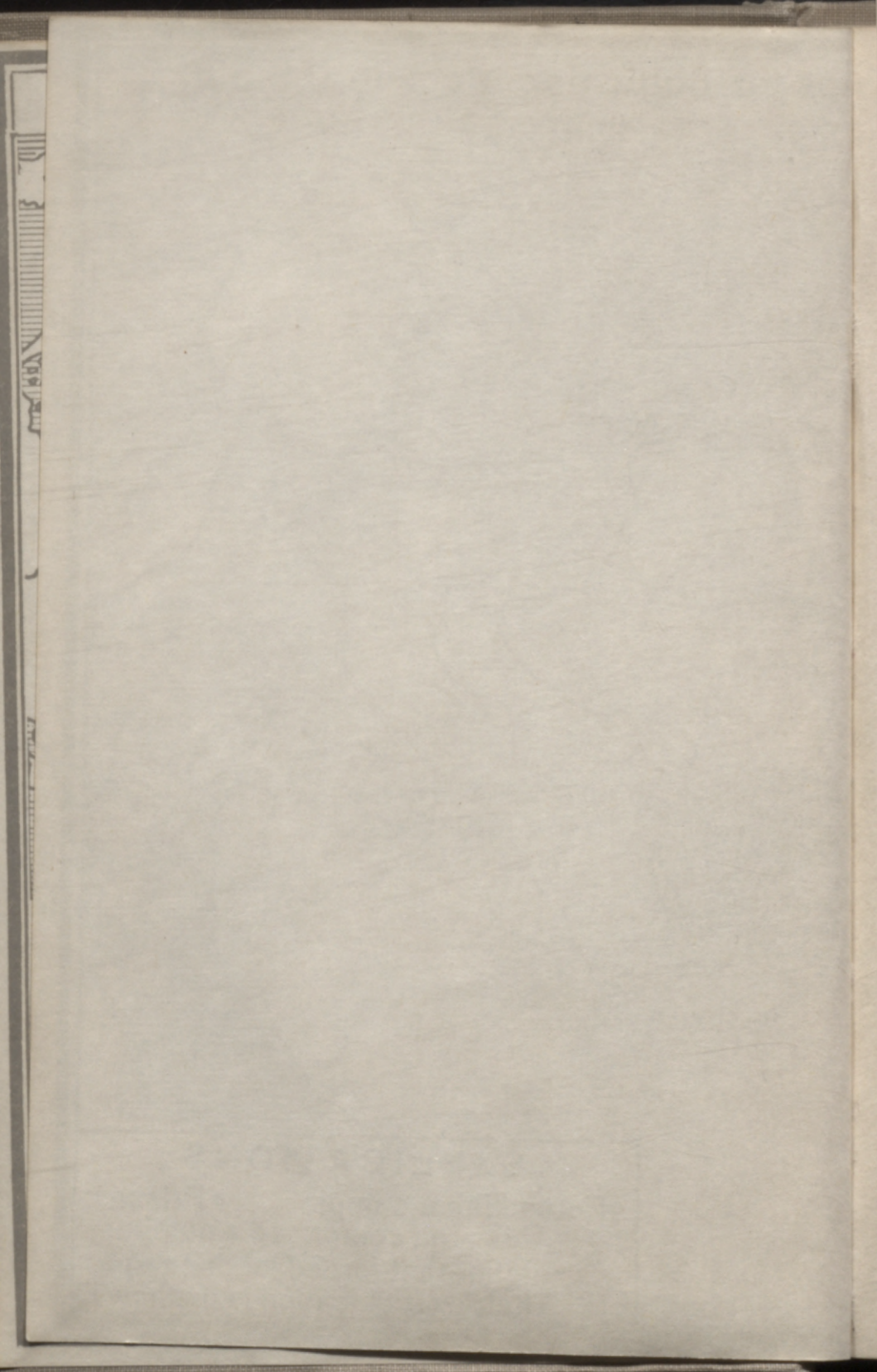
alls
de
PA DEPORTETO PEDAM
[C]

Documented map of forced labor camps for Baltic deportees in U.S.S.R.

EXPLICATIONS

○ Forced labor camps; ● Prisons:
 [Shaded Area] This area comprised a number of itinerant forced labor camps. Their exact location is unknown.

B, L

90-4
797

0451

9

ĀDOLFS ŠILDE

PA DEPORTĒTO
===== PĒDĀM

L A T V I E Š I
P A D O M J U
V E R G U D A R B Ā

1956 * GRĀMATU DRAUGS

24

COPYRIGHT, 1956, BY ĀDOLFS ŠILDE

All rights reserved. This book, or parts thereof, must not be reproduced in any form without permission.

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

~~91-31.354~~

0307049454

Karti zīmējis ELMARS OZOLS

PRIEKŠVārds

Šis grāmatas autoram izdevies runāt apmēram ar 2000 atbrīvotiem vācu kara gūstekņiem un civilinternētiem, kas, sākot ar 1955. gada oktobri, pēc smagiem ciešanu gadiem padomju spaidu darba nometnēs, cietumos un izsūtījuma vietās, atgriezās savā dzimtenē. Šie pārnācēji, kuņus glāba no bojā ejas vācu valsts kanclers Konrads Ādenauers, panākdams 9626 vācu kara gūstekņu atbrīvošanu, pa lielākai daļai bija atradušies kopā ar latviešu un pārējo baltiešu politiskiem ieslodzītiem un deportētiem. Liecības, kas nonāca mūsu rokās, bija plašs un diezgan precīzs materiāls deportāciju vietu, vergu darba nometņu un cietuma režīma, politisko ieslodzīto nemieru un raksturīgāko notikumu apzināšanai. Dažas līdzīgas liecības bija iegūtas no pārnācējiem jau agrāk. Viss šis liecību un datu kopojums ļāva izsekot kā vienas daļas deportēto likteņim, ko skāra vajāšanas 1940./41. gadā, tā vēl jo lielākā mērā drausmīgajiem notikumiem pēc 1945. gada.

Tādēļ viss, kas apskatīts šai grāmatā, balstās uz liecību materiāla. Padomju soda sistēmas noskaidrošanai, kā arī orientācijai par deportāciju vietu saimniecisko lomu padomju saimniecībā un klimatiskiem apstākļiem pievienoti daži vispārēji paskaidrojumi.

Ievērojot to, ka pēdējā laikā radusies prāva literatūra, kas aplūko vergu darbu un padomju terora metodes, faktu kopojums, kas ietverts šai darbā, aprobežojas ar baltiešu, galvenokārt latviešu politiski vajāto

un deportēto likteņa aplūkojumu. Bez tam izlietoti sevišķi tie fakti, kas dod pārskatu par šo vajāto pēdējā laika situāciju. Kaut arī grāmatas autoram zināmi daudzi aprakstā minēto personu vārdi, saprotamu iemeslu dēļ tas atturas tos pieminēt. Tāpat liecību devēji lūguši neminēt viņu vārdus.

Savas liecības viņi tomēr nodevuši, izpildīdami savu latviešu draugu ciešo piekodinājumu: „Ja Tu kādreiz atgriezies brīvajā pasaulē, stāsti par mūsu ciešanām!”

Š t u t g a r t ē , 1956. gada jūnijā.

●

SPAIDU DARBU NOMETNES, IZSŪTĪŠANA UN CIETUMI

Prof. Dr. Kārlis Balodis, kas pēc pirmā pasaules kara pārcēla savu zinātnisko darbību no Berlīnes uz Rīgu, labprāt izmantoja Latvijas valdības aicinājumu uzņemties finanču lietpratēja pienākumus miera sarunu delegācijā Maskavā. Latviešu zinātnieks, būdams pārliecināts sociālists, ar vislielāko interesi nodevās pētījumiem, lai — kā viņš pats saka — „iepazītos ar apstākļiem vienīgajā zemē, kur valdīja pārliecināti un radikāli sociālisti-marksisti“. Viņš uzturējās Maskavā no 1920. gada 3. maija līdz 12. jūlijam.

Savu pētījumu un saimniecisko apsvērumu rezultātus viņš ietvēris 60 lappušu biezā grāmatiņā Sowjet-Russland (Verlagsgenossenschaft „Freiheit“ G.m.b.H., Berlin 1920.).

Nekas prof. Balodi nepārsteidz tik lielā mērā, kā **t e r r o r s** šīnī sociālisma valstī.

„Vai zem boļševiku valdības,“ jautā Balodis, „nav nekādu izredžu uz saimnieciskās dzīves uzlabošanos? Taču — bet tad pienāktos pakļaut līdzšinējās saimnieciskās metodes pamatīgai revīzijai. Vispirmā kārtā jāatbrīvojas no terrora un nāves sods jāatceļ ne vien nomināli.“

Jāatbrīvojas no terrora...

Leņinu apmainīja Staļins. Revolūcionārais terrors pārvērtās sistēmā. Saimnieciskais sabrukums, ko ievādīja īpašumu kolektīvizācija un privātās iniciatīvas iznīcināšana, būtu pilnīgs, ja Staļins nebūtu atradis kādu izeju vergu darbā. Arī tas saimnieciski nav augstvērtīgs, tomēr ļauj, kaut ar kolosāliem upuriem, iegūt normālai produkcijai nepieejamos un cilvēka dzīvībai riskantos apgabalos svarīgas jēlvielas, rakt kanāļus, celt dzelzceļus un rūpnīcas. Dabas bagātību atrašanās arktikā, Tātajos Austrumos un Sibīrijā bija zināma arī krievu cariem. Angļu ģeologi jau vairākus gadu desmitus pirms pirmā pasaules kara bija izdarījuši zinātniskus pētījumus un urbumus, par ko valsts iestādēs glabājās sīki dati un plāni. Šos plānus tomēr neīstenoja, jo tie prasīja pārāk lielus cilvēku upurus. Padomju varu tas tomēr neatturēja, — tā ķērās pie milzīga aparāta izveidošanas, kam pienācās atrast miljoniem cilvēku paredzēto uzdevumu veikšanai.

Ar to lika pamatu vergu darbam un padomju spaidu darba nometnēm. Līdz ar to tās kļuva par padomju saimniecības un sociālās struktūras būtisku sastāvdaļu. Kā tādu to pēc 1928. gada iebūvēja padomju piecgades plānā. Arī jaunajā piecgades plānā līdz 1960. gadam šai sistēmai savukārt ierādīta svarīga vieta, kaut arī apslēptā veidā.

Spaidu darba nometnes sāka plānveidīgi darboties 1930. gadā. Tagad tās pārklāj visu Padomju Savienību, izņemot joslu, kas izplešas rietumos un dienvidos no Volgas.

Līdz 1934. g. 10. jūlijam spaidu darba nometnes pakļāva tieslietu ministrijai, pēc tam tās nodotas īpašai pārvaldei GULAG (Glavnoje upravļeniije izpravikeļnotrudovich lagerei), kas ir iekšlietu ministrijas, faktiski MVD sastāvdaļa. GULAG pārziņa visas soda iestādes, cietumus un pārmācības namus, kā arī spaidu darba nometnes. Šī kopējā pārvalde vien norāda uz visu soda vietu radniecību.

Padomju iestādes apzīmējušas spaidu darba nometnes par labošanas iestādēm (izpravikeļnīje trudovije

lagera), bet ar 1951. gadu un vēlāk, kad politiskos ieslodzītos sāka atšķirt no slepkavām un kriminālistiem, par režīmu nometnēm. Kriminālistiem atrodoties kopā ar politiski sodītām personām, tās dēvēja arī par vispārējām nometnēm.

Šinīs vispārējās nometnēs atradās sekojošu sodīto kategorijas:

1. Padomju pavalstnieki, kas politiski neuzticami. Tie savukārt sadalās:
  - a) spiegos, kam pieskaita vācu kolonistus un dažas mazākuma tautības,
  - b) sociāli bīstamos elementos un boļševisma pretiniekos (lauksaimnieki, kuŗu zeme kollektīvizēta u.c. nacionālizētu īpašumu īpašnieki);
2. Kollaboranti (kas sadarbojušies ar vācu okupācijas varu vai tās militāriem spēkiem otrā pasaules kara laikā);
3. Nacionālu organizāciju locekļi (kādi latviešu daļā ir aizsargi, pārkonkrustieši u.c. pretpadomju organizāciju locekļi, visu politisko partiju aktīvi locekļi, izņemot komunistus, bet gan arī tādi, kas atzīti par trockistiem, korporāciju locekļi u.c.);
4. Pirmā pasaules kara un brīvības cīņu dalībnieki, kas cīnījušies pret padomju varu (t.s. baltgvardisti);
5. Okupēto zemju valsts ierēdņi, kas atradušies svarīgākos amatos, tiesneši, prokurori, policisti, cietumu uzraugi, robežsargi;
6. Parlamentārieši un valdības locekļi;
7. Personas, kas slēpušas ieročus;
8. Padomju iestāžu sodīto politiski neuzticamo un sociāli bīstamo elementu ģimenes locekļi;
9. Kriminālisti.

Spaidu darba nometnēs novieto dažādu tautību piederīgos. Baltiešiem nav savu īpašu spaidu darba nometņu. Ir gan tādas nometnes, kur baltieši pārsvarā. Bez tam atsevišķās nometnēs ir šachtu vai līdzīgas

darba nometnes, kur vairākumu izveido latvieši par sevi vai visi baltieši kopā.

Pēdējos gados, bet sevišķi ar 1955. gada rudeni, spaidu nometnēs nodarbināti gan tādi, kas atrodas aiz dzelozstieplēm un visstingrākā nometnes režīmā, gan arī tādi, kas izsludināti par „brīvlaistiem“ un kam atļauts uzturēties ārpus nometnes teritorijas. Kaut arī tos nepieskaita nometnes iemītniekiem, viņi spiesti strādāt līdzšinējā darba vietā, t.i. šachtā vai citā piespiedu darbā. Mainījies ir tikai tas, ka „brīvlaistos“ neapsargā bruņota sardze un suņi, kā pirms tam un tiem no algas neizdara atvilkumus uzturam, pajumtei un pārvaldes vajadzībām, bet pilnīgas kustības brīvības nav arī tiem. „Brīvlaistie“ joprojām atrodas MVD uzraudzībā, lai gan to izdara mazāk uzkrītoši. Tiem ļauts attālināties no nometnes tikai zināmā atstatumā.

Pirms šāda veida atbrīvošanas ieslodzītajiem lika parakstīt darba līgumus ar līdzšinējo darba vietu uz trim vai vairāk gadiem. Tādā veidā šo cilvēku darba spēks nodrošināts soda apgabalam arī turpmākajam laikam.

Bez šiem „brīvlaistajiem“, kas piesaistīti agrākajām spaidu darba nometnēm, ir „brīvlaistie“, kam ļauj pārcelties uz iepriekš paredzētām padomju izsūtījuma vietām.

Baltiešu deportētie un sodītie nonāca, jau sākot ar 1941. gada deportācijām, daļēji spaidu darba nometnēs, daļēji izsūtījuma apgabalos.

Izsūtījuma apgabala režīms atšķiras no spaidu darba nometnes režīma ar ierobežotu kustības brīvību. Uz šādiem izsūtījuma apgabaliem izsūtīja lielāko daļu 1949. gada masu deportāciju upuru, kas bija kolektīvizēto lauku īpašumu vai pilsētu un lauku uzņēmumu īpašnieki, kā arī citi „pretpadomju elementi“. No gūsta atbrīvotos leģionārus 1946. un nākamajos gados turpretim ievietoja spaidu darba nometnēs. Viņu atbrīvošana no gūsta bija tikai islaicīgs un tīri formāls

akts, lai tos pēc tam sodītu un nosūtītu vergu darbā uz noietnēm.

Bez jau minētām izsūtīto un sodīto baltiešu katēgorijām jāmin vēl cietumnieki. Kamēr masu deportāciju gadījumos atkrita pratināšana t.s. čekā, tikmēr tais gadījumos, kur kādu apcietināja, vairāku mēnešu pratināšana nobeidzās ar ievietošanu cietumā. No Latvijas un pārējo Baltijas valstu cietumiem šos notiešatos pārveda uz padomju cietumiem, kas ierīkoti politiskiem ieslodzītiem.

Kā oktobra revolūcijas anachronisms jāmin tas, ka cietumnieki, kas apzīmēti par politiskiem noziedzniekiem, padomju cietumos atbrīvoti no darba. Oktobra revolūcijas vadoņi bez izņēmuma bija sēdējuši cietumos, kas tos bija noskaņojuši pret darba uzspiešanu cietumniekiem.

Zinot miljoniem spaidu darba noietņu iemītnieku drausmīgo likteni un izmantošanu visnesaudzīgākai ekspluatācijai, cietumnieku atbrīvošana no darba izklausās tīri paradoksāla.

Spaidu darba noietņu iemītnieki arī ir cietumnieki un pakļauti ciešai un nepārtrauktai MVD uzraudzībai. Tie tāpat sodīti ar padomju kodeka dažādiem soda mēriem kā parastie cietumnieki.

Pārliecinoties par baltiešu soda mēriem spaidu darba noietnēs, redzams, ka soda mēri grozās no 10 līdz 25 gadiem. Tikai pavisam reti piespriesti 7 gadi. Turpretim ir tādi, kas sodīti ar 25 gadiem un vēl papildus 5 gadu sodu. Šinī gadījumā papildus sods gan jāsaprot kā kas līdzīgs „tiesību atņemšanai“ rietumu tiesu praksē, jo tā nav soda prolongācija. Bet arī šādi soda pagarinājumi paredzēti. Padomju spaidu darba noietnēs ir daudzi tādi baltieši, kam piespriesti 25+25+25 gadi. Visi šie sodi saistīti ar padomju soda kodeka 58. pantu.

Iepazīsimies tādēļ ar 58. panta un tā daudzo apakšpantu saturu.

IZVILKUMS NO PADOMJU SODA KODEKA

NOZIEGUMI PRET VALSTI

1. Kontrrevolūcionāri noziegumi

58(1) paragr. Par kontrrevolūcionāru darbību uzskatāma katra darbība, kas vērsta uz strādnieku un zemnieku padomju un no tām, saskaņā ar Padomju Sociālistiskās Republiku Savienības konstitūcijas un Savienības republiku satversmēm, vēlētu Padomju sociālistiskās republiku savienības, federatīvo un autonomo republiku strādnieku un zemnieku valdību gāšanu, sairdināšanu vai vājināšanu vai Padomju Sociālistiskās republiku Savienības ārējās drošības un tās svarīgāko saimniecisko, politisko un proletāriāta revolūcijas nacionālo sasniegumu sairdināšanu vai vājināšanu.

Balstoties uz darba ļaužu kopējo interešu starptautisko solidaritāti, līdzīga veida nodarījumi ir kontrrevolūcionāri arī tad, ja tie vēršas pret citu darba ļaužu valsti, kaut arī tā Padomju Sociālistiskai Republikai Savienībai nepiederētu.

58(1a) paragr. Tēvzemes nodevību, t.i. nodarījumus, ko izdarījuši padomju pilsoņi, kaitējot Padomju Sociālistiskās Republiku Savienības militāram spēkam, tās valsts neatkarībai vai robežu neaizkaņamībai, kā spiegošanu, militāro vai valsts noslēpumu izpaušanu, pārbēgšanu pie ienaidnieka vai aizmukšanu uz ārzemēm, soda —

ar augstāko soda mēru — nošaušanu, to apvienojot ar visu īpašumu konfiskāciju, bet, ja ir vainu mīkstinoši apstākļi — ar brīvības atņemšanu uz desmit gadiem, to apvienojot ar visu īpašumu konfiskāciju.

58(1b) paragr. Ja šos nodarījumus izdarījusi militāra persona, sods savienots ar smagāko soda mēru — nošaušanu, to apvienojot ar visu īpašumu konfiskāciju.

58(1c) paragr. Ja militāra persona aizbēg uz ārzemēm, sodāmi viņas ģimenes pilngadīgie locekļi, ja tie

kaut kādā veidā pabalstījuši nodevības sagatavošanu vai šo nodevību, vai par to zinājuši, bet nav ziņojuši iestādēm —

ar brīvības atņemšanu no pieciem līdz desmit gadiem, šo sodu apvienojot ar visu īpašumu konfiskāciju.

Pārējie nodevēja ģimenes pilngadīgie locekļi, kas ar viņu dzīvojuši kopā vai nozieguma pastrādāšanas laikā viņa uzturēti — zaudē savas vēlēšanu tiesības un tiek izsūtīti uz attāliem Sibīrijas apgabaliem.

58(1d) paragr. Ja militāra persona neuzrāda nodevību, ko kāds sagatavo vai kas izdarīta, to soda — ar brīvības atņemšanu uz desmit gadiem.

Ja šo pienākumu neizdara citi pilsoņi (kas nav militārajā dienestā), tos soda saskaņā ar 58(12). pantu.

58(2) paragr. Kas izdara bruņotu sacelšanos vai ielaušanos ar bruņotām bandām padomju teritorijā kontrrevolūcionāros nolūkos, kas sagrābj centrālo vai vietējo varu tanī pašā nolūkā, bet sevišķi, lai ar varu atdalītu no Padomju Sociālistiskās Republiku Savienības un atsevišķās Savienības republikas kādu tās teritorijas daļu, vai lai atceltu līgumu, ko Padomju Savienība parakstījusi ar ārzemju valstīm, sodāms —

ar sociālās paš aizsardzības smagāko soda mēru — nošaušanu vai izsludināšanu par darba ļaunu ienaidnieku, šo sodu apvienojot ar īpašumu konfiskāciju, federatīvās republikas pavalstniecības un Padomju Savienības pavalstniecības atņemšanu un izraidīšanu uz mūžu no Padomju Savienības teritorijas; konstatējot vainu mīkstinošus apstākļus, brīvības sodu var samazināt, bet ne zem trim gadiem, to apvienojot ar pilnīgu vai daļēju īpašumu konfiskāciju.

58(3) paragr. Attiecību uzturēšana ar ārzemju valsti vai tās atsevišķiem pārstāvjiem kontrrevolūcionāros nolūkos vai katra veida priekšrocību piešķiršana ārzemju valstij, kas atrodas ar Padomju Savienību karā, bruņotā intervencijā vai izdara pret to blokādi, sodāma —

ar sociālās paš aizsardzības sodiem, kas paredzēti šī sodu kodeka 58(2). pantā.

58(4) paragr. Kas atbalsta kaut kādā veidā to starptautiskās buržuāzijas daļu, kas neatzīst komunistiskās sistēmas kā kapitālistiskās sistēmas atvietoējuma vienlīdzīgās tiesības un gatavo tās gāšanu vai atbalsta sociālas grupas un organizācijas, kas atrodas buržuāzijas ietekmē vai tās tieši organizētas, lai piekoptu Padomju Savienībai naidīgu darbību, sodāms —

ar brīvības sodu, ne mazāku par trim gadiem, to apvienojot ar pilnīgu vai daļēju īpašuma konfiskāciju; bet sevišķi smagā gadījumā — ar soda paaugstināšanu līdz sociālās paš aizsardzības soda augstākajam soda mēram — nošaušanai vai izsludināšanai par darba ļaunu ienaidnieku, to apvienojot ar federālās republikas un līdz ar to Padomju Savienības pavalstniecības atņemšanu, izraidīšanu uz mūžu no Padomju Savienības un īpašumu konfiskāciju.

58(5) paragr. Par konspiratīvu sakaru uzturēšanu ar svešu valsti vai tanī esošo sociālo grupu pārstāvjiem, par viltotu dokumentu lietošanu un līdzīga veida darbību, kuŗas nolūks ir kuŗa pieteikums, bruņota intervencija pret Padomju Savienību vai citi nedraudzīgi akti, sevišķi blokāde, Padomju Savienības valsts īpašuma apķīlāšana, diplomātisko attiecību pārtraukšana, ar Padomju Savienību parakstīto līgumu laušana u.tml., vainīgais sodāms —

ar sodiem, kas paredzēti šī sodu kodeksa 58(2). pantā.

58(6) paragr. Spiegošana, t.i. tādu ziņu tālākdošana, piesavināšanās vai ziņu uzkrāšana tālākdošanai, kuŗām pēc satura ir sevišķi aizsargājams valsts noslēpumu nozīme, lai ar to pakalpotu ārzemju valstīm, pretrevolūcionārām organizācijām vai privātpersonām, sodāma —

ar brīvības sodu, ne mazāku par trim gadiem, to apvienojot ar pilnīgu vai daļēju īpašumu konfiskāciju; bet tais gadījumos, kuŗ spiegošana vissmagākā mērā kaitē Padomju Savienībai vai var kaitēt, sods paaugstināms līdz smagākajam soda mēram — nošaušanai vai izsludināšanai par darba ļaunu ienaidnieku, to apvienojot ar federālās republikas un līdz ar to Padomju Savienības pavalstniecības atņemšanu, izraidīšanu uz

mūžu no Padomju Savienības un īpašuma konfiskāciju.

Tādu saimniecisku ziņu tālākdošana, piesavināšanās vai ziņu uzkrāšana, kuŗām pēc satura ir sevišķi aizsargājamu valsts noslēpumu nozīme, bet paņemtas pretēji likuma noteikumiem vai pretēji iestādes, uzņēmuma vai saimnieciska pasākuma vadītāja rīkojumam, lai ar to pakalpotu augšā norādītām organizācijām un personām, vienalga, vai tas noticis pret atlidzību vai bez tās, sodāma —

ar brīvības sodu līdz trim gadiem.

1. piezīme. Par sevišķi sargājamiem valsts noslēpumiem uzskatāmas tās ziņas, kuŗas Padomju Savienības Tautu komisāru padomes publiski izsludinātas saziņā ar federālo republiku tautu komisāru padomēm īpašā sarakstā.

2. piezīme. Ciktāl spiegošanu izdarījusi viena šī kodeka 193(1). pantā minēta persona, jāpieturas pie šī kodeka 193(24). panta noteikumiem.

58(7) paragr. Kaitējumi, kas kontrrevolūcionārā nolūkā izdarīti valsts rūpniecībai, valsts satiksmes uzņēmumiem, naudas apgrozībai vai kredīta sistēmai, kā arī kooperācijai, izmantojot valsts iestādes un uzņēmumus vai traucējot to normālo darbību, kā arī valsts iestāžu un uzņēmumu nelietīga izmantošana vai to darbības traucēšana, kas izdarīta bijušo īpašnieku vai ieinteresētu kapitālistisku organizāciju interesēs, sodāmi —

ar sodiem, kas paredzēti šī sodu kodeka 58(2). pantā.

58(8) paragr. Terroristiski akti pret padomju varu vai strādnieku un zemnieku revolūcionāro organizāciju funkcionāriem, kā arī terroristiski akti no to personu puses, kas kādai kontrrevolūcionārai organizācijai nepieder, sodāmi —

ar sodiem, kas paredzēti šī sodu kodeka 58(2). pantā.

58(9) paragr. Kas izdarījis kontrrevolūcionārā nolūkā ar spridzināšanu, dedzināšanu vai citādā veidā dzelzceļa vai citu satiksmes ceļu un līdzekļu, ziņu pārraidīšanas ietaišu, ūdensvada, publisku noliktavu vai

citu valsts vai tautas īpašuma postījumus un bojājumus, sodāms

ar sodiem, kas paredzēti šī sodu kodeka 58(2). pantā.

58(10) paragr. Propaganda vai aģitācija, ar kuŗu uzaicina uz padomju varas gāšanu, sairdināšanu vai vājināšanu vai kontrrevolūcionāra nozieguma izdarīšanu (šī sodu kodeka 58(2)—58(9). panti), kā arī tāda paša satura rakstu izplatīšana, izgatavošana vai uzglabāšana, sodāma —

ar brīvības sodu, ne mazāku par sešiem mēnešiem.

Ja šos nodarījumus izdara nemieru laikā, izmantojot masu reliģiskus vai nacionālus aizspriedumus, kaŗa laikā vai vietās, kur izsludināts kaŗa stāvoklis, tad vainīgā persona sodāma —

ar sodiem, kas paredzēti šī sodu kodeka 58(2). pantā.

58(11) paragr. Katra veida organizātoriska darbība, kā arī līdzdalība organizācijā, kas sagatavo vai izdara šīnī sodu kodeka sadaļā paredzētu noziegumu, sodāma —

ar sodiem, kas paredzēti šīs sadaļas attiecīgos pantos.

58(12) paragr. Par kontrrevolūcionāra nozieguma sagatavošanu vai šāda nozieguma izdarīšanas gadījuma, par ko ticamā ceļā iegūta informācija, neuzrādīšanu, vainīgā persona sodāma —

ar brīvības sodu, ne mazāku par sešiem mēnešiem.

58(13) paragr. Aktīva izrīcība un aktīva cīņa pret strādnieku šķīru un revolūcionāro kustību, kas izdarīta cara laikā vai kontrrevolūcionārajās valdībās pilsoņu kaŗa laikā, pildot atbildīgu amatu vai strādājot slepenajā dienestā (aģentūrā), sodāma —

ar sodiem, kas paredzēti šī sodu kodeka 58(2). pantā.

58(14) paragr. Kontrrevolūcionāra sabotāža, t.i. ziņāmu pienākumu apzināta neizpildīšana vai to nepieņemama izpildīšana ar nodomu un īpašu nolūku kaitēt valdībai un valsts aparāta funkcionāriem, sodāma —

ar brīvības sodu, ne mazāku par vienu gadu, to apvienojot ar pilnīgu vai daļēju īpašuma konfiskāciju; gadījumos, kur rodas sevišķi smagi apstākļi — soda

paaugstināšana līdz augstākajam soda mēram, nošaušanai, to apvienojot ar īpašuma konfiskāciju.

Labākai orientācijai atkārtosim vēl 58. pantā atsevišķos punktos uzskaitītos noziegumus:

1. punkts — tēvzemes resp valsts nodevība,
  - a) ko izdarījusi civīlpersona,
  - b) ko izdarījusi militāra persona.
2. punkts — bruņota sacelšanās.
3. punkts — sakaru uzturēšana ar ārvalstīm.
4. punkts — svešu varu atbalstīšana pret Padomju Savienību.
5. punkts — kara un naidīgas darbības provocēšana pret Padomju Savienību.
6. punkts — spiegošana.
7. punkts — kaitniecība.
8. punkts — pret padomju varu pielietotais terrors.
9. punkts — diversija.
10. punkts — pretpadomju propaganda un aģitācija.
11. punkts — darbošanās pretpadomju organizācijās.
12. punkts — kontrrevolucionāru neuzrādīšana.
13. punkts — atbildība par kontrrevolucionāru darbību, kas notikusi pirms padomju varas nodibināšanās vai pilsoņu kara laikā.
14. punkts — sabotāža.

Notiesājot pēc padomju sodu kodeka 58. panta, izraudzītam upurim inkriminē parasti vairākus noziegumus. Piemēram, latviešu un igauņu leģionāriem bez 58. panta 4. punkta liek atbildēt arī par 11. punktā paredzēto kontrrevolucionāro noziegumu. Tie, kuri notiesāti ar 11. punktu, kas nāk kā piedeva citiem 58. panta apsūdzības punktiem, nevar cerēt uz amnestiju, vai tiem paredzētas īpašas represijas.

Ar augstākās padomes prezidija 1947. gada 26. maija ukazu nāves sodu Padomju Savienībā atcēla. Tās pašas padomes prezidijs 1950. gada 12. janvārī atjaunoja nāves sodu tautas nodevējiem, spiegiem un diversantiem. Nāves soda gadījumus ar 1953. gada 6. maija ukazu vēl paplašināja.

Pretēji civilizētās pasaules krimināltiesību principiem, Padomju Savienībā jāatbild arī to personu ģimenes locekļiem, kas notiesāti pēc 58. panta 1. punkta. Šis apsūdzības punkts figurē ļoti bieži baltiešu apsūdzībās, kāpēc notikusi un notiek ģimenes locekļu aizvešana kopā ar galveno apsūdzēto.

Padomju krimināltiesību principi atšķiras no rietumtautu krimināltiesībām vēl ar to, ka pēc pirmējām nav sodāms tikai tas, kas ir atļauts, kamēr rietumu tiesību izpratnē sodāma tikai tāda darbība, kas tieši aizliegta. Tas daudz ko groza, un kamēr pirmajā gadījumā ikviens pakļauts neziņai un patvaļai, tikmēr otrā gadījumā skaidri zināms, kas ar likumu noliegts un līdz ar to sodāms.

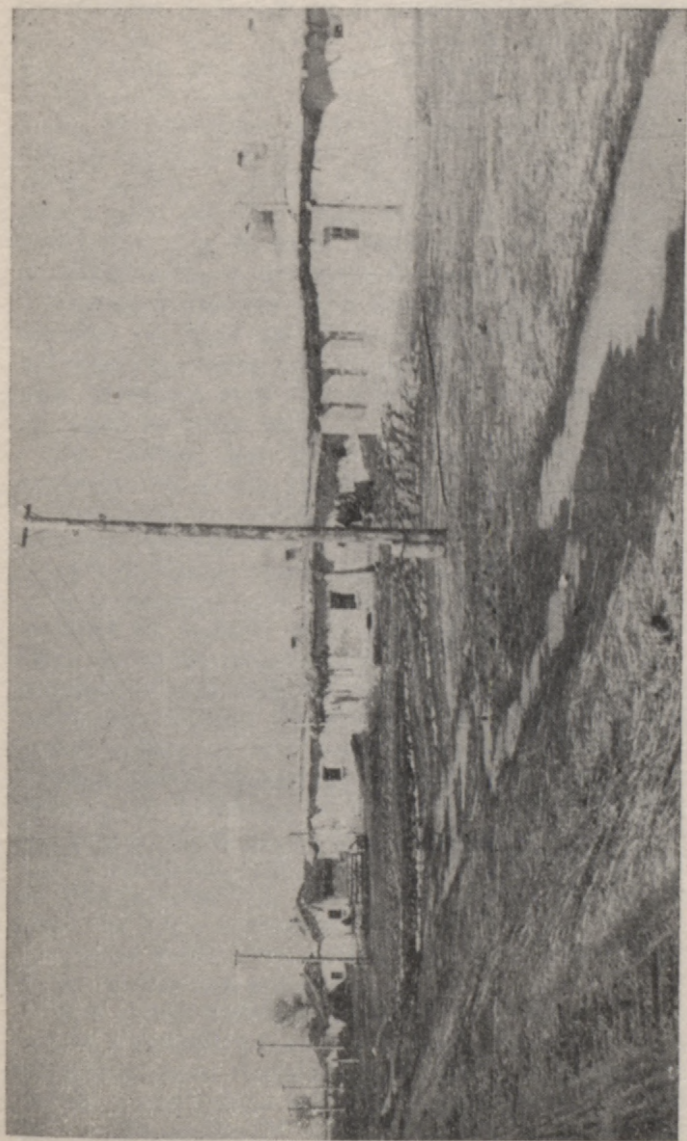
Padomju izmeklēšanas iestāžu uzdevums ir sastādīt apsūdzības rakstu. Kaut gan katra apcietinātā liktenis jau iepriekš apzīmogots, čeka un padomju prokurātūra pieliek milzīgas pūles apsūdzības raksta sastādīšanā. Kāds latvietis, ko 1948. gadā tiesāja Ļeņingradā, izsakās, ka viņa apsūdzības rakstam bijušas 400 lappuses. Tikai no tā apsūdzētais uzzina, kādi noziegumi tam uzvelti un par ko viņam piespriež 25 gadus vai līdzīgu soda mēru.

Apsūdzības rakstu liek apsūdzētam parakstīt. Ja tas atsakās to darīt, viņu spīdzina. Padomju ierēdņi atbildīgi savai priekšniecībai, ka viņi parakstu dabūs, kādēļ tie atrod līdzekļus šī uzdevuma izpildīšanai. Izmeklēšana pret „kontrrevolucionāriem“ ilgst parasti gadu vai vēl ilgāk. Tikai sievietēm tā ir dažreiz īsāka.

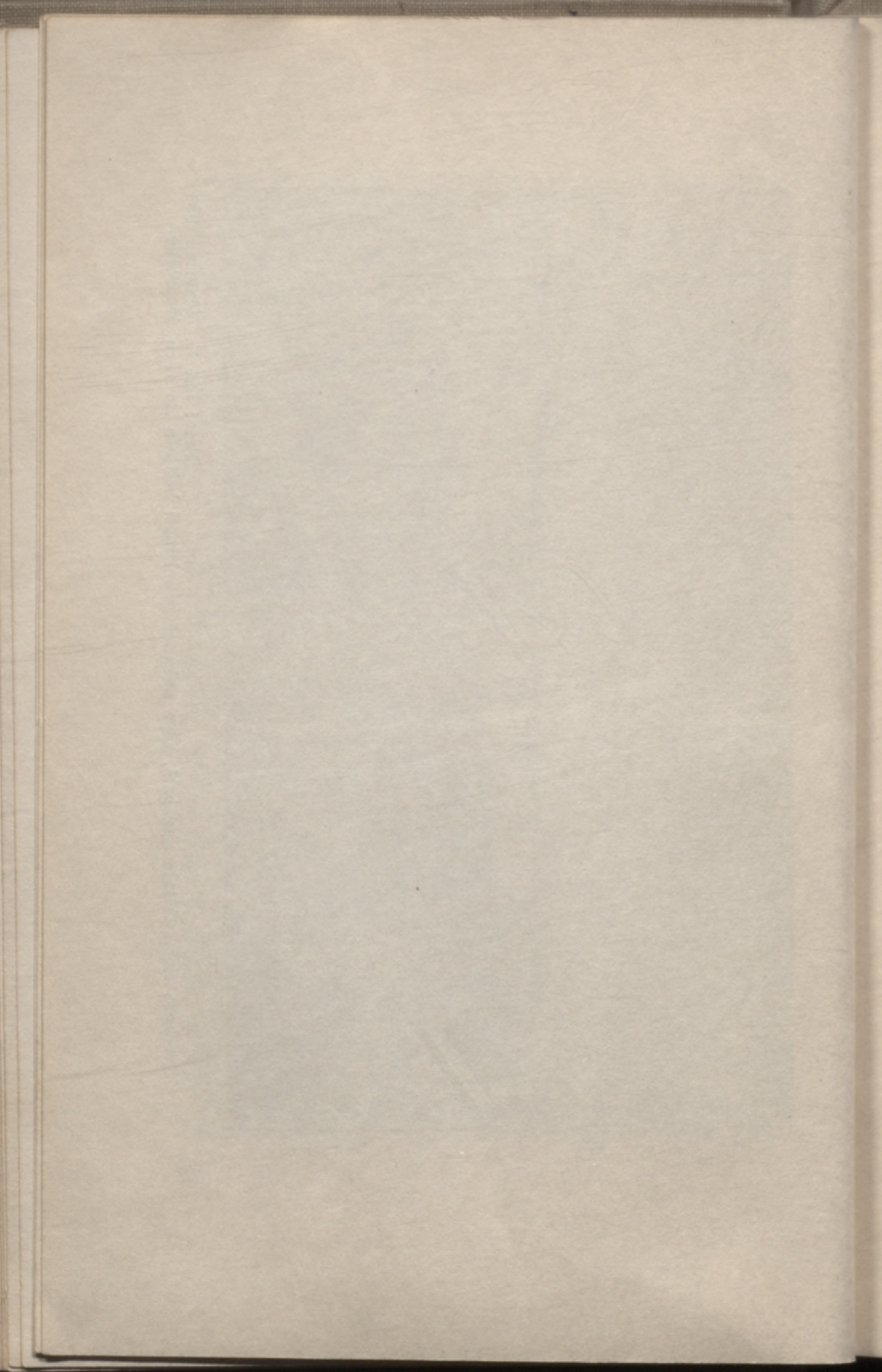
58. pantā kā sods paredzēta arī izraidīšana uz mūža laiku no Padomju Savienības. Ja šo soda mēru padomju iestādes pielietotu, apsūdzētā un notiesātā persona būtu pats laimīgākais pilsonis Padomju Savienībā. Šo likumā paredzēto soda mēru nekad neizmanto.

Arī nāves sodu piespriež tikai izņēmuma gadījumos. Tas nav izskaidrojams ar kādu humānu nostāju, bet vienīgi ar vēlēšanos personu, kurai laupīta brīvība, izlietot par darba vergu.

Padomju tribunāls piesprieda 1940. gada decembrī Rīgā pazīstamam latviešu publicistam un 1905. gada

Sovchoza ciems Altaja apgabalā, kura apkaimē sapulcināti baltiešu un vācu deportētie. Foto: Dr. K. Mēnerts, 1956

revolūcijas dalībniekam Hermanim Asaram nāves sodu, jo tas bija kādreiz sarakstījis kritisku brošūru par Ļeņinu un boļševismu. Hermanis Asars kā stingra rakstura cilvēks un vecs revolucionārs pieņēma šo sodu, atteikdamies no pārsūdzības. Padomju tiesa to nebija sagaidījusi. Kaut arī tai „vainīgais“ bija jānotiesā, tā bija saņēmusi instrukciju formāli piespriesto nāves sodu pārvērst mūža cietumā, kas Asaram, kam toreiz jau bija 60 gadu, praktiski nozīmētu tikai mūža paildzināšanu par dažiem gadiem.

Padomju tiesnešu pūles Asaru pierunāt iesniegt pārsūdzību vai lūgt apžēlošanu nesekmējās. Padomju tiesai neatlika nekas cits kā griezties pie apsūdzētā sievas, uzaicinot viņu vīra vietā lūgt pārvērst nāves sodu kādā brīvības sodā.

Bez tiesām, kas apsūdzēto izaicina uz tiesas sēdi, darbojas vēl tiesas, kas piespriež sodu aizmuguriski.

Partizānu un sevišķi smagu kontrrevolucionāru noziegumu tiesāšanai ieceltas īpašas trīsviru kollēģijas, kuru krieviskais nosaukums ir „osoboje soveščanije“.

Bez padomju sodu kodeka un tiesu iekārtas vēl norādāms uz kodeku sodīto labošanai ar darbu. Šī kodeka 8. pants paredz spaidu darbus: a) tādiem, kas notiesāti tiesas ceļā, b) tādiem, kam tie piespriesti ar pārvaldes organu rīkojumiem. Spaidu darbu realizēšanai ierīko: a) vieninieku kameras ieslodzītiem, kas atrodas izmeklēšanas apcietinājumā, b) deportēto no metnes, c) kolonijas ar darba režīmu, kā uzņēmumu kolonijas, lauksaimniecības kolonijas lielākam skaitam strādnieku, soda kolonijas, d) īpašas iestādes gara slimniekiem, tbc slimiem un citām slimām personām, iestādes mazgadīgiem (28. pants).

Šī paša kodeka 100.—109. panti runā par spaidu darbiem izsūtījuma apgabalos.

Šādi darbi paredzēti sovchozos, kolchozos un citos valsts, kooperatīvos vai sabiedriskos uzņēmumos, saimnieciskos masu darbos, spaidu darba kolonijās un atsevišķos gadījumos arī pašu organizētā uzņēmumā, ja tas kalpo notiesāto „pāraudzināšanas uzdevumiem“. Līgumu par šī darba spēka nodarbināšanu paraksta

padomju uzņēmumi ar valsts pārvaldi sodīto labošanai ar darbu.

Arī šinī gadījumā aiz boļševisma melu fasādes slēpjas vergu darba organizēšana ar režimam bīstamu elementu „labošanu ar darbu“, „pieradināšanu darbam“, „audzināšanu darba izpratnei“ u.tml.

Ka šie spaidu darbi domāti „deklasēto“ izolācijai un šo vajāto cilvēku darba spēka brutālai izmantošanai, pasaka šī kodeka 1. pants.

Tur tieši lietots apzīmējums „deklasētie“ un „proletāriātam naidīgo elementu, resp. šķiras ienaidnieku un nedrošo elementu“ sodīšana. Kas padomju iekārtā uzskatāms par „deklasētu“?

Deklasēts ir katrs, kam atņemts darbs un īpašums. Tādi vispirmā kārtā ir zemnieki. Padzenot zemnieku no viņa zemes stūrīša un padarot viņu nabagu, tas ir deklasēts. Tāpat deklasēts ir amatnieks, kam atņem darbnīcu un darba rīkus. Deklasēts ir skolotājs un ierēdnis, kam līdzšinējā darba vietā jāpārvēršas par nekvalificētu strādnieku. Bet galu galā tos visus deportē un soda un līdz ar to viņu deklasācija noslēdzas ar vergu darbu.

Minētā kodeka 102. pants noliedz personām, kas deportētas uz izsūtījuma apgabaliem, atstāt norādīto dzīves vietu. No algām, ko tiem izmaksā, atvelk līdz 15 proc. „organizātoriskām vajadzībām“. Izsūtītos politiski „pāraudzina“. Tiem pienākas gadā 12 dienu atvaļinājums, kas jāpavada tanī pašā dzīves vietā. Slimību gadījumos, ko pierāda ar ārsta apliecību, tautas tiesa var piemērot citus soļus.

108. pants paredz izsūtīto papildus sodīšanu par pārkāpumiem pret darba disciplīnu un padomju rīkojumiem. Par ļaunprātīgu izvairīšanos no darba vainīgos nodod tautas tiesai, kas izsūtījuma vietā paredz apcietināšanu (109. pants).

Citētie padomju kodeki nepārprotami pierāda, ka padomju valsts ir policijas valsts.

Pret „pretpadomju elementiem“ un „šķiras ienaidniekiem“ padomju vara cīnās kopš oktobra revolūci-

jas. Ar to vien pierādās šīs varas idejiskais bankrots. Šīs varas politiskā, saimnieciskā un tiesiskā sistēma, ja par pēdējo vispār var būt runa, dibinājas kā likumdošanā, tā administratīvajā praksē uz terroru. Šis terors ieviesās Ļeņina laikā, atrada savu kāpinājumu Staļina laikā, bet nav eliminēts arī Staļina epigoņu laikā.

Ja masu deportācijas, kādas piedzīvoja Baltijas valstis, Rietumukraina un Besarabija 1940./41. gadā, bet Baltijas valstis sevišķi smagi pēc 1945. gada, ar 1953. gadu līdzšinējā veidā apturētas, tās izmainot pret „brīvprātīgo vervēšanas akcijām“, kas nav nekas cits kā apslēptas šo zemju iedzīvotāju deportācijas, tad ar to būtībā nekas nav mainījies. Maskava nevar uzrādīt nevienu okupācijas gadu, kurā tā no Baltijas valstīm nebūtu deportējusi uz Padomju Savienību šo zemju iedzīvotājus. Jaunākās liecības, kas par šīm deportācijām un deportētiem iegūtas, tādēļ rāda, ka latvieši, lietuvieši un igauņi sastāda vienu no lielākajiem ieslodzīto kontingentiem padomju spaidu darba nomētņēs un izsūtījuma apgabalos, un arī cietumos viņu skaits nav mazs.

Ar pamatu tādēļ Baltijas tautu sistēmatiskās un mērķtiecīgas iznīcināšanas nodomā Maskava vainojama genosīdā.

Pēc perfidās pievienošanās genosīda apkaŗošanas konvencijas signatārvalstīm Padomju Savienība tagad visu pūlas nosegt ar „brīvprātību“. „Brīvprātīgi“ tagad dodas tūkstošiem baltiešu jauniešu uz Kazachstanu un citām padomju stepēm, lai kultivētu vecaines, raktu ogles un celtu arktiskā apgabalā padomju pilsetas. „Brīvprātīgi“ tagad deportētie paraksta darba līgumus, lai pagarinātu ogļu un rūdu raktuvēs pavadītos desmit un piecpadsmit gadus ar pastāvīgu palikšanu šais moku vietās. „Brīvprātīgi“ apmetas uz dzīvi Sibīrijā un Centrālāzijā tie, kas pēc ilgiem soda gadiem izsludināti par „amnestētiem“ vai apžēlotiem. Pēc īsas uzturēšanās dzimtenē „brīvprātīgi“ to steigdzas atstāt tādi, kas tur pēc ilgiem deportāciju gadiem drikstējuši ierasties uz dažām nedēļām.

Šī maskēšanās aiz „brīvprātības“ un „brīvlaišanas“ nekā negroza padomju terrora sistēmā un mazo tautu iznīcināšanas un verdzināšanas nolūkos. Ja šāds „brīvprātības“ aizsegs sākts lietot, tas tomēr norāda, ka bolševisms nav varējis noslēpt savus varas darbus un dižošanās ar „sociālo progresu“ to nostādījusi XX gadsimta vergu valsts un vismežonīgākā cilvēku masu un brīvo tautu iznīcinātāja lomā.

Laī uzlabotu savu reputāciju brīvo tautu priekšā, Maskava ar 1955. gadu uzsāka plašu repatriācijas kampaņu. Tā aicina atgriesties politisko emigrantu masas, kas no bolševisma bēgušas un izglābušās.

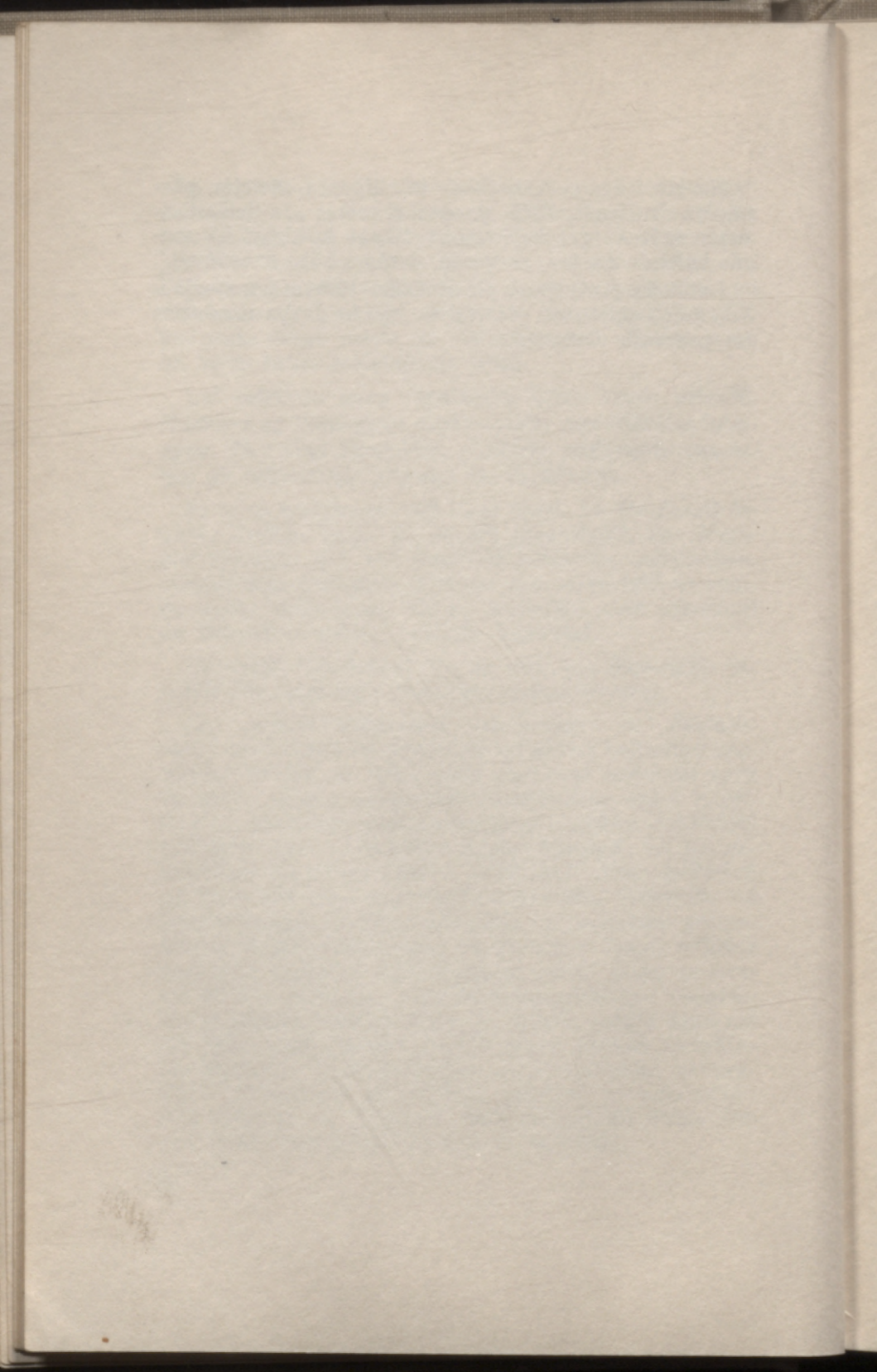
Ja to te pieminam, tad tikai tādēļ, ka Frīdlandē iegūtās liecības rāda, ka daudzi repatrianti, kas ģimenes apstākļu dēļ, vai ticēdami bolševiku solījumiem, atgriezušies dzimtenē, drīz pēc tam deportēti uz spaidu darba nometnēm. Tāpat deportēto vidū atrodami no Zviedrijas izdotie latviešu leģionāri.

Un tomēr jākonstatē, ka ne visi, kas deportēti, paņemti bez cīņas un pretestības padomju varai.

Bez „sociāli bīstamiem elementiem“ un „deklasētiem“ apcietināti un deportēti arī aktīvi bolševiku pretinieki. Sevišķi ar 1945. gadu cīņā pret padomju varu un mūsu tautas apspiedēju iesaitījušies prāvi kadri. Gan kā partizāni, gan pretestības kustības dalībnieki padomju varai pretojušies daudzi tūkstoši, un tos atbalstījuši lauku un pilsētu iedzīvotāji. Vinu izšķirīgā un drosmīgā cīņā apliecinājuši latviešu, lietuviešu un igauņu tautas brīvības mīlestību un nelokāmu pretestību austrumu okupantam un padomju varai. Atklātā cīņā pret padomju varu izgājusi arī šo tautu jaunatne, kā tas redzams no apcietināto partizānu vecuma. Ka partizānu kustība Baltijas valstīs nebija apsikusi vēl 1956. gadā, redzams no drošības iestāžu aicinājuma Padomju Latvijā iznākt no paslēptuvēm partizāniem (aicinājums ar solījumu atbrīvot no soda publicēts 1956. g. 11. janvārī). Šādi aicinājumi dažas dienas vēlāk izziņoti arī Lietuvā un Igaunijā.

Ne gluži bez pamata kāds intellīgents vācietis, pārnācējs Frīdlandē, 1955. g. oktobrī teica: „Ja lielās tautas nostātos pret boļševismu tikpat izšķirīgi kā mazās baltiešu tautas, padomju sistēma būtu sabrukusi.“

Latviešu portizānus pieminēsim, tālākajā materiālu kopojumā apskatot atsevišķas spaidu darba nometnes un padomju cietumus.

EIROPAS KRIEVIJA,
ARKTIKA
UN
URĀLI

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY
130 St. George Street
Toronto, Ontario
M5S 1A5

**VERGU DARBS ARKTIKĀ,
TUNDRĀ,
UN
KRIEVIJAS PURVOS**

Ne visas spaidu darba nometnes meklējamas Sibīrijā, Vidusāzijā un Tālajos Austrumos. Saimniecisku un stratēģisku iemeslu dēļ padomju vara pievērsusi lielu vērību arī ziemeļu polārajam apgabalam un mazapdzīvotiem Eiropas Krievijas stūriem un lai tos atkarotu mežonīgai dabai, nav atturējusies no miljoniem cilvēku dzīvību upurēšanas.

Uchtas, Intas, Abesas, Vorkutas, Archangeļskas un Salechardas soda apgabalā celtas ne vien pilsētas, ko pirms otrā pasaules kara nepazīna, bet tur radušies dzelzceļi, lidlauki, ostas un milzu rūpnīcas, kas kļuvušas par vienu no galvenajiem padomju piegādes balstiem. Saimnieciskie plānojumi tik cieši sašķetinājas ar stratēģiskajiem plāniem, ka grūti pateikt, kam te izšķirēja nozīme.

No Maskavas redzes viedokļa arktikā tiešām gūti kolosāli panākumi. Iegūti jauni naftas lauki, ogļu un rūdu raktuves. No tām bijusi atkarīga Ļeņingradas un Padomju Savienības ziemeļu reģiona rūpniecība un apgāde ar jēlvielām. Izveidoti jauni ūdens ceļi, ierīkotas tirdzniecības un kara ostas, kas atslogo cietzemes satiksmi, kā arī pašķīr jaunas ekspansijas ie-

spējas. Polārajā joslā stacionētie militārie spēki un apsardzības kadri, kas kalpo politisko ieslodzīto uzraudzīšanai un nemieru apspiešanai, aklimatizējas un norūdās kādiem vēl šodien nezināmiem militāriem mērķiem. Par rūpīgi izdarītiem meteoroloģiskiem un citiem pētījumiem arktikā šē nerunāsim, jo tas neietelp aplūkojamā jautājuma uzdevumos. Svarīgi tikai atzīmēt, ka arktiskajā apgabalā kopš otra pasaules kara beigām radusies neparasta rosība un ar vergu darbu izmantotas milzīgas dabas bagātības, kā arī pieslēgti plaši apgabali, kas vēl nesen šķita nepieejami.

Tas bija panākams vienīgi ar vergu darbu. Ar spaidiem un sodiem. Ar milzīgu cilvēku masu sakropļošanu un iznīcināšanu. Ar visa cilvēcīgā nomērdēšanu un kanibālisku cietsirdību. Un tādēļ, — tur, kur ir spaidu darba nometnes, ir milzīgas invalidu un slimu cilvēku koncentrācijas vietas, ir nepārredzamas masu kapenes.

VORKUTA

Vorkuta ir viena no lielākajām spaidu darba nometnēm, kuŗā ievērojamu ieslodzīto kontingentu sastāda latvieši, lietuvieši un igauņi.

Apmēram 80 kv. km. teritorija, ko aizņem Vorkutas spaidu darba nometne ar Vorkutas pilsētu centrā, pieder autonomajai Komi padomju sociālistiskai republikai. Vorkutas pilsēta, kas 1936. gadā bija vēl neievērojams ciems, atrodas Urālu ziemeļrietumu piekājē, 40 km no kalnu masīva. Skaidrā laikā ieslodzītie redz kalnu kontūras.

Vorkuta atrodas ziemeļu polārajā joslā un tikai ap 100 km no Ziemeļu Ledusjūras. No tā atkarīgs arī šī apgabala klimats. Ziemas mēnešos sals sakāpj līdz 40 gradu C, bet atgadās arī dienas, kad termometrs rāda 55—60 gradu zem nulles. Vasara iestājas maija otrā pusē un ilgst 12 nedēļas. Pavasara un rudens tikpat kā nav. Pārējie ir ziemas mēneši.

Polārā nakts ilgst divdesmit dienas. Vasarā turpretim redzama pusnakts saule. Vasara iestājas strauji,

un jau pāris dienās sniega kārtu apmaina paprāva zāle. Visapkārt Vorkutai izstiepjas simtiem kilometru plaša tundra. Koku te nav. Ir tikai kropli, zemi krūmāji un zāle. Līdz ar to trūkst īsta vasaras spirtuma un jebkādas dabas pievilcības.

Vorkutas apgabalam lokās cauri divi upes — Pečora un Vorkuta. Vorkutas upes piekrastei piekļaujas spaidu darba nometne.

Tāds ir Vorkutas apgabals, par kuŗu 19. gadsimta pirmajā pusē krievu cars teicis: „Nevienu cilvēku te nevar piespiest dzīvot.“

Kā krievu caram, tā Staļinam bija zināms, ka šinī vietā atrodami bagāti ogļu slāņi. Kamēr cars cilvēciņu apsvērumu dēļ atteicās no šo dabas bagātību izmantošanas, tikmēr Kremļa sarkanais despots trenca nāvē simtiem tūkstošu un sakropļoja vēl prāvāku skaitu cilvēku, lai izveidotu Vorkutu par lielāko raktuvju rajonu arktikā.

Vorkuta apgādā tagad Ļeņingradu ar oglēm, kuŗas turp nogādā pa dzelzceļu, bet bez tam ogles ved arī pa jūras ceļu.

Pirms 1936. gada Vorkutas apgabals un visa Komi republika bija maz apdzīvota. Līdzīgi visai arktikai, te atrodami tikai nomadi, kas klist apkārt ar saviem ziemeļbriežu ganāmpulkiem. Šī apgabala nomadus sauc par komi, no kā radies apzīmējums pašai autonomajai republikai. Bez tam sastopama kāda cita staiguļu tauta, tomēr visu šo nomadu skaits ir niecīgs.

Ja tagad Komi republika ir daudz minēta vieta, tad tikai darba vergu — baltiešu, vāciešu un rietumukraiņu dēļ, kas bijuši šī apgabala kultivētāji un rūpniecības izveidotāji. Tas prasījis nesamērīgus upuŗus un bijis savienots ar apzinātu cilvēku iznīcināšanas sistēmu. Par to visskaidrāko liecību dod šo mocību aculiecinieki.

Tie nedaudzie, kam laimējies izkļūt no šīm „cilvēku kaulu maltuvēm“, kā Vorkutu apzīmē viens no pārnācējiem, dod siku šīs spaidu darba nometnes aprakstu.

Vorkutas pilsētā atrodas ogļu izmantošanas kombināta „Vorkutugol“ centrs. Kombināts strādā saziņā

ar Ogļu rūpniecības ministriju un MGB (Ministerstvo gosudarstvennoi bezopasnoski). Tam pakļautas 45 darba nometnes, kas gandrīz visas iesaistītas šachtu izmantošanā, ja neskaita divi ķieģelnīcas un dažas nometnes būvju darbiem. Šachtu numerācija ir no 1 līdz 40. Ne visas no tām vairs pastāv. Dažas izbeigušas savu darbību, citas apvienotas.

Sevišķi liels skaits baltiešu koncentrēts 1. (t.s. „kapitālā“), 4., 6., 7., 8., 9./10., 12./14./16., 19., 27., 29., 32. un 40. šachtā, kā arī pieder spēkstacijas TEZ nometnei vai piederējis kādu laiku 62. soda nometnei. Latvietes, lietuvietes un igauņietes sapulcinātas sevišķi kuplā skaitā 2. ķieģelnīcā („kirpična“).

Padomju administrācija ieslodzītos laiku pa laikam pārcilā no vienas šachtas nometnes uz otru. Tam pamatā sevišķi politiski apsvērumi, lai ieslodzīto vidū savstarpējā uzticībā neizveidotos pretestības organizācija. Ar laiku tos šīnī pašā nolūkā pat pārceļ uz citu apgabalu. Pārcilāto vietas aizpilda jaunpienācēji. Tā šim darba nometnēm plūst nepārtraukti cauri jauni spaidu darbam izraudzīti strādnieku kadri.

Šachtas tuvumā novietotas tām piederīgo kalnraču dzīvojamās barakas. Katrā barakā iekārtotas uz divstāvu koka nārām 140 guļamvietas, lai gan telpas plašums atļautu novietot tikai labi ja 80 guļamvietas. Saspiestības dēļ katram iznāk astoņdesmit cm plata gulta. Gultas maisu piepilda zāģu skaidām. Kopš 1950. g. katrs ieslodzītais saņem vienu segu un palagam līdzīgu drānu.

Ejā, kas atrodas starp gultām, novietoti šauri galdi, soli un ķebliši. Personīgo lietu novietošanai dažās barakās atrodami skapiši. Kam šādu skapišu nav, novieto savas mantas gultā vai zem gultas maisa.

Katru baraku apsilda divi dzelzs krāsnis. Ikvienā barakā novietots arī radio skaļrunis, kas raida lielāko tiesu Maskavas raidāmstacijas programmu. Tas darbojas līdz vieniem nakti. Ieslodzītie ir tik noguruši, ka tas viņus netraucē. Pret šiem raidījumiem ieslodzītie izturas vienaldzīgi. Tikai vienreiz tie klausījās skaļ-

runī uzmanīgi. Tas bija toreiz, kad nāca pirmās ziņas par Staļina slimību.

Nicinātāka cilvēka par Staļinu ieslodzītiem nebija. Un nu skaļrunis vēstīja, ka viņš atrodas nāves agonijā. Vai šis varmāka tiešām mīrs?

Šis jautājums nodarbināja katru. Tas sašķetinājās vēl citu jautājumu kamolā. „Vai mums un pasaulei nāks glābiņš?“, „Vai Kremli izraisīsies cīņa pēc varas?“, „Vai Staļina nāve nesatricinās pašu padomju sistēmu?“ Un kā atbilde uz daudzajiem jautājumiem virda apziņā, — pat ja nekas nemainīsies, arī tad kļūst vieglāk, apzinoties, ka viņa vairs nav. Nav vairs tā varmākas un cilvēku nīdēja, kas aplāja sesto daļu zemes lodes ar spaidu darba nometnēm un čekas pagrabiem.

Brīdī, kad tas pats skaļrunis paziņoja Staļina nāvi, veci vīri un ticīgas sievas krita ceļos, lai slavētu Dievu par visnešķīstākā cilvēka un tiranna nāvi.

Prieku apslēpt nācās grūti un to tikai pavisam rets darīja.

Un nākamajā dienā, kad pienāca kārtējā reize barakas tīrīšanai, ieslodzītie brīvprātīgi palīdzēja nāru plaucēšanā no blaktīm. Šādas „tīrīšanas akcijas“ iekrita ik mēnesī, un tās paveica dieninieki. Šoreiz tajās apvienojās visi, jo to prasīt prasīja tirības apziņa.

Kāda ir padomju verga darba diena Vorkutā?

Par to stāsta 48 gadus vecs latvietis, kam 1955. g. rudenī laimējies no Vorkutas izkļūt ar atbrīvoto vācu kaŗa gūstekņu transportu:

„Nometnē pastāvēja trīs maiņas. Pirmā maiņa cēlās 5 no rīta. Kolīdz bija atstāta gulta, steidzāmieš uz drēbju žāvētavu, ko krievi sauca par „sušilku“. Iepriekšējā vakarā tur sametām savas slapjās drēbes, lai daudz maz apzūst. Bet arī tad, kad drēbes paņēmām, tās vēl arvien bija mitras. Vislielākās errastības sagādāja tas, ka milzīgajā drēbju mudžeklī katram savu gabalu bija atrast grūti. Dažkārt pagāja pusstunda, kamēr bija atrasts pusmitrais vamzis („bušlats“) un pārējie apģērba gabali. Tāpat negals bija tad, ja

auti un apavi („vaļinkas“) pie karstās krāsns bija apviluši. Tad steidzīgi mazgājāmies. Daži to izdarīja sniegā, citi iesteidzās mazgātuvē, lai pie siles apslāpinātu seju un rokas. Kad bijām sevi apkopuši, devāmies uz ēdnīcu. Vietas parasti bija aizņemtas, vajadzēja stāvēt rindā. Saņemot ēdienu pavēlu, steigā bija jāiestrebj šķidrā vira, jānorij maizes gabals ar pavalgam līdzdoto zivtiņu. Mazās, drausmīgi sālītās un negaršīgās zivtiņas krievi sauc par „komsu“. Tās nav ne stagari, nedz mailītes, bet kaut kāds riebiņš zivju paveids.

Tad gājām pie vārtiem un uzmeklējām savu darba brigādi. Pie pirmajiem vārtiem vajadzēja miņāties veselu stundu. Notika skaitīšana un pārbaude. Izejot pa vārtiem, nokļuvām darba joslā. Tur palika šachtas strādnieki, pārējie aizgāja citos norīkotos darbos.

300 metru dziļajā šachtā var nobraukt vai iet kājām. Kā kalnračiem mums bija jāiet vēl uz pirti pārģērbties. Pēc tam steidzāmies uz lampu māju, lai saņemtu drošības lampu. Ap septiņiem sākās mūsu darbs. Darba komandas mainījās. Mūsu vīri izklīda kalnraktuvju ejās. Man vajadzēja izgāzt bunkurī apm. 200 centneru smago vagonešu kravu. Vagonetes nāca viena pēc otras. Mēs strādājām pēc slidošās lentes sistēmas. Izraktās ogles beidzot sabēra 60 tonnīgos vagonos. Mūsu šachtu vien dienā atstāja līdz trīsdesmit smagi piepildīti vagoni. Tās produkcija tātad sniedzās līdz 1800 tonnām. Brigadierī un šachtas pārvalde gādāja par to, lai norma būtu izpildīta. Apmēram tāpat noritēja darbs abās pārējās maiņās. Nepatīkamākais bija tas, ka šachtā saplūda ūdens. Kalnračim tādēļ nepārtraukti bija jākustas ogļu putekļu piemirkušā slapjumā.

Piecos pēcpusdienā ogļracis jau nomazgājās un stāvēja atkal pie vārtiem. Sargi katru uzmanīgi iztaustīja un laida palēnām iekšā. Ja uzbruka purga, sniegpūtenis, šāda kavēšanās un stāvēšana vārtu priekšā bija nejauka. Kādēļ tik rūpīgi mūs pārbaudīja?

Ziemā mēs salām. Nospriedām katrs paņemt līdzī pa ogļu lauskai, jo pa visiem kopā tad kurināmā pietiktu.

Šo ogles gabalu mums atņēma, lai gan pēc tam sargi paši to izkurināja.

Ne jau visi strādāja šachtā. Daļu aizveda māju un dzelzceļu būvdarbos. Darba vieta tad atradās vairākus kilometrus tālu, no 40. šachtas ap 3 līdz 4 km. Dzelzceļa tīrīšanas darbos sūtīja pusinvalidus. Tie visātrāk aizgāja bojā, jo viņiem augu dienu bija jāmirkst sniegā un lietū. Un lai Dievs nedod piedzīvot purgu. Mēs to saucām par „balto nāvi“.

Purga, polārās joslas viesuļvētra, ir dabas stichija, kuŗas priekšā cilvēka spēki sabrūk. Nevaldāmā spēkā tā veļas tundrai pāri no ledus jūŗas. Īsā mirklī tā aizputina ceļus un aplāj ceļā esošo darba brigādi smalka sniega lavīnām. Nav iespējams redzēt tālāk par metru un galīgi zūd orientēšanās spēja. Trūkst elpas. Rīstoties siekalas sasalst ar slapjumu, kas iztek no nāsīm, un ap zodu apsalst ledus kamara. No dvaŗas apledo uzacīs. Un pat asara nespēj notecēt, kad tā jau uz vaiga sasalusī. Seja un āda ir kā karsonī. Vienalga, kas mugurā, — ledus adatas izsprauŗas cauri katrai vīlei.

Visbīstamākais tādā brīdī ļaut sevi ieputināt sniegā vai pieplakt sniega kupenām, meklējot atpūtu. Tad viss pagalam.

Kolidz kāds sabrūk, biedri pūlas to piecelt. Ja to nepamana, šāds cilvēks pazūd sniega murskulī.

Kā Vorkutā, tā visā arktikā ik vasaru atrod nosaluŗu cilvēku pulciņus. Daŗreiz tie ir tikai daŗus simts metrus no noietnēm vai pagalma stūrī. Purga ir tundras vislielākās briesmas.

Atseviŗķu locekļu apsalumi ir ikdieniŗķa parādība ziemā. Ejot uz darbu, viens otru uzmana, vai sejā neparādās kāds balts laukumiņŗ. Tikai kaimiņŗa brīdinājums spēj tādu pasargāt.

„Sejas un locekļu apsalumi sader kopā ar ikvienu vorkutieti gluŗi tāpat“, saka viens pārnācējs, „kā buŗlats, dzeloņstieples un maŗīnpistole.“

Ejot uz darbu, ieslodzītie apsien seju ar lakatu, atstājot tikai nelielu spraugu acīm un mutei.

Tie, kas strādāja dzelzceļu aptirīšanas darbos, gan drīz nekā nenopelnīja. Tiem maksāja 20 rubļu mēnesī.

Pieminama vēl viena ieslodzīto katēgorija, ko nodarbināja katoņos. Tai pieskaitāmi tabeļu sastādītāji, plānotāji, inženieri, rēķinveži, grāmatveži un šachtu iecirkņu priekšnieki. Grāmatveži izpelnīja 150 rubļu. Viņu alga bija lielāka, bet pārējais aizgāja dažādos novilkumos.

Kaut arī mēs visi strādājām oficiāli astoņas stundas, iešana un nākšana no darba, kā arī gaidīšana ik uz soļa aizpildīja visu dienu. Bija jāgaida ne vien uz brokastīm, bet arī vakariņām. Tādu reīžu nebija, kad nenāktos gaidīt vismaz pusstundu. Bārdas mēs skuvām vienu līdz divi reizes nedēļā, bet kas gāja pie friziera, tādēļ vien gaidīja 2 stundas. Uz 4000 vīriem mūsu nometnē bija trīs frizieri. Lai iekļūtu pirtī, bija jāgaida atkal stunda. Turpat mainīja veļu. Jaunu veļas kārtu dabūju gan ne agrāk kā divdesmit mēnešu laikā. Un lai jūs iepazītos ar mūsu ikdienu vēl pilnīgāk, minēšu arī to, ka pie kantīnes, kur pēdējā laikā varējām ko iegādāties, nācās savukārt stāvēt. Reiz kantīne saņēma četras kastes sukreņu. Iepirkties ieradās pilns tūkstotis vīru. Tādēļ jo bieži varēja novērot skatu, ka, tiklīdz ko ievēda pa vārtiem, ratiem aplīpa desmitiem vīru, neatiedami no tiem ne soļa.

Bez šīm mūsu pašu gaitām sava gaidīšana iznāca vēl citur. Laiku pa laikam mūs pie sevis izaicināja nometnes priekšnieks. Tas notika, kad plāns nebija izstrādāts, norma nebija sasniegta un tamlīdzīgos gadījumos. Arī šais gadījumos pazaudējām pa stundai.

Padomju iekārta pat Vorkutā nav iedomājama bez gaidīšanas un rindā stāvēšanas. "nobeidz savu Vorkutas skaudrās ikdienas attēlojumu latvietis.

Kāda aculieciniece, kas strādājusi Vorkutas 1. ķieģelnicā, liecina:

„No 1800 ieslodzītām mūsu nometnē puse bija ukraiņiešu, 150 vācietes, bet pārējās baltietes, sevišķi lietuvietes un latvietes. Apmēram līdzīgs tautību samērs bija 2. ķieģelnicā un t.s. „predšachtas“ nometnē.

Mums lika celties četros no rīta. Sešos notika t.s. „razvod“ — sadalīšana pa darba vietām un pārbaude. Atgriezāmie no darba plkst. 5 pēcpusdienā, tātad pēc vienpadsmit stundām. Darba apstākļi bija smagi. Vienai sievietei bija jāsaņem no cepla un jāpārvieta 200 līdz 300 metru tālu 1900 ķieģeļi dienā. Rokot mālus, bieži bija jāstāv līdz ceļiem dubļu skrīnī. Nevar teikt, ka daudz vieglāks darbs bija tām, ko sūtīja būvdarbos un dzelzceļa darbos. Viņām lika celt un nostiprināt sliedes. Uzraugi rūpējās par to, lai mēs izstrādātu normu. Norma kļuva par rēgu, no kuŗa nevarējām atrauties nevienā darbā. Mums par lielu brīnumu, baltietes un ukrainietes parasti savu normu izstrādāja. Viņas to darīja ierastās darba mīlestības dēļ. Sevišķi lauku sievietes bija nepārspējamās šai nežēlīgi grūtajā darbā. Laiku pa laikam iznāca pārrunas par to, vai ir gudri pārāk censties un ievērot normu, — ar to taču galu galā mēs stiprinājām savu pretinieku. Normu pildītājas to nenoliedza, tomēr arī tad viņas uzskatīja par goda lietu strādāt. Pārējo tautību sievietes, sevišķi krievietes, baltietes par to izsmēja. Iznāca pat tā, ka čaklajām strādniecēm bija jāizstrādā arī nevīžīgo biedreņu daļa. Vienīgi ukrainietes, kas bija pazaudējušas savas mājas Polijas okupācijas laikā un bija deportētas turpat, kur baltietes, mērojās darba centībā ar latvietēm, lietuvietēm un igaunietēm. Šīs rietumukrainietes klusībā cerēja, ka amnestijas gadījumā viņas apžēlos par priekšzīmīgu darbu. Tās gan rūgti pievilās.“

Visi aculiecinieki liecina par biežajām darba nelaimēm šachtā, ķieģeļnīcā, būvdarbos un visos pārējos darbos. Darba vergs padomju izpratnē nav tā vērts, lai ierīkotu aizsardzības ierīces. Tikai tiem, ko sūta ogļraktuvēs, liek krievu valodā lasīt kādus pašaizsardzības noteikumus, bet tā kā ne katrs prot šo valodu un sevišķi jaunākajai paaudzei no Baltijas valstīm tā sveša, tad pat no šīs „darba aizsardzības noteikumu“ ievērošanas praktiski nekas neiznāk.

Nāves gadījumi darba nelaimju dēļ ir parasta parādība. Tāpat izplatīta darba invaliditāte. Kroplus cil-

vēkus, kas tādi palikuši darbā, var sastapt ik uz soļa, bet arī tos turpina tālāk izmantot.

Visai parasta parādība šachtās ir gāzes izplūdumi. Mēneša laikā uz 2000 ieslodzītiem Vorkutā atgadās caurmērā 110 līdz 120 nelaimes gadījumu, no kuŗiem vismaz 2 līdz 3 beidzas ar nāvi. 1951. gadā vienā šachtā, eksplodējot gāzei, aizgāja bojā 130 cilvēki. Šī nelaime notika tikai drošības ierīču trūkuma un aizsardzības noteikumu neievērošanas dēļ. Arī biežā mašīnu bojāšanās vairo nelaimes gadījumus.

Darbu nepārtrauc arī tad, kad sals pārsniedz 50 gradus. Tādēļ ļoti izplatīti apsaldējumi, kuŗu sekas ir locekļu amputācija.

Upuŗu skaitu pavairo brutālitate pret ieslodzītiem.

Vorkutas spaidu darba nometnes apžogotas ar četru metru augstu dzelonstieplu žogu. Bez dzelonstieplu režģiem 100 līdz 200 metru atstatumā ierīkoti sargu torņi ar bruņotiem sargiem. Tie vēro apkārtni, turēdami šaušanas gatavībā mašīnpistoles un ložmetējus. Nometnes iekšpusē dzelonstieplu priekšā ir t.s. aizliegtā jeb nāves josla. Šinī sešmetru dziļajā joslā nevienam ieslodzītajam nav atļauts spert soli. Kolīdz tas notiek, šauj bez brīdinājuma.

Kāds pārnācējs no Vorkutas min latvieti, kas, tīrīdams pagalmu, neuzmanīgi iesoļojis šinī aizliegtajā joslā. Tas uz vietas nošauts.

Tādu gadījumu bijis vairāk. Sardze par nometnes noteikumu neievērošanu nošāvusi ieslodzītos arī ceļā uz darbu. Dzelonstieplu posms mīnēts. Piecpadsmit metru atstatumā novietots viens starmetis no otra. Naktīs, miglas un sniegpuetņa laikā aizliegto joslu ar šiem starmešiem apgaismo.

Sargu torņi jeb t.s. „višķas“ savienoti viens ar otru, kā arī ar galveno sardzi, ar tālrūni. Žoga ārmalā ierīkota papildus uzraudzības josla, pa kuŗu tekā suņi.

To visu prasa padomju spaidu darba nometņu režīms.

Kāds vārds vēl būtu sakāms par karceri.

Ieslodzītos tur novieto par nepaklausību nometnes administrācijai, atteikšanos no darba un tml. gadīju-

mos. Karceris ir šaura, patumša telpa, kuŗā nav ne gultas, ne galda, nedz krēslu. Karceŗa iemītņiekam jāseŗ uz klona. Rītos viņam pasniedz 300 grammu maizes un mazvērtīgu kafiju, bet katru otru dienu nelielu bļodiņu viras. Reti kad kādu no karceŗa atbrīvo ātrāk par septiņām dienām.

Bez karceŗa gandrīz katrs ieslodzītais dabū iepazīties ar t.s. „buru“. Apzīmējums „bur“ radies no „barak usilenovo režima“ saīsinājuma. Tanī novietotie pakļauti stingram uzraudzības un darba režīmam.

Vēl minama soda nometne, ko ieslodzītie paši sauc par „štrafolp'u“.

Par to stāsta Gerulis, pārnācējs no Vorkutas: „Mūsua soda baraka — OLPS 62 — palika pēc 1953. gada vienīgā soda baraka politisko ieslodzīto izolācijai. Šo baraku, kuŗā uzturējās caurmērā 220 vīru, apsargāja sevišķi rūpīgi, bieži mainot sardzes. Tā bija nometne par sevi, — ar šaurāka apjoma joslu, kuŗā atradās trīs baraciņas ar sevišķi stipri režģotiem logiem un plašāka apjoma joslu, kuŗai piederēja arī saimniecības ēkas. Atkarā no nozieguma rakstura ieslodzītos ievietoja vienā vai otrā no tām. Uzturs bija neapprakstāmi slikts.

Šīs nometnes cilvēku sastāvs šķīta vienreizīgs. MVD operatīvās nodaļas te sapludināja no visām atsevišķām darba nometnēm visus tos elementus, kam pat aiz dzeloņstieplēm nepietrūka dūšas apkaŗot boļševismu. Še atradās slepeno pretestības grupu vadoņi, slepkavas, kas bija par tādiem kļuvuši atriebības dēļ, sabotieri, kas mēģināja ar šachtas ierīču bojājumiem mazināt darba jaudu u.t.t. Viņu darbi un viņu stāja deva gaišu piemēru padomju apspiesto tautu nesalīdzināmi lielākai uzupurēšanās spējai nekā to parāda ļaudis Rietumeiropā. Ja mēs Rietumeiropā pulcētu vairāk tādu cilvēku, mums nebūtu jābaidās par padomju infiltrāciju...“

Šinī nometnē sapulcināja arī tos, kas konsekventi atteicās strādāt. Pēc dažādu sodu piemērošanas tie nonāca izolācijā. Barveŗus, kas organizēja akcijas par

atteikšanos no darba, ieslodzīja cietumā un pārveda uz citurieni.

Nometnes apsardzība atrodas MVD vienību rokās. Ieslodzītie tos dēvē par „sarkanajiem“, jo viņu formas tērpu papildina sarkana cepure. Bez „sarkanajiem“ ir arī „zilie“, kas uzturas nometnes iekšpusē un pūlas izsekot ieslodzīto uzskatiem un jebkuŗam organizēšanās nodomam. MVD ierēdņi dzīvo kazarmās, bet politiskie virsnieki Vorkutas pilsētā un apkārtējos ciemos, kur tiem ierīkoti privāti dzīvokļi. Uz divpadsmit ieslodzītiem skaita vienu MVD ierēdni vai sargu. Sargi parasti ir jauni cilvēki ķaŗa klausības gados. Tie galu galā ir tādi paši gūstekņi kā ieslodzītie, jo viņiem jācieš gluŗi tāpat no bargā klimata.

Ne katrs no tiem ir komūnists.

Vorkutas nometnes pārvalde ir šāda:

1. nometnes priekšnieks,
2. divi nometnes priekšnieka palīgi,
3. politoficiēris, kas izdara ieslodzīto politiskās uzticamības pārbaudes,
4. t.s. „reŗima“ priekšnieks, kam jāraugās par nometnes iekšējās kārtības noteikumu ievērošanu.
5. speciālās daļas priekšnieks, kas pārzina ieslodzīto dokumentus un kartotēku,
6. kultūras daļas priekšnieks, kas uztur kārtībā klubu,
7. sanitārās daļas priekšnieks,
8. apgādes daļas priekšnieks,
9. nenoteikta daudzuma t.s. „pilnvarotie“, kas ir MVD virsnieki un kuŗu uzdevums ir pēc piegādātām denunciacijām izdarīt aizdomīgo nometnes iemītnieku nopratināšanu.

Nometnes administratīvais aparāts ir milzīgs, ja tam pieskaita mazākos ierēdņus, bet galvenokārt milzīgos apsardzības kadrus.

Līdz 1951. gadam visa iekšējā aizsardzība bija nodota padomju tieslietu ministrijai, pēc tam to pārņēma MVD. Padomju varai šis pārkārtojums likās svarīgs jau tādēļ, ka MVD ierēdņi nepārbaudīja vie-

nīgi t.s. „špiceļu“ piegādātās denunciacijas pret ieslodzītiem, bet tie mēģināja no garīgi salauztajiem izdabūt liecības pret vēl nenoskaidrotiem pretestības kustības dalībniekiem. Tādēļ nopratināšanas notika nepārtraukti. „špiceļus“ atrast nenācās viegli, kādēļ MVD ierēdņi izlietoja pret atsevišķiem ieslodzītiem draudus, lai ziņotāju kontingentu papildinātu.

Tiklīdz vienas barakas iemītnieki atklāja kādu „špiceli“ jeb „stukaču“, MVD virsnieks viņu pārcēla uz citu nometni. Tie bija visvairāk nīstie ieslodzītie. Tomēr parasti viņus neaiztīka. Ieslodzītie viens otram un ar pretestības grupām paziņoja savai darba brigādei, ka izdevies atklāt „špiceli“ un lai no tā uzmanās. Atgadījās arī, ka „špiceļus“ piekāva vai sadursmē nosita, tomēr no šādiem soļiem ieslodzītie paši savās interesēs atturējās, jo bija daudz izdevīgāk zināt, kas MVD piegādā ziņas. MVD nevienu mirkli bez šādiem palīgiem nevarēja iztikt, tādēļ paš aizsardzības institūts mudināja tos maldināt un katrā situācijā no tiem piesargāties.

Šie nodevēji spēja ļoti kaitēt. Kāda lietuviete saņēma reiz no mājām atsūtītu pārtikas sainīti. Kožot kādā sukrenē, viņa uzdūrās slepenai zīmītei, kuŗā bija vēstīts, ka tās abi brāļi iekļuvuši redzamos amatos un ir padomju uzticības personas, lai gan patiesībā pieder pretestības kustībai. Priekā un saviļņojumā viņa šo ziņu izstāstīja savām istabas biedrenēm. Drīz noskaidrojās, ka pāris dienas vēlāk abi lietuvietes brāļi bija MVD apcietināti. Arī šoreiz tuvumā atradās auzis, kas to uztvēra un nodeva padomju spiegošanas aparātam.

Bez ārējā terrora, kas šos nelaimīgos bija novedis Vorkutā, ieslodzītiem smagi vēl uzgūlās arī iekšējais terrrors. To pastiprināja t.s. „blatnoji“ un „sukas“, — divi termini, kas tik cieši saauguši ar padomju spaidu darba nometnēm, ka bez šo noziedznieku kategorijām nometnes dzīve nav vairs iedomājama.

Blatnoji ir kriminālisti, kas pārtiek no citu ieslodzīto apzagšanas vai aplaupīšanas. Viņi nepiedalās arī nometnes darbos. Tā kā tie komplektējas lielāko tie-

su no ļaudīm, kas sākuši noziedzīgas gaitas jau no bērnības un normālu dzīvi nav redzējuši, tad viņu dzīves princips prasa iekārtoties pietiekami labi un ērti nometnē. Blatņojus savā starpā saista stingri noteikta dzīves kārtība. Tāds, kas iedomātos strādāt, var būt drošs, ka pārējie blatņoņi viņu kaut kuŗu brīdi nogalinās. Ar to samierinājušies arī brigadierī un padomju administrācija. Mēģinājums piespiest blatņoju strādāt var maksāt brigadierim dzīvību. Pretošanās kādai blatņoja izrīcībai maksā ieslodzītam to pašu. Ja manta nozagta, ar to jāsamierinājas, ja blatņojs uz citu barakas iemītņieku rēķina izplešas pa divi gultām, arī ar to kaimiņiem jābūt mierā. Blatņoņi komplektējas galvenokārt no krieviem, līdzšinējās iztaujas nav rādījušas, ka viņu saimei būtu piederējuši arī baltieši. Tas arī saprotams, jo izsūtītie baltieši ir politiskie apcietinātie, kamēr kriminālisti te nonākuši kriminālu nodarījumu dēļ.

Politiskie apcietinātie ir galvenokārt blatņoju upurī.

Blatņoju uzmanību izpelnījušies visi tie, kas no tuviniekiem dzimtenē laiku palaikam saņēmuši sainīšus ar pārtiku un drēbēm. Šo laimīgo vidū līdz 1949. gadam, kad Baltijas valstīs izdarīja lauksaimniecības īpašumu piespiedu kolektīvizāciju, bija latvieši, igauņi un lietuvieši. Kamēr tuvinieku rokās atradās vēl lauku mājas, tie steidzās palīdzēt saviem ģimenes piederīgiem ieslodzījuma vietās. Pēc 1949. gada tikai reti kāds vairs saņēma pārtikas sūtījumus, jo aplaupītiem zemniekiem pašiem vairs nebija ko ēst.

Sainīši no Baltijas valstīm kļuva blatņoņiem par iekāres objektu.

Lai gan baltieši paši savā starpā dalījās ar atsūtīto pārtiku un mantām, viņi bija spiesti reizumis dot arī saviem nepatikamajiem barakas biedriem. To nedarot, draudēja briesmas. Kādu Zemgales lauksaimnieku, kam Latvijā bija sieva ar divi bērniem, blatņoņi nosīta skaudības dēļ, jo tas kārtēji saņēma sainīšus. Pl., Rīgas latvietis, kas pēc otrā pasaules kara bija Vācijā, bet, paklausīdams repatriācijas virsnieka aicinājumam, at-

griezās Latvijā, tās vietā gan nonākdams Vorkutā, savukārt smagi cieta no blatnojiem.

Sevišķi trāgisku likteni piedzīvoja latviešu ev. lut. mācītājs prāvests Pauls Rozenbergs, par kuŗu pārnācēji no Vorkutas saka, ka tas bijis mācītājs no Dieva žēlastības, kam kristietība bija dzīves papildījums. Prāvests Rozenbergs piespriedo 10 gadu sodu padomju spaidu darba nometnē bija izcietis 1954. g. Tas gan nenozīmēja atgriešanās iespēju uz dzimteni. Ne boļševiki to pieļāva, nedz viņa prāts turp vairs tiecās. Viņa sieva savukārt bija izsūtīta un nonākusi Sibīrijā. Ilgajā deportācijas laikā viņai bija laimējies dabūt skolotājas vietu. Prāvests Rozenbergs nolēma doties pie ģimenes, no arktikas uz Sibīriju. Iekams viņš atstāja Vorkutu, gribējās vēl atsveicināties no kāda drauga, Volgas vācieša. Ar pēdējo, kas pirms apcietināšanas bija skolas direktors, Paulu Rozenbergu saistīja cieša draudzība. Līdz šī vīra mītnei nācās iet tikai vienu kilometru. Viņš devās ceļā. Bet vēl nebija noiets pusceļš, kad no paslēptuves atbrīvotajam mācītājam uzbruka blatnoji un viņu nosita.

„Mēs visi bijām dziļi satriekti,“ saka jauns vācu ārsts, kas savukārt skaitījis prāvestu Rozenbergu par savu draugu. „Kādēļ? Kādēļ tieši viņš nosists, cilvēks, kas zināja citiem tikai palīdzēt, tos stiprināt, pacelt un kas parādīja cieņu katram, arī tam, kam likteņa nežēlība bija izdzēsusi pēdējo cilvēcības vaibstu sejā. Mēs jau līdz šim daudz ko bijām pieredzējuši, bet šis notikums lika mums samulst.“

Vērojot Vorkutas nožēlojamo ikdienu, šī un tamlīdzīga trāģika parasti izgaist skatam, noslēpjas bada, darba normas, sala, spaidu, nemitīgo nelaimes gadījumu un izspiegošanas priekšā. Un tomēr mūsdienu cilvēka upurēšana nav saprotama, ja neieskatās šīs pekles visdziļākajā stūrī, neredz dīvaino spēku un konfliktu drūzmu, neprātu un izmisumu, kas, jaukdamies viens caur otru, parāda izmocīta cilvēka kreatūru.

Iekšējais terrrors un pamestības sajūta ir tā, kas uzglūn katram padomju darba vergam. Izrautam no normāla dzīves ritma, no dzimtenes, ģimenes un drau-

gu labvēlīgā tuvuma, no savas pajumtes, no ierastā darba un kristīgi humānu savstarpējo attiecību vijuma un kārtojuma, cilvēku sagrābj izmisums. Viņš jūt savu bojā eju, bet nespēj sev palīdzēt. Un ja tas saņem pēdējos spēkus un mēģina palikt uzticīgs sev un tam garīgajam mantojumam, ko devusi kultūra un civilizācija, evaņģēlijs un iemūžinātas vērtības, viņš izliekas pats sev par pīslī tā nežēlīgā kolosa priekšā, kas to diendienā pūlas iemīt zemē, aptraipīt un sakropļot. Viena cilvēka spēki te izrādās par vājiem. Ir labi, ja rodas otrs un citi, kas var palīdzēt. Tikai ar šo garīgo kooperāciju var spītēt, var pastāvēt un izturēt. Kaut arī pēc reglamenta pārvērsts par numuru, cilvēks nedrīkst pazaudēt cilvēku.

Viens pret otru rīdīts, vājš cilvēks pazaudē pamatu zem kājām.

Arī spēcīgākie nejutās droši, neatrazdami savā likteņbiedrā balstu un stiprinājumu. Boļševiku acīs viņi visi ir tikai darba lopi un ar tiem tā arī apietas. Padomju nometnes režīms gādā par to, lai izdzēstu jebkādu individuālītāti un personības impulsu. Visā padomju iekārtā akceptēts tikai masas cilvēks, bet te tam pievienojas vēl klāt cilvēka gara un dvēseles nožņaugšana.

Ja arī ne citādi, tad viena likteņa piemeklēto kopā turēšanās, kaut pa pulciņiem vai divi cilvēkiem, spēj saglabāt dzīves jaudu un vaļņa celšanu pret uzspiesto apkārtni, — pret varasvīriem, pret sargiem, pret „špicļiem“, pret blatnojiem un visu nekrietno.

Tam ir tīra paš aizsardzības nozīme, par citu šinī gadījumā nerunājot.

Uz Vorkutu nosūtītie latvieši pirms 1953. gada piedzīvoja, ka tiem jau pirmajā naktī uzbruka blatnoji. Pietika iegulties ierādītās nārās, kad barakā iebruka divpadsmit briesmoņi, visi bruņoti gaŗiem, paškal-tiem dunciem. Tie tvēra pēc jaunatbraucēju saiņiem, kuŗos deportāciju brīdī bija paņemts kas tāds, kas šķita noderīgs.

Par šo atgadījumu man stāstīja tiešs aculiecinieks, nelatvietis.

„Pietika vienam no 120 jaunpienākušiem latviešiem piecelties un spalgi uzsvilpt, kad no gultām strauji piecēlās visi. Šiem ļaudīm bija skaidrs, ja viņi jau pirmajā dienā padosies, tālākais liktenis būs nežēlīgi apzīmogots. Viņi paķēra no savām gultām dēļu galus un metās pretīm iebrucējiem. Cīņa bija īsa. Dažu minūšu laikā blatnoji bija pievarēti, sadauzīti līdz nesamaņai un viens no tiem vispār vairs nepiecēlās. Ātra un noteikta rīcība latviešus glāba. Un to es kā vecs vorkutietis zināju, ka viņiem turpmāk ceļā neviens vairs nestāsies. Tā tiešām bija. Šie lāga ļaudis no citām pārēstībām bija pasargāti. Viņus paglāba kopā turēšanās. Arī sargiem radās pret viņiem respekts.“

Nometņu iekārta bija tāda, ka bez padomju sargu ziņas vai kļušu ciešanas nemaz nebija iespējams ieslodzītajiem uzbrukt. Blatnoju gaitas sargi jo bieži atbalstīja. Laupījumā tie dalījās.

Bet bez blatnojiem nometnē darbojās vēl otra ļaudu kategorija. Tie bija „sukas“, arī kriminālisti. Pretēji blatnojiem, viņi strādāja, lai gan ne smagā darbā. Pielienot nometnes amatpersonām, tie nodrošināja sev labākus darbus. Pret ieslodzītiem viņi izturējās netaisni un nežēlīgi.

Blatnoju un „suku“ starpā plosījās nemitīgi strīdi un sadursmes. Blatnojiem nepatika tas, ka šie bandīti strādāja, pārkāpjot viņu stingro un negrozāmo kodeksu par darba smādēšanu. Viņu sadursmes parasti izvērtās asiņainas, ar līķiem abās pusēs.

Politiskajiem ieslodzītiem patiešām iznāca no kriminālistiem smagi ciest. Kamēr padomju iestādes vienus no otriem neatšķīra, tikmēr politiskie palika to upuri. Bet pirms dažiem gadiem Maskava izšķīrās politiskos notiesātos pulcēt īpašās režīma nometnēs. No šī brīža viņus pārveda no vispārējām nometnēm uz šīm režīma nometnēm un arī Vorkuta bija viena no tām. No šī brīža baltiešu skaits Vorkutā pieauga. Dzīves apstākļi jūtami uzlabojās.

Ar 1954. gadu daži ieslodzītie savu 10 vai 15 gadu soda laiku bija izcietuši un tos vajadzēja atbrīvot. Padomju iestādes atļāva Vorkutu atstāt tikai tiem,

kam kādi ģimenes locekļi atradās jau Sibīrijā, pārējiem lika palikt uz vietas. Kā „brīvlaistos“ viņus izvietoja ārpus dzelzstieplēm. Arī tā Vorkutas apstākļos nebija vienkārša problēma.

Lai sagādātu sev pajumti, pašam bija jāsanaglo kāda būda. Kāds Rīgas advokāts izlūdzās no nometnes pārvaldes šādai vajadzībai mazvērtīgus dēļu galus. Pildījumam izlietoja izdedžus, kādu Vorkutā netrūkst. Kur pietrūka naglu, izlīdzējās ar sarūsējušām stieplēm. Tā šis cilvēks tika pie „sava dzīvokļa“. 1955. g. rudenī atlaistie neatrada citu apmešanos kā vienā no līdzšinējās nometnes barakām.

„Brīvlaistie“ turpina strādāt līdzšinējo darbu un skaitās piederīgi Vorkutas spaidu darba nometnei kā darba spēks, tikai ar mīkstinātu režīmu, par ko būs runa vēlāk.

Arī šiem „brīvlaistajiem“ noteikts, kādā attālumā tiem ļauts brīvi kustēties. Viņi paliek padomju drošības iestāžu uzraudzībā, tikai pati uzraudzība mazāk duŗas acīs.

Nepilnu 20 km attālumā no Vorkutas atrodas šai nometnei piederīgā sanitārā pilsētiņa jeb Sangorodok. Tādi paši „sangorodoki“ ierīkoti arī citās spaidu darba nometnēs, kādēļ tas nav uzskatāms par vietu vārdu. Latvieši to sauca arī par „nāves pilsētu“, jo tanī sapulcināja tos, kas šķita neārstējami, — bija nāvei nolemti.

Vieglākos slimniekus novietoja atsevišķu nometņu slimnīcās, kādas parasti bija divas, viena slimniekiem, kam nebija strutojošas vainas, otra pārējiem. Sangorodokā turpretim pulcināja tos, kam bija maz izredžu izārstēties vai kam pienācās ilgāks slimnīcas režīms.

Viens no aculieciniekiem, kas pildījis šādā „sangorodokā“ sanitāra pienākumus, stāsta:

„Šejienes slimnīcas spēja uzņemt 800 slimniekus. Manā laikā tur uzturējās caurmērā 100 igauņi, 100 lietuvieši un 60 latvieši, kā vīrieši, tā sievietes. Man iznāca strādāt kopā ar Rīgas ārstu Dr. J. Viņš 1943. gadā bija mobilizēts latviešu leģionā, 1946. gadā no padomju gūsta atbrīvots, sācis atkal strādāt kādā Rī-

gas slimnīcā, bet dažus mēnešus vēlāk apcietināts un deportēts uz Vorkutu. Tur viņš sākumā strādāja ogļu raktuvēs, bet tad to kā speciālistu pārcēla uz sanitāro pilsētiņu. Viņš bija brīnišķīgs cilvēks un teicams ārsts. Slimnieki uz viņu paļāvās, un vairākus no mums, kas kā invalidi atradāmies kalpotāju darbos, šis latviešu ārsts apmācīja par sanitāriem.

Ja salīdzina „sangorodoku“ ar Vorkutas šachtu nometnēm, tad jāsaka, ka apstākļi šeit bija katastrofāli. Tā kā šeit ievietoja vissmagākos slimniekus, uz kuŗu izdziedināšanu maz cerēja un neticēja viņu turpmākajām darba spējām, barakas nekopa un tās izskatījās nožēlojamas. Boļševiki vadījās no principa, — kas nestrādā, tam nebūs ēst un tādēļ uzturs te nebija salīdzināms ar to, ko saņēma darba nometnē. Vērtīgākus ārstniecības līdzekļus no krievu puses līdz 1952. gadam nesaņēmām. Mēģinājām tos iegūt citā ceļā. Nav ko brīnīties, ka šo drūmo apstākļu dēļ 1952. gadā 420 slimnieki mira. 1953. gada pirmajos piecos mēnešos mirušo skaits sanāca 158. Vairums bija vīrieši, krietni mazāk sievietes. Ap šo sanitāro pilsētiņu izveidojās masu kapi. Slimnieki zināja, vismaz līdz 1953. gadam, ko nozīmēja pārvietošana uz šejieni. Nāvei nolemtie čukstēja saviem līdzšinējiem darba biedriem atvadu sveicienus. Slimniekus dzina sākumā uz šejieni kājām un tas notika arī, kad viņiem bija drudzis un tie sabruka nespēkā.

INTA UN ABESA

Nesalīdzināmi mazāk par Vorkutu rietumu pasaulē pieminēts Intas un Abesas vārds. Tā ir nometņu grupa 200 — 250 km dienvidrietumos no Vorkutas, Komi autonomajā republikā. Lielās baltiešu koncentrācijas dēļ kā Inta, tā Abesa izpelnās sevišķu mūsu ievērību.

Inta un Abesa atrodas Kotlasas-Vorkutas dzelzceļa malā. Šī soda apgabala robežas nosaka: ziemeļos — Pečoras upes pieteka Usa, dienvidos — Kosju upes pieteka Košima, austrumos izplešas Urālu kalnāji, rie-

tumos — Usas upes vidustece un Košimas upes augšdaļa. Šinī apgabalā nav citu apdzīvotu vietu kā tikai Inta un 180 līdz 200 km tālāk uz ziemeļiem Abesa. Arī šo apgabalu ieslēdz tundra, pārvērzdama to par dabas kapsētu, kur nedaudz dzīvības parādās tikai īsajā vasarā. Intas un Abesas apgabals atrodas polārajā joslā un klimats ir apmēram tāds pats kā Vorkutā. Vienīgi ziema ir drusku īsāka.

Intā ir ogļraktuves un tundras mežs, ko sāka iesaistīt padomju saimniecības sistēmā ar 1942., kad šī vieta pieslēdzās ziemeļu dzelzceļam, bet sevišķi ar 1946. gadu, kad tur lielākā skaitā saplūda darba vergi. 1946. gadā Intā varēja vērot tos pašus apstākļus kā Vorkutā. Nometnes vēl tikai izveidoja, barakas nebija saceltas, pirmajiem atnācējiem trūka kā gultas maisu, tā segu. Vienīgā vieta, kas toreiz jau bija apgādāta ar šo „komfortu“, bija šejienes sanitārā pilsētiņa.

Šodien Intas akmeņogļu raktuvju rajonā pastāv sešas nometnes, no kuņām četras ir šachtu nometnes, viena sieviešu darba nometne un vienu izlieto par caurlaides nometni un reizē galveno slimnīcu. Abesā savukārt ir sešas nometnes — viena vīriešu darba nometne, viena caurlaides nometne, viena sieviešu darba nometne, divi invalidu nometnes un viena slimnīca. Bez tam viena šachtas nometne ir Košimā.

Kamēr Intā pulcē tikai darba spējīgos, tikmēr uz Abesu pārved un tur nodarbina vieglākos darbos invalidus un vecus.

Galveno vērību Intā veltī akmeņogļu izmantošanai. Raktuves ir 200 metru dziļumā. Bez tam darbojas mašīnu labošanas uzņēmums R.M.S., ķieģeļnīca, kokzāģētava un sievietēm — akmeņlauztuves. Sievietes bez tam nodarbina dzelzceļa darbos, jo ik pa divi mēnešiem nākas ko savest kārtībā.

Bez politiskajiem ieslodzītiem Intā un Abesā līdz 1953. gadam atradās arī kriminālisti, bet pēc Staļina nāves viņus amnestēja un līdz ar to šīs padomju soda apgabals pārvērtās par politisko ieslodzīto koncentrācijas nometņu grupu. Tā pazīstama arī ar segvārdu

„Minlag“, kamēr Vorkutas ogļraktuvju apgabalu boļševiki apzīmē par „Rečlag'u“.

Ieslodzītie novietoti koka barakās, no 100 līdz 200 katrā. To celšanai izmanto tundras koku stumbrus, kuņus apsedz ar sūnu vai kūdru un nosedz no abām pusēm ar dēļiem. Jumtus jumj ar koka dakstiņiem. Apkurināšanai lieto iemūrētas krāsnis. Abesā barakas apkurina ar tvaiku, ko iegūst no vecas lokomotīves. Par siltuma trūkumu barakās ieslodzītie pēdējos gados nav sūdzējušies, bet nožēlojamā stāvoklī invālidī un vecie ļaudis nonāk vasarā, kad tos izsūta tundrā novākt sienu. Tur viņiem nedēļām jāguļ zem klajas debess un jābaro savām asinīm odi.

Baraku iekšiene atgādina Vorkutu. Arī šeit ir divstāvu nāras gaŗās rindās, kuŗas no otras rindas atšķir pašaura eja. Lai labāk cīnītos pret blaktīm, pēdējā laikā dažās barakās savietotas dzelzs gultas. Gultas maiss no spilvenkule piebērtā zāģu skaidām. Katram ieslodzītam izsniedz segu un, ja ir krājumā, arī pa palagam.

Ik desmito dienu dota iespēja apmeklēt pirti, kad notiek arī veļas maiņa. Skujas divi reizes nedēļā.

Pārējās telpas, kā virtuve ar ēdnīcu, kantīne, darbnīcas un noliktavas apmēram tādas pašas kā Vorkutā, lai gan ēdamtelpa varbūt vēl mazāka un neparocīgāka. Ieslodzīto sodīšanai ir karceris un „bura“.

Intas nometne pirms 1948. g. bija iežogota ar 3 līdz 4 metru augstu nosprostojumu, kuŗa stūŗos bija ierīkotas soda nometnēm parastās „višķas“, sargu torņi ar bruņotiem sargiem. Par sargiem vienu laiku izlie-toja ieslodzītos ar īsiem soda termiņiem. Pēc tam apsardzību pastiprināja. Koka nosprostojumu vietā, tāpat kā Vorkutā un citās spaidu darba nometnēs, ierīkoja dzeloņstieplu aizžogojumus ar aizliegtajām joslām un modriem suņiem. Ja sākumā pietika ar 5 sargiem uz 100 ieslodzītiem, tad ar 1948. gadu uz 200 ieslodzītiem jau bija 30 sargi, kaut arī sargājamās bija sievietes.

Kopš 1949. gada politiskos ieslodzītos atšķīra no kriminālistiem. Kāds toreiz izsludināts ukazs prasīja vistingrāko izolāciju tiem, kas bija sodīti pēc 58. panta,

— tādi bija visi baltieši. Arī vispārējais režīms nometnē bija neciešami slikts. Sliktā uztura dēļ līdz 1953. gadam bija liela mirstība. Pēc Berijas nāves apstākļi nometnē uzlabojās. Kāds jauns ukazs paredzēja nosacītu atbrīvošanu no atlikušā soda daļas. Baltiešiem (tas it kā neesot attiecies uz lietuviešiem) pēc „brīvīšanas“ neatļāva atgriezties uz dzimteni. Viņiem pat neatļāva apvienoties ar ģimenes locekļiem Sibīrijas un citos izsūtījuma apgabalos. Kāds intelligents vācietis, kas ilgus gadus pavadījis Intā, būdams kopā ar baltiešiem, apgalvo, ka padomju drošības iestādes visstingrāk pārlūkojušas latviešus un igauņus. Tiem pa pēdām allaž sūtīti „špicēļi“ un ap tiem pastāvīgi pinušās kādas aizdomas. Tā kā MVD uztraukusi latviešu, igauņu un lietuviešu ciešā kopā turēšanās atsevišķās nacionālās grupās, kā arī labā saprašanās savā starpā, tad pulkvežleitnants Babikovs uzsācis īpašu pretakciju.

Viņš mēģinājis vēl vairāk sabangot šo ieslodzīto nacionālās jūtas, lai izraisītu zināmas pretišķības un sakūditu latviešus pret latviešiem, igauņus pret igauņiem, lietuviešus pret lietuviešiem, katoļus pret luterāņiem un vienu tautību vai uzskatu grupu pret otru. Pēc šīs slepenās instrukcijas visā nometnē rīkojušās Babikova uzticības personas. Kad arī tas daudz nav līdzējis, tad MVD prasījusi ieslodzīto steidzīgu pārvietošanu uz citām padomju nometnēm un izsūtījuma apgabaliem. Ar vienas ieslodzīto daļas pārcelšanu uz citu vietu mēģināts saārdīt pretestības grupas un izraisīt neuzticību pret jaunpienācējiem. Nav gluži tā, kā varētu likties, — ar „padomju iekārtai bīstamo elementu“ novietošanu aiz dzelonstieplēm MVD savu uzdevumu ir pabeigusi. Ja tas tā būtu, pēc tam pietiktu tikai ar sargiem un uzraugiem. Bet MVD ierēdņu uzturēšanās sodīto un deportēto nometnēs liecina par to, ka šīs iestādes darbs izbeidzas tikai ar padomju gūstekņa nāvi. MVD turpina spiegot, izsekot, noklausīties, provocēt, vajāt un par jaunu sodīt. Ieslodzītie tādēļ ik uz soļa saduŗas ar MVD.

MVD neuzticība pret ieslodzītajiem parādās sevišķi spilgti padomju svētku gadījumos. 1. maijā, oktobra

revolūcijas svētkos un līdzīgos gadījumos aizdomīgākos no ieslodzīto vidus tur vairākas dienas drošības ieslodzījumā. Tādu aizdomīgo sevišķi daudz starp baltiešiem. MVD pieliek vislielākās pūles, lai aizturētu baltiešu pretestības grupu vadoņus. Kas par tādiem atzīmēti, visbiežāk nonāk karceri. Viņus apvairo arī par sabotāžu.

Ikvienā gadījumā prasīja darba normas izpildīšanu. Tā bija tik augsta, ka sasniegt nenācās viegli. Ogļracim lika dienā iegūt 8 tonnas ogļu (Rūras apgabalā skaita uz kalnraci 3,5 tonnas). Ogļu savācējiem nācās list uz vēdera un ogļu aizvilkšanā līdz vagonetei ņemt palīgā zobus. Ejas bija parasti 40 līdz 50 metru dziļas. Slapjuma dēļ drēbes bij izmirkušas. Darbam beidzoties, ar tām izgāja 25—30 gradu salā.

Kolīdz viena vai otra darba brigāde nespēj izstrādāt nolikto darba normu vai paliek zem 80 procentiem, nometnes vadība konstatē kaitniecību un lai attaisnotos Maskavas priekšā, kādu no ieslodzītiem apcietina. Nometnes vadībai rūp pierādīt, ka atrasts „vainīgais“. Par tādiem apzīmē tos, par kuņiem daudz vai maz zināms, ka tiem ir kāda autoritāte ieslodzīto vidū vai savā nacionālajā grupā.

Kāds pārnācējs apgalvo, ka redzējis īpašas kartes, kas izgatavotas baltiešiem. Kartes bijušas iezīmētas ar zaļām vai sarkanām švīkām. Viena no tām iezīmējusi „sevišķi bistamos“, kam minētos gadījumos draudējis katrā ziņā drošības ieslodzījums.

Parasti tie novietoti „štrafolp'ā“, soda barakā. Baiļu dēļ, ka viņi varētu padomju varai nodarīt vēl kādu ļaunumu, tos nesūtīja darbā. Līdz ar to viņiem deva sliktu uzturu, kā arī neatļāva sarakstīties.

Ieslodzītie baltieši viens otram izpalīdzējuši. Solidaritāte prasīja atbalstīt vecos ļaudis. Kā Intā, tā Abesā netrūka septiņdesmit gadu vecu un vēl vecāku. Jaunāko balstīti, vecie tēvi atrada vieglāku darbu, — gan par baraku vecākiem, kas apkurināja barakas un gādāja par tīrību, gan par darba drēbju un rīku uzraugiem. Pēdējie izpelnīja 60 rubļu mēnesī, kas ļoti

noderēja. Abesā, kur atradās arī tādi, kas vecuma un nespēka dēļ nestrādāja, nesaņēma nekādu naudu.

Bezpalīdzīgā stāvoklī nonāca arī slimnieki. Abesas galvenajā slimnīcā līdz 1955. gadam darbojās latviešu ārsti un žēlsirdīgās māsas, kas arī bija ieslodzītie. Par galveno māsu strādāja kāda latviešu medicīnas studente, ko boļševiki apcietināja 1948. gadā. Vācu ārsti, kas strādājuši Abesas slimnīcā kopā ar latviešu ārstiem, liecina par viņu augsto ārsta morāli. Kā Intā un Abesā, tā Vorkutā latviešu ārsti pirkuši par savu naudu streptomycinu un citus nepieciešamus ārstniecības līdzekļus, lai glābtu savus pacientus. Būdami labi ārsti, tie varējuši glābt daudzus ieslodzīto dzīvības. Pašuzpurēšanās piemērus devušas arī latviešu māsas.

1954. gada beigās lielāko daļu no latvietēm, lietuvietēm un igauņietēm aizveda no Abesas uz citām nometnēm arktiskajā apgabalā, uz vietas palika tikai pāris desmit. To vietā atsūtīja krievietes no Kurskas.

Ieslodzīto pārcilāšana notika ļoti bieži. Visnepatīkamākie bija etapi ar smagajām mašīnām. Šādu transportu gadījumos vienā mašīnā sabāza līdz piecdesmit ieslodzīto. Drausmīgā salā un bez salmu klājuma uz mašīnas grīdas viņus kādreiz veda no arktikas uz Vidusāziju, pavadot ceļā četrdesmit dienu. Uzturs transporta laikā bija 800 gr maizes vai sausiņi un žāvēta zivs.

Līdzīgi citu padomju spaidu darba nometņu iemītniekiem, arī Intas un Abesas ieslodzītie iepazinušies ar bada rēgu, sevišķi pirms 1953. gada, kad apstākļi bija vislaunāki.

Viens no pārnācējiem atceras:

„1952. gadā mūsu kolonna gāja no Intas nometnes uz raktuvēm. Kādā vietā mūs apstādināja. Krievu posteņi ielēna mūs četros stūros. Netālu atradās atkritumu tvertne, kurā ļaudis, kas piederēja padomju administrācijai, bija sametuši dažas ēdienu paliekas. Kāds latvietis, kas piederēja mūsu darba kolonnai, izskrēja laukā no ierindas, lai paķertu tikko ievērotu maizes garozu. Tanī brīdī, kad viņš turēja maizes palienu savā rokā, tuvākais sargs uz viņu šāva. Latvie-

tis saļima, smagi ievainots, bet mēģināja vēl rāpus atgriezties pie pārējiem. Sargs, kas bija šāvis no 30 metru attāluma, pienāca tagad klāt trīs metru tuvumā un nošāva nelaimīgo.

Noteikumi neatļauj nevienam iziet no kolonnas, bet gājiena laikā uz darba vietu arī sarunāties. Pārkāpuma gadījumā bez brīdinājuma šauj.

Starpgadījumi rodas visbiežāk, ja darba vieta ir ārpus noņemnes teritorijas. Ja veicams kāds darbs zem klajas debess, sargs apzīmē darba iecirkni ar izvilktu auklu vai vienkārši apvelk tam apkārt svītru. Pēc tam viņš nostājas svītras malā un ļauj gūsteknim mierīgi strādāt. Ja ieslodzītajam uz vienu un to pašu vietu jāiet diendienā, to ieliek aplokā, apvelkot dzelonstiepli. Tādā gadījumā viņu uzrauga sargs no noņemnes torņa. Ceļi uz darba vietām kādreiz atgādina arī olnīcas, pa kurām uz laukiem dzen lopus. Arī šinī gadījumā ceļš abās pusēs iezīmēts ar dzelonstieplu žogu. Pa šādu ceļu ļauts iet bez sarga.

Sardzi vienai un tai pašai darba brigādei maina. Pēc nedēļas to katrā ziņā apmaina cita sardze un to dara piesardzības dēļ, lai sargi nesadraudzētos ar „tautas ienaidniekiem“. Šāds apzīmējums politiskos ieslodzītos pavada ik uz soļa.

Lielas pārmaiņas Intā un Abesā norisinājās 1955. gada rudenī. Ap 80 procenti ieslodzīto kļuva „brīvi“. Šāda „brīvlaišana“ viegli pārprotama. Uz Intu izsūtītie turpat vien paliek. Jau 1955. gada februārī tiem uzspieda darba līgumu parakstīšanu. Ko nozīmēja šie darba līgumi?

Tie nozīmēja to, ka no tālākas soda izciešanas atbrīvoja tos, kas par atlikušo soda laiku parakstīja ar šachtu darba līgumu. Ikvienai šachtai rūpēja piesaistīt sev iespējami daudz darba spēka. Tādā ceļā aiz brīvprātības aizsegas padomju vara nodrošināja sev arī amnestēto darba spēku. Iekams amnestiju izsludināja, viss tas bija jo sīki pārdomāts. Pamatu pamatos maz kas mainījās, — kaut arī „brīvlaistos“ neturēja vairs aiz dzelonstieplēm, tie bija piesaistīti savai šachtai, līdzšinējai spaidu darba noņemnei.

Skaidrības labad vēl jāpiemin, ka padomju spaidu darba nometņu saimnieciskā sistēma piešķir katrai šachtai un šīnī nometņu sistēmā iekļautam uzņēmumam savu patstāvību. Katra šachta resp. uzņēmums izstrādā savus ražošanas plānus, un tam ir savas grāmatas. Šāds autonoms uzņēmums līdz ar to autorizēts parakstīt patstāvīgus darba līgumus.

Ne vien šādā ceļā padomju administrācija mēģināja piesaistīt ieslodzītos darbam arktikā. Izlietoja vēl citus paņēmienus.

Bulgariņš izsludināja bez tam noteikumus par būvkredīta piešķiršanu „brīvlaistiem“. Tā apmērs parasti bija 15 000 rubļu.

„Brīvlaistajiem“ trūka apmešanās vietas. Dzīvokļa nodrošināšanai šāds būvkredīts likās vietā. Nelielas mājiņas būve tomēr izmaksāja 60 000—120 000 rubļu. Tā kā ar piešķirto kredītu neko nevarēja iesākt, dažs labs iegādāja sev vispirms siltu apģērbu un citas mantas. Par valsts līdzekļu izšķērdēšanu viņus no jauna sodīja, paredzot izsūtījumu uz visu māžu. Bet arī tāds, kas kaut kādā ceļā mājiņu uzcēla, palika tai piesaistīts. Pirms parāda samaksas, kas varēja notikt tikai ilgos gados, viņš soda apgabalu nevarēja atstāt.

Ja ieslodzīto „brīvlaišana“ būtu bijusi īsta, maz būtu tādu, kas paliktu arktiskajā apgabalā. Ne Intas, nedz Vorkutas ogļu raktuves un citi uzņēmumi, kas izpildīja svarīgus padomju piecgades plānus, nedrīkstēja savu produkciju samazināt, nerunājot nemaz par to, ka to darbība apstātos. Maskava faktiskos apstākļus zināja, un arī katrs padomju funkcionārs šais apgabalos apzinājās, kāda atbildība tam piešķirta. Jebkurā dienu ikviens padomju ierēdnis, neskatoties uz viņa pašreizējo stāvokli, varēja pārvērsties par tādu pašu ieslodzīto, par kādiem tam bija lemts noteikt un iespējami pilnīgi izmantot.

Par labu padomju funkcionāru skaitījās tas, kas atrada rafinētus līdzekļus jauna darba spēka piesaistīšanai.

Vienā laikā ar baltiešu sieviešu aizvešanu uz citiem apgabaliem Intas un Abesas apgabalā sāka iepļūst

krievu meitenes. Tās nāca no krievu kolchoziem, kur uz vienu vīrieti bija astoņas sievietes. Ar Maskavas atļauju uz šīm vietām devās arktisko apgabalu padomju uzticības personas, lai vervētu viņas darbam polārajā joslā. Padomju aģitatori stāstīja par panākumiem arktisko apgabalu izmantošanā, jaunu pilsētu un labierīcību rašanos, bet galvenais — par to, ka šie apgabali pārpludināti vīriešiem, trūkst tikai sievieti, lai koptu ģimenes dzīvi. Pēdējās vervēšanas akcijās jau norādīja, ka sodītie kļuvuši brīvi, vēlas arktisko nometņu apgabalos palikt uz pastāvīgu dzīvi, un ka arī viņiem ir vēlēšanās atrast sev dzīves draugus.

Kas aiz tā slēpās, katram saprotams. Neapstājoties pie tā, ka padomju vara šādiem rafinētiem līdzekļiem mēģināja atvilināt darba spēka rezerves no savu pavalstnieku vidus, pietiek ievērot, ka pirms tam notika baltiešu sievieti aizvākšana. Padomju varas nolūks ir atsvešināt deportētos no savas dzimtenes un tautas.

Desmit gadu laikā Intas pilsēta bija strauji augusi. Ienesīgās akmeņogļu raktuves un Kotlasas-Vorkutas dzelzceļš kā saimnieciska artērija lika 1955. gadā izaugt pilsētai ar 45 000 iedzīvotāju.

Intā šai laikā jau darbojās lieli būvuzņēmumi, bija saradušies 6—8 stāvu nami, satiksmi atviegloja trolejbuss, netrūka peldbaseina, teātra un kluba, ko pildīja padomju „aristokratija“ — MVD amatpersonas un citi padomju ierēdņi ar savām ģimenēm.

Starp Intu un Abesu sākts celt jauns autoceļš. Tā viduspunktā ierīko gluži jaunu šachtu rūdu izmantošanai. Autoceļš nobeidzas pie lidlauka. Tā celšanā nodarbina sievietes, kas dzīvo ārpus nometnes. Ceļa uzberumiem lieto izdedžus, kas nav pat atdzisuši.

1955. gada pārvērtības Intas un Abesas apgabalā nav iespējams izdibināt visos sīkumos un vēl grūtāk katru notikumu novērtēt.

Pēdējā ziņa, kas iegūta par Abesu, ir no 1955. gada 12. decembra. Tā vēstī, ka, par spīti amnestijai, padomju administrācija pastiprinot atkal nometņu sis-

tēmu. Daudzi no tiem, kas amnestijas ceļā bija kļuvuši daudz maz brīvi, atgriezoties nometnē. Viņu vidū ir arī kāds igauņu profesors. Stāvoklis Abesā 1955. gada beigās kļuvis atkal bezcerīgs, sevišķi vecākiem, kas nespēj strādāt.

„Abesā“, liecina viens no pārnācējiem, „1955. gada decembrī, īsi pirms Ziemsvētkiem, atgriezās visi 58 vīri, kas bija atbrīvoti. Viņus novietoja aiz dzeloņstieplēm. Padomju amatpersonas pamatoja šo soli ar vajadzību noskaidrot visu šo cilvēku pagātņi. Ieradās „osobaja soveščanije“, tribunālam līdzīga izmeklēšanas kollēģija, kas izdarīja jaunas nopratināšanas. Apšūdzībās par jaunu figurēja 58. padomju soda kodeksa pants.“

USŅ - UCHTA

UsŅ-Uchtas apgabals aptver vairākas nometnes starp UsŅ-Vimu un Pečoru, Komi autonomajā republikā. Uchtas vārds radies no līdzīga nosaukuma upes, kas ir Ižmas pieteka. Uchtas apgabals nav ogļu izmantošanas, bet naftas iegūšanas un apstrādāšanas apgabals. Bez naftas avotiem izmanto vēl mežu. Rūpniecība koncentrējas divi pilsētās — UsŅ-Uchtā un Ižmā. Klimata ziņā Uchtas apgabals daudz labāks par to, kas valda Intā un Vorkutā, kādēļ te ierikota nometne pat mātēm ar bērniem. Vispār šeit daudz sieviešu nometņu, lai gan baltietes nav lielā skaitā. Turpretim vīriešu nometnēs krietni daudz latviešu, igauņu un lietuviešu. Viņu skaits pavairojies ar 1955. gada „brīvlaištajiem“.

Daži agrāko gadu pārnācēji uzsvēruši, ka Uchtā mērenāks režīms nekā citās polārās joslas spaidu darba nometnēs. Pēdējie pārnācēji uzsver, ka režīms šeit nav vieglāks, tikai citādāks. Uchtā strādā pēc citas shēmas. Un tomēr novērots, ka ieslodzītajam, iesniedzot lūgumu padomju administrācijai Uchtā, no tā kas iznāk, kamēr Intā nekā nevar panākt. Uchtā baltieši cerē vieglāk nodrošināt savu eksistenci un nenozēlo,

ja tos no citām noņem turp pārceļ. Baltieši sāka koncentrēties Uchtas apgabalā, sākot ar 1952. gadu.

Patī noņemne ar sodītiem pastāv jau kopš 1926. gada. Līdzīgi pārējām arktiskā apgabala spaidu darba noņemnēm tā strauji augusi kopš Kotlasas-Vorkutas dzelzceļa ierīkošanas. Bez Usķ-Uchtas un Ižmas pilsētas apdzīvoti centri ir vēl Jagera un Vodnija. 30 km no Jaregas pēdējā laikā savesti tie, kas nav amnestēti vai ko padomju iestādes atzinušas par sevišķi bīstamiem politiskajiem ieslodzītajiem. No amnestijas izslēgtiem bija tikai izvēle starp Nariļsku un Uchtas apgabalu. Tie, kas atstāja Intu un Vorkutu, devās uz Uchtu. 1951. gadā turpretim daudzus baltiešus pārcēla uz Intu un Abesu, vai, kā apstākļu pazinēji uzsver, — no labākiem dzīves apstākļiem sliktākos. Uchtā gan baltieši atrodas kopā ar kriminālistiem, no kuriem tie pēdējos gados atšķirti.

Uchtas apgabalā, pēc viena pārnācēja liecības, atrodas trīsdesmit darba noņemnes, katra ar 3000 strādniekiem. Vienu daļu deportēto izmanto eļļas šifeņa gatavošanā. Mežu ciršana pēdējā laikā mēchanizēta un kokmateriālus izlieto celulozes ražošanai un ķīmiskai rūpniecībai.

USĶ - VIMA

Usķ-Vima, Komi autonomajā republikā, atrodas Ieņingradas-Vologdas-Kotlasas-Vorkutas dzelzceļa malā, dienvidrietumu virzienā no Usķ-Uchtas. Arī Usķ-Vima ir viens no daudzajiem locekļiem arktiskā apgabala padomju spaidu darba noņemņu sistēmā. Te sadzīti kā deportētie „politiski un sociāli bīstamie elementi“, tā smagi kriminālisti. Tie sadalīti pa 22 noņemnēm. Politisko ieslodzīto vairums ir baltieši un rietumukraiņi.

Usķ-Vimas pilsēta atrodas starp Vimas un Vičegdas upi, kas ieplūst Dvinā, lielajā Krievijas ziemeļu strauvē. Pašā pilsētā apstrādā naftas produktus un koka materiālus. Apkārtējās spaidu darba noņemnēs novietotais darba spēks iesaistīts mežu ciršanā, koku ap-

strādāšanā un to transportā. Mežu darbos sūta arī sievietes. Pa Vičegdas upi notiek koku pludināšana un balķu izvilkšana krastā nodarbina ieslodzītos.

Darba aizsardzības noteikumu neievērošanas dēļ bieži ir negadījumi un līdz ar to invaliditāte.

Ušk-Vimas nometņu sistēmai pieder Vesļanas darba nometne. Izsūtītos baltiešus tur sāka pulcināt, cik var spriest, kopš 1945. gada, jo kad viena aculieciniece tur ieradusies 1950. gadā, viņa atradusi priekšā ap trīsdesmit latviešu, kas strādājuši jau ilgāku laiku. Vesļanas darba nometnē 1950. gadā atradušies 32 nāciju locekļi, ieskaitot dažus amerikāņus.

Ušk-Vimas un Vesļanas nometnē izturēšanās pret baltiešiem ar 1951. gadu kļuvusi stingrāka, kādēļ tie pārvietoti uz Karagandu un citām vietām. Ar sevišķu atzinību ieslodzītie min latviešu ārstu R. un zobārsti S., kas pašreizējā pūlējās ārstēt savus liktenbiedrus. Latviešu ārstam bija jāizcieš 25 soda gadus. Sākumā viņam bijis piespriests nāves sods. Savā darbā Ušk-Vimā viņš ieguvis tādu autoritāti, ka nometņu vadībai bijis jāpiekāpjas pret šī latviešu ārsta atzinumu dažu ieslodzīto atbrīvošanai no darba.

SIKTIVKARA

Siktivkara ir Komi autonomās padomju sociālistiskās republikas galvaspilsēta. Lai gan tur ir vairāki kokrūpniecības pasākumi, spaidu darba nometņu pašā pilsētā nav. Darba vergus izlieto Siktivkaras-Piņugas dzelzceļposma būvei. Pašā Siktivkarā no ieslodzīto vidus nodarbina speciālistus, māksliniekus un pirmšķirīgus sportistus. Tādus padomju iestādes atradušas starp baltiešiem, atbrīvodamas viņus no fiziskā darba.

Pārējie ieslodzītie baltieši skatījās uz privilēģētā darba strādniekiem aizspriedumaini. Novērojumi rādīja, ka pārceļšanās uz Siktivkaru bija iespējama vienīgi ar padomju amatpersonu protekcijām.

1953. gadā Siktivkarā ieradās īpaša latviešu komisijs, lai izmeklētu vairākas sūdzības. Tās Augstākajai

padomei Maskavā bija iesūtījuši latviešu deportētie — „brīvlaistie“ no Komi republikas. Lūgumos bija norādīts uz latviešu tautības iznīcināšanas tendencēm un latviešu valodas apspiešanu, kas runājot pretim padomju konstitūcijai.

Lai gan Maskavas komisijai piederēja vairāki krievi, apstākļu pārbaudei bija pieaicināti arī latviešu komunisti. Komisija izmeklēja „brīvlaisto“ dzīves apstākļus. Pēc tam no Padomju Latvijas un Padomju Igaunijas ieradās dažas civiļas amatpersonas, kas izdarīja iztaujas.

Sūdzību iesniedzējiem jautāja:

1. Kādēļ tie piedalījušies partizānu kustībā,
2. Vai iztaujātā persona nožēlo savu rīcību vai ne,
3. Vai iztaujātais atzīst Padomju Latviju,
4. Vai viņš apņemas atklāt bīstamus elementus no savas tuvākās apkārtnes ļaudīm,
5. Vai viņam ir tuvinieki viņpus Padomju Savienības robežām. Pozitīvā gadījumā, — kas tie tādi un kur atrodas,
6. Kādu amatu iztaujātā persona pildījusi pirms 1940. gada. Tas pats par tuviniekiem.
7. Kādi ģimenes piederīgie atrodas vēl Latvijā un ko tie tur dara.
8. Kādi tuvinieki pilda amatus komunistu partijā.

Šo aptauju izdarīja arī starp ieslodzītajiem, kas bija žēlojušies Maskavā.

Vai šai aptaujai bijuši kādi panākumi, nav zināms. Apstākļu pazinēji izsakās, ka pozitīvu atbilžu došana varēja sekmēt iztaujātās personas ieskaitīšanu „brīvo“ katēgorijā.

Izdevies noskaidrot, ka 1954. gadā atsevišķus baltiešus pie sevis izaicinājis kapteinis Lavriņenko, kas Intā bija pazīstams kā politiskais virsnieks un licis sniegt par tuviniekiem rietumos sīkas ziņas. Prasīts arī pēc šo tuvinieku adresēm.

Kādu latviešu rakstnieci izaicināja uz Maskavu, bet pēc četrām nedēļām viņa atgriezās nometnē.

Pečoras nometņu apgabals izveidojās 1935. gadā, kad iesāka celt Kotlasas-Vorkutas dzelzceļu. Sākumā šo nometņu rajonu apzīmēja par „Pečorstroju“. Viena nometņu daļa atrodas Komi autonomajā republikā, otra — ziemeļu daļā, Archangeļskas apgabalā. Klimats kontinentāls, vasara īsa. Daudz purvu.

Purvainā apgabala dēļ izsūtītiem lika celt dzelzceļa dambjus un tiltus, līst mežu, kā arī nodarbināja akmeņu lauztuvēs un kalnrūpniecībā. Usķ-Usas nometņu strādniekus nodarbināja naftas izmantošanā.

Kamēr citās spaidu darba nometnēs tas notika vēlāk, Pečorā politiskos ieslodzītos sāka atdalīt no kriminālistiem jau 1948. gadā. Baltiešu skaits, sākot ar 1947. gadu, saruka. Pirms tam viņi, blakus ukraiņiem, sastādīja vienu no galvenajiem darba vergu kontingentiem. Dažas nometnes varēja uzskatīt par baltiešu nometnēm. Daudz mazākā skaitā bija poļi, Kaukaza tautu piederīgie, vācieši, čehi, ungāri un rumāņi.

1955. gadā, kad izdevās iegūt pēdējās ziņas par šo nometņu apgabalu, izrādījās, ka tur baltiešu vairs nav. Ja 1947. gadā un agrāk viņus šeit saveda no Murmanskas un Archangeļskas, vēlākajos gados pārcēla uz citām vietām. 1947. gadā Pečorā saveda arī latviešu un igauņu leģionārus un dažus no tiem uzskatīja par vāciešiem.

Pečora līdz 1949. gadam bija izsūtīto un sodīto savākšanas punkts visām Komi autonomās republikas spaidu darba nometnēm. Ļoti daudzus no šejienes pārvietoja uz Intu, Uchtu un Vorkutu. Tie, kuŗus pārvietoja, bija laimīgi, jo Pečoras nometnes atradās bēdīgā stāvoklī. Būdas, kuŗās ieslodzītie dzīvoja, nespēja aizturēt salu. Krāšņu vietā lietoja dzelzs mucas.

NKVD noteikumi skaidri atklāja padomju varas nostāju pret izsūtītajiem. Kamēr sardzes suņiem deva dienā 250 grammu gaļas, ieslodzītie saņēma tikai 22 grammas. Suņiem, kuŗus turēja pēdu dziļšanai, deva

pat veselu mārciņu gaļas dienā. Gaļas iztrūkumu ieslodzītiem centās izlīdzināt ar divkāršu sakņu devu. Ieslodzītie cieta no asinssērgas, pellagras un citām slimībām, kas rodas vitamīnu trūkuma dēļ.

KOTLASA

Kotlasa ir ievērojams Krievijas ziemeļu dzelzceļa mezgls, kuŗa viens atzarojums ved uz Vorkutu, bet otrs uz Ļeņingradu. Bez tam kāds cits atzarojums dienvidu virzienā stiepjas uz Kirovu. Klimats kontinentāls. Tundras vietā te atrodams mežs ar pazemiem kokiem, lielāko tiesu priedēm un bērziem. Kotlasa tāpēc ir mežsaimniecības apgabals, ko izmanto ar darba vergiem un pēdējā laikā ar t.s. „brīvlaistiem“. Vispāri, pēc soda izciešanas un amnestijas liels skaits deportēto izvietoti Kotlasas-Pečoras-Uchtas rajonā.

Pirmie latviešu deportētie šeit nonāca ar 1941. gada masu deportācijām. Izdevies noskaidrot, ka, sākot ar 1954. gadu, no apkārtējām spaidu darba nometnēm šurp atsūtīti citi latvieši, bet pēdējiem neliek dzīvot režīma nometnēs.

Kotlasā valda liela rosība. Bez kokapstrādāšanas uzņēmumiem darbojas vēl kuģu būvētavas, jo kuģniecībai noderīga kā Severnaja Dvina, tā Vičegda. Nesen uzsāka arī ziemeļu dzelzceļa pārnaglošanu uz dubultsliežu tīklu. Šais darbos nodarbināja ieslodzītos.

Kotlasa ir viena no glāvenām darba vergu sadales vietām. No šejienes tos pārsūta pa dzelzceļu vai ūdensceļu dažādos virzienos.

Transportiem pa upēm izlieto ļoti nolietotas liellaivas.

ARCHANGEĻSKA

Ja par arktiskā apgabala pilsētām, kas minētas līdz šim, var teikt, ka tās uzcēlušī padomju darba vergi, tad Archangeļska pazīstama jau no agrākajiem laikiem kā ievērojams mežsaimniecības centrs un sva-

rīga osta. Severnaja Dvina to savieno ar Balto jūru. Archangeļskā atrodas kuģu būvētavas un kuģu remontdarbnīcas, bet saimnieciskais smaguma centrs meklējams kokapstrādāšanas uzņēmumos un koku eksportā. Ledus apstākļu dēļ Archangeļskas osta 6 mēnešus gadā nav kuģojama. Piejūras klimats.

Deportētos šeit nodarbina kokapstrādāšanā, ostas un dzelzceļa būvē, kā arī dažādos darbos pilsētā.

Līdz 1950. gadam Archangeļskā atradās daudz latviešu un igauņu, mazāk lietuviešu. Deportēto vidū bija kā vīrieši, tā sievietes dažādā vecumā. Kopš 1949. gada baltiešus sāka pārvest uz Vorkutu. Gadu iepriekš aizveda kaŗa gūstekņus. Baltieši turējās cieši kopā ar vāciešiem un tos atbalstīja ar pārtiku, ko viņi vēl saņēma no dzimtenes. Latvieši sapratušies labi arī ar žīdiem. Krieviem latvieši un igauņi nav patikuši, — tie viņus saukuši par aristokratu tautu. Darba apstākļi nebija viegli. Krievu uzraugi raudzījās, lai izpildītu darba normas. Smagajā darbā dzina arī slimos un nespēcīgos. Visgrūtāk klājās ļaudīm ar pilnīgām sejām. Kādam ieslodzītajam latvietim, kad tas nespēkā sabruka, padomju brigadieris uzblāva: „Tāds bullis var strādāt“, lai gan ieslodzītā svars no 90 kg bija nokritis uz 43 kg. Mirstība bija liela. Vairums mira ar tuberkulozi. No bijušajiem kaŗavīriem augstākie virsnieki aizgāja ātrāk bojā.

„Mēs ne brīdi nedrīkstējām pazaudēt dūšu,“ uzsver kāds pārnācējs, „kas to pazaudēja, zaudēja pretestības spēju. Mēs nedrīkstējām vislielāko grūtību priekšā saļīmt un pakļauties izmisumam. Pānika un depresija nozīmēja nāvi.“

MOLOTOVSKA

Molotovska ir jauna Ziemeļkrievijas pilsēta, kas pēdējos gados strauji augusi. Tā atrodas uz Baltās jūras krasta, rietumos no Archangeļskas. Ar pēdējo to savieno dzelzceļš. Kā visas jaunceltās arktiskās pilsētas, arī šī celta ar vergu darba spēku. Sevišķi svarīga ir

kaŗa kuŗu bŗvŗtava. Deportŗtie izmantoti daŗados bŗvŗju un smagos krauŗanas darbos.

Molotovsku kŗ lielu baltieŗu koncentrŗcijas vietu piemin vairŗki vŗcu pŗrnŗcŗji. Viņi izsakŗs, ka Baltijas tautu piederigie te savesti divi viļņos — 1945. un 1948. gadŗ. Pirmajiem pŗrmeta kollaborŗciju ar vŗcieŗiem un tŗdŗļ ŗo deportŗto vidŗ atradŗs daudz ierŗdņŗ. 1948. gada deportŗto vidŗ bija daudz lauksaimnieku un lauksaimnieŗŗ. Tos sadalija pa vŗrieŗu un sievieŗu nometnŗm. Lauksaimniekiem pŗrmeta raŗojumu nodoŗanu vŗcu iestŗdŗm, lai gan istais iemesls bija instrukcijŗs paredzŗtŗ kolektivizŗto lauku mŗju ipaŗnieku aizveŗšana. Bez piespiedu deportŗcijas viņiem bija uzlikti 10 vai 20 gadu sodi.

Molotovskŗ vienŗ spaidu darba nometnŗ sapulcinŗja lŗdz 6000 latvieŗu. Viņus nodarbinŗja ostas bŗvdarbos, kur tie lika caurules, raka un veica citus smagus darbus. Viņus sŗtija arī meŗu darbos.

Daļu deportŗto latvieŗu nosŗtija uz kŗdu salu Baltajŗ jŗrŗ. To vidŗ atradŗs latvieŗu leŗionŗri. ŗiem izsŗtŗtajiem, kuŗu vidŗ bija arī vecŗki ļaudis, soda mŗri grozijŗs no 15 lŗdz 25 gadiem.

Bez baltieŗiem Molotovskŗ sapulcinŗti daudz Volgas un Ukrainas vŗcieŗu, vŗcu kaŗa gŗstekņi un Vlasova armijas piederigie.

POŅEVECA UN MEDVEŗGORSKA

ŗis vietas pieder „Belomorstroj” nometņŗ sistŗmai.

Otram pasaules kaŗam beidzoties, jau 1945. gada jŗnijŗ Baltŗs jŗŗas kanŗļa atjaunoŗšanai un Segeŗas papŗra fabrikas celŗšanai nosŗtija vairŗkus tŗkstoŗus latvieŗu, lietuvieŗu un igauņŗ. Tur tie sastapa arī somus, lai gan viņŗ skaits nebija pŗrŗk liels. Kŗds latvietis, kas atradies ŗai vietŗ, aplicina, ka nometnŗ kopŗ ar viņŗ mitinŗjuŗies 2000 latvieŗu, kaimiņŗ nometnŗ arī apmŗram tikpat daudz. Bez tam Poņevecŗ un Medveŗgorskŗ atraduŗies krietni daudz Kaukaza tautu piederigo. Bez vŗrieŗiem bijuŗas arī sievietes. Baltietes sa-

pratušās teicami ar vācietēm. Sievietes nodarbināja meža darbos.

Medvežgorskā ir akmeņogļu, vara un niķeļa rūdu atradnes. Liela daļa deportēto tādēļ strādāja raktuvēs.

Starp izsūtītiem atradās daudz leģionāru, kas bija sodīti no 7 līdz 15 gadiem. Viņus nodarbināja Poņevcas kanāla atjaunošanā, ko krievi cīnās pret somiem paši bija uzspridzinājuši. Cēla jaunus dambjus un ierīkoja nepieciešamās ietaises. 1945. gada rudenī atsūtīja vēl 300 latviešus. Padomju papīros tie skaitījās kaņavīri, jo 1944. gada rudenī boļševiki viņus bija mobilizējuši. Tos atsūtīja uz Poņevcu tieši no Rīgas Arsenāla sētas. Viņu stāvoklis neatšķīrās no deportēto stāvokļa. Daudzi mira bada nāvē. Trūka medicīniskās palīdzības. Plosījās dizentērija un tīfs. Nelaimīgie no bada sapampa. Pampums sākās no kājām un virzījās uz augšu, ķermenī sakrājās ūdens. No tā savukārt cietā sirds un asinscirkulācija. Radās milzīgas kapsētas. Mironus apglabāja kādā kalna kraujā, gaišās, irdeņās smiltīs. Līķus ar šķirstiem, kuņģus tie bija salikti, drīzi vien izskaloja lietūs. Vēlāk tos varēja atrast kalna piekājē, kur atradās mēslu krautuve. Mirušo apglabāšana noritēja vienkārši. Sargi paņēma sev līdzī tīkai racējus, — bērū nebija.

Kas palika dzīvi, mocījās ar smagām slimībām un kļuva apatiski.

Šī moku vieta vēl nekur nav pieminēta, jo maz ir to, kas no tās atgriezušies.

MURMANSKA

Murmanska atrodas vistālākajos Krievijas ziemeļos. Ar savu neaizsalstošo ostu tā ir svarīgs tirdzniecības centrs. Bez tam te ir kaņa osta, un arktiskā apgabala pētniecībai to izlieto polārās ekspedīcijas.

Deportētos nodarbina dzelzs un niķeļa raktuvēs, ar kuņģam Kolas pussala ir sevišķi bagāta.

Konstatēti baltiešu deportēto transporti uz Murmanku, bet nav izdevies noskaidrot to apmērus un nodarbinātības veidus.

NOVAJA ZEMĻA

Šī sala Ziemeļu Ledus jūrā, starp Barenca un Karas jūru, pieminēta vienādi ar drausmām, jo neveselīgā klimata dēļ tā ir ieceļotāju vai šeit nometināto kapsēta. 91 800 kv. km. lielo salu vienas setdaļas platībā klāj mūžīgs ledus. Novaja Zemļā atrod vaŗu un akmeņogles. Iedzīmtie medī kaŗokzvērus un nodarbojas ar zveju.

Novaja Zemļā plosās vētras, un sals sakāpj līdz 64 grādi pēc C.

Pēc otrā pasaules kaŗa Novaja Zemļā savesti pāris tūkstoši latvieŗu, lietuvieŗu un igauņu. Šie izsūtītie komplektējās lielāko tiesu no ļaudīm, kas piederējuŗi Jekelna štābam vai ar to bijis kāds sakars. Ģenerāli Jekelnu un vēl 52 Kurzemes frontes cīnītājus notiesāja uz nāvi, 455 notiesātos pārveda no Rīgas centrālcietuma uz Kirovu, Intu un Vorkutu, lai no turienes transportētu uz Andermas ostu. Tur jau viņus gaidīja kuģi, kas ŗos nelaimīgos pārveda uz Novaja Zemļa. Par piederīgiem Jekelna štābam skaitīja ne vien kaŗavīrus, bet arī tulces, telpu apkopējas, kartupeļu mizotājas un izpalīgus.

Viņi visi nonāca Novaja Zemļa, kur padomju droŗības iestādes izsūta tikai tos, kam nāves sods pārvērst mūŗa spaidu darbos.

Izsūtīto vidū atradās arī paprāvs skaits latvieŗu partizānu vadoņu, seviŗķi tādu, kas ar savu varonību nodarīja padomju varai smagākus zaudējumus. Kad 1948. gadā uz Novaju Zemļa izsūtīja vienu no redzamākajiem latvieŗu partizānu vadoņiem, līdz ar viņu Andermas ostā, apmēram 100 km ziemeļos no Vorkutas, kuģī iekāpa divi simti citu notiesāto. Viņu tautība nav noskaidrota, lai gan pārnācēji izsakās, ka to vidū katrā ziņā atraduŗies baltieŗi.

Ieslodzīto nometnes atrodas salas ziemeļrietumu un dienvidu daļā. Ziemeļu nometnē 1946. g. un vēlāk atradās ap 3000 izsūtīto un vācu kaŗa gūstekņu. Visi bija notiesāti, vairums uz mūŗu. Dzīves apstākļi bija neŗēlīgi. Pirmajos pēckaŗa gados bada dēļ esot konstatēts pat kanibālisms. Nometni apgādāja no lidmaŗi-

nām, bet slikta laika dēļ apgādē bieži radās traucējumi. Izsūtītie mēģināja sagādāt sev paši pārtiku, ķeŗot cilpās ziemeļbrieŗus.

Pajumtei noderēja primitīvas zemnīcas. Sargu die- nestu pildīja sodītie kriminālisti.

Kāds vācietis, kas salu atstājis 1952. gadā, liecina, ka tur palikuŗi lietuvieŗi, latvieŗi, igauņi, poļi un vēl kādu slavu tautu piederīgie.

Starp Novaja Zemļa un cietzemi atrodas kāda sa- liņa, kur savukārt pulcēti deportētie. Par to stāstīju- si latvieŗu ārste G., kas pati tur kādu laiku turēta. Sa- las nosaukums nav noskaidrots.

SOLIKAMSKA

Solikamska atrodas vidējo Urālu rietumu pusē, Mo- lotova apgabalā, pie Kamas upes, kas ir Volgas lielā- kā pieteka.

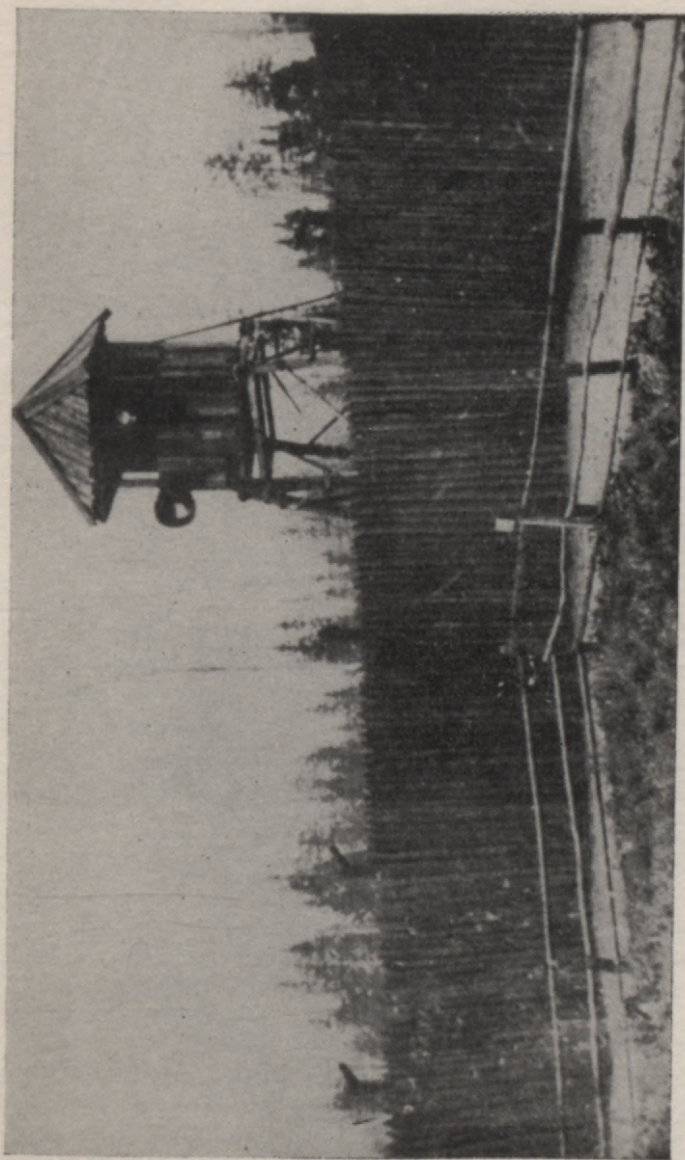
Nometņu pārvaldei „Usolag-Solikamsk“ pieder 50 atsevišķas nometnes, katra ar 1000 līdz 1500 ieslodzī- tiem. Politiskie ieslodzītie jaukti ar kriminālistiem. Politisko vairoms ir ukraiņi, baltieŗi un kaukaziēŗi.

Solikamskas apkārtnē ir liela meŗu bagātība, ko saimnieciski izmanto ar vergu darbu. Deportētos bez tam nodarbina akmeņogļu un kālija sāls raktuvēs. Sievietes nodarbina kolchozos. Kolchoza strādnieces tur aiz dzeloņstieplēm un darbā viņas ved konvoji. Dar- ba laiks 10 stundas, kuŗā neieskaita ceļā pavadīto laiku.

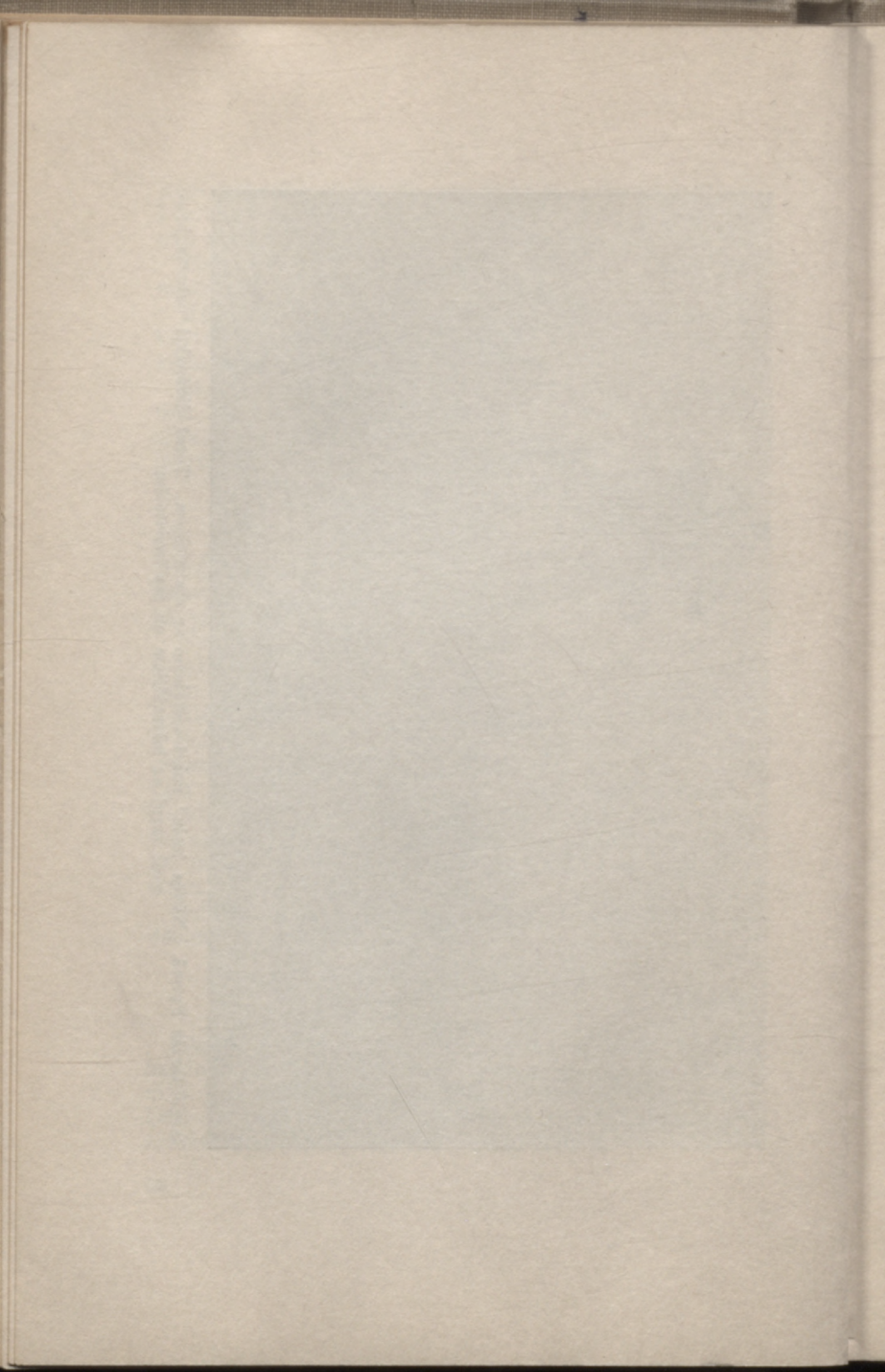
Solikamskā darbojas arī ķīmisku produktu apstrā- dāšanas rūpnīcas.

POTMA

Blakus Vorkutai un Intai Potma ir treŗā lielākā baltieŗu deportēto koncentrācijas vieta Eiropas Krie- vijā. Tas vismaz ir tā, vērtējot stāvokli uz 1955. gadu. Ļoti daudzi latvieŗi, lietuvieŗi un igauņi tur savesti no arktiskajām nometnēm 1955. gada rudenī.

Sargu tornis Potmā. „Nāves joslu“ naktī apgaismo ar starmešiem. Tornī diennakti uzturas bruņoti sargi ar ložmetējiem un mašīnpistolēm.

Potma (krievi to izrunā Poļma), apmēram 450 km dienvidaustrumos no Maskavas, atrodas autonomajā Mordovijas padomju republikā. Mordvini pieder somu ugru rasei. Klimats Potmā ir apmēram tāds pats kā Maskavā, caurmēra sals ziemā no 25 līdz 30 gradi. Vasarās, purvainās apkārtnes dēļ, lielas moka sagādā asinskāro odu miriādi. Ieslodzītie, kas dzīvo Potmā, izsakās, ka odu dēļ vasarās viņi nav varējuši gulēt un tie sagādājuši neapraķstāmas moka. Plašo mežu un purvu dēļ Potmas apkārtņē klaiņo apkārt vilki un lāči.

Potma nav pilsēta, bet liela sādža. Spaidu darba nometnes šeit pastāv kopš 1929. gada, un tās pazīstamas arī ar „Dublag“ nosaukumu. Līdzīgi pārējām padomju spaidu darba nometnēm, sākumā politiskos ieslodzītos sajauca ar slepkavām un pārējiem kriminālistiem. 1950. gadā Potmas nometņu pudurim piederēja 36 atsevišķas darba nometnes, 1955. gadā to skaits samazinājās uz pusi. Nometnes ierīkotas kā vīriešiem, tā sievietēm. Bez tam pēdējos gados te sapulcināti ļoti daudz invalidu, kādēļ daudzas nometnes apzīmē par invalidu nometnēm.

„Daudzo invalidu dēļ,“ saka kāds vācu pārnācējs, kas cīnījies kopā ar latviešu partizāniem Kurzemes mežos, „Potmas spaidu darba nometnes atstāj drausmīgu iespaidu. Kā Potmā, tā Javā, kas pieder tai pašai administrācijai, ik uz soļa redzami smagi amputēti un diloņslimnieki. Amputētie lēca uz kruķiem vai balstījās uz krēsliem. Dažs sēžamvietai bija piesējis dēli, ar ko slīdēja uz priekšu. Sevišķi grūti klājās paralizētiem. Neviens viņiem nepalīdzēja, tiem nācās palīdzēties pašiem, un viņi to darīja mirdzošām acīm par katru jaunu sasniegumu, ko atrada savā smagajā nelaimē. Nožēlojamu iespaidu atstāja mugurkaula ievainotie. Protēžu nevienam nebija, izņemot tos, kas ar tām bija ienākuši.

Atradās arī tādi, kam trūka abu roku līdz elkonim. Administrācija arī viņiem uzticēja savus darba pienākumus. Es sadraudzējos ar kādu latviešu partizānu, kam bija cauršauta kāja. Pēc apcietināšanas viņš nebija tik daudz ārstēts kā pratināts. Kāja tam bija ne-

pareizi saaugusi. Šis latviešu zēns tomēr neskuma. viņš bija cīnījies pret nīstu varu, nesis upurus, un tas viņu apmierināja.“

Invalidus un tbc slimos nodarbina meža un kūdras darbos. Tie gāž kokus un liž mežu. Nometnei pieder kokzāgētavas, mēbeļu fabrikas, radio skapīšu izgatavošanas darbnīcas, kā arī ķieģelnīca. Sievietes lielāko tiesu nodarbinātas šūšanas darbnīcās. Šinī nometnē ir arī sievietes ar bērniem. Tās šuj padomju armijai veļu. Daļa nodarbināta arī lauksaimniecībā, būvniecībā un ceļu labošanas darbos.

Tā kā darbnīcas ir pavisam tuvu dzīvojamām barakām un tāpēc atkritī ieašana uz darbu, darba laiks noteikts uz desmit stundām. Kas cenšas izstrādāt normu, strādā vēl ilgāk. Darbā viss pamatojas uz normu. Sākumā tā bija kaut cik jēdzīga, bet gadu no gada to paaugstināja, pēdējos gados pat gada vidū. Līdz ar to darba norma kļuvusi par rekordnormu, ko spēj izstrādāt tikai nedaudzi. 1948. gadā galveno vērību veltīja kvantitātei, kāpēc saražoja milzīgus brāķa daudzumus. Pēc 1948. gada sākts pievērst uzmanību kvalitātei.

Līdz 1952. gada vasarai par vergu darbu neko neatlīdzināja, ja neskaita putras un maizes papilddevu, kā arī priekšrocību piešķiršanu apavu un drēbju sadalē. Arī pēc tam, kad par darbu atlīdzina, šī atlīdzība bieži ir tikai simboliska. Ja, strādājot fabrikā, var izpelnīt 100 rubļu mēnesī (pēc daudzajiem atvilkumiem), tad citos darbos izpelnī 10—20 rubļu, par ko nevar piepirkt ne maizi, nedz iegādāties machorku. Apstākļi pēc 1950. gada uzlabojās tikai ar pārtikas sūtījumiem, ko saņēma sevišķi vācu ieslodzītie un kas dalījās ar baltiešiem, tāpat kā tie to bija darījuši, palīdzējami vāciešiem pirms tam. Vispārējais uztura uzlabojums bija maznozīmīgs. Tie ieslodzītie, kas pirms atsūtīšanas uz Potmu atradās Vorkutā, izsakās, ka pārtikas apstākļi Vorkutā bijuši nesalīdzināmi labāki. To izskaidro ar padomju iestāžu pūlēm uzturēt vai pat pacelt ogļu produkciju arktiskajā apgabalā. Potmas rūpniecība, kur gatavoja mēbeles un šuva veļu, nelikās

tik svarīga. Tā kā pārtikas apstākļi Padomju Savienībā ir grūti, priekšroku piešķīra vitāli svarīgākajām nozarēm.

Uz Potmu pārceltie tādēļ pievilās. Klimats gan bija mērenāks, ziema īsāka, bet toties pārtika trūcīgāka un odu šinī purvainajā apgabalā, netālu no Okas upes, nesalīdzināmi vairāk.

Bet arī tad, kā daži pārnācēji izsakās, dzīve Potmā bijusi labāka par darba un dzīves apstākļiem kolchozos. Pēdējos, izņemot paraugkolchozus, valdījis pastāvīgs bads un pēdējais trūkums.

Apstākļi Potmā daudz maz uzlabojušies ar 1954. gada 1. maiju, kad visa alga izmaksāta pelnītājam, lai gan arī tad ieslodzītie spiesti pirkt par prāvām summām iekšējā aizņēmuma obligācijas, t.i. aizdot nau-
du Maskavai.

Apģērbs, kas pirmajā laikā bija trūcīgs, pēdējos gados uzlabojies. Tiem, kas izstrādāja normu, piešķīra kā ziemas tā vasaras drēbes. Ziemas apģērbs sastāvēja no vatētām biksēm un vatēta vamža, vasaras drēbes no vieglāka divdaļīga tērpa. Izsniegta apavus un ik pa divi vai trīs gadiem divus komplektus veļas. Darba normu izpildītājiem deva jaunas drēbes un veļu, pārējiem, ieskaitot invalidus, nolietotas drānas. Svārki, bikses un cepure bija numurēta. Nometnes vadība gādāja par veļas mazgāšanu un pēdējā laikā izsniedza pietiekamā daudzumā ziepes. Pirti varēja apmeklēt ik desmit dienas.

Lieki minēt, ka labākas drēbes, apavus un veļu saņēma arī „špiceļi“, neatkarīgi no tā vai tie ko pastrādāja vai ne. Tiem izsniedza pat lielākas ēdiena devas, kas gan gāja uz pārējo ieslodzīto rēķina.

Nepaklausības gadījumos vai par kādiem pārkāpumiem ieslodzītos pārcēla uz soda brigādēm. Tas nozīmēja smagāku darbu, turēšanu pēc darba aiz aizslēgtām durvīm, noliegumu apmeklēt nometnes kino u.tml.

Tāpat kā Vorkutā u.c. spaidu darba nometnēs, arī Potmā ierīkotas īpašas soda barakas, kurās novietotie saņem bada devas un tiem liek uzturēties nekurinātās telpās.

Dzīve parastajās koka barakās arī nebija sevišķi ērta. Ikvienā barakā sabāza vairāk nekā bija vietas. Šaurā guļas vieta (daži pārnācēji uzdod tās platumu uz 60, citi uz 80 cm) neļāva atpūtināt locekļus. Arī šinī ziņā MVD labvēļiem un stachanoviešiem piešķīra priekšrocības. Telpā ar divstāvu nārām trūka gaisa. Par apgaismošanu nevarēja sūdzēties. Notrulināja skaļruņa nemitīgā ķērķšana.

Ārstēšanas iespējas Potmā apmierināja. Par to gādāja pašu ieslodzīto ārsti. To vidū sevišķi izcēlās Dr. P., ko boļševiki deportēja no Rīgas jau 1940. gada vasarā. Ilgus gadus viņu turēja soda brigādē un lika strādāt smagu fizisku darbu. Dr. P. teica: „Viņi mani tik viegli nenobendēs, — fizisks darbs man patīk, nostiprina mana ķermeņa izturību.“ Pēdējos gados Dr. P. darbojās par ārstu Potmas galvenajā slimnīcā un kā teicams speciālists nervu slimībās daudziem palīdzēja.

Daudz atkarājās no tā, vai ambulances un slimnīcas ārstu starpā pastāvēja laba saskaņa. Ja ambulances ārsts kādu slimnieku noraidīja, tam nevarēja palīdzēt arī slimnīcas ārsti. Vēl ļaunāk bija, ja ārstu lietās sāka jaukties administrācija, — un tas notika bieži, tad slimniekam nevarēja laikus palīdzēt, tas ātri sanīka un aizgāja bojā.

Pirms 1949. gada Potmā plosījās daudz slimību, un mirstības skaitļi bija katastrofāli. Boļševiki par to neuztraucās, bet kad sāka aptrūkt darba spēka un papildinājumi katrreiz tūlīt nepienāca, ar ieslodzītajiem sāka apieties saudzīgāk. Pēdējos gados uz 1500 ieslodzītiem mira 20—25 viena gada laikā. Medikamentus par dārgām cenām varēja pirkt privāti, bet vērtīgāku ārstniecības līdzekļu Padomju Savienībā trūkst. Vācu kaŗa gūstekņiem tos piesūtīja tuvinieki.

Trūkst arī medicīnisku palīglīdzekļu. Potmas slimnīcā guļ latvietis V., kam kā smagas slimības sekas ir stipra redzes vājināšanās.

Tuvinieki viņam 1956. g. ziemā aizsūtīja uz Potmas slimnīcu piemērotas acenes. Tās tomēr tam neizsniedza. Padomju iestādes atrunājās, ka optiskus līdzek-

ļus nav atļauts Padomju Savienībā iesūtīt. Brutāla rīcība konstatēta arī citos gadījumos.

Reliģiju nometnē nesaudzīgi apkaŗo. Nekādā gadījumā neatļauj notikt aizlūgumiem un teikt svētrunas, par reliģisku kopu izveidošanu nemaz nerunājot. Vecāki ļaudis tādēļ parasti izgāja pagalmā, sametās zālē un lasīja Svētos rakstus, ko tie kādā neizprotamā ceļā iedabūja nometnē.

„Šie vecie vīri piesaistīja reiz manu skatu,“ saka kāds pārnācējs. „Viņi nometās rāpus un sāka lasīt evaņģeliju. Viņiem likās, ka ir drošībā, bet arī tur tiem uzglūnēja pretinieks. No sargu torniem viņus ievēroja sargi un telefonēja nometnes iekšējai sardzei. Pēc īsa mirkļa visus aplenca un aizveda uz izolatoru. Pēc tam viņi nonāca soda barakā, ko mēs saucām par buru. Tas notika 1955. gada rudenī“.

Baltieši lūdza Dievu individuāli un noslēgtāk. Turpretim poļi vismaz cietumos izdarīja dievlūgšanas atklāti, lūdzot rītos un vakaros. Ar latviešu mācītājiem pārējie ieslodzītie sarunājās par reliģiju. Klusībā atzīmēja Ziemsvētkus, Lieldienas un citas dienas ar reliģisku nozīmi.

Padomju administrācija laiku palaikam izdarīja kratīšanas, lai konfiscētu bībeli un reliģiskus attēlus. Par reliģisku rakstu turēšanu sodīja. Ieslodzītie mēģināja Ziemsvētkos ienest no meŗa kādu egļu zaru, vai Lieldienās kādu zaļumu, — arī to visu šīnīs dienās padomju sardze nāŗāva. Ticības apkaŗošana izpaudās arī atklātā izsmieklā, ko parādīja ticīgajiem.

Vispārējais režīms nometnē bija sevišķi stingrs līdz Staļina nāvei. Nometnes amatpersonas un virsnieki neielaidās ar ieslodzītiem nekādās sarunās. Pēc tam izturēšanās kļuva vaļīgāka. Iereibušā stāvoklī padomju virsnieki atļāvās par politisko režīmu kodīgas piezīmes, kas varēja pazudināt, ja viņus uzrādītu. Kad Staļina nāvei pievienojās vēl Berijas kriŗana, boļševisma stingrā autoritāte sagrīojās visu acīs. Kā sekas tam bija korrektāka izturēšanās pret ieslodzītajiem. Tos nedrīkstēja ne sist, nedz aizkart kādām rup-

jībām. Ja to konstatēja, vainīgos sodīja. Arī nometnes darba process izjuta šīs pārmaiņas.

Uz Potmu sāka nākt rīkojumi no dažādām ministrijām, kuŗu piekritībā šī nometne pirms tam neatradās. Dezorganizācija pastiprinājās.

Ministriju kompetenču strīdus izcīnīja ieslodzīto acu priekšā.

Pēc Maļenkova izsludinātās kriminālistu amnestijas stipri patukšojās Sibīrijas un Tālo Austrumu spaidu darba nometnes. To steidzīgai apgādāšanai ar darba spēku 1953. gadā gāja transporti no Potmas austrumu virzienā. Potmas fabrikas, kuŗās nodarbināja politiskos ieslodzītos, no tā cieta. Fabriku direktori brauca uz Maskavu sūdzēties par nometnes vadību. Savu varu lika izmantīt bez tam MVD.

Tos, ko sākot ar 1954. gadu atveda uz Potmu kā „brīvlaistos“, tur atkal pārvērtā par ieslodzītiem, pielietojot režīma nometņu noteikumus. 95 proc. visu ieslodzīto Potmā bija politiskie.

Pēc tautībām tie sadalījās ukraiņos, baltkrievos, baltiešos, lai gan netrūka arī ungāru, rumāņu, jugoslavu, vāciešu, kaukaziēšu, žīdu, turkmeņu un krievu. Savstarpējā saprašanās ieslodzīto starpā bija laba, vislabākā baltiešiem ar vāciešiem un ungāriem. Vācu pārnācēji saka, ka latvieši kādreiz strīdījušies savā starpā, bet ne ar vāciešiem. Vienīgi ar musulmaņiem latviešiem iznāca daudz strīdu, kuŗu motīvi nav zināmi.

Sava gara stāvokļa pacelšanai ieslodzītie nodevās kultūrālai pašdarbībai. Sevišķi izcilus panākumus 1955. gadā ieguva vācu un ungāru pūtēju un stīgu orķestris. Tas bija radies pašu vajadzībām, bet vērsa uz sevi arī krievu administrācijas un viņu ģemenes locekļu ievērību. Lai nodrošinātu koncertos vietas, krievi kāpa pat pa logiem iekšā. Galvenais tomēr bija uzmudināt pašus. Un tas arī lielā mērā izdevās. Mūzikas instrumentus vācu ieslodzītie saņēma no Vācijas.

Arī baltieši mūzicēja. Nometnē bija lasītava un bibliotēka, bet tajā no latviešu lasāmvielas varēja atrast tikai Cīņu un komunistisku literātūru.

Sarakstīšanās iespēja visiem nebija vienāda. Daži to ieguva tikai ar 1955. gada februāri. Tie, kas bija notiesāti aizmuguriski, nedrīkstēja sarakstīties arī tad. Kamēr vācieši varēja rakstīt uz rietumiem, tikmēr baltiešiem ļāva rakstīt tikai Padomju Savienības robežās.

Rakstīt varēja reizi mēnesī. No rietumiem sūtītos sainīšus izsniedza arī baltiešiem.

„Brīvlaistie“, kas dzīvoja ārpus nometnes, ar savu brīvlaišanu neko lielu neieguva. Grūtības sagādāja ne vien pajumtes atrašana, bet arī pastāvīgā rindā stāvēšana, lai ko iepirktu. Tie bija slikti gērbušies, un viņu dzīves standarts, kā izsakās novērotāji, nebija augsts.

Labākai orientācijai vēl jānorāda, ka Potmas reži-
ma nometnēm pieder arī „Javas“ nometne, kurā sevišķi daudz latviešu un pārējo baltiešu, kas ir invalīdi. Latvieši 1955. gadā bija pārsvarā 11. nometnē.

Potmā atrodas arī jaunieši, kuriem ierīkota īpaša nometne.

Kā Potmas, tā Javas nometnei iekšējais Nr. ir 385, kamēr sarakstei ar ārzemēm un pasta sūtījumu saņemšanai no turienes lieto Nr. 5110/33.

Bez pastāvīgajām darba nometnēm Potmā atrodas arī plaša caurlaides nometne, kurā sapulcina tos, kas paredzēti atbrīvošanai. Caurlaides nometni 1955. gadā apzīmēja ar Nr. 5110/43.

MARFINO UN KUČINO

Ap abām šīm vietām tinas noslēpumainība. Pārncēji, kas ieradās Fridlandē, spēja tomēr kaut ko no šīs noslēpumainības atsegt.

Marfino atrodas Maskavas ziemeļu daļā, 2 km attālumā no kāda tramvaja gala punkta. Pirms 1953. gada šinī nometnē atradās 300 gūstekņu, no kuriem 10 proc. bija vāciešu, bet citi latvieši, igauņi, lietuvieši, ukraiņi un nedaudz citu tautību piederīgie. Tie visi bija izlases speciālisti — ķīmiķi, fiziķi, elektriķi un matemātiķi.

Šo speciālistu nometne atradās ieslēgta starp daudzām ēkām. Ēku kompleksam bija oficiālais apzīmējums — „Zemsprieguma tehniskais institūts“, bet īstais nosaukums sākumā esot bijis apmēram šāds: „NKVD institūts slepeniem ziņu raidījumiem“. Institūtu apjoza dziļa aizliegtā josla. Gūstekņiem neļāva tajā ieiet, kamēr brīvajiem līdzstrādniekiem nācās uzrādīt īpašas caurlaides. Visus stingri uzraudzīja. Institūtam pieklāvās kāda neliela fabrika, kurā gatavoja spuldzes, tinumus un izdarīja precīzijas darbus. Institūtam bija zinātniskas pētniecības un ziņu pārraidīšanas ierīču gatavošanas uzdevumi.

Sākumā te nodarbināja tikai kara gūstekņus un politiskos ieslodzītos, vēlāk piesaistīja brīvos, kuņu skaits nemitīgi auga.

1952. gada novembrī Mafino strādāja 24 latviešu, 5—6 igauņu un 5 lietuviešu speciālisti. 1953. gadā tos un visus pārējos apcietinātos aizveda un viņu vietā stājās tikai brīvi ļaudis. Latviešu ķīmiķi M. pārcēla uz Vorkutu, kur tas vēl redzēts 1955. gadā.

Lielāks baltiešu speciālistu daudzums nonāca pēc otrā pasaules kara Kučino, kas arī ir viena no Maskavas priekšpilsētām. Tur viņiem lika strādāt Augstfrekvences, radara un radio pētniecības institūtā.

Laikā no 1949. gada decembra līdz 1951. gada septembrim Kučino nodarbināja 800 politiskos ieslodzītos un gūstekņus, no kuņiem pāri par 200 bija baltieši. 1950./51. gada ziemā latviešu vien tur bijis 70—80.

Lai gan trūkst liecību, liekas, ka arī no Kučino 1953. gadā visi politiskie apcietinātie aizvesti uz citurieni.

URĀLU APGABALS

Abpus Urāliem ir dažas spaidu darba nometnes, kur redzēti latvieši, igauņi un lietuvieši. Viena no tām ir Tavda, Sverdlovskas apgabalā. Tavda atrodas 325 km ziemeļaustrumos no Sverdlovskas, kur 1955. g. rudenī un 1956. gada sākumā sastādīja atbrīvoto vācu kara gūstekņu transportus, ar kuņiem atgriezās arī daži

baltieši. Tavdas pilsēta un nometnes atrodas pie Tavdas upes, 100 km uz dienvidiem tek Tura.

Daļa Tavdas apgabala atrodas taigā, daļa stepē. Tavdas spaidu darba nometnes ieskaitītas „Urallag“ kopskaitā. Darba vergi strādā meža un kūdras darbos, koku pludināšanā un kolchozos. Bez pašas Tavdas nometnēm latvieši redzēti strādājam arī Asankā. Viņus nodarbināja galvenokārt kokzāgētavā. Asankas kopējais ieslodzīto skaits toreiz bijis 1600. Latviešu tautības grupa bijusi viena no lielākajām.

Sverdlovskas apgabalam pieder arī Krasnoturinska. Tā atrodas Ziemeļurālu austrumpusē. Tās tuvumā ir Karpinska, agrākā Bogoslovska, bet Sverdlovskas pilsēta atrodas 330 km tālu. Ieslodzīto masā redzēti arī baltieši. Visi nodarbināti brūnogļu raktuvēs, bauksīta ražošanā, rūdu iegūšanā, kokrūpniecībā un lauksaimniecībā. Ar šīnī rajonā iegūtām oglēm apgādā plašu rūpniecības novadu.

1954. gadā latvietes, lietuvietes un igauņietes pārcēla no Kotlasas uz Krasnouralsku, kur viņas palaida nosacītā brīvībā, t.i., ka tās nedrīkst šo rajonu atstāt. Krasnouralskā bija sarīkota viņu „svinīga“ saņemšana. Citas, kas nāca no arktiskā apgala, novietoja Pervouralskā. Zināmi pat dažu pārvietoto latviešu vārdi. Baltiešu kaŗa gūstekņi pēc 1945. gada redzēti bez tam Orskā un Dņepropetrovskā. Orskā bez latviešiem, igauņiem un lietuviešiem atrodas lielas vācu, japāņu un Balkānu tautu kaŗagūstekņu masas. Latvieši nāca no Kurzemes frontes. Viņu vidū bija arī virsnieki.

Gūstekņus nodarbināja ogļu raktuvēs, municijas rūpniecā, spēkstacijā un uz būvēm.

Nedaudz baltiešu redzēti pašā Sverdlovskā un Suchobezvodnoje.

Ziemeļu Urālu daļā, austrumos no Vorkutas, atrodas Salecharda. Pēdējo ar Vorkutu savieno dzelzceļš. Salechardas soda apgabals atrodas arktiskajā apgabalā un aizstiepjas pāri Obas un Tasas upes grīvai Jenisejas virzienā. Administrātīvi šis plašais soda apgabals, kuŗā izkaisītas daudzas darba nometnes ar soda

režīmu, pieder Jamalo-Neneckas nacionālajam apgabalam. No austrumiem uz rietumiem šis soda apgabals aizstiepjas no 1100—1200 km. Dažas nometnes atrodas arī Jamalas pussalā. Klimatiski Salechardas soda apgabals ir sevišķi slikts. Kā jau aiz polārā loka, ziemas ir bargas. Ūpes aizsalst oktobrī un atkūst tikai jūnija sākumā. Bez purviem dažus novadus aizpilda tundras mežs.

Polītiskajiem ieslodzītajiem lika sākumā dzīvot kopā ar kriminālistiem. Kāds ir pašreizējais stāvoklis, nav zināms.

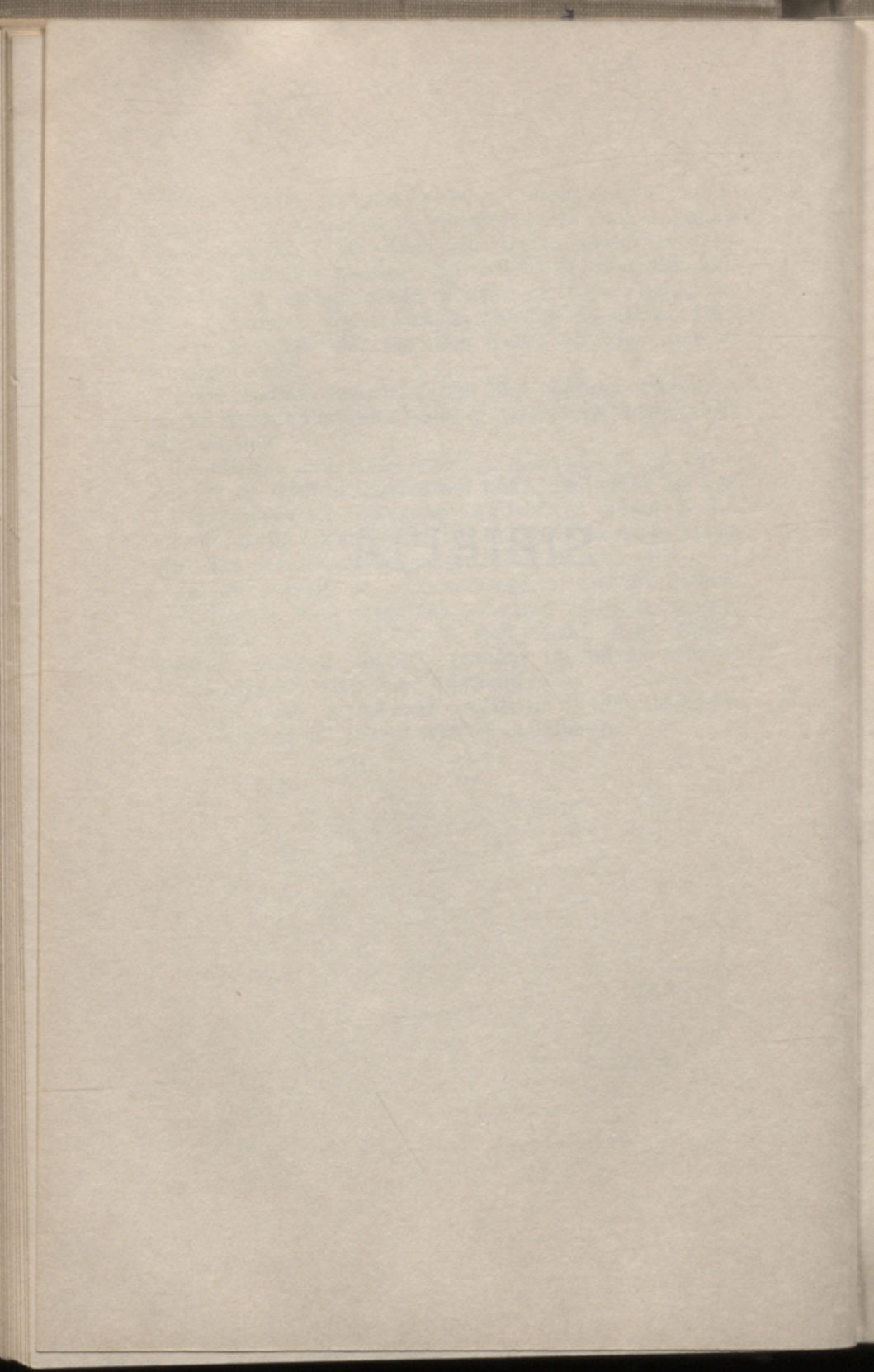
Ieslodzītos nodarbina vairāku dzelzceļu līniju, spēkstaciju un dažādu uzņēmumu būvē. Te iegūst arī urānu. Stratēģiskiem mērķiem liek izbūvēt lidlaukus. Bez vīriešu darba spēka piesaistīts arī sieviešu darba spēks, pie kam lielu starpību tā pielietošanā neparāda.

Izsūtītie sodīti ar soda mēriem no 10—25 gadiem.

Notiesāto vidū visvairāk ukraiņu, latviešu, igauņu, lietuviešu, bet ir arī krievi, poļi, čehi, somi, japāņi, ķīnieši, mongoļi, ungāri, rumāņi un pirms atbrīvošanas bija arī vācu kara gūstekņi.

Vienā pašā „Stroi 501“ skaitīja 48 000 ieslodzīto. Tas robežoja ar „Stroi 503“ Tas-Jenisejā.

SIBIRIJA

**LATVIEŠI
SIBIRIJAS SPAIDU DARBA
NOMETNĒS
UN
IZSŪTĪJUMA APGABALOS**

„Kas pārvalda Sibīriju, pārvalda Āziju,“ savā laikā teica Ļeņins.

To, kas bija Krievijas caru sapnis, Kremlis pūlas pārvērst īstenībā. Sibīrijas dabas bagātības nedod tam miera. Visciniskākā kārtā upurējot apspiesto tautu piederīgos, Maskava paspējusi jau pārvērst Sibīriju par Padomju Savienības mantu noliktavu, kuŗā darba vergi diendienā sanes jaunas vērtības. Īstenībā Sibīrija glabā atslēgu padomju varas tālejošiem stratēģiskiem plāniem.

No Maskavas pāri Urāliem uz Kansku, Tajšetū, Baikala ezeru un Amuru aizstiepjās t.s. padomju stratēģiskās joslas ziemeļu robeža, kamēr dienvidu daļā tā aizlokās pāri Kurskai, Voronežai un Saratovas apgabalam uz Aktjubinsku, Karagandu un Ušķ-Kamenogorsku uz Ārējās Mongolijas robežām. Šīs stratēģiskās joslas asi izveido Maskavas-Čeļabinskas-Irkutskas līnija, kamēr tās galvenā artērija ir Transsibīrijas dzelzceļš. Šī josla ir pāri par 5 500 km gara, tās dziļums ietiecas 800 km. Der ievērot, ka šī milzu josla

piekļaujās tiem reģioniem, kur patlaban uzplēš jaunu lauksaimniecības zemi labībai, — tas ir apgabals starp Urāliem un Kazachstanu.

Lauksaimniecības izveidošana šeit iet roku rokā ar smago rūpniecību un tas viss notiek nesamērīgi straujā tempā un neievērojot nekādus cilvēku upurus. Līdztekus tam notiek jaunu dzelzceļu maģistrāļu būve un milzu spēkstaciju ierīkošana.

Visa šī platība aptver 4 500 000 kv. km, un ir apmēram piektā daļa no visas Padomju Savienības. Šīs stratēģiskās joslas iedzīvotāju skaits sasniedz gandrīz pusi no visas padomju valsts iedzīvotāju skaita. Sibīrija ir reti apdzīvota, kādēļ rūpniecībai nepārtraukti pieved jaunas cilvēku rezerves.

Sibīrija un viss austrumu apgabals ir tas, kas dod Padomju Savienības saimniecībai galvenos jēlvielu krājumus. Tani iegūst vairāk par 50 proc. visas naftas, nedaudz mazāk par 50 proc. ogļu, starp 60 un 65 procentiem tērauda un apmēram 44 proc. dzelzs rūdu.

Sibīrija un pārējais apgabals viņpus Urāliem apgādā Krieviju ar krāsainiem un citiem smagajai rūpniecībai nepieciešamiem metalliem, kā niķeli, kobaltu, svīnu, varu, alumīniju, vanādiju, chromu, titānu, platinu, urānu un osmiju.

Padomju sestais piegādes plāns paredz smaguma punkta pārceļšanu uz Kazachstanu, Altaju un Baikala ezera apgabalu. Tāpat kā ceturtā un piektā piegādē arī sestajā vergu darbam Sibīrijā ierādīta galvenā vieta.

Apskatot Sibīrijas spaidu darba nometnes un vergu darbu izsūtījuma apgabalos, par dažiem centriem varam dot sīkākas, par citiem mazāk sīkas ziņas. Tas tādēļ, ka materiāli, kas dibinājas uz pārnācēju liecībām, sadalās pēc tām vietām, no kuņām atgriezies lielāks vai mazāks skaits aculiecinieku.

Deportāciju vietu apskatē nepieturamies katrreiz pie ģeogrāfisko apgabalu robežojuma, bet gan pie baltiešu deportāciju galvenajiem centriem, kas viens ar otru saistīti.

NARIĻSKA

Nariļska (rakstās: Norilsk) atrodas polārajā tuksnesī, netālu no Jeņisejas grīvas. Ap Nariļskas pilsētu sakoncentrētas soda nometnes, kas pakļautas Krasnojarskas apgabalam, lai gan pēdējais atrodas 1200 km attālumā. Patiesībā varam runāt par Jeņisejas upes apgabalu, kas aizņem 2 707 000 kv. km. Nariļska, kas vēl 1945. gadā bija neievērojams ciems, atrodas Taimiras pussalā pie Ziemeļu Ledus jūras. 1953. gadā ar vergu darbu Nariļska izauga par tik prāvu pilsētu (ap 50 000 iedzīvotāju), ka ieguva pilsētas tiesības. Pēdējos gados tā vēl vairāk izpletusies.

Klimats ļoti bargs. Astoņos ziemas mēnešos sals pieturas no 40 līdz 65 grādiem. Eiropieši to spēj izturēt ar vislielākām grūtībām.

Nariļskas apkārtnē iegūst niķeli, platīnu, kobaltu, sudrabu, zeltu un vara rūdas. Ir bagātas ogļu atradnes. Ieslodzīto darbs tādēļ norit raktuvēs, ķieģelnīcā, cementa rūpnīcā, dzelzceļu darbos, ceļu bruģēšanā un fabrikās. Niķeļa kombināts uzsāka darbību jau 1939. gadā, pēc kam paplašināts.

Pirmos latviešus, lietuviešus un igauņus deportēja uz Nariļsku 1940. un 1941. gadā. Tie bija lielāko tiesu virsnieki.

No Nariļskas atbrīvotie vācu kara gūstekņi liecina, ka nepietiekama uztura, slimību un vairāku virsnieku eksekūcijas dēļ no šiem deportētiem dzīvi palikuši tikai nedaudzi. Tos izmantoja baraku celšanai, kuŗās salikti pēc otra pasaules kara sagūstītie un deportētie dažādu tautību ieslodzītie. „Ko poļiem nozīmē Katina, to baltiešiem nozīmē Nariļska,“ saka labi informēti pārnācēji, un šo viņu atzinumu 1956. gadā publicējis Bonnas laikraksts „Das Parlament“.

Pēc 1945. gada Nariļskā savesti latviešu leģionāri. Līdzīgi Vorkutai un Intai, baltieši izveido Nariļskā tūliņ aiz ukraiņiem otru lielāko darba vergu grupu. Politisko vidū ir daudz speciālistu, kādēļ daļu nodarbina par inženieriem, konstruktoriem, ģeologiem, tehniskiem zīmētājiem un grāmatvežiem. Taktisku apsvē-

rumu dēļ daži savu izglītību un arodprasmī noslēpj, jo cilvēkus ar augstāku izglītību krievi nelabprāt atlaiž, un tas faktiski nozīmē, jo soda paildzināšanu.

Padomju varai izdevies ar vergu darbu Nariļsku izveidot par ievērojamu smagās rūpniecības centru. Darbojas vara lietuves. Sevišķa noslēpumainība tinas ap 1950./51. gadā celto lietuvi. Kamēr citas darba nometnes iežogotas vienīgi ar dzeloņstieplēm un koka sargu torņiem, tikmēr šī rūpnīca, kas ir viena no daudzajām spaidu darba nometnēm, apjosta masīvu mūri un sava veida sargu torņiem.

Galveno rūdu raktuvi apzīmē par „Rudnaja“, kas aizņem lielu platību. Parasti visas rūdu raktuves apzīmē par „rudņikiem“.

Nariļskas cementa fabrika izbūvēta pēc Berlīnes lielākās cementa fabrikas Rīdersdorfā plāniem. Jēlvieļas cementa izstrādājumiem iegūst uz vietas. Bez tam darbojas skābekļa iegūšanas fabrika.

Līdzīgi pārējiem rūpniecības pasākumiem soda nometnēs, arī Nariļskā ierīkotas plašas remonta darbnīcas, saīsinātā apzīmējumā „RMZ“ (remontnij mehaničeskij cech) un spēkstacija „TEZ“ (ķeplo elektr. centraļ). Strāvu saņem raktuves, visa Nariļskas rūpniecība un pati pilsēta. Ogļraktuves mēchanizētas.

Nariļskas soda nometņu komplekss sadalās atsevišķās nometnēs. Viena no tām saucas Medježa, kurā sapulcina nepaklausīgos un īpaši sodītos no citām nometnēm. Atzīmējamās vēl šādas atsevišķas nometnes: Kachrakana, kurai pakļautie ieslodzītie un „brīvlaisītie“ strādā ogļraktuvēs. Ogļu šachtām ir savi numuri. Pazīstama 16. un 18. šachta. 16. šachta 1953. gadā cieta no drausmīgās metāna gāzes eksplozijas, kas šo šachtu izpostīja un lika zināmu laiku apturēt produkciju. 18. šachta tai pašā gadā ieguva 2200 tonnas akmeņogļu dienā. Nariļskas akmeņogles pazīstamas labās kvalitātes dēļ.

Trešā atsevišķā nometnē pulcē sodītos, kas nodarbināti ķieģeļnīcās. To vidū ir daudz virsnieku.

Ceturtajā nometnē koncentrēti tie, kas nodarbināti būvdarbos.

Piektā atsevišķā nometne pulcē dažādu rūpnīcu strādniekus un būvdarbos iesaistītos, kuŗu darbs ir pilsētā.

Baltieši sakoncentrēti lielāko tiesu 4. un 5. nometnē, kuŗu iekšējā pārvalde līdz ar to atrodas viņu pašu rokās.

Ja piecas iepriekšējās nometnes ir vīriešiem, tad sestā atsevišķā nometne ierīkota ieslodzītām sievietēm, ko nodarbina ķieģelnīcās un būvdarbos.

Pazīstami vēl 6., 7., 10. un 21. „nometnes punkti“ (lagerņij punkt), no kuŗiem dažos nodarbina līdz 12 000 ieslodzīto, kā vīriešus, tā sievietes. Arī tos nodarbina Nariļskas rūpniecībā, dzelzceļu būvē un mežu darbos.

Nariļskā ierīkotas kopskaitā kādas 35 līdz 40 spaidu darba nometnes, kuŗās nodarbina arī pēdējos gados „brīvlaistos“.

Nariļskā pastāvēja arī viena vīriešu nometne, kuŗas iemītniekus veda darbā, ieslēgtus važās. Bez tam ir cietums, kas pastāvējis jau pirms pilsētas ierīkošanas. Tur atradušies arī baltieši. Šo cietumu piemin pārnācēji, kas aizvesti uz Nariļsku tūlīn pēc otra pasaules kara. Sodītās personas vestas uz turieni no Molotovskas. Pa ceļam bijis jāapstājas Dudīnkā. Ceļojums no Molotovskas līdz Dudīnkas ostai ildzis 10 dienas. Karas jūŗu, pa kuŗu notiek kuģošana, var izlietot tikai trīs vasaras mēnešus. Ziemā tā nav kuģojama. Tamdēļ apcietinātos un pārtiku pārved vasarā.

Tie, kas ieradušies šīnī laikā Nariļskā, sastapuši latviešu deportētos no 1941. gada. Vienīgā pajumte, kas pasargājusi no sala, bijis cietums, kamēr pārējiem bijis jāguļ teltīs. Pēc tam ieslodzītie paši izbūvējuši sev barakas.

Nariļska pieejama tikai pa divi ceļiem. Viens ir jau pieminētais kuģu ceļš pa jūŗu, otrs ved pa Jeņisejas upi no Krasnojarskas dienvidu apgabala.

Pēdējos gados Nariļskā atradušies tikai politiskie ieslodzītie. No kriminālistiem tie atšķirti daudz agrāk nekā citās spaidu darba nometnēs, — pēc vienas liecības, jau 1948. gadā. Kamēr politiskie atradušies

kopā ar kriminālistiem, pēdējiem pastāvējis mērenāks apsardzības režīms nekā pirmajiem.

Liels atvieglojums deportētiem Nariļskā bijis lēmums par algas izmaksu. Arī tas, pēc šīs pašas liecības, noticis daudz agrāk nekā citās nometnēs un proti, ar 1947. gada decembri. Pirmās algas bijušas visai zemas. Sieviete izpelnījusi ap 80 rubļu. Sliktas kvalitātes ziepju gabaliņš maksājis 20 rubļu. Dzīvi ļoti apgrūtinājusi MVD uzmācība, kas mēģinājusi daļu ieslodzīto pataisīt par ziņotājiem („špiceliem“). Draudu dēļ daži ziņas pienesuši. Tas padarījis dzīvi neizturamu. Ieslodzītie mēģinājuši sev izpalīdzēties, uzturot stingru disciplīnu. Ar lielu cieņu vairāki pārnācēji piemin latvieti D. kundzi, kas saturējusi ap sevi latviešu meitenes, radīdama labu noskaņu un nostādīdama savu brigādi par priekšzīmi visai nometnei.

Visgrūtāk Nariļskā klājies tām sievietēm, kas nodarbinātas zvejas darbos.

Latvietes bijušas nodarbinātas arī netālajā Diksona salā. Minēta kāda latviete S. ar mazgadīgu zēnu. Galvenais centrs šinī salā ir Diksonas osta. Tur pastāv milzīgas temperatūras svārstības.

Baltiešu deportētie sastapti bez tam Dudinkā un Igarkā, — abas Jeņisejas upes ostas. Dudinka atrodas tieši Jeņisejas upes grīvā, Igarka 250 km zemāk, dienvidu virzienā. Deportētos nodarbina dzelzceļu būvē un kokapstrādāšanā.

Šinī tundras apgabalā atrodami tikai pundurkoki, kas sačokurojušies sīkaudzē. Simtgadīgs koks sniedzas tikai līdz jostas vietai.

Zeme Nariļskas tundrā sasalusi ledus slānī. Koku saknes spēj iesakņoties tikai seklā augsnē. Kokus bez tam saliec skarbie vēji. Arī šejienes tundru ziemā pārjono purga.

Padomju agitatori nebeidz runāt par „apzeltīto tundru“. Izņemot dažas vasaras nedēļas, kas sākas jūnijā, kad tundra nedaudz atdzīvojas, tā ir vai nu bālgani brūnā krāsā, vai apklāta ar ledus garozu.

Ziemeļu tundrā zeme vasaras laikā atmieķķ tikai seklā slānī, zem kuŗa atrodas sacietējusi, ledaina ze-

me, kam pat ūdens nespēj izsūkties cauri. Pavasara laikā, kad tundra sāk atkust, pa to iespējams iet tikai gumijas zābakos, kas nelaiž slapjumu cauri. Pietiek noiet vienu kilometru, lai justos tikpat piekusis, it kā būtu nostaigāts divdesmit kilometru ceļa gabals.

Boļševiki ierīkojuši tundrā arī kolchozus. Ja jau nomādi, kas pieraduši turienes dabai un trūcumam, nav piedabūjami palikt šais kolchozos, var saprast, kādas mokas pārdzīvo spaidu kārtā šurp nosūtītie eiropieši. Tundru pat vasarā piemeklē salnas. Īsā polārā vasara neļauj attīstīties normālai veģetācijai. Purvainā tundra ir tikai odu paradīze. Ja Maskava tagad lepojas ar sasniegumiem šai apgabalā, tad tie bruģēti neskaitāmu mocekļu galvām.

Necilvēcīgās grūtībās deportētie strādā jaunās dzelzceļu līnijas būvē, kas stiepjas Harpičas virzienā, bet nāk arī no turienes citā posmā pretim Nariļskai. Pārnācēji stāsta, ka, stratēģisku un saimniecisku apsvērumu dēļ, boļševiki sākuši celt otru Transsibīrijas dzelzceļu, kas ietverts „Harpiča Stroi“ plānā. Jaunais dzelzceļš projektēts no Nariļskas uz Harpiču un no turienes tālāk uz Jakutsku un Vladivostoku. Atsevišķi posmi jau gatavi.

Ieslodzītie strādā arī tuneļu būvē, kas dažās vietās iztaisno dzelzceļu. Urbjot klintis, atrasts arī urans.

Pēc viena pārnācēja ziņām, starp Nariļsku un Harpiču atrodas 476 „nometņu punkti“, katrā nometnē pulcinot no 1000 līdz 2000 spaidu darba strādnieku. Dzīves apstākļi tur ļoti nežēlīgi.

Var saprast, ka apgabalā starp Nariļsku un Harpiču 1953. gadā izcēlās vislielākie nemieri, kādi vien Padomju Savienības vergu nometnēs jebkad piedzīvoti. Par tiem esam sakopājuši liecības kādā tālākā šīs grāmatas nodaļā.

Pēc šiem nemieriem vadoņus pārcēla uz citām spaidu daba nometnēm. Daži nonāca no Nariļskas uz Potmu vai viņus ievietoja cietumos. Ievainotie savesti Nariļskas ceturtajā nometnē, kur ierīkota galvenā slimnīca. Slimnīcas režīms un vispārējie apstākļi apmēram tādi paši kā agrāk pieminētās soda nometņu slimnīcās.

Polītiskos ieslodzītos apsargā prāvas MVD vienības, kas apbruņotas mašīnpistolēm, ložmetējiem un mīnu metējiem. Neitrūkst arī vienas artilērijas vienības. Bez tam jaunu nemieru apspiešanai Nariļskas lidlaukā ir lidmašīnas.

Diezgan prāvu skaitu politisko ieslodzīto izsludināja par „brīvlaistiem“ jau pirms 1955. gada rudens amnestijas. Padomju varai nav jābaidās, ka „brīvlaistie“ varētu kur aizmukt, jo, apkārtējo tundru un polārā klimata dēļ, tas neiespējams. Arī Ziemeļu Ledus jūras nesola nekādas iespējas sekmīgai bēgšanai no šīs pasta vietas.

KRASNOJARSKAS APGABALS

Krasnojarskas apgabals ir 2 143 800 kv. km. liels. Tas ir vāji apdzīvots. Šinī milzu apgabalā 1939. gadā bija tikai nepilni divi miljoni iedzīvotāju. Lai paceltu iedzīvotāju skaitu, jau 1941. gadā te sāka iepļūst lielas deportēto masas, arī latvieši, lietuvieši un igauņi. Arī pēc 1945. gada turp sūtīti jauni deportēto transporti.

Krasnojarskas apgabalā ir spaidu darba nometnes, bet bez tam tas skaitās par izsūtījuma apgabalu ar īpašu režīmu deportētām personām.

Klimats ir kontinentāls, bet ar bargām ziemām, taigu un stepi.

Pretēji tundrai Sibīrijas taiga apklāta mūža mežiem. Taigā aug slaidi skuju koki. Koku galotnes tik cieši saaugušas, ka saules stari tām nespēj izspraukties cauri. Šinī Sibīrijas mežā valda mūžīga tumsa. Zemi pārklāj sūnas, purvi. Taiga izplešas sevišķi upju rajonos, kamēr ielejas pārklātas akačainiem purviem. Tāpat kā Ziemeļsibīrijā, arī Vidus un Austrumsibīrijā dominē sasalusi zeme, kas vasarā atkūst tikai nedaudz. Tādēļ šais apgabalos aug skuju koki, kas neprasa pārāk dziļas saknes, sevišķi egle, kamēr Angaras upes apkaimē, kur zemes slāņi to pieļauj, izplatīti arī priežu meži. Ziemas laikā taiga izliekas izmirusi. Tajā brīžiem nemana neviena meža zvēra. Galvenais

taigas valdnieks — lācis ziemā guļ. Klīst apkārt tikai pa vilkam un zaķim. Vilku tomēr daudz vairāk stepēs.

Krasnojarskas pilsēta atrodas Vidussibīrijas dienvidu daļā. Tā ir liels Transsibīrijas dzelzceļa mezgls, bez tam nesen uzcelts jauns dzelzceļš uz Jeņisejsku. Krasnojarska ir arī ostas pilsēta.

Starp Krasnojarskas un Rešotu pilsētu novietots galvenokārt tas soda apgabals, kurā atrodas spaidu darba nometnes. Tās ierīkotas mežu darbiem, ogļu izmantošanai, dzelzceļu būvei un vispārējiem būves darbiem. Saīsināti Krasnojarskas spaidu darba nometnes sauc par „Kraslag“. 1954. gadā šo nometņu pārvalde atradās Kanskā. Nometņu sīkākās pārvaldes vienības apzīmē ar „Olp'iem“. No pārnācējiem izdevies noskaidrot šādu „olpu“ numurus: 1—12, 14, 15, 18, 22 un 24. Katram „olpam“ pieder 4—5 nometņu punkti. Pirmais nometnes punkts aptver parasti galveno nometni. 1., 5., 9., 10., 11., 12., 15., 22. un 24. „olps“ iekārtots vīriešiem, lai gan 11. olpam pieder arī viens sieviešu nometnes punkts. Turpretim 3. un 4. „olps“ ir tikai sievietēm. Ieslodzīto skaits „olpos“ svārstās no 1200 līdz 8000. Ieslodzīto kopskaitu vērtē uz 45 000.

Šais nometnēs politiskos ieslodzītos jauca ar kara gūstekņiem, kam bija piespriesti augstāki soda mēri, un kriminālistiem.

Pēc tautībām lielākās grupas sastādīja latvieši, lietuvieši un igauņi kā baltiešu politiskie ieslodzītie un ukraiņi. Bez tam šais spaidu darba nometnēs bija vācieši, poļi, austrieši, ungāri, rumāņi un somi.

Līdz 1952. gadam Krasnojarskas-Rešotu-Kanskas soda nometnēs konstatēta ļoti liela mirstība. Medicīniskā palīdzība atradās nožēlojamā stāvoklī. Trūka ārstu un medikamentu. Sanitāro daļu vadītājiem neļāva no darba atbrīvot vairāk slimnieku par 2 procentiem. Darbā tādēļ dzina arī slimus ar drudzi un hroniskām kaitēm.

Šīs spaidu darba nometnes izvērtās par mucām bez dibena, — tās aprija arvien jaunas un jaunas nelaimīgo cilvēku masas.

Nometnēs ar ogļu šachtām ogles vērtība pārsniedza cilvēka vērtību. Kur darbā iesaistīja mašīnas, — tās bija viss, cilvēks nekas. Visprimitīvākās darba aizsardzības trūkuma dēļ ik dienas kāds pazaudēja ja ne visu locekli vai dzīvību, tad vismaz pirkstus, kuņģus tam nogrieza mehāniskais zāģis. Daudz upurū bija arī mežu darbos.

Bez spaidu darba nometnēm Krasnojarskas apgabals izpelnās mūsu ievēribu arī kā izsūtījuma apgabals. Ja 1941. gada deportētos te atsūtīja bez ģimeņu galvām, tad pēc otra pasaules kara, bet sevišķi lielajās baltiešu deportācijās 1949. gadā te saplūda miljīgās masās veselās deportēto ģimenes, kur ģimenes locekļi ne katrreiz vairs bija atšķirti. Šo deportāciju mērķis galvenokārt bija piepildīt ar jaunu darba spēku mazapdzīvoto apgabalu, izdarot iespējami plašu iekšējo kolonizāciju.

Baltiešu skaits šinī izsūtījuma apgabalā nav precīzi nosakāms, bet tas ir krietni liels. Spriežot pēc kāda labi informēta pārnācēja liecības, Krasnojarskas apgabals ir 1949. gada baltiešu masu deportāciju galvenais izsūtījuma apgabals. Izsūtītie bija lielāko tiesu zemnieki, kas tai gadā pabeigtā lauku īpašumu piepiedu kolektīvizācijā pazaudēja savas lauku mājas. No šīs pašas liecības redzams, ka uz Krasnojarskas apgabalu baltiešus izsūtīja lielos pulkos un tos arī izvietoja daudz maz kompakti. Dažos gadījumos esot pat ļauts izvēlēties vienu vai otru vietu.

Šāda latviešu, igauņu un lietuviešu kompaktāka izvietošana ļāva tiem no pirmā brīža turēties kopā, izkārtot — cik tas vispār bija iespējams — savstarpēju izpalīdzību un atbalstu. Jau Latvijā, deportāciju vilnim no jauna pārveļoties zemei, daudzi apņēmas turēties vienkopus. Par kādu pagastu Liepājas apriņķī ziņāms, ka tā iedzīvotāji visi kā viens izšķirās doties līdzi tiem, ko MVD bija ierakstījusi deportējamu sarakstos. „Šodien ved jūs — rītdien vedīs mūs,“ teica latviešu zemnieki, „tad jau labāk turēties kopā arī svešumā“.

Dažas vientuļas sievietes un atraitnes ar bērniem devās pārējiem deportētajiem līdzīgi uz Krasnojarsku. Tās apsvēra grūtības, kādās viņas varētu nonākt nākamajās deportācijās un otrkārt, dzīve Latvijā ap 1949. gadu bija kļuvusi tik grūta, ka palikšana uz vietas arī neko labu nesolīja. Šādu izšķiršanos veicināja arī tas, ka no pirmajiem transportiem, kas 1949. gadā atstāja okupēto Latviju, nāca ziņas, ka, pretēji 1941. gada deportācijām, ģimenes locekļi nav atšķirti un dažās vietās Sibīrijā izdevies izveidot latviešu apdzīvotu vietu pudurus.

Krasnojarskas apgabalā nonāca arī liels skaits latviešu leģiona virsnieku, kuŗus padomju tiesa aizmurguriski bija notiesājusi uz 10 vai vairāk gadiem spaidu darbos. Tie, kam desmit gadu sods bija aptecējies, netika atlaisti uz dzimteni, bet ar slepenu MVD pavēli nosūtīti uz Austrumu Sibīriju. Sodu izcietušie latviešu virsnieki to nezināja. Viņi lūdza savas pašvaldību izpildkomitejas izsniegt tiem uzturēšanās atļauju agrākajā dzīves vietā Latvijā. Mīnēto iemeslu dēļ šīs atļaujas viņi nesaņēma.

„Te viņi dzīvo,“ saka vācu pārnācējs, „iesaistīti vai nu kolchozu saimniecībās vai mašīnu un traktoru stacijās, vai kokapstrādāšanas fabrikās, bet arī kā sveķu ievācēji un mežstrādnieki. Kuŗa veselība nav sabrukusi un kas saņem no dzimtenes piederīgo mīlestības dāvanas un atbalstu, dzīvo Sibīrijas apstākļiem diezgan pieņemamu dzīvi. Ikviens daudz maz jau aklimatizējies un ar savu strādību iekojis nelielu paša „saimniecību“, cerēdams, ka kādu dienu arī viņu amnestēs un ļaus atgriesties dzimtenē.“

Milzīgais Krasnojarskas apgabals neļauj runāt par sevi kā vienu vienību. Izsekojot mūsu deportēto gaitas, jāievēro atsevišķo rajonu īpatnības.

Kasačinskas rajonā, apmēram 260 km ziemeļos no Krasnojarskas pilsētas, Krasnojarskas-Jeņisejas autoceļa joslā, ikvienā no desmit tur izkaisītiem ciemiem atrodami latvieši. Nav tāda ciema, kur neatrastos vismaz 20 līdz 30 deportēto latviešu.

„Galveno izsūtīto latviešu kontingentu,“ saka bij. vācu kara gūsteknis, „sastāda tādi, kas apvainoti par vācu okupācijas varai sniegto atbalstu. Nav tāda, kas par to nebūtu sodīts vismaz ar 7 vai 8 gadiem spaidu darbos, kam pievienojas izsūtīšana uz mūžu Sibīrijā. Daudzi aicinājuši šurp savus ģimenes piederīgos, dažreiz tādēļ vien, ka dzīve Krasnojarskas apgabalā šķiet labāka nekā izpostītajā dzimtenē. 1955. gada rēdēni pasludinātā amnestija personām, kas sodītas par nodarījumiem no 1941.—45. gadam, piemērojot padomju soda kodeksa 58(1a) vai 58(1b) pantu, tātad par valsts nodevību, vai 58(6) pantu — spiegošana — vai 58(10) pantu — pretpadomju propaganda — skaņ latviešus maz, jo sodīto vairumam jau minētiem soda punktiem piekabināts arī 58(11) pants, t.i. piedalīšanās pretestības grupās. Šis soda punkts amnestijā nav pieminēts. MVD uzskata, ka visi sodītie, kam bez pārējiem piemērots arī 58(11) soda punkts, nav atbrīvojami. Pret to iebilst, ka ne 58(11), nedz padomju soda kodeksa 17. pants (paredz uzskūdišanu vai līdzdalību kādā noziegumā) neparedz patstāvīgu noziegumu, bet kop-sakaru ar citos pantos paredzētiem noziegumiem. Šiem iebildumiem nav bijis panākumu. Ar „atlaišanas papīru“, ko izsniedz amnestētiem, maz ko var iesākt, jo tajā ierakstīts: „...atbrīvots saskaņā ar amnestiju... kā tēvzemes nodevējs un fašistiskās okupācijas armijas līdzdalībnieks...“ Teorētiski šīm personām izsniedz atļauju atstāt Krasnojarskas apgabalu, tomēr pieredze rāda, ka viņiem draud jaunas briesmas vai vismaz padomju iestāžu nelabvēlība (izpildkomitejas, milicijas) Padomju Latvijā, kas tiem gatavo vēlreiz ceļu uz Sibīriju. Tad jau labāk palikt pagaidām tur, kur ir. „Nogaidīsim, kamēr dzimtenē laiks labosies!“ — to dzirdēju no daudziem latviešiem. Tāds bija stāvoklis Krasnojarskas apgabalā 1955. gada beigās,“ uz-sveņ atbrīvotais vācietis.

Jau minētā Kasačinskas rajonā novietotie latvieši un pārējie baltieši nodarbināti lielāko tiesu meža darbos un viņu oficiālais darba devējs skaitās mežsaimniecības ministrija Maskavā.

Bez latviešiem tur sastapti arī Latvijas žīdi, kas deportēti 1941. gadā. Kamēr šo deportēto ģimenes galvas nonākuši spaidu darba nomētņēs, tikmēr sievas ar bērniem izsūtītas uz Austrumsibīriju.

Visiem Sibīrijas izsūtījuma apgabalā izsūtītajiem jau no pirmajām dienām lika regulāri pieteikties turienes NKVD iestādēs. Dažām žīdu tautības izsūtītajām sievietēm bijis līdzī zelts, labākas drēbes, vērtlietas u.c. mantas, kas, acīm redzot, palīdzējis dažos gadījumos tām pārnākt uz citu Krasnojarskas apgabalu. Līdzņemtās vērtības drīz izsikušas. Visgrūtāk klājies tām sievietēm, kas še ieradušās tukšām rokām. Tās nav sabrukušas dzīves grūtību priekšā tikai tāpēc, ka likteņbiedri viņas atbalstījuši.

1941. gadā deportētie un spaidu darba nomētņēs ievietotie vīrieši ļoti daudzos gadījumos apmiruši, kādēļ šī laika deportēto sieviešu vairums ir atraītnes un viņu bērni.

Jaunatnei, kas uzaugusi Krasnojarskas apgabalā, kaut arī tā piederētu izsūtīto personu ģimenēm, ļauj apmeklēt padomju skolas un dažī, kas pieder komjau-natnei, sākuši studēt.

Ielūkosimies kāda cita ciema dzīves apstākļos.

800 km no Krasnojarskas pilsētas atrodas Jarcovas ciems. Arī šai ciemā atrodas vairāki simti latviešu, igauņu un lietuviešu. Iedzīvotāju kopskaits ciemā 1955. gadā sasniedza pāri par 4000. Jarcova ir vecs ciems, tikai pēdējos piecpadsmit gados tas strauji audzis. Kamēr sākumā, deportētiem te ierodoties, bija tikai divi ielas, tagad jau ir piecas. Jarcovu ar ārpusauli nesa-vieno dzelzceļš. To var sasniegt no lielākiem centriem tikai ar kuģi. Padomju augstākās amatpersonas se-višķi svarīgos gadījumos ierodas ar lidmašīnu.

Ziemā sals sasniedz 60 gradu. Pat vēl 22. maijā kon-statēts 25 gradu aukstums. Jūnijā sēj un septembrī ievāc ražu. Jarcovas tuvumā kļīst lāči un lapsas.

Deportēto vairums strādā mežu darbos, kokrūpniecībā, sveķu ievākšanā un lauksaimniecībā. Latvietis G. strādā ciema uzņēmumā, kur ir galdniecība un dzirnavas. Pirms 1954. gada viņš uzcēla savai ģimenei ar

divi bērniem nelielu mājiņu. Mājiņa nav viņa, bet kolektīvs īpašums, viņš drīkst to tikai apdzīvot. Patstāvīgā pajumte ļauj viņam turēt vienu govī un divi cūkas. Kādam citam latvietim ļaujot turēt pat divi govīs. Lopu turēšana savienota ar prāvām nodevām. Lopbarības iegūšana apgrūtināta.

Jarcovas ciemā sapulcināti deportētie, kas atsūtīti tieši no Baltijas valstīm, kā arī politiski sodītas personas, kas atradušās sākumā cietumā vai soda nometnēs. No cietuma atlaistajiem lika pieteikties MVD divi reizes mēnesī, pārējiem reizi. Ar 1955. gada 1. janvāri izsūtītie no reģistrēšanās pienākuma atbrīvoti. Tiem ļauj mainīt arī dzīves vietu. Vairāki latvieši pārcēlušies uz Ačinskas pilsētu, kur labākas darba iespējas. Latvieši ļoti strādīgi, kādēļ ar savu centību arī trūcīgajos Sibīrijas apstākļos sagādājuši sev relatīvi labāku dzīvi par vietējiem. Dzirdēts pat teiciens, ka ar savu čaklumu un inteliģenci baltieši tikuši 10 gadus tālāk nekā krievi, kas tur nodzīvojuši 100 gadu.

Dzīves vietas maiņa atļauta gan principā, bet atduņas uz iebildumiem, kuŗus ceļ darba vietas. Bez darba vietas vadības akcepta visā Padomju Savienībā, bet sevišķi Sibīrijā vēl nesen nebija atļauts mainīt dzīves resp. darba vietu. Visvairāk izsūtītie pūlas atstāt noplukušos kolchozus un sovchozus. Ja ļautu tos atstāt, tie paliktu bez darba rokām. Tādēļ no tiem izklūt gan drīz neiespējami. Jaunas sievietes meklē izeju, apprecēdamas vecus vīrus, ja vien tie dzīvo pilsētās. Precību gadījumā ļauj kolektīvsaimniecību atstāt.

Kāda latviešu ģimene izcēnija atļauju atstāt Jarcovu un atgriesties dzimtenē. Pēc tam tā atkal tur atgriezās.

Jarcovā ierīkota slimnīca. Bez viena latviešu ārsta tajā darbojas vairākas latviešu žēlsirdīgās māsas.

Ir arī tautskola ar papildu klasēm. Skola skaitās obligāta, lai gan daži spiesti bērnus agri nodarbināt un tas skolas gaitas traucē. Ar 1955. gadu atļāva sarīkot dievkalpojumu. Baltiešus uz dievlūgšanu kādā telpā pulcēja latviešu baptistu mācītājs. Baznīcu varot atrast tikai Krasnojarskas pilsētā.

Jarcovā ierīkota arī veco ļaužu patversme. Apstākļi tajā nav nekādi labie, kādēļ daudzi izšķiras palikt savās bērnu ģimenēs vai apvienojas ar kādu citu ģimeni. Tādā gadījumā neliela vecuma pensija jāmaksā tam uzņēmumam, kurā nespējnieks pirms tam strādājis.

Ar 1955. gada vidu, pamatojoties uz kādu ukazu, esot ļauts apvienoties izsūtīto ģimenēm, kas atrodas Krasnojarskas izsūtījuma apgabalā. Vai tas attiecas arī uz citiem izsūtījuma apgabaliem, kā Omsku un Tomsku, nav zināms. Līdz tam daudzas izsūtīto ģimenes bijušas sadalītas. Uz Krasnojarskas apgabalu ļauj pārcelties t.s. „brīvlaistiem“ no spaidu darba nometnēm. No Tajšetā atlaistie ieradusies, piemēram, pie savām ģimenēm Suchovuzinskas rajonā, Mindaļinskas sovchozā, kas pakļauts MVD.

Krasnojarskas apgabalā ir ciemi, kur visas trīs baltiešu tautību grupas vienas pašas sastāda 50 proc. no visiem iedzīvotājiem. No citu tautību piederīgiem min ukraiņus, baltkrievus, mongoļus un burjatus, — nomadu t.i. iedzimto ir maz.

Ar 1955. gadu izsūtītiem baltiešiem padomju iestādes izsniedza iekšzemes pases. Tais atzīmē tautību, piem. „latvietis“, „lietuvietis“, „vācietis“. Pirms tam tikai retam baltietim Krasnojarskas apgabalā dota pase. Līdz ar to atkrītot reģistrēšanās pienākums, lai gan izsūtītos MVD turpina uzraudzīt nemanāmi, kā arī izspiego viņus ar ziņotāju palīdzību.

Izsūtīto vidū ir bērni, kas nerunā vairs tēvu valodu. Pirms skolu gaitām latviešu bērni runā savās ģimenēs latviski, bet skolā viņus tēvu valodai atsvešina, sevišķi tur, kur maz līdzīga vecuma skolas biedru latviešu. Ārpus mājas strādā abi vecāki un kur tēva nav, māte. Kaut arī darba laiks ir normēts, padomju iestādes uzliek tik daudz papildu pienākumu, ka mājvieta ir tikai pārgulēšanai un par īstu ģimenes dzīvi nav iespējams domāt.

Padomju iestādes rada apstākļus, kas veicina jauktas laulības, sevišķi nekrievu sievietes ar krieviem un iedzimtiem.

Bez politiskas „pāraudzināšanas“ un parastās padomju propagandas ik uz soļa jūtama rusifikācijas politika.

Jaunatni spiež iestāties komunistiskās un ateistu organizācijās. 7. novembrī, t.i. oktobra revolūcijas svētkos, visiem izsūtīto bērniem liek ierasties svinībās ar sarkanu lakatu ap kaklu.

Lielāks skaits latviešu konstatēts šādās vietās Krasnojarskas apgabalā: Udereiskas, Usķ-Jeņisejskas, Jeņisejskas rajonā, Ačinskas un Turuchanskas pilsētā, kā arī visā Turuchanskas apkārtnē, kas atrodas apmēram 1200 km ziemeļos no Krasnojarskas.

Izsūtītie latvieši sastapti Jeņisejskā un Jevenskas nacionālajā apgabalā, kas ir Krasnojarskas administratīvā apgabala sastāvdaļa. Jevenskas nacionālajā apgabalā iesaistīti darbā Latvijas universitātes tehnisko fakultāšu beigušie. Brīvprātīgi tie atteikušies uz turieni braukt, kādēļ pret tiem izlietoti spaidi. Šie deportētie latviešu speciālisti redzēti Dubrovskā, Mačanovskā, Bruksno un citās pilsētās.

Krasnojarskas pilsētas galvenajā stacijā uz marmora plāksnes lasāms, ka 1897. gada 4. martā te ieradies cara valdības izsūtītais Vladimirs Iljičs Leņins un ka 1913. gada 11. jūlijā ieradies izsūtītais Josifs Visarionovičs Staļins, kuŗa noņemšanas vieta ir Turuchanskas apkārtnē.

Tā pati apkārtnē, kur kādreiz izsūtījumā pavadījuši boļševisma galvenie vadoņi, tagad pulcē boļševisma upurus. Vai liktenis nav piemeklējis deportētos gluži tāpat kā cara vajātos politiskos pretiniekus?

Ārēji tas tā liekas. Patiesībā ir liela starpība starp toreizējo un tagadējo izsūtījumu. Kolosāla starpība!

Leņins gan bija izsūtīts, bet varēja netraucēti uzturēties Krasnojarskas grāmatu kolekcionāra Judina mājā un lasīt viņa grāmatas. Viņš baudīja mājas tēva viesmīlību un varēja netraucēti nodoties studijām un saviem pasaules iekāršanas plāniem. Vienīgi dzīves vietu cars un tā žandarmērija lika mainīt.

Lebedejeva ielā, Krasnojarskā vēl šodien atrodas kāda mājiņa ar trim istabām un lieliem, gaišiem logiem.

Šis mājiņas īpašnieks savā laikā bija Ivans Ivanovičs Samoilovs. Viņš simpatizēja revolūcionāriem un pulcēja savā mājā uz illegālām sapulcēm kā Ļeņinu, tā Staļinu un citus sazvērniekus. Uz šejieni atbrauca visi tie, kas skaitījās izsūtīti uz Turuchanskas apkārtni, kad tos Staļins aicināja. Kustības brīvība viņiem nebija ierobežota, līdzekļus saviem braucieniem un dzīvei saņēma no draugiem. Strādāt viņiem nelika.

Cara izsūtītais Staļins tāpat nestrādāja fizisku darbu Kureikā pie Jeņisejas upes, kur bija kopā ar Sverdlovu. Staļins sēdēja labi apkurinātā istabā, lasīdams Kārļa Marksa Kapitālu, laikrakstus un tulkodams Rozas Luksemburgas grāmatu. Pēc smagā darba pie viņa nāca apkārtnes zvejnieki, ar kuņiem Staļins stundām tērzēja.

Tāds bija cara laiku izsūtījums.

Kāds tas ir šodien, — pie tam tādiem, kuņus patvaļīgi apzīmē par „sociāli bīstamiem elementiem“ un politiskiem pretiniekiem, redzams no liecību materiāla par baltiešu ciešanu ceļu Krasnojarskas apgabalā un visās citās padomju izsūtījuma vietās un spaidu darba nometnēs.

MARĪNSKA

Maz pazīstama, bet prāva baltiešu izsūtījuma vieta ar spaidu darba nometnēm ir Marīnska, Kemerovo apgabalā, starp Krasnojarsku un Novosibirsku. Marīnskas pilsēta atrodas pie Transsibīrijas dzelzceļa. Klimats kontinentāls, ar bargām ziemām. Ziema ilgst vairāk par pieciem mēnešiem. Deportētie strādā lielāko tiesu mežu darbos, koku pludināšanā un kolchozos, kā arī zelta iegūšanā, kokrūpniecībā un papīrfabrikā.

Soda nometnes apvienotas vienā pārvaldē ar kopēju apzīmējumu „Siblag“. Bez tam kādai citai nometņu grupai dots apzīmējums „Marīnsk-Ogorodņiki“. Pēdējā divi atsevišķas nometnes ir vīriešiem (1. un 4.) un divi sievietēm (2. un 3.).

Marīnskas nometņu pārvaldei pakļautas ap divdesmit spaidu darba nometnes, no kuņām ar kriminālis-

tiem izsludināto amnestiju pēc Staļina nāves dažas likvidētas. Marīniskas noņemtas pirms tam apzīmēja par noziedznieku labošanas nometnēm („zakļučonnij lagera“, „izpraviķelnija trudovija lagera“). Par režīma nometnēm, kādas paredzētas politiskajiem ieslodzītiem, tās pārvērtās tikai pēc kriminālistu atļaušanas. Kriminālistiem ļāva atgriezties dzimtenē, politiskos paturēja. Pēdējo vidū bija lielāko tiesu deportētie no Rietumukrainas un Baltijas valstīm. Tādu pašu likteni piedzīvoja Krievijas vācieši.

Daļa Krievijas vāciešu, kas piespiesto soda laiku bija izcietuši, sāka atstāt noņemtas, bet viņus atstāja turpat apkārtnē kā kolonistus. Noņemtu režīmā palika invalīdi, kurus nodarbināja drēbnieku un audēju darbnīcās. Tiem lika izstrādāt nesamērīgi augstas normas, kas stāvokli padarīja ļoti ļaunu. Visi invalīdi bija politiskie sodītie. Viņu vidū atradās arī kāds redzams Rīgas mācītājs.

Darba laiks vēl ap 1953. gadu grozījās no 10 līdz 12 stundām, kā kurā darba brigādē. Lai veiktu normu, neatlika nekas cits kā strādāt virsstundas, tikai tās nenozīmēja nekādu algas papildinājumu, bet paglābšanos no „kaitnieka“ apzīmējuma.

Sevišķi smags bija darbs kolchozos. Ražas novākšanas darbos strādāja 24 stundas no vietas, maiņās. Agras ziemas iestāšanās dēļ, ražu vāca vēl tad, kad sāka plosīties sniega vētras. „Arī labību kūlām zem klajas debess,“ apraksta turienes apstākļus kāds pārnācējs. „Uz darbu mūs dzina 5 līdz 8 km pa sniega aizputinātiem ceļiem. Pēc piektās maiņas es ceļā sabruku. Nogulēju piecas nedēļas slimnīcā. Iekārta tur bija īsti „sibiriska“. Tikai uz āstiem varēja paļauties. Tie bija politiski vajātie. Medikamentu trūka. Ēdiens slimnīcā bija labāks par ikdienišķo uzturu, ko saņēma noņemtnē, tomēr arī tas neapmierināja eksistences mīnīmu. Pārpilnībā bija vienīgi utis, blusas un blaktis. Ik desmito dienu tikām pirtī. Tā pēcēla labsajūtu un ļāva sevi daudz maz apkopt. Trūka vienīgi ziepju un ūdens. Mums deva tikai naža galu zaļo ziepju un 5—7

litrus ūdens. Ar vienu ķipi ūdens visa mūsu mazgāšanās bija galā.“

Trīs kilometru atstatumā no Marīniskas atradās caurlaides nometne „Rasbret“. Tai izgāja cauri ikviens deportētais.

Deportēto baltiešu vidū atradās daudz sieviešu. Tās turējās viena ar otru cieši kopā, kas bija sevišķi svarīgi, jo krievietes, kas bija kriminālistes, izturējās pret politiski sodītām rupji. Turpretim laba saskaņa valdīja ar ukrainietēm. Vāciešu pulciņš bija mazs. Ar latvietēm un igauņietēm viņas ātri nodibināja draudzību.

No vīriešu nometnēm sievietes atšķīra tikai dzelozstieplu pinums.

Sieviešu spaidu nometnēs atradās latvietes, kas bija sodītas pēc padomju soda kodeka 58. panta. Dažām bija 8 gadu sods, vairumam lielāki. Arī tām, kam soda mērs bija zem desmit gadiem, pēc soda izciešanas neatlāva atgriezties dzimtenē. Viņas pārcēla uz Krasnojarskas izsūtījuma apgabalu, vai tās palika kā „brīvlaistās“ turpat Marīniskas apkaimē. Pēc tam viņas aicināja pie sevis savas vecās mātes, kuņām trūka apgādnieka vai citus tuviniekus.

„Brīvlaistās“ sievietes Marīniskas apkārtnē izpelnījušas ziemā ap 160, vasarā līdz 300 rubļu. Šāda izpeļņa bijusi kokzāgētavās. Sievietes izpelnījušas to pašu, ko vīrieši līdzīgā darbā.

Aculiecinieces, kas pašas atradušās Marīnskā, norāda, ka izpeļņa ziemā bijusi mazāka tādēļ, ka krievi parasti sava slinkuma dēļ kavējuši darbu un zāgētavas nav varējušas strādāt ar pilnu jaudu.

Vasarā un ražas novākšanas laikā kokzāgētavas strādniekiem likts strādāt tuvākajos kolchozos. Kolchoznieki bijuši nonīkuši un nav nemaz pūlējušies ar darbiem tikt galā. Algu par darbu kolchozā turpinājuši maksāt kokzāgētava. Krievu zemnieki ieradušies darbā bieži ap 11 priekšpusdienā un metuši mieru 4 pēcpusdienā. Kolchoza zemnieki teikuši, ka viņiem nav nekādas intereses strādāt, jo tā kā tā nekā nenopelnot. Traktori atradušies tikai lielākajos kolchozos, kuņus

mēģināts izveidot par paraugkolchoziem. Zeme apstrādāta primitīvi. Kolchozu zemnieku apgērbs bijis trūcīgs. Daudzi staigājuši vīzēs.

Ar parasto izpeļņu „brīvlaistās“ nav spējušas sev nodrošināt pārtiku, kādēļ strādājušas sešpadsmit stundas, t.i. divi maiņās.

1kg mazvērtīgas maizes maksājis 2 rubļi 40 kapeikas. Gaļa maksājusi 24 rubļus kg, kartupeļi ziemas laikā gandrīz to pašu, sviests bijis vēl dārgāks. Sviesta un margarīna vietā deportētie, tāpat kā turienes iedzīvotāji, lietojuši saulespuķu eļļu. Tā maksājusi 9 ar pus rubļus litrā.

Pārtikas apstākļi darba nometnē pirms 1953. gada bijuši vēl ļaunāki.

Ja nav spējuši izstrādāt normu, deportētie saņēmuši tikai 300 gr maizes dienā. Normas veicējiem dots divreiz tik daudz. Izsniegtā vira bijusi vienmēr ūdeņaina un bez taukvielām. Līdzīgi Vorkutai, arī te pasniegta vira ar mazām, sālitām zivtiņām.

Notiesātos uz darba vietām pavadījuši un apsargājuši MVD sargi.

Pārējā soda nometnes iekārta un apsardzības sistēma bijusi tāda pati kā jau apskatītās soda nometnēs.

Apstākļi Marīnskas soda apgabālā nedaudz uzlabojušies pēc 1953. gada.

KEMEROVO APGABALS

Kemerovo apgabals atrodas dienvidaustrumos no Tomskas. Tajā atrodas īpaša soda nometņu pārvalde, kurai pakļautas 14 atsevišķas nometnes. Kemerovo apgabals ietiecas taigā un stepē. Izmanto ogles. Ieslodzītie atrodas kā raktuvju, tā kolchozu darbā. Deportēto vidū ir vīrieši un sievietes. Pārējo tautību ieslodzīto vidū baltiešu grupa gan nav lielākā, tomēr tie izkāsīti pa dažādām nometnēm.

Kāds rīdiniēks, kas pavadījis 1949./50. gadu Novo-Ivanovskas sovchozā, stāsta: „Mūsu sovchoza vadītāji bija kriminālisti. Tie sita pārējos. Darbā mūs veda ar

bruņotu konvoju, kas sastāvēja no diviem jātniekiem. Viens jāja darba kolonnas priekšā, otrs aizmugurē. Bez tam mūs pavadīja suņi. Kas mēģināja bēgt, to nošāva. Atceros gadījumu, kur vienu šādu bēgli sašāva ar patšauteni kā sietu. Mūsu nometni iežogoja ar dzeloņstieplēm. Šis sovchozs bija lopu farma. Atlīdzību par darbu līdz 1950. gadam nemaksāja. Uzturs bija slikts. Mitinājāmies zemnīcās. Ieslodzīto vairums bija musulmaņi. Te atradās tikai daži latvieši.“

Galveno vērību izpelnās šī apgabala ogļu baseins, kuŗa centrs atrodas Staļinskā. Tas ir Kuzņeckas ogļu baseins, kas ietelp Urālu-Kuzņeckas kombinātā un ar savu ogļu atradni ir bagātākais visā Padomju Savienībā. Kuzņeckas ogļu baseins aizņem lielu Kemerovo apgabala teritoriju. Laba daļa baltiešu iesaistīti šo raktuvju darbā.

TOMSKAS APGABALS

Blakus Krasnojarskas izsūtījuma apgabalam Tomskas apgabals kopš 1949. gada masu deportācijām ir viena no galvenajām baltiešu mājvietām Sibīrijā. 3000 latviešu no Rīgas atsūtīti uz Plotņikovas rajonu jau 1948. gada sākumā. Tur viņi sastapa deportētos Krimas tatārus un rietumukraiņus. Baltiešu deportētos sadalīja 50 līdz 150 vīru darba grupās pa atsevišķām vietām. Speciālistus neizlietoja kvalificētam, bet parastajam darbam.

Baltieši Tomskas apgabalā 1949. gadā cieta lielajā epidēmijā. Mirušo skaitu lēš uz 20 procentiem.

1953. gadā Tomskas apgabalā sāka vervēt deportētos darbam Intas raktuvēs, tomēr pievērsa uzmanību tam, lai izsūtītie neapvienotos ar saviem ģimenes locekļiem arktiskajā apgabalā.

Jumurdieši un citu Latvijas pagastu iedzīvotāji deportāciju vietās saslēdzās cieši kopā. Tas izdevās tādēļ, ka Tomskas apgabalā latviešus un citus baltiešus izvietoja lauku darbam sovchozos.

1949. gadā Tomskas apgabalā tomēr ieradās vairumā tādi, kas bija deportēti ar ģimenēm.

1955. gadā padomju iestādes paziņoja iespēju atgriezties Latvijā.

Tas bija atkarīgs no šādu priekšnoteikumu izpildīšanas:

- 1) ja nevienam no ģimenes locekļiem nepienākas vairs izciest sodu pēc padomju sodu kodeksa 58. panta, bet tas aptecējis,
- 2) ja par deportēto galvo trīs komunistiskās partijas locekļi Latvijā,
- 3) ja kāds Padomju Latvijas kolchozs vai uzņēmums ir ar mieru parakstīt darba līgumu ar to.

Praksē šo noteikumu izpildīšana bija gandrīz neiespējama.

MVD izteica gatavību atvieglot atgriešanos dzimtenē tiem, kas apņemas kļūt par ziņotājiem. Vairums baltiešu tādēļ demonstrātīvi noraidīja lūgumu iesniegšanu par atgriešanos dzimtenē.

Atgriešanās dzimtenē iespējama gan tiem baltiešiem, kas pārsniedz 65 gadu vecumu. Viņiem tikai jāatrod kāds, kas apņemas par tiem gādāt. Tā kā liela daļa tuvinieku deportēti, tad atgriešanās veciem ļaudīm savukārt uzdužas nepārvaramām grūtībām.

Dzīves apstākļi Tomskas apgabalā ar 1953. gadu uzlabojušies. Ceļ jaunas slimnīcas, kino, politiskus klubus un sporta laukumus.

Padomju iestādes pazinojušas, ka deportēto bērni drīkst apmeklēt augstākās mācības iestādes un universitāti. Arī šai gadījumā īstenība ir cita. No tiem baltiešu deportēto bērniem, kas piesakās vidusskolās, 80 proc. ar dažādām izrunām noraida. 20 proc. ļauj piedalīties konkursā, bet tad lielāko daļu pēc zināmām instrukcijām izsijā.

Oficiālais darba laiks ir 8 stundas. Parasti 4 papildu stundas liek strādāt „tautas labā”, t.i. celt politiskos klubus, ierīkot sarkanos stūrīšus u.tml. Ar solījumiem ierādīt labāku darbu izsūtītos mēģina ievilināt komunistu partijā vai pataisīt par ziņotājiem.

OMSKAS APGABALS

Omska ir lielākā Rietumsibīrijas pilsēta. Tā atrodas uz Irtišas upes krasta un ir svarīgs Transsibīrijas dzelzceļa mezgls.

Visapkārt pilsētai atrodas spaidu darba nometnes, kuŗu pārvalde ir Omskā. Bez tam MVD kārtō deportēto lietas visā izsūtījuma apgabalā. Omskas apgabals, līdzīgi Tomskas un Krasnojarskas apgabalam, pieder svarīgākajiem baltiešu izsūtījuma apgabaliem Sibīrijā.

Par baltiešiem Omskas spaidu darba nometnēs ir stipri trūcīgas ziņas. Zināms tikai, ka deportētie no Baltijas valstīm paprāvā skaitā redzēti 122/2 un 122/5 nometnē. Tais pašās nometnēs bijis daudz korejiešu un satelītu zemju gūstekņu.

Viss vairums baltiešu deportēto ir Omskas apgabalā, kas ir 1 440 500 kv. km liels, bet vāji apdzīvots. Laikā no 1949.—54. gadam visas Sibīrijas iedzīvotāju skaits palielinājies par 6 miljoniem, un liela daļa no tiem ieplūdusi tieši Omskas apgabalā. Latviešus, lietuviešus un igauņus te saveda milzīgās masās 1949. gadā. Šim apgabalam, kur dominē lauksaimniecība, bija nepieciešami zemnieki, un tādi bija deportēto lielākā daļa no Baltijas valstīm. Krietni daudz politisko savests šīnī apgabalā pēdējos gados no Tajšetas un Bratskas spaidu darba nometnēm, kur viņus nodarbināja dzelzceļa būvē.

Čerlakā un tās apkārtnē, dienvidaustrumos no Omskas pilsētas, 1947. gadā saveda latviešu, igauņu un lietuviešu partizānus. Pēc tam te saveda lielās masās tos, ko padomju iestādes apzīmēja par „buržujiem“. Pēc kāda 1947. g. martā izdota rīkojuma Nr. 268 B par „buržuju“ uzskatīja tādu latvieti, kuŗa īpašuma vērtība nepārsniedza 10 000 latu neatkarības laikā. Tie, kuŗu mantas vērtība pārsniedza šo summu, nonāca īpašās grūtībās. Lai pēc deportācijas varētu palikt Čerlakas pilsētā, viņiem vajadzēja iegūt uzturēšanās atļauju. To izsniedza tikai pēc trīs komunistu partijas

biedru galvojuma. Arī tad uzturēšanās atļauju deva tikai uz sešiem mēnešiem, pēc kam to nācās atjaunot.

Darba devējam, kas pieņēma šādu izsūtīto pie sevis darbā, pienācās par to ziņot milicijai katras 24 stundas.

Ja kāda „buržuja“ ģimenes locekļi no deportācijām bija izvairījušies vai palikuši dzimtenē, viņus tur atstāja tikai tais gadījumos, ja varēja iegūt no kāda rūpniecības uzņēmuma vadības apliecību, ka „katrā ziņā nepieciešami uzņēmuma darbam“.

Noteikumus par „buržuju apkaŗošanu“ attiecināja arī uz tādēiem, kuŗu „pagātne“ uz to norādot.

Āerlakā 1948. gadā saplūda apmēram 12 000 igauņu, 8400 latviešu un ap 4000 lietuviešu. Pilsētā visi nepalika. Pulkos pa 200 līdz 300 pēc tam tos vairumā sadalīja meŗa darbos.

Deportāciju brīdī Ńiem izsūtītajiem ļāva paņemt līdzī uz Sibīriju 160 kg mantu, bērniem pusi no Ńī svara. Pārveŗšana, kas ilga nedēļām, notika lopu vagonos, stingrā uzraudzībā, neatšķīroties no deportācijām 1941. gadā. Vienīgā starpība bija tā, ka ģimenes locekļus Ńais masu deportācijās vairs neatšķīra.

Ģimenes, kuŗās kāds loceklis bija sodīts pēc padomju sodu kodeka 58. panta, tomēr sadalīja. Āerlakā deportētiem tomēr izdevās panākt turienes droŗības iestādēs ģimenes locekļu apvienoŗanos ar ģimenes galvu vai kādu citu ģimenes piederīgo, ja tas bija sodīts pēc 58. panta un sodu izcietis.

Darbs Ńinī izsūtījuma vietā bija organizēts darba grupās. Uz 300 strādniekiem nāca 40 invalidi vai darba nespējīgie. Darba spējīgie līdz ar to uzturēja ne vien savus bērņus, bet arī tos ģimenes locekļus, kas vecuma un nespēka dēļ nespēja strādāt smagajos darbos.

Āerlakā deportētie strādāja meŗa darbos, kokapstrādāŗanā, mākslīga benzīna iegūŗanā un ar to saistītos papildu darbos.

Smagi strādājot, varēja izpelnīt 400 rubļu.

1949. gadā vienu daļu baltiešu deportēto spieda doties darbā uz Jakutskas apgabalu. No Ńīs piespiedu ver-

vēšanas akcijas nevarēja atrauties 1928.—1935. gadā dzimušie. Viņiem lika saprast, ka šo darba klaušu tie pilda kaņaklausības vietā, kas atkrita. Jakutskā viņiem lika strādāt dzelzceļa būvē.

Deportēto bērniem ļāva apmeklēt septiņgadīgu tautskolu.

1951. gadā no Čerlakas sākās jauna piespiedu deportācija uz Irkutskas apgabalu. Kas brīvajās dienās un pēc darba bija paguvuši uzbūvēt mājeles, tās pazaudēja. Pēdējās pārņēma pilsēta.

Tai pašā laikā no okupētās Latvijas ieradās jauni transporti, kam daži latvieši bija pievienojušies brīvprātīgi. Daži to darija bailēs no denunciācijām, citi — neatrazdami savā zemē nekādu eksistences iespēju, jo Latvija bija piepludināta svešiem elementiem.

1953. gadā trīs sievietes un viens vīrietis no deportētiem izšķīrās doties bez atļaujas uz Maskavu pie Maļenkova. Ceļā viņus apcietināja un stingrā uzraudzībā atveda atpakaļ uz Čerlaku. Visi bija pārsteigti, ka tos nenotiesāja. Padomju iestādes tikai paziņoja, ka patvarīgu Omskas apgabala atstāšanu sodīs pēc sodu likuma 58(1). panta, piemērojot vēl kādu citu pantu, kas paredz kā zemāko sodu desmit gadu spaidu darbus. Šo brīdinājumu ietvēra pavēlē Nr. 4647.

Dzīves apstākļi visā Omskas apgabalā ir katastrofāli.

Cukuru, svietu un vērtīgākus uzturlīdzekļus izdodas tikai reti pirkt. Pārtiek no maizes un margarīna.

Pēc 1953. gada notika jauna MVD vervēšanas akcija darbam Irkutskas apgabalā. Pārsūtīšanai nozīmēja 2000 baltiešus no Čerlakas rajona vien. Šai rajonā atrodas 80 līdz 90 darba kolonijas (rabočijs poseļenijs). MVD ierēdņi izvēlējās pilnīgi veselus cilvēkus līdz 35 gadu vecumam, kam nebija bērnu. Pēc vēlāk iegūtām ziņām šos par jaunu deportētos izlietoja krievu-ķīniešu dzelzceļa būvē.

Šādu akciju gadījumos bērnus atšķīra arī no vecākiem, ievietojot bērnu patversmēs.

Irkutskas izsūtījuma apgabalu, acīm redzot, uzskatīja par labāku nekā Jakutskas apgabalu. Uz Irkutsku nepieņēma darbā tos, kas bija sodīti pēc 58(2)., 58(4).,

58(6)., 58(8). panta. Viņiem ļāva doties darbā uz Jakutsku.

Omskas apgabālā laba tiesa deportēto latviešu novietoti darbā kolchozos un sovchozos. Apstākļi tur vislaunāki. Par spīti tam, ka Omskas apgabalu boļševiki uzskata par sevišķi noderīgu lauksaimniecībai, kolektīvās zemes apsaimniekošanas veida dēļ panākumi vāji, no kā visvairāk cieš deportētie kolchozu zemnieki. 1954. gadā līdz 20. septembrim izdevās ievest tikai 50 procentus ražas. Ziemas iestāšanās dēļ labība aizgāja bojā.

NOVOSIBIRSKAS APGABALS

Novosibirskas apgabals ir vairāk nekā uz pusi mazāks par Omskas apgabalu, — tā platība 613 400 kv. km., turpretim tas daudz vairāk apdzīvots. Tas izskaidrojams ar tā centrālo stāvokli Sibīrijā. Novosibirskas pilsēta ir ievērojams Transsibīrijas dzelzceļa mezgls, kuŗa rietumu atzarojums ved uz Urāliem un Krievijas Eiropas daļu, dienvidu atzarojums aizlokās uz Altaju, Kazachstanu un Vidusāziju, austrumu atzarojums ved uz Tālajiem Austrumiem, atstājot tikai ziemeļu virzienu bez dzelzceļa, bet toties turienes taigā un tundrā netrūkst kuģojamu upju. Sevišķa nozīme ir Obas upei.

Klimats kontinentāls, ar bargu ziemu, kas turpinājas 5 ar pus mēnešus.

Novosibirskā un tās tuvējā apkārtnē izvietotas spaidu darba nometnes, kuŗām dots Nr. 199 (494). Cik liels tur ir baltiešu ieslodzīto skaits, nav zināms.

Novosibirskas apgabals kopš 1941. gada masu deportācijām izvērtās par vienu no galvenajiem latviešu, igauņu un lietuviešu izsūtījuma apgabaliem. Pēc otrā pasaules kuŗa izsūtīto skaits uz šo apgabalu palielinājās. Sākumā tie atradās NKVD, vēlāk MVD pārziņā.

Deportētos baltiešus nodarbina meža un kolchozu darbos. Kolchozu vadība atrodas komunistu partijas locekļu rokās. No komunistu partijas centrālajiem pār-

skatiem redzams, ka ik gadus liela daļa ražas aiziet bojā. Labības graudi izbirst uz lauka. Tādā ceļā jāzaudē 100 kg graudu uz 1 hektāru. Bet daudz vairāk labības aiziet bojā šķūņos, kur to ievēd mitru un netīritu.

Prāvs skaits deportēto latviešu savesti Narimas apkārtnē, kas atrodas 600 km ziemeļos no Novosibirskas. Tāpat Parabelā.

Deportētie pūlas izklūt no kolchozu darba, pieteicoties kokzāģētavās. Tas grūti izdarāms, jo bez darba vietas atļaujas nevienam nav brīv mainīt darbu. Izsūtītajiem oficiāli paziņots, ka viņi izsūtīti uz 20 gadiem. Uz Narimu tos aizveda liellaivās.

Ne Narimā, nedz citos Novosibirskas rajonos nav izdevies noorganizēt deportēto ārstniecisko palīdzību, ja ārstu nav pašu izsūtīto vidā. Mirstība tādēļ liela.

Neskatoties uz obligāto tautskolu, izsūtīto bērniem liek strādāt jau 13—14 gadu vecumā. Viņus spiež iestāties komunistu un ateistu organizācijās, kā arī pūlas pārpautot.

ALTAJA APGABALS

Altaja apgabals robežo ar Ārējo Mongoliju un Kazachstanu. Šis apgabals minēts sakarā ar 1941. gada masu deportācijām un pēdējo gadu padomju organizētām baltiešu akcijām.

Vācu pārnācēji, kas atstāja Padomju Savienību 1955. gada rudenī, minēja faktus, kur latviešu deportēto lauksaimnieku bērni izsūtīti uz Altaja apgabalu, kamēr vecāki nonākuši Krasnojarskas apgabalā. Izsūtītie jaunieši nozīmēti darbam Altaja apgabalā. Tie teikuši, ka dzimtenē viņu eksistence bijusi apdraudēta.

TAJŠETA UN BRATSKA

Kaut arī baltiešiem nav savu atsevišķu spaidu darba nometņu, latviešu, lietuviešu un igauņu sevišķi lielā koncentrācija Tajšetā ļauj runāt par Tajsetu kā izteiktu baltiešu nometni.

Tajšetā ieslodzīti latviešu un igauņu legionāri un visu trīs Baltijas tautu deportētie, kuriem uzspieda vergu darbu pēc otrā pasaules kara. Tur viņi atradās kopā ar vācu un ungāru kara gūstekņiem. Pirms tiem te milzu masās atradās japāņu kara gūstekņi, kurus nodarbināja 320 km garā (vācieši to apzīmē par „Tras-se“) Tajšetā-Bratskas dzelzceļa būvē. Šis ceļa posms iezīmējis arī soda noietņu atrašanās vietas, kas izsētas gar dzelzceļa malu.

Tajšeta atrodas pie Transsibīrijas dzelzceļa maģistrāles, 570 km ziemeļrietumos no Irkutskas un 4516 km no Maskavas. Bratska ir Angaras upes osta un jau minētās jaunās dzelzceļa līnijas otra gala punkts dod dzelzceļa pieslēgumu uz Komsomoļsku. Ceļot šo dzelzceļa līniju, cēla tiltus pāri Angarai un Lenas upei.

Tajšetā-Bratskas soda noietņu puduri apzīmē par „Osjorlag“. Spaidu darba noietnes atrodas taigā, ļoti staignā un purvainā apkārtnē. Ieslodzītie cieš no asinskāro odu miriadiem. Ziema, kas šīs vasaras mocības apmaina, ierodas ar 55 gradu salu. Ieslodzīto barakas no sniega vētrām pasargā vienīgi lieli meži.

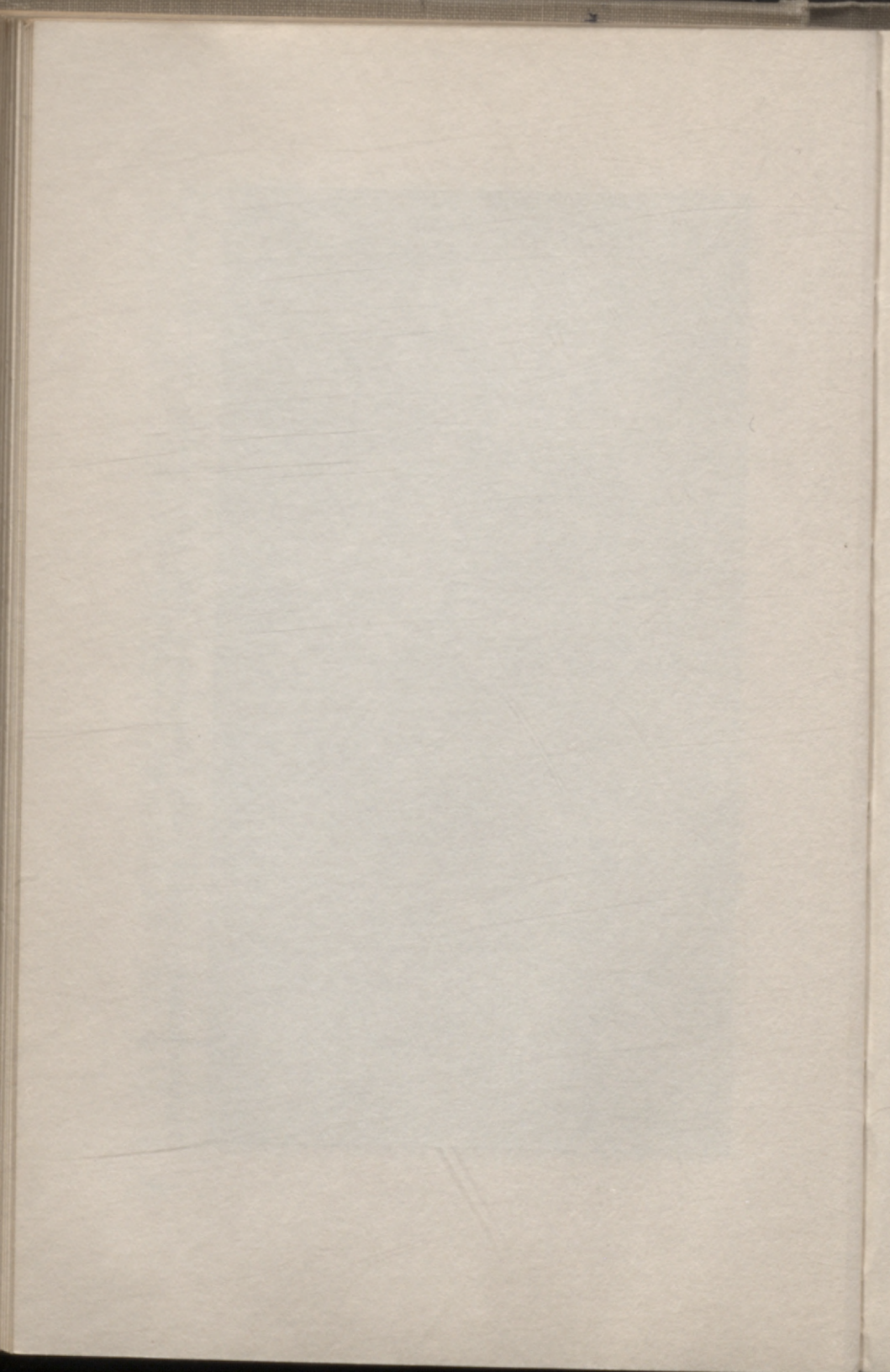
No agrākajām 54 noietnēm pastāv vēl 46, — 36 vīriešu un 10 sieviešu, no kurām 4 ir slimnīcu noietnes kā vīriešiem, tā sievietēm, bet 6 invalidu noietnes ar darba kolonnām vīriešiem un 3 invalidu noietnes ar darba kolonnām sievietēm. Tā kā starp ieslodzītajiem daudz dīloņslimnieku, tad dažas invalidu noietnes apzīmētas par tbc slimu noietnēm. Slimība ieslodzītos neatbrīvo no darba, izņemot īslaicīgu uzturēšanos slimnīcā, kad apdraudēta dzīvība.

Polītisko ieslodzīto noietņu kolonnām numerācija sākas ar 0, piemēram: 02, 03, 05, 06, 07, 09, 010, 011, 013, 019, 020, 021, 023, 025, 026, 027, 029, 032; 033; 038, 043, 048, 049, 051, 052 un 053, — kā to Latvijas Sarkanais Krusts konstatējis attiecībā uz tām noietnēm, kurās 1955. gadā un agrāk atradušies latviešu ieslodzītie.

Šīs darba kolonnas pakļautas kopējai Tajšetā soda noietņu pārvaldei, kurās apvienotais noietņu Nr.

Polītiskie ieslodzītie Tajšetas spaīdu darba nometnē 1955. gadā. Ieslodzīto vidū redzami arī bal-
tieši, kā arī MVD majors.

ir 215 (sarakstei Padomju Savienības robežās) vai 5110/37 — sarakstei ar ārzemēm.

Latvieši atradušies līdz 1955. gadam atsevišķā nometnē, ko saīsināti apzīmē ar CARM (centraļnīje avtomobilno-remontnīje masterskīje). Šais auto un citu ierīču remonta darbnīcās nodarbināti 1200 ieslodzītie, visi speciālisti. Izpeļņa tādēļ dažiem sasniedz līdz 1000 rubļu, lai gan visu neizsniedz (ap 1953. gadu tikai 100 rubļu, pārējo peļņu — pēc obligātiem novilkumiem par uzturu, pajumti un apsardzību — ieskaita ieslodzītā personīgā kontā). Lielo algu izpelnītāju ir maz. Tajšetā ieslodzītie izpelnī mazāk nekā Vorkutā un arī apgāde ir sliktāka.

Labākai orientācijai padomju administrācija pievieno vēl darba kolonnu numuriem atstatumu no Tajšetas centra, piem., nometnei 06 pievienoti 98 km, 011 — 266 km, 019 — 145/6 km, 026 — 184 km, 033 — 129 km, 053 — 74 kilometri.

Pēdējā laikā šais nometnēs notikušas lielākas pārmaiņas. Nometne resp. darba kolonna 023 1955. gada jūlijā pārvērsta par invalidu nometni. Pirms tam tur atradās tikai 400 invalīdi, kamēr pārējie bija pilna darba spējīgi. Darba spējīgos no šīs nometnes 1955. gada vasaras beigās izsludināja par „brīvvalstiem“, izvietojot Tajšetas apkārtnē darbā.

Caurlaides nometnei, ko krievi apzīmē par „pere-silka“, ir nometnes numurs 020. Patstāvīgu slimnīcu Tajšetas daudzajām nometnēm nav.

Spaidu darba nometnēs savestie strādā kokrūpniecībā, galdniecībā, ķieģeļnīcās, būvniecībā, auto, lokomotīvu un elektromotoru labošanas darbnīcās.

Sievietes strādā mežu cirmsās. Darbs viņām sevišķi grūts. Līdz darba vietai jānoiet kājām 9 km turp un tikpat atpakaļ. Šo strādnieču vidū atrodas latviešu ārstes un daudz inteliģences pārstāvju.

Sevišķi daudzas latvietes, lietuvietes un igauņietes sastaptas 010 darba kolonnā, kas atrodas 800 metru tālu no 03 kolonnas. Ieslodzīto vidū atradās Svetlana Tuchačevska, boļševiku noslepkavotā maršala meita. Viņas māte bija mirusi Archangeļskas cietumā. Pā-

rējās krievietes lielāko tiesu bija mūķenes, t.i. „monaškas“, kas reliģisku motīvu dēļ atsakās strādāt. 1954. gada vasarā vienai no tām atdeva biblieti, ko pirms tam bija apķīlājusi padomju administrācija.

Nometnē darbojas lasītava un neliela bibliotēka. Pārsvārā ir komūnistiskā literatūra, laikraksti un grāmatas gan krievu, gan arī citās valodās. Latviešu komūnistu oficiozs Cīņa pieejams vairākos eksemplāros. Komūnistu brošūras un aģitācijas literatūru belletristikas formā, kā Viļa Lāča romānus, drikst sūtīt no Latvijas. Tajšetā dīvainā kārtā atrodami arī Bairona, Gētes, Puškina, Dostojevskā un citu klasiķu darbi. Nometnes vadība raugās uz to, lai ieslodzītie lasītu ne vien nekomūnistisko, bet arī komūnistisko literatūru. Kādu politisko notiesāto nopratināja, kādēļ viņa „neinteresējas par progresīvo ļaužu literatūru“. Lai izvairītos no pratināšanām, ieslodzītie paņem no nometnes bibliotēkas arī pa aģitācijas izdevumam.

Pravdā un Izvestijā, kas pieejama katrā nometnē un ko pārvalde abonē uz ieslodzīto rēķina, pēdējie lasa tikai tās rindas, kas attiecas uz Padomju Savienības attieksmēm ar rietumu pasauli. Uz zīmīgākām vietām, kuŗas ievēro, norāda barakas biedriem. Pēc Maskavas lielo laikrakstu ārzemju informācijas zīlē gaidāmos notikumus.

Vairāki pārnācēji izsakās, ka politiskie ieslodzītie jūtas vilušies par rietumu politiķu piekāpību Maskavas priekšā. Sašutums kāpinājies līdz sarkastiskām piezīmēm par amerikāņu glēvo nostāju. Ar prieku lasa ziņas, kas vēstī par Rietumvācijas apbruņošanas.

Kopš 1954. gada beigām mikstinājusies nometnes vadības rigorozā nostāja pret ticīgo pieķeršanos reliģijai. Neoficiāli nometnes vadība ļāva jau kopš 1952. gada svinēt Ziemsvētkus, tikai svinēšana nedrīkstēja traucēt darbu, jo Ziemsvētkos pienācās strādāt gluži tāpat kā jebkuŗā dienā. Ieslodzītie tādēļ pulcējās nelielā svētku brīdī pēc darba. To atļāva izdarīt tikai mazos pulciņos, piekodinot svinēšanu pārtraukt pulksten 10 vakarā.

„Šis bija ilgi gaidīts brīdis,“ stāsta vācu pārnācēja no Tajšetas. „Mēs sasēdāmies ap gaŗu galdu. Un tas nebija tukšs. Jau ar decembra pirmajām dienām uzkrājām maizes paliekas. Tās nodevām Elgai, latvietei no Rīgas. Viņa jau divus Ziemsvētkus bija cepusi „torti“, mūsu svētku cepumu, par ko bērnišķīgā priekā diendienā runājām. Visu adventes laiku mums pietika ko runāt — kādi būs mūsu svētki, mūsu devītie Ziemsvētki Sibīrijā. Bažas, ka mums neļaus sapulcēties, vairs nemāca, jo divi iepriekšējos gadus drikstējām šinī naktī pulcēties. Īstu atļauju gan nekad nedabījām, tomēr panācām savu. Pēc darba sapulcējāmies vienkopus, runājām par Betlēmes brīnumu un atcerējāmies bērniības dienās dedzināto eglīti. Kāds siltums iestrāvoja mūsu sirdīs.

Mums netrūka pat eglītes. To mums atsūtīja draugi svētku sainīti no Vācijas. Šī eglīte nebija lielāka par pēdu. Mēs atliecām sažmaugtos zariņus un salikām uz tiem svecītes. Svecīšu mums sanāca daudz, jo no trim baltām un vienas sarkanas svecītes, kas atradās sainīti, iztecinājām pāris desmit savu svecīšu. Katra no mums lika svecīti zarā, domādama kādu klusu domu.

Pats galvenais bija ilga un klusa lūgšana. Mēs lūdzām katra par sevi, par saviem tuviniekiem, par savu dzimteni. Man pat liekas, ka mēs lūdzām arī par tiem, kas mums bija uzlikuši mūsu mokas.

Un beidzot mēs dziedājām Kluso nakti. Pirmais pants izskanēja čukstus, tad mūsu balsis, par spīti uzraudzei, cēlās un kāpa, tās spēcīgi saslēdzās vārdos: „Dieva Dēls, Tava acs mirdz mums dievišķā mīlībā; gods Tev, dvēsele pestīta, jo Tu dzimis par mums“.

Tas, ka par kristīgo svētku svinēšanu nebāž vairs karcerī, ir pašu ieslodzīto izcīnīts. No šīs svētku dienas neatteicās ne baltieši, nedz vācieši, — un viņiem bija panākumi.

Tāpat viņi izcīnīja atļauju uz mirušā biedra kapu kopīgas uzlikt nelielu bērza krustu ar vārdu. Pirms tam kapa vietā iedzina tikai mietu. Bedrē sameta uz reizi piecus un varākus kaili izgērbtus mirušos, — jo

drēbes piederēja valstij. Kaprača darbus liek veikt parasti diviem deportētiem. Tie izrok bedri, iegulda mirušo un aizber šādu vientuļu kapu. Nevienam nav atļauts mirušo pavadīt un teikt pie tā kapa kādu lūgšanu.

Kristīgo svētdienu nesvēti. Tās vietā dod vienu „brīvo dienu“ darba dienā. Tad iespējams izgulēties, izmazgāt veļu un sevi apkopt.

Sievietes slimo mazāk par vīriešiem. Mirstība pēdējos gados mazinājusies. „Mēs pašas sev jautājām,“ saka kāda pārnācēja, kas atradusies vienā darba kolonnā ar latvietēm, lietuvietēm un igauņietēm, „kur rodas mūsu spēki.“ Kā vīrieši, tā sievietes slimo visvairāk ar tuberkulozi, var gandrīz teikt, ka katram tā uzbrūk.

Tāpat kā citās spaidu darba nometnēs, arī Tajšetā var iepirkties kantīnē. Kaut arī par fantastisku cenu, var dabūt pirkt arī sviestu un laiku palaikam cukuru.

Tajšetā līdz 1954. gadam valdīja ļoti stingrs režīms. Ieslodzītos, kas ir politiskie, uzskatīja par sevišķi bīstamiem noziedzniekiem. Šis stingrais režīms bija vērojams arī apgādē. Līdz 1953. gadam ieslodzītie gulēja uz maisa ar zāģu skaidām un sedzās ar vienu segu. Pēc tam viņiem sāka izsniegt arī vienu palagu.

Kamēr citās spaidu darba nometnēs noteica atalgojumu daudz ātrāk, Tajšetā pārgāja uz algas sistēmu tikai 1953. gada pavasarī. Līdz tam ieslodzītie saņēma par savu darbu tikai uzturvielas. Par darba normas izpildīšanu parastajām devām pievienoja 100 gr maizes un 400 gr putras. Ja izstrādāja virsnormu 120 proc. apmērā, varēja saņemt divreiz tik lielu papildu devu.

Pārejot uz algas sistēmu, radās pārejas laiks, kur ieslodzītam par darbu sākumā neizmaksāja vairāk par 100 rubļiem.

Par nopelnīto naudu jāva iegādāties kantīnē uzturvielas un kopš 1953. gada beigām pat rokas pulksteņus un radio uztvērējus.

Ar 1954. gada aprīli solīja ieslodzītiem par izstrādāto virsnormu soda laika saīsinājumu.

Dzīves apstākļus nometnē uzlaboja vispārējs režīma mikstinājums un atturēšanās nodarīt ieslodzītajiem pārestības. Ja agrāk darba normu izpildīšanas dēļ neievēroja „brīvo dienu“, kas parasti nebija svētdiena, tad ar 1954. gada otru pusi ļāva ieslodzītajiem vienu dienu nedēļā atpūsties. Visvairāk ieslodzītos pārsteidza tas, ka viņiem ļāva sūdzēties par nometņu amatpersonu nodarītām pārestībām, panākot savu prasību ievērošanu. Piespriežot sodus, administrācija atteicās no bada devām, kas dažkārt sasniedza tikai 300 gr maizes dienā. Tāpat nepieļāva vairs, kolonnai dodoties uz darbu, izkliegt gaŗo brīdinājumu virkni, kā: „Ceļā nesarunāties! Iet pa ceļa vidu! Neskatīties apkārt! Ja kas nokrīt, nedrīkst pacelt! Gājiena laikā nedrīkst ēst! Es šaušu bez brīdinājuma!“ — bet pietika ar vienu vien aizrādījumu: „Kas bēgs, uz tiem šaus! Kolonna marš!“

Ar 1954. gada augustu pieļāva ģimenes piederīgo apmeklējumus. Blakus 13. nometnei ierīkoja viesu baraku, kurā ieslodzītie tuvinieku apmeklējumu gadījumos varēja uzturēties kopā ar tiem. Šādos gadījumos piešķīra trīs dienu atvaļinājumu un ļāva vēl kādas dienas pēc tam tikties ar viesi pēc darba. Un vēl divi mēnešus vēlāk ļāva jau audzēt gaŗus matus, kas pirms tam bija stingri noliegts.

Uzlabojumi stingrajā režīmā radās pēc 1954. gada sacelšanās, par ko ziņots tālākajās lappusēs.

IRKUTSKAS APGABALS

Irkutskas apgabals ir 899 600 kv. km liels un robežo ar Tālajiem Austrumiem. Šī apgabala spaidu darba nometnes apzīmē par „Angarlag“.

Irkutskas pilsēta atrodas uz Angaras upes krasta. No tās ziemeļaustrumu virzienā ierīkotas soda nometnes, kas ir reizē šachtu nometnes. Irkutskas apgabalā bez ogļu raktuvēm atrodas arī urāna raktuves. Arī urāna rūdu iegūšanā iesaista politiskos ieslodzītos.

Izdevies noskaidrot, ka pēc Lietuvas okupācijas 1944. gadā tūlīn daļa apcietināto lietuviešu nosūtīti spaidu darbos starp Irkutsku un Čitu, Mongolijas robežmalā.

Citi baltieši, sevišķi jaunieši, savesti Irkutskas apgabālā un Baikala ezera apkārtnē no citiem padomju izsūtījuma apgabaliem pēc 1953. gada. Viņu noteiktas atrašanās vietas nav zināmas. Tāpat uz Irkutskas apgabalu pārvietoti „brīvlaistie“ no Spaskas nometnes. Viņpus Baikala ezeram, Burjatu-Mongolijas republikā atrodas Ulan-Ude, kur savukārt nosūtītas darbā deportētas latviešu ģimenes.

HANTIMANSKAS APGABALS

Šis milzīgais, bet maz pazīstamais Sibīrijas apgabals atrodas starp Urāliem un ziemeļos no Omskas un Tomskas apgabala. Baltiešiem kopš 1945. gada tas kļuvis par izsūtījuma apgabalu. Lielākā skaitā latviešus un pārējos baltiešus te saveda 1947. gadā. Šo deportāciju akciju pastiprināja 1952. gadā.

Deportēja gandrīz tikai zemniekus. Latviešu lauksaimniekus, kuņus apvainoja partizānu atbalstīšanā, bet pierādījumu trūkuma dēļ nesodīja pēc padomju sodu kodeksa 58. panta, izsūtīja Hantimanskas apgabala kolonizēšanai. Visa šī akcija izvērtās par plašu „kolchozu akciju“.

Sevišķi daudz deportēto latviešu lauksaimnieku sadās Batavo apkārtnē, apmēram 200 km dienvidos no Hantimanskas galvas pilsētas, kuņai tāds pats nosaukums kā pašam apgabalam.

Šiem deportētiem ļāva ņemt līdzī mantu gandrīz neierobežotā daudzumā, jo tas atviegloja padomju iestāžu plūnu īstenošanu šai Sibīrijas stūrī. Izveidoja darba vienības ar 25 līdz 30 vīriem katrā. Šīs darba vienības iekļāva Hantimanskas sovchozos.

Padomju iestādēm rūp šī neizkoptā apgabala kultivēšana un iedzīvotāju skaita pacelšana, kādēļ katrs,

ko izsludina par „brīvlaisto“, var pārcelties pie saviem ģimenes locekļiem šai apgabalā.

Izsūtītie te jūtas mazāk ierobežoti nekā citos izsūtījuma apgabalos. Par paveikto darbu maksā pēc tā, cik liela platība vecaiņu uzplēsta. Latviešu zemnieki te ir līdumnieki, kam jāiet mūža mežā un purvos, lai atkarotu tos mežonīgai dabai.

Jauno zemju ieguvējiem piegādā pārtiku divi reizes gadā un vienādi uz kredīta. To dara tādēļ, ka deportētie šai apgabalā dzīvo mūžīgā nabadzībā, bet arī tādēļ, lai viņus apzināti iesaistītu parādos un neļautu tiem minēto apgabalu atstāt.

Viena apdzīvota vieta no otras Hantimanskas apgabalā ir bieži 200 līdz 300 km tālu. Ļauj celt savas mājiņas, jo sovchozi, kas izplētušies nepārredzamā apgabalā, nav spējīgi jaunpienācējiem sagādāt pajumti.

No kādas liecības var spriest, ka daži izsūtītie strādā arī par zelta smilšu skalotājiem.

JAKUTSKAS APGABALS

Jakutskas apgabals, ko Maskava dēvē par padomju sociālistisko republiku, aizņem 3 030 900 kv. km platību. No visiem Padomju Savienības apgabaliem tas ir vismazāk apdzīvotais, jo uz 1 kv. km ir tikai 0,1 iedzīvotājs. Ziemeļos šis apgabals piekļaujas Ziemeļu Ledus jūrai, austrumos — Tālajiem Austrumiem. Ziemeļu Ledus jūrā ietek Lenas upe, kas šķērso visu Jakutiju.

Šī mazapdzīvotā un maz izpētītā apgabala iekšējai kolonizēšanai pēc 1945. gada savesti arī deportētie baltieši. Jakutskas pilsētā sakoncentrēti ap 200 latviešu speciālisti, kas izlasīti no deportēto vidus jau 1941. gadā. Radio speciālistus nodarbina Jakutskas radio rūpnīcā. Bez tam prāvs skaits baltiešu deportēto nodarbināti zemāku ierēdņu vietās Jakutskas pasta iestādē. Ievērojot lielo latviešu izsūtīto skaitu Jakutskas pilsētā un pēdējā laikā piešķirto kustības brīvību, sākusies zināma sabiedriski kulturāla pašdarbība.

Deportētiem, kas ir pirmšķirīgi speciālisti, padomju drošības iestādes ļauj dzīvot kopā ar ģimenēm.

Šis apstāklis ļāvis domāt par tēvu valodas saglabāšanu bērniem.

Pie BIAK kluba (ko šis apzīmējums nozīmē, to pārņācēji nevarēja pateikt) ierikots latviešu bērnu dārzs un latviešu skola. Bērndārzniece ir latviēte. Skolā bez citiem priekšmetiem māca arī latviešu valodu. Latviešu skolotājus algo un latviešu grāmatas iegādā deportētē par saviem līdzekļiem. Ierikota latviešu bibliotēka.

Padomju iestādes pret šo kultūrālo pašdarbību nav iebildušas, cerēdamas modināt deportētos latviešos zināmu patiku palikt šai apgabalā arī tad, ja noteikumi vairs to neprasītu.

Labākie speciālisti izpelnī tehniskajās nozarēs līdz 800 rubļu. Padomju iestādes ar zināmu spiedienu izdara jauna darba spēka vervēšanu Jakutskai starp Latvijas universitātes beigušajiem Rīgā. Šī akcija sākās 1949. gadā un to turpina. Sevišķi pūlas iegūt ķīmiķus un ārstus Jakutijai. Speciālistiem sola pat trīs mēnešu atvaļinājumu gadā.

Minētā speciālistu akcija ir īpats veids kvalificēta darba spēka sagatavošanai Jakutskas apgabalam. Tā kā brīvprātīgi reflektanti nerodas, tos vervē okupētās Baltijas valstīs ar spaidiem un bieži no deportēto vidus, kas izvietoti citos Sibīrijas apgabalos.

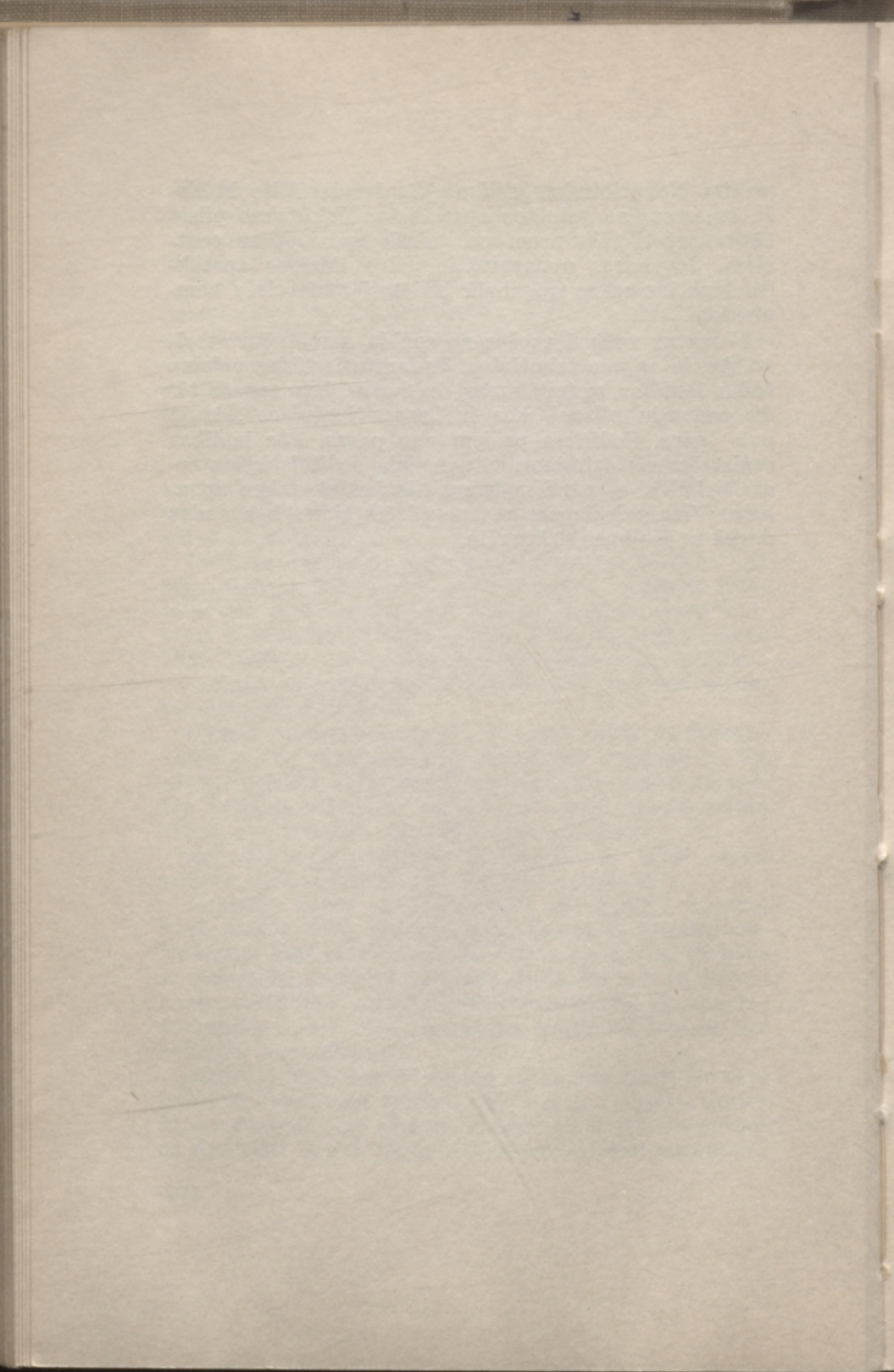
Bet Jakutska daudzos gadījumos ir tikai etapa punkts tālākai izsūtīšanai Kolimas apgabalā.

Iesaistot darbā, liek parakstīt piecgadīgu līgumu, kurā pēdējā laikā min klauzulu, ka pēc šī termiņa notecēšanas ļaus brīvi izvēlēties dzīves vietu visā Padomju Savienībā, izņemot Baltijas valstis. Parasti no Jakutskas vai Kolimas apgabala arī tad neizklūst, jo padomju iestādes prot atrast iemeslus, kādēļ šis līguma noteikums nav pildāms.

Jakutijā ierikotas arī spaidu darba nometnes. To pārvalde ir Jakutskas pilsētā. Cik liels ir baltiešu skaits šais nometnēs, nav zināms. Zināms tikai tas, ka baltieši iesaistīti darbā Čičačevā, Ledus jūras piekrastē,

pretim Novosibirskas salām. Vispāri izsūtītie baltieši, izņemot jau minētos speciālistus Jakutskas pilsētā, novietoti tālu prom no vairāk apdzīvotiem centriem. Sovchozos nodarbinātie dzīvo līdzīgos apstākļos Hantimanskas apgabalā izvietotiem latviešu zemniekiem.

Nometņu režīmā esošos no spaidu nometnēm atbrīvo, ja tie apprec jakutietes. Padomju iestādes veicina šādas laulības, noteikdamas, ka katrs, kas apprec tādu padomju pilsoni, kas ir „pases īpašniece“, kļūst pats brīvs. Sodītiem pašiem nav pases. Pēc laulības reģistrēšanas dzimtsarakstu nodaļā sodītais kļūst nosacīti brīvs, — viņš nedrīkst atstāt Jakutskas apgabalu. Vienīgais izņēmums paredzēts tiem, kas dodas darbā uz Kolimas raktuvēm.

TĀLIE
AUSTRUMI

TABLE
CONTENTS

**VERGI,
ZELTS
UN
NOSLĒPUMS**

Pasaules iekarošanas plāniem Maskavai nepieciešams zelts. Zelta meklēšanas drudža sagrābta, tā atjaunoja zelta meklēšanu Burjatu Mongolijā un Transbaikala austrumu stūrī, kur cara Krievija zelta iemantošanu bija tikpat kā izbeigusi, jo tā tur kļuva neproduktīva.

Daudz izdevīgākas padomju varai šķita Amuras un Kolimas zelta raktuves. Izmantojot lēto vergu darbu, Maskava uzsāka grandiozu zelta iegūšanas kampaņu visā Sibīrijā un Tālajos Austrumos. Pavīpsnādama par nomocīto cilvēku masām un vienas vien vēlēšanās sagrābta — iegūt iespējami daudz zelta, padomju vara radīja vienu no pasaules lielākajiem uzņēmumiem, kas pazīstams ar nosaukumu „Dalstroj“.

„Dalstroj“ pārvaldei kā autonomam saimnieciskam pasākumam pakļauta Tālo Austrumu dabas bagātību izmantošana. Tā ar vergu darba palīdzību iegūst platinu, svīnu, volframu, cinku, molibdenu, dzelzs rūdas, akmeņogles, bet jo sevišķi zeltu. Zelts ir lielākais Kremļa iekāres objekts, un no iegūtā zelta daudzuma Tālajos Austrumos bijuši atkarīgi daudzi citi plāni. Maskavas uzmanības centrā tādēļ atradies Kolimas apgabals, kuŗa izejas punkts ir Magadana.

Padomju vara sāka izmantot Kolimas zelta raktuves trīsdesmito gadu sākumā. Zelta raktuvju labākai izmantošanai izbūvēja uz tām 1800 kilometru garu auto ceļu. Tas savieno Magadanu ar Indigirku, pašos ziemeļos. Kolimas apgabala apgāde ļoti apgrūtināta bargā ziemeļu klimata dēļ. Apgāde pa jūru iespējama tikai pusgadu caur Magadanas ostu un vēl īsāku laiku pa Kolimas upi no Ziemeļu Ledus jūras puses. Kolimas spaidu darba nometņu iemītnieki tādēļ ir no pasaules atšķirti, un pār visu šo apgabalu pārklājas ciešs noslēpuma plīvurs.

Kolimas apgabals dod Padomju Savienībai 25 procentus no visas zelta produkcijas, un līdz ar to šo apgabalu var uzskatīt par vienu no produktīvākajiem zelta iemantošanas saimniecībā.

Lai gan boļševiki to sīpāj, apstākļu pazinēji vērtē, ka Kolimas zelta raktuves dod Padomju Savienībai gadā ap 75 000 kg zelta.

Ar padomju varas saimnieciskajiem plāniem Kolimas apgabalā mums, latviešiem, saistās kādas drūmas atmiņas.

Par „Daļstroja“ pirmo vadītāju un visa šī pasākuma iedzīvinātāju Maskava izraudzīja vienu no oktobra revolūcijas redzamākajiem vadoņiem, Bērziņu. At-Urjakas raktuves saucās viņa vārdā.

Tāpat kā Nariļskas kombināta vadītāju ieslodzītie dēvē par „Taimiras caru“, tā Bērziņš bija kļuvis par „Kolimas caru“.

1937. gada politiskajās „tīrīšanās“ viņu no amata atcēla un gadu vēlāk nošāva. Bērziņš kā Ļeņina līdzgaitnieks kļuva par Staļina izrēķināšanās upuri. Viņu notiesāja aizmuguriski. No nometņu pārvaldes pazuda arī citi latvieši, kas bija komunisti.

Un — kāda likteņa ironija. Kolimas apgabalam, sākot ar 1941. gadu, vajadzēja pārvērsties par vienu no galvenajām latviešu un citu baltiešu nometināšanas un iznīcināšanas vietām. Sevišķi pēc 1945. gada, ar atkārtotām masu deportācijām vairākas šī apgabala raktuvju nometnes tagad pilda gandrīz vienīgi latvieši, lietuvieši un igauņi.

Vecāka gada gājuma ieslodzītie par Bērziņu stāsta, ka viņš bijis saudzīgs pret nometņu iemītņiekiem, kuŗu vidū bez politiskajiem atradušies arī daudz kriminālistu un ka dzeloņstieples un mežonīgu režīmu ievēdis viņa pēctecis Pavlovs.

Būtībā tas maz ko groza. Laiks pieminēt to kā kaura traipu.

Zīmīgi tikai, ka ieslodzīto vidū pēc 1945. gada atrodami arī latviešu komunisti. Kāds neprāts viņus dzina cīņā par cilvēces vislielāko postu, bet padomju terors arī tos vienu pēc otra iznīcina. Ieslodzījuma vietās viņi jūtas vientuļāki par nevainīgajiem boļševisma upuriem. Pērējie ir tikai mocekļi. Un par mocekļiem Kolimas apgabalā lai stāsta nākamās lappuses.

KOLIMA - MAGADANA

Kolimas-Magadanas soda apgabals izplešas starp 60. un 70. platumu un 145. un 170. garuma gradu. „Daļstrojs“ ir šī apgabala saimnieciskais komplekss. Ziemeļi ļoti barga un 60 gradu sals ir visai parasts. Vasara neilgst ilgāk par trim mēnešiem. Tundru klāj mūžīgais ledus, kas atkūst vasaras mēnešos pusmetra dziļumā. Sniegs ziemā sasnieg metra biezumā. Vislielākās briesmas tomēr sagādā stindzīgie sniegputeņi. Ieslodzītie, kas šo sniegputeņu laikā atrodas ārpusē, ja neaiziet bojā, atgriežas vismaz ar smagiem apsaldējumiem, kuŗu sekas ir locekļu amputācija.

Mežonīgā daba un necilvēcīgie darba apstākļi pārvērtuši Kolimas apgabalu par nepārredzamu kapsētu. Aculiecinieki apgalvo, ka ieslodzīto mirstība te pārsniedz 20 procentus gadā.

Kolimas apgabalā ierīkotas kā vīriešu, tā sieviešu spaidu darba nometnes. „Daļstrojā“ pēc dažiem aplēsumiem skaitās ap 5 miljoni nodarbināto. Tie sadalās pa tik daudz atsevišķām nometnēm, ka tās visas uzskaitīt nav nemaz iespējams. Lai labāk orientētos, arī padomju administrācija sadala nometnes grupās

un pievieno katrai nometnei kilometru skaitu, izejot no Magadanas kā pārvaldes centra.

Pazīstama ziemeļu pārvaldes daļa, Dinginskas, Magadanas un citas pārvaldes daļas, kuŗām katrai pakļautas desmitām atsevišķu nometņu.

Baltieši konstatēti visās šais daļās. Dinginskas soda apgabals atrodas ap 450 km ziemeļaustrumos no Magadanas. Viss vairums nometņu atrodas austrumos no Kolimas, pie Bujundas upes, tāpat pie Maldjakas, Debinas, Detrinas un Indigirkas upes. No nometnēm ar lielu baltiešu ieslodzīto skaitu minēts Berluchas nometņu puduris, apm. 400 km ziemeļaustrumu virzienā no Magadanas, Kolimas upes tuvumā. Nometnes atrodas arī Čukotskas pussalā. Arī Verchnekolimiskas un Srednekolimiskas nometņu puduŗos izkaisīti kā latvieši, tā lietuvieši un igauņi.

Liela sieviešu koncentrācijas vieta ir Elgena, 538 km ziemeļrietumos no Magadanas. Šo nometni, kuŗā iet vergu solī daudzas latvietes, apskatīsim sīkāk. Kāda inteliģenta vāciete, kas Elgenas nometnē atradusies pirms vairāk gadiem, apraksta šīs sieviešu nometnes ikdienu visai sīki un uzskatāmi:

„Uz Elgenu pārnācu sava ieslodzījuma laika ceturtajā gadā, pēc tam, kad biju jau atradusies Magadanas, Balaganoje un Talonas nometnē, kā arī slimnīcas nometnē, kas atrodas 23-jā kilometrī. Mans vienīgais noziegums bija tas, ka skaitījos ārzemniece. Tāpēc mani aizveda un turēja vergu nometnē. Balaganoje un Talona bija mazas nometnes, kur turēja tikai nedaudzus simtus sieviešu. Divi lielākās sieviešu nometnes atrodas Magadanā un Elgenā, kur katrā sapulcinātas vesels tūkstotis un pāri tam. Es stāstīšu par Elgenu.

Kad iebraucām šai nometnē, mūs apsveica kaut kas līdzīgs goda vārtiem, uz kuŗiem rēgojās vārdi: „Lai dzīvo dižais Staļins!“ Mums kļuva gandrīz silti ap dūšu. Ja arī esam skrandās un izbadējušās, utu apsēstas un nosalušas — dižais vadonis Staļins nāk līdz pat šinī ceļā. Tad nāca vēl otri vārti, uz kuŗiem bija atzīmēts,

ka atrodamies NKVD labošanas nometnē ar darba režīmu.

Ap mums izstieptas dzeloņstieples un mūs iežogo augsts koka žogs. Vienīgā brīvā vieta ir vārtu daļa. Pat nometnes iekšpusē divi kārtas dzeloņstieplu, kurām nedrīkst pieiet tuvāk par metru, jo citādi sargam tiesība uz mums šaut. Nometnes stūros paceļas no kokiem saslieti sargu torņi, ar vienu sargposteni katrā. Vārti ir tik plaši, ka varam tiem iziet cauri pa piecām vienā rindā. Blakus tiem ir šauras durtiņas, kas ļauj iziet cauri tikai vienam cilvēkam. Tās pieder sardzei, ko drīkst atvērt tikai sardzes komandants.

Sardzes mājiņa ir no koka, un tajā sēž komandants un sargi. Mājelei ir lodziņš, pa kuŗu redz visu, kas notiek uz ceļa un kas nometnei tuvojas. Otrs lodziņš veļas uz gaiteņa pusi, un šaurās durtiņas ļauj iekļūt tajā. Komandanta priekšā guļ grāmata, kuŗā ierakstīti visu ieslodzīto vārdi un tādā kārtībā, kā sastādītas darba brigādes un kur katrai paredzēta darba vieta. Nevienai ieslodzītai nav ļauts ne ieiet, nedz iziet bez komandanta ziņas.

Paejot garām sargiem, nonāk laukumā, kur ieslodzītās sapulcina gājienam uz darba vietu. Otrpus sardzes mājiņai novietots karceris. Ielai abās pusēs redzamas barakas, katrā pusē pa pieci. Pirmā baraka kreisajā pusē ir ēdamtelpa, pēc tam nāk trīs dzīvojamās barakas un klubs. Labajā pusē redzama viena dzīvojamā baraka, tad vēl viena baraka, kas pa pusei ir ambulance, pa pusei mājoklis nometnes darbiniekiem, tad atkal divi dzīvojamās barakas un pēdējā — soda baraka.

Kreisajā pusē, līdztekus dzīvojamām barakām, 30 metru atstatumā ierīkotas atejas. Labajā pusē, 50 metru atstatumā, ir savukārt labierīcības, bet šim uz durvīm uzrakstīts „Tikai brīvajiem“. Ja kāds ieslodzītais iedomājas šīs labierīcības lietot, to soda.

Blakus labās puses dzīvojamām barakām atrodas pārvaldes ēka ar nometnes komandantes biroju un telpām statistikai un darba sadalei. Turpat ir drēbju un apavu labošanas baraka, kā arī pa barakai drēbju sa-

dalei un pārtikas vielu uzglabāšanai, ieskaitot kantīni.

Lai dotu pilnīgu šīs nometnes iekārtas aprakstu, varētu vēl pieminēt vēršu stalli ar diviem darba vēršiem un malkas krautuvi.

Aku nav. Ūdeni pasmeļ no upītes, kas tek dažus simts metrus tālāk. Kolīdz upīte aizsalst, un tas notiek astoņus mēnešus gadā, ik dienas ar lauzni jāizdauza jauns āliņģis.

Aiz ēdamtelpas atrodas virtuve, kur pieejams silts ūdens. Ieslodzītās sauc silto ūdeni par „tēju“.

Sardzes mājiņas aizmugurē, labajā pusē, novietota nometnes saimnieciskā daļa un pulcēšanās telpa sardzei. Sardzes kazarma atrodas ārpus nometnes. Velti meklēt nometnes pagalmā kādu kociņu, krūmu vai mauriņu. Ne jau tādēļ, ka mēs būtu piemirsušas par to domāt. Kas tik tuvu saskārušās ar dabu kā ieslodzītās, kas divpadsmit stundas pavada kā meža cirtējas mūža mežā, tās savu izsalkumu pēc dabas pilnam apmierinājušas. Tāpat prasību pēc svaiga gaisa. Un tas mūs ne mazākā mērā netraucē, ka barakas logi nav atvērti. Trijos īsajos vasaras mēnešos atvērti logi pavērtu tikai ceļu asinskārajiem odiem, kas jau tā rod ceļu pa pavērtajām durvīm.

Un ziemā pastāvīgi jāmeklē lupatas, pakulas, kāds dēlītis vai papīrs, lai aizdrīvētu caurumus un plaisājumu logos, jo dubultlogu šai zemē, kur sals sakāpj līdz sešdesmit grādiem, trūkst.

Dzīvojamās barakas ir caurmērā divdesmit līdz divdesmit divi metri garas un septiņi līdz astoņi metri platas, spēdamas uzņemt ap simts iemītnieču. Šīs vienkāršās barakas celtas no baļķiem, starpsienas piepildot ar kūdru. Ārējās durvis paveļ ceļu uz vējtveri, kur atļauts smēķēt, tad nāk otras durvis, kas ievie barakā. Kreisajā pusē ar pāris dēļiem atdalīta mazgātuve. Tajā novietota dzelzs krāsniņa, kurai pārkarinātas pāris virves, uz kurām sakaļ dūraiņus, autus un apavus. Šīs lietas ļauj sakārt tikai naktī, — dienā tas nav atļauts. Nakts maiņa uzmana, kur tās paliek. Ja kādam sliktā ēdienā dēļ nav piemetusies kāda vaina, to dabū

ikdienas errastībās, kas rodas ar apgērba gabalu žāvēšanu. Nometnē valda likums: kas pirmais brauc, pirmais maļ. Darba brigāde, kuņai izdodas ielavīties barakā citai turpat deguna galā, aizjoņojot ar saviem slapjajiem autiem pirmajai pie krāsniņas, var priecāties par panākumu — uzkārt autus labākā vietā. Bet spēkā ir vēl otrs likums: kas bezkaunīgāks, tas tiek uz priekšu. Tātad, — ja neizdodas pašam pamanīties uzkārt savus samirkušos autus labākā vietnā, atliek iebīdīt otra autus kādā stūrī vai nomest uz grīdas, paturot sev krāsnij tuvāku vietu. Uz sašutumā saucieniem atliek atbildēt tikai ar lamu vārdu brāzmu, laižot darbā arī elkoņus. To labprāt praktizē kriminālistes, kas katrā barakā sajauktas ar tā sauktajām kontr-revolucionārēm. Var pateikties savam Kungam un Radītājam, ja nākamā rītā vispār atrod savus autus, jo īsts kriminālists lepojas ar īpašību pūlēties aptīt sev otra autus, ja vien tie patīk labāk. Ko nozīmē auti, to var saprast tikai tāds, kas nostrādājis divpadsmit stundas lietū, sniegā un salā uz lauka, purvā vai mežā, strādādams apavos, kuņus diez' vai par apaviem drikst saukt.

Kad beidzot, galīgi noguris, pēc darba ielavās barakā, ausīm liek aizkrist spieģšana no mazgātaves puses. Tā ir tikpat saprotama un nenovēršama kā moskītu sīkšana vasarā, sniega vētru gaudošana rudenī un ieslodzīto vaidi un saucieni guļot.

Mazgāšanās ierīce ir ārkārtīgi ērmota: skārda tvertnē saliets ūdens, kas iztek pa pīlienam. Zem tās pabāzta šaura skārda sile ar noteku vidū. Netīrais ūdens saplūst spainī, kas pabāzts zem notekas cauruma. Ja tas tur neatrodas, nevar mazgāties. Spainis bez tam noder grīdas un slepenai veļas mazgāšanai. Ja kādai iešautos prātā kārdinājums šai spainī mazgāt kājas, tad to var izdarīt vienīgi naktī, kad spaini nelieto nevienai citai vajadzībai.

Mazgājamā ierīcē iestiprinātas kustīgas dzelzs piltuvītes. Ar vienu roku piltuvīte jāpabīda uz augšu, lai ar otru uztvertu dažas ūdens lāses. Ar to tad jāsaputo ziepes, ļaujot vēlreiz uztecēt ūdens lāsītei un jā-

paberž seja. Piltuvīte parasti jābīda vēl kādas desmit reizes uz augšu, lai iegūtu nedaudz slapjuma. Vēl ziepes dedzina acis, kad kāda aiz muguras jau blāuj: „Cik ilgi tad tu vēl domā kopt savu skaistumu? Arī mēs gribam šodien nomazgāties!“ Rezignācijā atliek noslaucīt ziepes dvielī, — dvielī, kas izgatavots no maisa gabala.

Ja dvielis, kas dabūts no nometnes krājuma, nav vēl sadriskāts, to der sagriezt sloksnītēs kājautiem, jō bieži paiet gadi, līdz izdodas tos samangot. Kā mēs slavējām amerikāņus, kas savā laikā sūtīja miltus brīnišķīgi baltos maisos! Grūti iedomāties, ka amerikāņu dzirnavnieki varēja nojaust, kādus greznuma priekšmetus mēs izgatavojām no šiem maisiem, — sākot no krūšturiem, līdz izrotātām blūzēm. Krūšturus valkājām tikai tīri komiska paraduma dēļ, visvairāk lai iegūtu papildus siltumu, jo ko turēt tiem sen nekā nebija. Mēs bijām galīgi noliesējušas. Amerikāņu maisu iegūšanā mums iznāca smagi cīnīties ar brīvo pilsoņu konkurenci, kas vēlējās no tiem gatavot rokdarbus. Mums iznāca tādēļ riskēt saņemt par to sodu, ja personīgajā pārbaudē sardze uzdurtos maisa gabalam. Maiss jau kaut kur bija zagts un tādēļ varēja sagaidīt karceri. Tā kā esmu sākusi runāt par amerikāņu priekšmetiem, vēl jāpiemin, ka visi mūsu dzeņamie un ēdamie trauki bija pašu darināti no amerikāņu konservu bundžām. Bundžu saturu bija izēduši „brīvie pilsoņi“. Strebjot no šīm konservu bundžām kāpostu viru ar sālītu zivju galvām, burtojām ar iedziļināšanos vārdus: „Chopped pork; to serve with. . .“

Barakas kreisajā un labajā pusē stāv divstāvu nāras. Telpas vidū divi ailēs novietoti koka balsti, kas tur griestus. Tiem pa vidu rēgojas viena vai divi ķieģeļu krāsnis, kas nekad nav pietiekami kurinātas, pašsauris galds un divi soli, pār kuņiem šūpojas pašu ieslodzīto pirkta elektriskā spuldze. Ar strāvas piegādi Elgenā arvien aizķeras. Spuldzes atrašanās vietu var noteikt pēc kāda bāli kvēla punkta vienā vietā, no kuņa nekad nespīd gaismā, kas žilbinātu acis. Pusnaktī strā-

vu izslēdz pilnīgi, izņemot to pievadu, kas dod strāvu noņemnes starmešiem un apgaismo sardzes telpas.

Nāru platums ir metrs divdesmit, ko izlieto divi gulētājas. Katrai tātad pieder sešdesmit cm plata gulvieta. 85 līdz 90 cm augstāk pienaglotā otra tāda pati nāra. Apakšējās nāras īpašniece tāpēc droši var atsēsties uz savas gultas malas, nenodauzot galvu pret augšējo nāru. Augšējās nāras īpašniece var atļauties luksu atsēsties uz savas gultas malas tikai tad, ja barakas griesti to ļauj. Par to allaž nepriecājas apakšējā gulētāja, jo citādi augšējā laiku palaikam šūpo tai gar seju savas kājās. Tas kļūst nepanesamāk vēl tādēļ, ka kājas var mazgāt divi līdz trīs reizes mēnesī pirtī. Starp tādu četrdaļīgu nāru atrodas pusmetra telpa, kur ik rītus ģērbšanās laikā grozās četras sievietes. Apgrīzties un pietuities nav iespējams, neiedodot otrai kādu dunku, kādēļ visu to pavada lamāšanās.

Kā augšējai, tā apakšējai nārai ir sava priekšrocība. Apakšējās vietas viegli sasniedzamas un tajās ir mazāk blakšu, toties aukstākas, tumšākas un pa reizei birst uz galvas putekļi, druskas un šādi tādi priekšmeti. Turpretim lai sasniegtu augšējo gulamvietu, ikreiz jānoauj apavi un jārāpo uz augšu, — toties šīs vietas ir siltākas, gaišākas un, izņemot blaktis, nekas cits nekrīt uz galvas. Atgadās gan, ka divi kriminālistes sāk augšā kauties un viena otru nogrūž. Bez tam baraku vecākajām ir nelādzīgs paņēmiens raut gulētāju aiz kājām no gultas, ja tā nespēj pietiekami ātri sagatavoties steidzamiem darbiem, kas kādreiz noņemnē darāmi pat nakts laikā.

Katras ieslodzītās gultā iederas salmu maiss, kur gan nekad nav salmu, bet ēvelskaidas. Salmu un sienu trūkst pat lopiem, kur nu vēl tos var bāzt gulāmmaisā. Daža sabāž savā maisā drēbes, ja tai kāds lieks gabals vēl uzglabājies. Gultai vēl pieder viena vilnas sega un spilvenkule, kuņģā var sabāzt visu, ko vien vēlas, jo spilvena nav. Tad katrā saņem vēl divi palagus, — vienu personīgai lietošanai, otru — klausies un brīnies — barakas izdaiļošanai, ar prasību to pārklāt pāri segai. Svešniekam vai kādai no Padomju Savie-

nībā iecienītām un labi atalgotām komisijām šādā barakā ienākot, var patiešām rasties labs iespaids par „balti klātām gultiņām.“

Barakas apdzīvo darba brigādes. Ir laukstrādnieču, būvstrādnieču, lopu kūts u.tml. strādnieču barakas. Līdz ar to dota iespēja turpināt barakā strīdīpus, kas sākti ārpus tās. Tāpat visur ievēro principu jaukt kriminālistes ar tā sauktajām kontrrevolūcionārēm (pēdējos gados tas grozījies. Aut.), jo tās viena otru nīst savās visapslēptākajās dvēseles dzīlēs un tām nav lielāka gandarījuma kā vienai otru apsūdzēt administrācijai par nometnes disciplīnas neievērošanu. Šī tieksme otru apsūdzēt kriminālistēm daudz izteiktāka nekā politiskajām ieslodzītām, un pirmajām padomju administrācija daudz vairāk uzticas — par spīti viņu patoloģiskai tieksmei melot.

Šim izvietojuma principam ir tikai divi izņēmumi. Soda baraka ir viens tāds izņēmums. Tā ir sliktākā, zemākā un blakšu apsēstākā nometnes baraka. Pēc vakara pārbaudes to noslēdz. Tās iemītnieces ved uz darbu visstingrākā apsardzībā ar suņiem. Parasti tās ir visnorūdītākās noziedznieces, kas izvairās darba, tās sodītas par zādzībām, par uzbrukumiem ar dunciem, žūpošanu un kāršu spēli. Ja gadās kļūme, šai barakā var nonākt arī par kādu nelielu pārkāpumu, un lai Dievs pasarg tad tādu „kontriku“ (kontrrevolūcionāra vārda saīsinājums), kas nonāk šinī pulkā! Soda barakas iemītniecēm draud nosūtīšana uz Milgu, divdesmit astoņus km no Elgenas. Tur valda tādi tikumi un paradumi, kas Elgenū padara par tīro paradīzi. Tomēr arī tā nav vēl pati pēdējā pakāpe. Arī Milgas soda nometnei ir vēl sava soda nometne, ko sauc par Izvestkoje un kur sievietes nodarbina ģipša lauztuvēs. Kas tur cilā lauzni, tai vairs nav par to daudz jāgudro, cik gadi atlikuši vēl ieslodzījumā. Tā var būt droša, ka gada laikā viņa būs atpestīta no visām šīs zemes mokām.

Otrs izņēmums ir tā sauktā vācu baraka, ko ierīkoja otra pasaules kara laikā. Tajā saveda vācietes gan no Vācijas, gan no Volgas apgabala, Sibīrijas un Kaukaza ciemiem un Vācijas židietes, bet bez tam — lat-

vietes, somietes, ungārietes, austrietas un rumānietes, tātad „naidīgas ārzemnieces“, kas gandrīz bez izņēmuma bija kļuvušas par padomju pavalstniecēm. Arī šīs sievietes sūtīja tikai smagos darbos, sevišķi nakts maiņā, kamēr citādi viņas pakļāva vispārējam nometnes režīmam. Laiku palaikam tās izolēja pilnīgi, ievietojot īpašās, attālākās nometnēs ar stingru apsardzību.

Kaut gan šīs īpašās barakas jēga bija pasargāt katru no vāciešiem un padomju vara neuzdrīkstējās uzspiest tās pat krievu tautības ieslodzītām, pēdējās izrādīja apbrīnojamu vēlēšanos pārnākt tieši uz šo baraku, jo tā bija samērā tīra, mierīga un disciplinēta un tur arī mazāk zaga un vēl mazāk lamājās.

Ikvienā barakā kāda vecāka sieviete, ko ārste bija atzinusi par invalidi, uzrauga barakas iekšējo kārtību. Tā slauka un mazgā grīgu, ienes dzeļamo un mazgājamo ūdeni, kā arī iznes samazgas, kurina krāsni, sazāgē un saskalda malku. Tai ik dienas palīdz vēl otra barakas iemītiece, kas mainās. Tā pasniedz slimniecēm, kas atbrīvotas no darba, ēdienu, savāc reizi mēnesī netīro veļu, ko nodod mazgāšanā ieslodzīto veļas mazgātuvē, kas novietota ārpus nometnes teritorijas. Pēc tam viņa veļu atkal izdala īpašniecēm. Barakas vecākā saņem par savu darbu bez parastā uztura vēl 500 gr maizes dienā kā papilddevu, ja darba brigādes izstrādātā norma ļauj izsniegt strādātājiem 600 gr, bet ja izpeļņa iznākusi tikai 500 gr, tad barakas vecākā saņem 400 gr. Algu no nometnes viņa nesaņem. Tomēr barakas iemītnieki parasti paši ik mēnesi tai ko ziedo, kādēļ arī vecākā nepaliek gluži bez graša. Ikvienu zina, ka tā cilvēcīgās dzīves kripatiņa, kas vēl nometnē palikusi, atkarājas no šīs vecās sievietes. Ikvienu ir pateicīga, kad, pārnākot no darba slapjām drēbēm, nosalušiem locekļiem un nogurušu prātu, tā sastop cilvēku, kuŗa seja pauž draudzību un mātišķīgu gādību, cilvēku, kas pratis kaut kur nometnes pakšos samangot tik daudz malkas, lai vismaz mazā krāsniņa mazgātuvē kurētos. Oficiālā malkas deva ir tik smieklīgi niecīga, ka ar to siltumu sagādāt nav iespējams. Tāpat ikvienu no smagā darba pārnākušā ir pa-

teicīga, ja var padzert siltu „tēju“ un tās neaptrūkst, tāpat tā jūtas laimīga, ja vecākā nebaras par tām sniega pikām, ko sabradātām kājām ienes barakā. Un šī vecā sieviete ir tā, kas ik ritus mūs modina, ja smaga noguruma dēļ neesam sadzirdējušas aicinājumu darbā.

Sievietes apģērbs ir šāds:

1. kreklis,
2. īsas biksītes (abi gabali no plāna audekla),
3. blūze no izraibinātas kokvilnas drānas,
4. kokvilnas svārki vasarai un vatētas gaŗas bikses ziemai,
5. pelēks katūna galvas lakatiņš vasarai vai tumšs flaneļa ziemai,
6. vatēta jaka vasarai vai biezi vatēta jaka — bušlats — ziemai,
7. moskītu tīkls sejas aizsargāšanai vasarā vai vatēti dūraiņi ziemai,
8. vīriešu apavi no mākslīgas ādas vasarai vai rupjas maīsa drēbes apavi, t.s. „burki“, ziemai.

„Burki“ ir apzīmējums, kādu lieto turienes iedzīvotāji, ar siltiem mīkstiem stulmeņiem. Bet mūsu speciālie „burki“, ko nēsāja tikai ieslodzītie, ir kolimiešu izgudrojums. Lai Dievs liek šo apavu izgudrotājiem tos valkāt līdz mūŗa vakaram! Tie gatavoti no vatēta, cauršūta raupja audekla, augstiem stulmiem, kas aizsniedz ceļus, kamēr pēdu un purnu nosargā vaska drānas vai mākslīgās ādas uzšuves. Pazolei lieto trīs gumijas sloksnes no nolietotām auto riepiņām un visu to piesien kājai un nostiprina zem ceļa, lai neiesprauktos sniegs. Šie apavi ir tik tilpiņi, ka kājautus iespējams aptīt trim kārtām. Tikai pēc vienas dienas lietošanas „burki“ tā sašķiebjas, ka iet paši savu ceļu — visvairāk tur, kur nav jāiet. Mītrumu tie iesūc aprbrīnojamā mērā, sevišķi, ja gatavoti no sāls maisiem, kamēr mītrumu no tiem aizdabūt ir gandrīz neiespējami. Visus ziemas mēnešus ieslodzītos nodarbina jautājums, kā šos apavus žāvēt.

„Burku“ svars ir tik liels, ka, noslojot uz darba vietu dažus kilometrus, tikko iespējams pacilāt kājas, kaut gan tikai tad sākas darbs.

Vīriešu ieslodzīto tērps ir šāds:

1. krekls,
2. gaŗas apakšbikses (abi no plāna audekla),
3. militārs krekls,
4. vieglas kokvilnas bikses vasarai vai gaŗas vatētas bikses ziemai,
5. biezas drānas cepure vasarai un tāda pati ziemai, tikai ar atlokiem ausu sargāšanai,
6. cauršūta vatēta jaka vasarai vai bušlats ziemai,
7. moskītu tīkls vasarai vai vatēti dūraiņi ziemai,
8. mākslīgas ādas apavi vasarai vai maisu drānas „burki“ ziemai.

Visi šie priēšmeti paliek nometnes īpašums. Par to pārdošanu vai apmaiņšanu draud karceris un bez tam naudas sods. Tas pats attiecas uz segām. Ja kāds šādu nodarījumu pastrādājis, tam liek maksāt pieckārtīgu cenu.“

Šo sīko Kolimas nometnes iekārtas un iekšējās dzīves aprakstu dod viena no ieslodzītām, kas atradusies kopā ar latvietēm. Sniedzām to še tik plaši tādēļ, lai visos sīkumos būtu iespējams pārliecināties par komūnisma panākumiem Kolimā, apskatot lietas no tādās perspektīvas, kādā tās redz un ik dienas pārdzīvo paši darba darītāji.

Galvenos vergu kontingentus Kolimai deva tomēr leģionāri, kā arī visi pārējie, kuŗus apvainoja sadarbībā ar vācu militāro varu. Kaut arī latvieši, lietuvieši un igauņi bija aizstāvējuši pret austrumu uzbrucēju tikai savu tēvzemi, boļševiki viņus visus apzīmēja par „kontrevolucionāriem“. 1945./46. gadā viņus milzīgā skaitā izsūtīja uz Tālajiem Austrumiem. No Buchtas Nachodkas ostas Klusā okeana malā, ziemeļos no Vladivostokas, tos lielos transportos sūtīja uz Magadanu, lai tur sadalītu pa tālu ziemeļos izkaisītām darba nometnēm. Viņus sajauca ar kriminālistiem. Galvenais darbs bija zelta smilšu skalošana, ko izdarīja ar

īpašām ierīcēm. Padomju administrācija raudzījās uz to, lai katrs strādnieks iegūtu dienā divdesmit grammu zelta. Šīs normas izstrādāšana prasīja lielu piepūli, izņemot gadījumus, kur laimējās uzduroties zelta čemuriem.

Bez pašas zelta smilšu skalošanas, ko varēja paveikt apm. simts vasaras dienās, krietni daudz darba prasīja augšējo zemes slāņu atrakšanu un saspridzināšana.

Šurp atsūtītos un darbā iesaistītos latviešu legionārus sāka tiesāt un sodīt vēlāk, kad tie jau bija strādājuši apmēram gadu spaidu darbos. Vienu pēc otra uz kādām nedēļām ievietoja izmeklēšanas cietumā, paziņojot, ka tie sodīti pēc 58(1). panta. Soda laiks grozījās no 10 līdz 25 gadiem, pie kam nevarēja saprast, kādēļ vienam tas lielāks, bet otram mazāks. Katram bija skaidrs, ka šinī ellē tas nespēs izturēt ilgāk par pāris gadiem.

Tiesāšanas procedūra 1946. gada vidū pēkšņi aprūka. Tos, kas vēl nebija notiesāti pēc padomju paņēmieniem, ieskaitīja „īpašā kontingentā“.

Ko nozīmē šis „īpašais kontingents“? Vēl arvien trūkst ziņu, lai uz to atbildētu droši. Zināms tikai tas, ka viņus izvietoja īpašās strādnieku barakās, pielīdzinot darba laiku un izpeļņas ziņā t.s. „brīvajiem“, lai gan visiem lika strādāt zelta iegūšanā vai citos norīkojumos, neļaujot atstāt ne darba, nedz ierādīto dzīves vietu.

Netrūka tomēr arī tādu, uz kuņģiem attiecināja katorgas režīmu.

Kāds ir šo nelaimīgo padomju upuru liktenis, par to ļaujām stāstīt aculieciniekam:

„Kolīmā var atrast labākas un sliktākas nometnes ar dažādiem režīmiem. Vislaunāk klājas katorgas režīmā. Katordzniekus turēja važās. Jau važās viņus te atsūtīja. Un važās tos dzina darbā. Važās bija savažotas rokas un viena kāja. Dzelžos saslēgti, tie stūma ķerru. Važas aplika ar tādu aprēķinu, lai varētu strādāt, bet nevarētu paskriet. Ķerras dzina pa ierakuma ceļu, kam abās pusēs atradās liels smilšu valnis. Tādi

smilšu vaļņi radās no zemes slāņu norakumiem. Saule šos cilvēkus apspīdēja tikai dažas nedēļas vasarā, kad tā atradās tieši virs galvas. Aiz smilšu vaļņa bija dzeloņstieplu pinumi trijās kārtās. Nākamajā aizsprostā skraidīja suņi. Vairākus no mocekļiem važās apzīmēja par „kaŗa noziedzniekiem“. Tādiem neļāva rakstīt un arī viņi paši nesaņēma pastu. Šāds stāvoklis turpinājās līdz 1954. gadam, kad man laimējās Kolimu atstāt, — šo nolādēto zemi, par kuŗu saka, ka nevienam nav lemts no tās dzīvam atgriezties.“

Šo liecību papildina vēl cits pārnācējs, kas atradies Kolimā divi paņēmiens, — 1945./46. gadā un trīs gadus, sākot ar 1952. gada vasaru. Viņš stāsta:

„Kolimā sastapu latviešus akmeņogļu, volframa un zelta raktuvēs, bez tam vēl ķieģeļnicā. Turpat lielākā vai mazākā skaitā atrodas citi baltieši. Latviešu partizāniem un bijušajiem leģionāriem numurs bija uzšūts un krūtīm, abiem ceļiem, muguras un cepures. Šādi apzīmētus es viņus redzēju vēl 1954. gada beigās. Darba laiks, kas pirmajos gados ilga 12 un vairāk stundas, ja nespēja izstrādāt normu, 1954. gadā nepārsniedza 10 stundas, t.i. ieskaitot iešanu uz darbu un atgriešanos no tā. Pirmie no šiem nelaimīgajiem bija ieradušies Kolimā, jau sākot ar 1945. gadu. Kad šķiros no saviem nelaimīgajiem biedriem, kas bija vēl dzīvi, tie bija pavadījuši vergu darbā jau deviņus gadus. Ik gadus nāca klāt jauni mocekļi. 1954. gadā 27. maijā sastapu Kolimā 210 latviešus, lietuviešus un igauņus, kas ieradās ar jaunu transportu. Viņu vidū atradās trīs Rīgas mācītāji, kas bija notiesāti 1954. gadā. Katoļu mācītājs bija ap 40 gadu vecs, abi luterāņu mācītāji vecāki vīri. Liela daļa atsūtīto, kas nāca ar šo transportu, bija baltiešu partizāni, bet tie visi apzīmēja sevi (ar) „nacionālistiem“. Drosmi viņi nebija pazaudējuši. Tāpat man iznāca apbrīnot kādu vecu vīru, latviešu tiesībnieku, kas ar saviem 72 gadiem, būdams turklāt invalids, saturēja ap sevi kopā citus, tos draudzīgā noskaņā uzmundrinādam un neļaudams nevienam garīgi sabrukt. Varat iedomāties, ko pārdzīvo cilvēks, kas izmisis strādā turpat des-

mit gadus, klūdams kroplis, miesīga un garīga ruīna, ja tas nespēj vairs veikt darba normu un viņam liek strādāt 3 līdz 4 stundas ilgāk, lai uzspiestā norma tomēr sanāktu. Tāpat sapratīsīt, kas norisinās to cilvēku dvēselēs, kas, par spīti visām mocībām, katorgas laiku novergojuši, bet viņus neatlaiž uz dzimteni, tikai pārceļ uz citu uzņēmumu. Un ja arī kāds uz īsu laiku Kolimu atstāj, tad nevis lai nobrauktu 17 000 km atpakaļ uz Latviju, bet kādus 1000 km rietumu virzienā, tur paārstētos un tūliņ pēc tam atkal atgrieztos skaudri nežēlīgajā Kolimas klimatā. Man bija draugs, latvietis, kas gāja vergu solī no 1945. līdz 1954. gadam. Cingas dēļ viņam sāka atkrist miesa no kauliem. Kolimā tam atlika vienīgi aiziet bojā. Padomju administrācija atzina par lietderīgu nosūtīt viņu uz kādu laiku uz Čelābinsku veselības atvaļinājumā.

Čelābinskā šis cilvēks noskaidroja, ka arī viņa sieva kaut kur Kolimā nodzīvojusi visus tos pašus gadus. Tā bija pirmā ziņa, ko viņš pēc deviņiem gadiem ieguva par savu dzīves biedri.

Kolimas kaimiņu nometnēs redzēju šīs sievietes, — latviešu sievas un meitenes. Kad tās 1945. gadā še ieradās, viņu bērņus salika bērņu patversmēs. Pašas smagi strādāja un skraidīja skrandās. Sevišķi grūti klājās tām, kuņas nodarbināja zemes rakšanas darbos. Tām lika izrakt 9 kubikmetrus dienā.

Mēs gulējām zemnīcās, jo tā šīs barakas, kuņas pēc darba iesprostoja 120 ieslodzītos, varētu saukt. Tās bija ieraktas zemē un tikai jumts atradās virspusē. Zemnīcas deva vairāk siltuma. Kāpām tajās pa kāpnēm kā pagrabā. Daži tās sauca par bunkurbarakām. Vislaunāk klājās katordzniekiem. Viņu barakās nāras ierīkoja trijos stāvos uz kailiem dēļiem. Viņiem neatlika nekas cits, kā gulēt mitrajās drēbēs. To skaitīja par žēlastības parādīšanu, ja pēc trim gadiem tiem ļāva gulēt uz ēveļskaidu maisa un segties ar segu.

Prāvs skaits latviešu, lietuviešu un igauņu atrodas „Dželgalas“ nometnē, kas pieder zelta raktuvēm ar nosaukumu „Zolotisti“. Bez viņiem pirmajos pēckaŗa gados te saveda arī somus, ungārus, austriešus, ru-

māņus un čechus. Šo nometni sauca par „zaključonnij lager“, kurā neviena acs nedrīkstēja ieskatīties. Zināms tikai, ka šīs nometnes iemītnieki ar maz izņēmumiem apmiruši. Tādēļ par to arī pēdējā laikā trūkst ziņu.

Pie sliktākajām nometnēm pieskaitāmas arī tās, kas atrodas Seimčanā un ap to, izveidodamas savu spaidu darba nometņu puduri. Tās atrodas 650 km ziemeļrietumos no Magadanas. Atsevišķām šīs pārvaldes nometnēm ir šādi nosaukumi: Dņeprovski, Kasion, Laso, un tai pieder arī Elgenas vīriešu nometnes. Daļa ieslodzīto līdz 1953. gadam gājuši darbā važās. Nometnes administrācija izturējusies pret ieslodzītiem slikti, — pēc dažu aculiecinieku ziņām — necilvēcīgi. Par normas neizpildīšanu atrāva uzturu, ievietoja karcerī, uzlika roku dzelžus. Šachtās trūka aizsargu masku, kādas bija nepieciešamas daudzo putekļu dēļ. Slimības tādēļ augtinā augs. Līdz 1953. gadam par darbu neatlidzināja. Pēc 1953. gada varēja izpelnīt līdz 300 rubļiem. Darba laiks līdz 1953. gadam bija 12 stundas, pēc tam 8, kam gan jāpieskaita pāris stundas ceļā uz darbu un lielu kavēšanos vārtu priekšā, kur izdarīja pārbaudes.

Pārmaiņas, kas notika Kolimas spaidu darba nometnēs ar 1953. gadu, aculiecinieki ietver formulā: „Pēc Staļina nāves apstākļi uzlabojās, pēc Berijas nāves varēja dzīvot.“

Ar apstākļu ārēju uzlabošanos tomēr nepietika. Daudz kas atkarājās no brigadieriem, ar kuriem dienā bija jāsatiekas un kas noteica īsto izpeļņu. Kolimā varēja izstrādāt ne vien normu, bet arī virsnormu, — tas viss atkarājās vairāk no laimes nekā no pieliktā darba daudzuma. Ja uzdūrās izdevīgākām zelta atradnēm, — bet tas bija tikai gadījums, tad virsnorma pēkšņi bija rokā. Par virsnormu maksāja prēmijas, ko savā laikā jau bija noteicis „Daļstroja“ pirmais vadītājs Bērziņš. Bet ko līdzēja iegūt prēmijas, ja daudzos gadījumos tās nodzēra brigadierī ar padomju sardzi. Prēmija bija tikai acu apmānīšanai. Tāpat prēmija varēja izgaist, ja pārāk strauji izdevās

kāpināt zelta ieguvumu. Uz tādu vietu tad noņemnes vadība nākamajā dienā nosūtīja papildus brigādi. Atkal vajadzēja strādāt smagi jo smagi, lai iegūtu pat parasto normu.

Ļoti smagi darba apstākļi ir zemāk minētās noņemnēs, kurās iesaistīti baltieši kopā ar citu tautību darba vergiem: Orotukan, Osjomšik, Matrosov, Kinkanše, Buchta Kristi, Buldvičak, Arkagula, Berlag (slepens apzīmējums noņemņu grupai) un Indigirkas noņemņu grupai, kā arī Čukotskas pussalā novietotiem, par kuriem trūkst sīkāku ziņu.

Kolimas apgabalam izraudzītos darba vergus pārsūta no ostām, kas atrodas pretim Sachalinas salai, pa ūdens ceļu uz Nagajevas ostu, pēc tam par viņu sadali apm. 1 000 000 kv km plašajam apgabalam lemj Daļstroja pārvalde Magadanā. Visa šī kuģniecība noris pa Ochotskas jūru.

Darba vergu pārsūtīšanai kalpo īpaša flote, kurā ietelp četri padomju transporta kuģi: „Sovetskaja Latvija“, „Felikss Dzeržinskis“, „Nogin“ un „Džurma“. No rudens līdz pavasarim kuģi spēj veikt savu uzdevumu vienīgi ledlaužu pavadībā.

Par kādu taikoni — „Daļstroj“ — stāsta, ka tas 1946. gada vasārā uzspridzināts. Kad uz kuģa vēl nebija savesti gūstekņi, bet kravas telpās atradās liels daudzums amonāla (spridzināmā viela), tas drausmīgā eksplozijā uzsprāga gaisā.

Notikuma brīdī uz kuģa atradās kapteinis un pāris cilvēku. Amonāls bija paredzēts zemes slāņu saspridzināšanai zelta raktuvēs.

Eksplozijas spēks bija tik milzīgs, ka ostas rajonā 5 km joslā sagruva mājas un aizlidoja pa gaisu ostas ierīces. 9 km no notikuma vietas uz kādas krasta kraujas atrada kapteiņa ķermeņa daļas.

Ieslodzīto barakas atradās ārpus ostas rajona, un tādēļ tām izbīra tikai logi un gaisa spiediens iemītniekus notrieca zemē. Upuru tur tomēr nebija. Tādi bija tikai pašā ostā un pilsētā.

Nebija šaubu, ka tas bija atriebības akts. Padomju drošības iestādes kuģa uzspridzināšanā apvainoja lat-

viešus un lietuviešus no „īpašā kontingenta“, kurā atradās vienīgi „kontrrevolucionāri“ un ko nodarbināja Buchta Nachodkas ostas darbos. Arī apcietināšanas, ko tūlīņ pēc tam izdarīja, norādīja, ka vainīgo meklē tikai tur.

Padomju presē par šo notikumu nekad nekas nav minēts. To tur vislielākajā noslēpumā vēl līdz šai dienai. Par šo padomju varas vajāto cilvēku atriebības aktu zina tikai tie, kas 1946. gadā atradās apcietinājumā Buchta Nachodkas ostas tuvumā, kā arī dzīvi palikušie šīs pilsētas iedzīvotāji. Pēdējo vidū radās daudz upuru.

Kolima bez tam ir viens no tiem soda apgabaliem, kur kopš 1946. gada nepārtraukti plosījušās sacelšanās un bada streiki. Par šo apspiestā cilvēka sacelšanos pret apspiedēju un nīsto varu stāstīts kādā tālākā nodaļā. Atliek tikai pieminēt, ka šī pretestība padomju varai nav palikusi bez panākumiem. Kopš 1953./54. gada Kolimas apgabalā un citās Tālo Austrumu spaidu darba nometnēs notikušas dažas pārmaiņas darba vergu ekspluatācijas sistēmā. Ar 1954. gadu režīms mīkstināts, paprāvu ieslodzīto daļu izsludinot par „brīvlaistiem“. Nokratītas arī važas, kurās katrogai pakļautie politiskie ieslodzītie vēl nesen bija iekalti.

Noslēdzot liecību kopojumumu par Kolimas apgabalu, vēl daži vārdi sakāmi par Indigirkas soda nometņu iecirkni, kam pakļautas trīsdesmit spaidu darba nometnes. Šo nometņu centrs meklējams Usķ-Nerā. Tas atrodas ap 900 km no Magadanas, lai gan atsevišķas nometnes aizstiepjas arī tālāk. Indigirkas upe, kurās krastos ierīkotas nometnes, devusi nosaukumu visam spaidu darba nometņu iecirknim. Liecinieki, kas no šīs vietas pārnākuši, min baltiešus par lielāko darba vergu grupu. Bez tam te atradušies vlasovieši, poļi, rumāņi, ungāri un vācieši.

Polārā klimata dēļ, kas neļauj ziemas laikā izmantot Indigirkas dabas bagātības, spaidu darba nometnes tur strādā ar pilnu jaudu tikai vasarā. Pārējos ga-

da laikos strādniekus pārvieto darbā uz citām nometnēm Kolimas apgabalā. No jauna izplānota šī ledus tuksneša tālākā saimnieciskā izmantošana ar spaidu darbu.

KAMČATKA UN KURIĻU SALAS

„Daļstroja“ saimnieciskajā trestā iesaistītas arī Kamčatkas spaidu darba nometnes. Nometņu pārvalde atrodas Petropavlovskas ostas pilsētā.

Administratīvi Kamčatkas pussala pakļauta Chabarovskas apgabalam.

Pussalā, kuņas reljeņu nosaka divi plaši kalnāji, atrodami vulkāni, kas vēl tagad darbojas. Augstākais vulkāns Kļučevskaja Sopka ir 4775 metrus augsts. Pussalas platība aptver 563 000 kv km.

Ieslodzītos nodarbina lidlauku būvē, kara ostas izveidošanā un dažādos citos stratēģiski svarīgos būvju darbos. Daļu ieslodzīto bez tam izlieto raktuvju darbos un zvejniecības uzņēmumos.

Par baltiešu nodarbināšanu Kamčatkā un Kuriļu salās, kas ir 36 un atdala Ochotskas jūru no Klusā okeana, pārnācēji nevar liecināt kā aculiecinieki, bet pēc citu nostāstiem.

SACHALINA

Arī Sachalinas spaidu darba nometnes pieder „Daļstroja“ saimnieciskās izmantošanas teritorijai.

Sachalinas salas guņums ir 950 km. Tur valda vēss jūras klimats, kas ļauj vienā salas daļā augt mežiem, bet pārējo pārvērš sūnu stepē, kas atgādina ziemeļu tundru. Sachalina pazīstama no seniem laikiem kā smagu noziedznieku nometināšanas vieta.

Salas ziemeļu, dienvidu un vidus daļā boļševiki ierīkojuši soda nometnes saviem politiskajiem pretiniekiem.

Par Sachalinu zināms, ka tur spaidu darbos nosūtīti arī baltieši (minēti tieši gan tikai latvieši un igauņi), bez tam tatāri, ukraiņi, poļi un satelītu zemju ie-

dzīvotāji. Viņus nodarbina naftas un mežu izmantošanā, kā arī kara rūpniecībā.

Par vergu darbu un ieslodzīto dzīvi Sachalinā iegūta sekojoša liecība:

„Mūsu uzturs bija rīss, rīss un vēlreiz rīss. Pārmaiņas dēļ to papildināja ar Sibīrijas suņu gaļu. Mūsu apģērbs bija vatēta jaka, vatētas bikses, vatēta cepure un koka tupeles. Mūs nodarbināja municijas fabrikā, bet arī zelta un platīnas raktuvēs. Ejot uz raktuvēm, gājām pa dzeloņstiepleņu iezogotu ceļu. 400 metrus dziļajā šachtā mūs nolaida ar ceļamo grozu, kas bija piestiprināts ar pakulu virvi. Virve pārdila un tā reiz piedzīvojām, ka seši kalnrači iegāzās bezdibenī. Pēc šī notikuma pārējiem trūka dūšas sēsties grozā, kādēļ tie izšķīrās kāpt lejā pa ejām. Šāda kāpšana prasīja krietni daudz laika, — divi stundas lejup un divarpus augšup. Arī tad kāds nositās. Līķi uzvilka ar virvi. Uzraugi sākumā izturējās brutāli. Gadījās, ka tiem, kas nēsāja acenes, tās atņēma un pārdeva. Viņi tad izšķīrās vairākas dienas no vietas palikt apakšā, jo vājās redzes dēļ nespēja pa bīstamo ceļu atgriezties katru dienu augšā. Raktuvju stādnieku vidū atradās kara neredzīgie. Tiem ierādīja vienkāršākus darba paņēmienus. Municijas fabrikā sastapu sešus smagi amputētos, kam trūka kājas. Slimnīcu Sachalinā nebija, smagi slimos veda uz Nikolajevsku cietzemē. Te pulcināja ārstes praktikantes, kam ļāva vingrināties ar daudzu mākslā. Viņām patika vērot vācu chirurģu izveicīgo darbu, bet nekas šīs „praktikantes“ neapturēja operācijas vidū sākt pēkšņi rīkoties pašām. Kādas smagas operācijas laikā vācu chirurģam reiz atlikās tikai noskatīties, kā nepareiza paņēmiena dēļ aizgāja nāvē patients, kam varēja palīdzēt. Visvairāk mira ar trichinozi, kas radās saindēšanās dēļ ar suņu gaļu. Nikolajevskas slimnīcā mēneša laikā mira 25 līdz 30 ieslodzītie. Stipri izplatīti bija arī galvas ādas strutojumi. Lai pasargātu strutu iekļūšanu smadzenēs, šiem slimniekiem varēja palīdzēt vienīgi chirurģiskā ceļā.

Bez politiski vajātiem Sachalinā atradās arī vācu kara gūstekņi. Visus novietoja zemnīcās, katrā pa

trīsdesmit cilvēku. Līdz 1948. gadam šais zemnicās trūka gultu. Ieslodzītie gulēja uz salmiem, kuŗu kārtā nebija biežāka par 15 cm. Ieslodzītie cieta no utīm un blaktīm. Vienīgais pārsteigums bija tas, ka neizcēlās tifs.“

CHABAROVSKAS APGABALS

Chabarovskas apgabals ir 2 572 000 kv km liels, bet ļoti vāji apdzīvots, jo uz 1 kv km dzīvo 0,6 cilvēks. Tas, acīm redzot, pamudinājis padomju varu to piepildīt cilvēkiem deportāciju ceļā.

Soda nometņu pārvalde atrodas Chabarovskas pilsētā. Par baltiešiem šais nometnēs nekas nav zināms. Zināms vienīgi tas, ka turp deportēti no Vorkutas un citām spaidu darba nometnēm atbrīvotie politiski vajātie latvieši.

Šai apgabālā izmanto mežus un naftu. Padomju vara ieinteresēta jaunu sovchozu ierīkošanā, lai atkristu pārtikas produktu ievēšana no citiem Padomju Savienības apgabaliem.

AMURAS APGABALS

Amuras apgabals, kas aizpilda Tālo Austrumu dienvidu joslu, izvērties par vienu no galvenajiem latviešu izsūtījuma apgabaliem.

Arī Amuras apgabals pieder viļšvājāk apdzīvotiem Padomju Savienībā. Daļa Amuras apgabala pievienota Krievijai tikai 1860. gadā. Iedzimto tur maz, kādēļ Maskava pieliek pūles iekšējās kolonizācijas ceļā to pieslēgt savai saimniecībai. Svarīgi tas tādēļ, ka Amuras apgabālā atrod zeltu, dzelzs rūdu, ogles un naftu. Bez tam te ir neizmērojamas mežu bagātības.

Kā visā Tālo Austrumu apgabālā, kas pakļauts „Daļstrojam“, tā arī šeit valda neparasta rosība. Ceļfabrikas, spēkstacijas, pilsētas, paplašina raktuves, rok kanāļus, ostas un dibina sovchozus. Tas nav panākams bez cilvēku rokām. Zīmīgi, ka neviena pilsēta Tālo Austrumu dienvidu daļā nav vecāka par simts ga-

diem. Lielai daļai tikai kopš desmit, piecpadsmit gadiem ir pilsētu tiesības. Izņemot Komsomoļsku, kuņas celšanā savu roku pielikuši arī komunistu jaunieši, pārējās pilsētas ir lielāko tiesu vergu celtas. Padomju iestādes savos saimnieciskos plānos mazāk min Amuras apgabalu nekā visu Tālo Austrumu dienvidu stūri kā vienu vienību. Tam pieskaita Sibīrijas dienvidaustrumu kalnājus ar centru Amurā, Čitā un Chabarovskā, Piejūras apgabalu ar centru Vladivostokā, Sačalinu un piekrastes salas.

Amuras un Usuri apgabalu apzīmē par auksto monsunu joslu, ko piemeklē lietus gāzes vasarā, kamēr ziemas mēnešos nokrišņu daudzums nav liels.

Amuras zelta lauki izplešas vairākos virzienos. Viens stiepjas uz Amuras-Bejas apgabalu, otrs ietiecas Selemdžas, bet trešais Burejas apgabalā. Šo zelta lauku izmantošanai iesaistīts vergu darbs.

Ar kādu varmācību tas izdarīts, varam spriest no Ņukšas soda apgabala, kas atrodas Amuras rietumu daļā, netālu no Transsibīrijas dzelzceļa. Kāds aculiecinieks, kas atradies Ņukšas soda apgabalā no 1948. līdz 1952. gadam, stāsta:

„Šī soda apgabala vēsture sākās ar 1930. gadu. Padomju vara toreiz saveda šeit t.s. „kulakus“. Tā radās apdzīvota vieta ar apzīmējumu „Kulikan“, 50 km dienvidrietumos no Ņukšas. Aplaupītos zemniekus deportēja kopā ar ģimenēm. Viņus novietoja septiņpadsmit barakās. Purvainā apkārtnē neļauj bēgt. Zeltu iemanto visai primitīvā veidā. Racējus nolaiž 12 metrus dziļās šachtās. Tā kā zemes slāņi sasaluši mūžīgā ledū, tos atkausē ar sakarsētiem akmeņiem, kā to darīja kalnrūpniecības pirmsākumos. Izraktās zelta smiltis skalo īpašos šķirstos.“

To pašu likteni, ko trīsdesmitajos gados piedzīvoja krievu zemnieki, 1949. gada masu deportācijās piedzīvoja latviešu, lietuviešu un igauņu zemkopji. Tos, ko neiesaistīja zelta rakšanā, nosūtīja uz sovchoziem. Lai padarītu latviešu zemniekam Amuras apgabalu pievilcīgāku, padomju vara perfidā kārtā mēģina modināt „deklasētā“ zemniekā atkal tieksmi pēc „sava

kaktiņa, sava stūrīša zemes". Tā piedāvā deportētiem aizdevumus mājiņas celšanai, ļaujot turēt pa mājkustoniem. Aizdevums ir parasti 5000 rubļu liels. To dod uz sešiem gadiem. Tā kā aizdevumu jāšāk deldēt gadu pēc mājiņas celšanas, tad ik gadu jāatmaksā 1000 rubļu. Par vienas govs, vienas cūkas un dažu vistu turēšanu jāmaksā prāvas nodevas. Dārza zemei piešķir trešdaļu hektāra.

Aizdevuma un nodevu atmaksa ir tik grūta, ka tā ņemēji iestieg parādos un padomju vara tos spēj turēt pastāvīgā atkarībā, pārvelkot svītru cerībām šo izsūtījuma apgabalu jebkad atstāt.

VIDUSĀZIJA

INDONESIA

NO ZEMGALES DRUVĀM UZ KAZACHSTANAS STEPĒM

Lielajām baltiešu masu deportācijām 1953. gadā ap-
sīkstot, Maskava uzaicināja latviešus un igauņus „brīv-
prātīgi“ pamest savas mājas, savu dzimteni un doties
kultivēt Kazachstanas stepes.

Cīņa 1954. gada 17. augustā 194. numurā publicē-
ja Padomju Savienības Komunistu partijas centrāl-
komitejas un PSRS Ministru padomes lēmumu par ve-
caini apstrādāšanu. Tūlīt pēc tam latviešu komunistu
oficiozs Cīņa ievadīja plašu kampaņu par labu latviešu
izceļošanai uz Kazachstanu. Īsi pēc pirmo Kazachsta-
nai nozīmēto latviešu piespiedu nosūtīšanas uz stepju
apgabaliem, turp izbrauca Cīņas speciālkorespondents
Ādolfs Talcis, lai vēstītu, kā „šajās neskarto zemju un
vecaini apgūšanas vietās dzīvo un strādā šie patrio-
tiskie cilvēki, kas tālu no savām dzimtajām vietām
pilda svarīgu partijas un padomju val-
dības uzdevumu“.

Cīņa atklāti rakstīja, ka no Padomju Latvijas pil-
sētām un laukiem jau 1954. gada aprīļa sākumā uz
Čkalovas apgabalu izsūtīts lielāks skaits latviešu lauk-
saimniecības mēchanizātoru un dažādu nozaļu spe-
ciālistu, kam vēlāk pievienojušies citi.

Talča ziņojumā par Oras stepi un padomju saimnie-
cību „Poļevoj“ Čkalovas (agrākās Orenburgas) apga-

balā teikts, ka zemes kultivēšanas darbos nosūta arī grūtnieces (sk. Cīņas 1954. g. 1. septembra 207. numuru).

„Daudziem līdz prāvs bērnu pulciņš. Rodas klāt arī jaunpiedzimušie. 9. augustā piedzima meitiņa kādai latvietei no Rēzeknes... Pēc saimniecības uzcelšanas varbūt daļa dosies atkal tālāk pildīt jaunus svarīgus partijas un padomju valdības uzdevumus, varbūt atgriezīsies dzimtajās vietās, taču daudzi te paliks un laidīs dziļas saknes jaunapgūtajā zemē“ (pasvītrojumi mani. Aut.).

Par neskarto zemju un vecaiņu apstrādāšanas apgabalu Cīņā minēta vēl Karaganda un plaši novadi Rietumsibirijā.

Baltijas valstu iedzīvotāju deportācijām pēc 1953. gada, kā redzams, dots jauns paveids — perfīdi piedēvētā „brīvprātība“ un piespiedu izsūtīšana, nevairoties atklātības. Agrāko deportāciju vietā, kas notika naktī un vislielākā slepenībā, stājās deportācijas speciālistu vervēšanas aizsegā, transportus izvadot ar runām un mūziku.

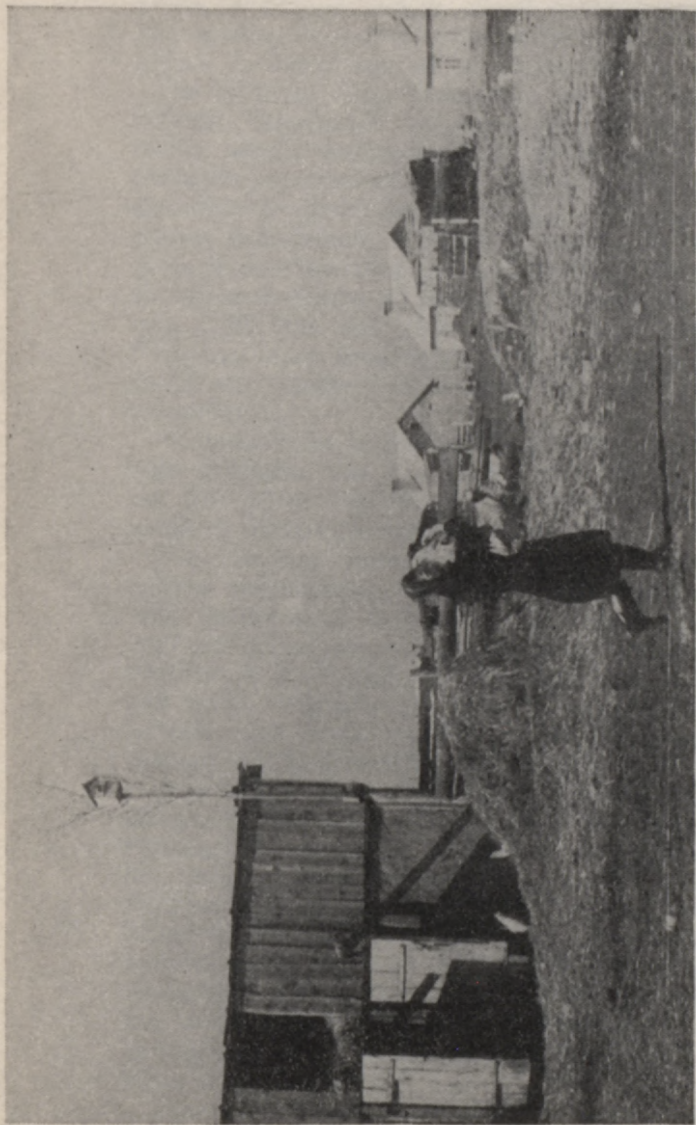
Darba roku trūkums Latvijā tai pašā laikā saasinājās, un aizvesto latviešu vietā zemē ieplūda krievi un citu slavu tautu piederīgie.

Jaunajam deportāciju vilnim par izsūtījuma vietu izraudzīta Vidusāzija, galvenokārt Kazachstana.

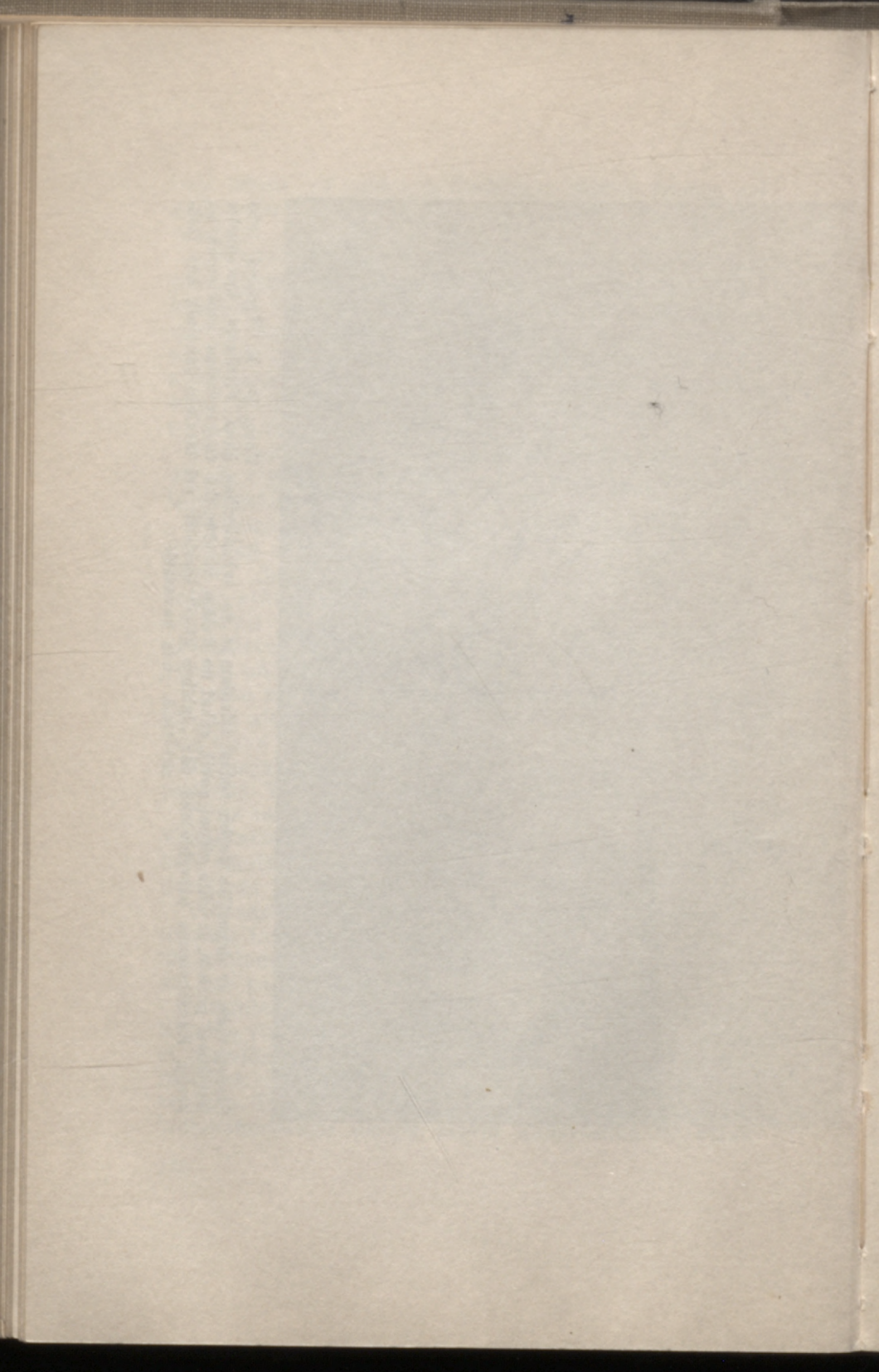
Tā ir teritorija, kas robežo ar Ķīnu. Platības ziņā Kazachstana ar saviem 2 734 700 kv km aizņem tikpat lielu teritoriju kā visas citas Padomju Savienības federatīvās republikas kopā, ja neskaita pašu Krieviju.

Vidusāzijā bez Kazachstanas ietelp vēl turkmeņu, uzbeku, tadžiku un ķirgīzu republika, kas visas pakļautas padomju varai. Tādēļ visas šīs zemes kopā sauc arī par padomju Āziju.

Saimnieciskā aspektā Sibīrija, Kazachstana un Urāli veido vienu saimniecisku vienību, kas sevišķi skaidri parādās padomju piecgades plānos un smagās rūpniecības centra pārcelšanā no Eiropas Krievijas uz šo reģionu. Tā industriālizācija no vienas puses un jaunu, lauksaimniecībai derīgu zemju kultivēšana no otras

Stepes vidū ar deportēto darbu rodas dzīvojamās un saimniecības ēkas. Vienīgais, kas pieder izsūtītiem pašiem, ir kūts vienai govij, cūkai un dažām vistām, kā tas redzams uzņēmumā pa kreisi. Kazachstānas pārvietošana par „labības kļēti“ iesaisīti arī latviešu jaunieši, kas izsūtīti 1956. gada pavasarī.

puses ievadījusi lielāko „tautu staigāšanu“, kāda jebkad notikusi. Šīs „tautu staigāšanas“ virziens gan mainījies, — tagad tas iet no rietumiem uz austrumiem.

Ne Sibīrija, nedz Vidusāzija nespētu savā saimnieciskajā ekspansijā izplesties, ja šai telpā ar vergu darbu nebūtu iepludināti 15 līdz 20 miljonu eiropiešu. Nomādu tautiņas un ciltis, kas šos plašumus apdzīvo, skaitliski ir mazas un dod niecīgu pieaugumu. Kazachstanas autochtonie iedzīvotāji kazachi ar lauksaimniecības kolektīvizāciju pat katastrofāli samazinās skaitā, kā tas redzams no skaitļiem: 1926. gadā viņu skaits bija 3 968 000, bet 1939. gadā vairs tikai 3 099 000. Padomju vara mēģināja kazachus iesaistīt raktuvju darbā un smagajā rūpniecībā, bet viņi izrādījās tam nepiemēroti.

Vidusāziju no seniem laikiem apdzīvo turku un mongoļu tautiņas, kas tur šodien kļuvušas jau minoritātes. Tās ir: uzbeki, ķirgīzi, turkmeņi, karakalpaki, kazachi un tadžiki un nomādu ciltis.

Bez krieviem un ukraiņiem, kas tagad izveido iedzīvotāju vairākumu, arī deportētos baltiešus padomju vara izraudzījusi par ļaužu masu, kam lemts „palikt un laist dziļas saknes jaunapgūtājā zemē“. Tātad deportētie baltieši padomju izpratnē jāuzskata ne vien par darba vergiem, bet arī par kolonistiem. Ieplūstot lielajā slavu tautu vairākumā un pakļaujoties mērķtiecīgai rusifikācijai, tiem paredzēta drīza asimilācija.

Ja padomju vara pievērš lielu vērību Kazachstanas stepju kultivēšanai, tad tā dara to tādēļ, lai blakus rūpniecībai uz vietas rastos arī nepieciešamās pārtikas rezerves. Kremlis saprot, ka vienādi piegādāt pārtiku no tālienes nav ne vien neracionāli, bet var izrādīties par bīstamu stāvokli kaŗa gadījumā. Maskava mēģina tādēļ pārvērst Kazachstanas ziemeļu daļu ar Akmoljinsku, Čkalovu un Kokčētavu par padomju Āzijas labības klēti. Tai pašā nolūkā kolchozus pārvērs lielkolchozos, kas pieļauj iespējami plašu lauksaimniecības mēchanizāciju.

Viss šis apgabals, ko var salīdzināt ar Sachāru, cieš sausuma dēļ. Sausums arī 1955. gada vasarā izpostīja

gaidīto ražu, kad jaunapgūto zemju kolektīvsaimniecībā vajadzēja pierādīt savas spējas. „Tā bija pārāk grūta vasara,“ bija spiesta atzīt Komsomoļskaja Pravda 1955. g. 10. augusta numurā. Cīņā pret saulē izdegušo un mazauglīgo stepi izvērsē kanālu rakšanu. Arī te izlīdzas ar deportēto masām. Sākumā augsne dod vēl no uzkrātā zemes spēka, bet kad tas būs noplicināts, radīsies jaunas, smagas problēmas.

Darba vergus padomju sovchozos ik uz soļa pavada bada rēgs.

Cik viegli turpretim padomju iestādēm un akadēmijām ir plānot! Pravda 1956. gada 23. maija numurā liek profesoram Vasjutinam apgalvot, ka līdz 1960. gadam Kazachstana, Sibīrija un Urālu apgabals ražos divreiz tik daudz, cik līdz šim dod visas Padomju Savienības „labības klēts“ Ukraina.

Kazachstana izraudzīta par „brīnumzemi“. Sestajā piecgadē paredzēts pacelt Padomju Savienības rūpniecības produkciju par 65 procentiem, kamēr Kazachstanā, kur vēl pēdējos gados pievestas jaunas deportēto masas, produkcijas kāpinājumam jābūt 2,2 reizes lielākam.

Kazachstanā tādēļ vajadzīgi simtiem tūkstošu jaunu darba roku sovchozos un kolchozos no vienas puses, bet ne mazāki darba roku kontingenti dzelzs lietuvēs, raktuvēs, naftas laukos, spēkstaciju un dzelzceļu būvēs. No 6 500 km jaunbūvējamām dzelzceļa līnijām sestās piecgades laikā 2 700 km novēlēti Kazachstanai vienai pašai.

Šiem skaitļiem un padomju plāniem nebūtu lielas nozīmes, ja ar to neiezīmētos tendence pacelt smagās rūpniecības potenciālu tieši Vidusāzijā, piekombinējot arī daudzas citas nozares.

Kā iepriekš norādīts, Kazachstanā trūkst cilvēku rezervju. Lai daudz maz īstenotu savus jaunus plānus, Maskavas policijas valsts spiesta paturēt uz vietas tos, kas ir jau deportēti, un dzīt uz turieni jaunas ļaužu masas.

1956. gada sākumā Čruščevs jau paguva pieteikt jaunas deportācijas pusmiljona apmērā.

KARAGANDA UN SPASKA

Karagandas soda apgabals atrodas stepē. Te koncentrētās spaidu darba nometnes pazīstamas ar kopēju apzīmējumu „Peslag“. Nometņu pārvalde atrodas Karagandas pilsētā, kas dibināta tikai 1929. gadā, bet isā laikā kļuvusi par Kazachstanas otru lielāko pilsētu. Karagandas nozīmi pacēlušas turiesnes akmeņogļu raktuves, kas ir vienas no bagātākām. Karagandas ogļu baseins pieder Kuzņeckas ogļu kombinātam. Šis baseins ar savām daudzajām raktuvēm aizņem pāri par 2000 kv km platību.

Klimats kontinentāls, tomēr tik nemīlīgs un bargs, ka deportētie to apzīmē par grūti ciešamu.

Spaidu darba nometnes ir pašā Karagandā un tās apkārtnē. Pirmie deportētie no Baltijas valstīm šeit nonāca 1941. gadā, bet milzīgās masās pienāca arī pēc otra pasaules kara. Deportēto baltiešu vidū ir kā vīrieši, tā sievietes.

Bez pašas Karagandas nometnēm latviešu izsūtītie atrodami Spaskā, (30 km dienvidos no Karagandas), Doļinkā, Dubovkā (18 km rietumos no K.), Aktasā (12 km rietumos no K.) un Džumabekā. Visās šais nometnēs baltieši sajaukti ar ukraiņiem, ungāriem, ķīniešiem u.c. tautību piederīgiem.

Spaskas sieviešu nometnē 1953. gadā Baltijas tautu piederīgie sadalījās šādi: pāri par 200 lietuvietes, 120 latvietes un 40 igauņietes. Visas bija politiskās ieslodzītās. Nometni tādēļ apzīmēja par režīma, atšķirībā no vispārējām, kur ievietoja arī kriminālistes. Vaļīgāka dzīves veida dēļ ieslodzītās dažas iemītnieces tomēr dēvēja par „blatnojām“, jo viņas prata uzturēt sakarus ar kaimiņu vīriešu nometni.

Spaskas sieviešu nometni no vīriešu nometnes šķīr vienīgi augsts mūris. Apsardzība tomēr stingra un abas nometnes no torņiem pastāvīgi novēro bruņoti sargi. Savstarpējā sazināšanās abu nometņu starpā notika tikai ar zīmītēm, ko pāri mūrim pārmeta, piesietas pie akmens. Dzīvi otrā nometnē varēja novērot arī no paaugsta kalna, kas atrodas abu nometņu tu-

vumā. Sazināšanās ļāva izmainīties ziņām par notikumiem Padomju Savienībā un rietumu pasaulē, kā arī notikumiem pašu dzīvē.

Barakas celtas no mālu un salmu kleķa. Nometnes iekārta un dzīves noteikumi reglamentēti pēc tādiem pašiem principiem kā citās spaidu darba nometnēs un nekādas sevišķas atšķirības no Vorkutas un Kolimas neuzrāda. Vienīgi slimnīca ir vēl sliktāka nekā citos soda apgabalos. Sieviešu nometnes daļā ir tikai slimnīca iekšējām slimībām, kamēr chirurgiskā slimnīca atrodas vīriešu nometnē. Operācijas tādēļ izdarītas vīriešu nometnē, kur savestas arī mirušās. Atšķirībā no tundras apgabaliem, šeit ierīkota kapsēta. Tā atrodas 3 km no Spaskas nometnes. Mirušām izsniedz civilās drēbes, kas glabājas noliktavā. Bēru ceremonijas nepieļauj. Tuviniekus par miršanas gadījumiem neinformē.

Ieslodzīto veselības pārbaudi izdara ik pa četriem mēnešiem. Tā ir ļoti pavirša un nemākulīga, — to izdara tikai feldšeri. Trūkst ne vien iedarbīgu ārstniecības līdzekļu, bet pat termometra.

Turpretīm ļoti stingras un rūpīgas ir politiskās pārbaudes, ko izdara uzraudzes un MVD ierēdnes. Ieslodzītām neatļauj turēt ne nažus, nedz šķēres. Vienīgi šujamās adatas atļautas. Visstingrākās kontroles izdara pirms svētkiem. Sevišķi raugās uz to, lai barakās neatrastos svētie raksti. Tos konfiscē. Pārbaužu laikā krata barakas un iztausta apģērbu. Gadās, ka kratīšanas laikā notiesātās izdzen ārā un izgērbj kailas. Notiesāto mantas izmētā pa grīdu.

„Pretēji aizliegumam, latvietes atzīmēja kā Ziemsvētkus, tā Lieldienas un citas ievērojamākās dienas,“ liecina pārnācēja no Spaskas. „Luterāņu svētku laiki nesakrīt ar pareizticīgo Ziemsvētkiem un Lieldienām. Padomju administrācija pieradusi pie krievu svētku laikiem, un tā baltieši varēja savus svētkus svinēt, mazāk ievēroti. Tos viņi atzīmē sirsnīgi un draugu pulkā. Kādam Rīgas latvietei 1953. gada Ziemsvētkos izdevās saņemt mazu eglīti no dzimtenes. Pēc eglītes nodedzināšanas viņa nolauza pa skujiņai un izdalīja

katrai tās pašas barakas latvietei, un viņām tā likās kā dzimtenes relikvija. Lieldienās, no lauku darba pārņādamas, katra nesa līdzī nelielu puķu vainadziņu. Tādi bija savīti arī tām, kas atradās citā darbā. Skanēja arī Līgo dziesmas. Viss tas šai vergu nometnē un ķirģīzu stepē likās tik neparasti. Mēs šai nāves ielejā kaut uz brīdi jutām jaunu sparū, kādu dzīvības dvesmu no laimīgās pagātnes.

Mūsu ikdiena bija stindzīgi salta un apsūbējusi. Cik pateicīgas mēs bijām kādai māksliniecei, kas kā invalīde pildīja barakas dienestu un ik dienas atrada kaut ko, ar ko mūs iepriecināt. Ja neradās nekā cits, viņa pati izdomāja krustvārdu mīklas, lai mēs tās atminētu. Arī šie nieki, šīs īsais izklaidēšanās brīdis deva atelpu, iesvīda kādu prieka stariņu mūsu sirdī.

Sadzīve nometnē bija teicama. Bija liela paļāvība un uzticība vienai pret otru. Latvietes strādāja naski, iegūdamas labu strādnieču slavu. No sieviešu nometnes iemītniecēm viena trešdaļa gāja lauku darbos, pārējās bija invalīdes, kam piešķīra vieglākus darbus. Lauku darbam nozīmētās gāja uz darba vietu brigādes sastāvā. Vienā brigādē skaitās trīsdesmit strādnieces. Dažreiz lauku darbos sūta arī vecākas un darba nespējīgas sievietes, tad brigādes lielums pieaug līdz 50. Vairums brigādieņu ir krievietes, lai gan par tām nozīmētas arī pa latvietei, lietuvietei un žīdīetei. Uz darba vietu jāiet līdz 12 km, kur nu kurai darbs iedalīts. Šo atstatumu mēro kājām. Tikai vienu reizi pieredzēju, ka slīmos ražas novākšanas laikā noveda uz lauka ar mašīnu. Darbs stepē nav viegls. To apgrūtina vēl karstā saules svelme. Vasaras vidū nepūš neviena vēsma. Kailu galvu nav iespējams strādāt.

Par veikto darbu līdz 1953. gada aprīlim nekā nemaksāja. Tad vienīgais maksāšanas līdzeklis bija cukurs. Naudas sūtījumi nāca no piederīgiem Latvijā, ja vien tie paši nebija deportēti. Naudu neizsniedza uz rokas, bet ieskaitīja tā atsevišķajā kontā. Par šo naudu varēja iepirkties nometnes kantīnē. Preču parasti bija maz: kādas mazvērtīgas sukrenes, slikti izcepta maize. Ik-

viens bija priecīgs, ja varēja nopirkt cukuru vai taukus.

Ieslodzītajiem tiesības no piederīgajiem saņemt arī pārtikas un drēbju sainišus. Pienākušos sūtījumus novieto nometnē atsevišķās telpās. Sainišus atveŗ un sīki pārmeklē, sadurstot pat sviesta gabaliņu. Saņēmajam jāpasaka, kas viņam sainīti sūtījis. Ja nevar uzdot sūtītāja vārdu un adresi, to neizsniedz (citās nometnēs tik stingra kārtība nepastāv. Aut.). Saņemot naudas pārvedumus, savukārt jāuzrāda nosūtītāja vārds un adrese.

Tām latvietēm, kas ne sainišus, nedz naudu nesaņēma, pārējās vislielākā draudzībā deva ko no savas daļas.

Līdz 1953. gadam jāva rakstīt vēstules piederīgajiem divi reizes gadā — janvārī un jūlijā, kamēr vēstuļu saņemšana nebija ierobežota. Vēstules tikai bieži gāja zudumā. Lai ļautu pārliecināties, kuŗa vēstule pieņākusi, kuŗa ne, rakstītāji savas vēstules numurēja. Vēstuļu tekstos atradās svītrojumi, jo ikviena vēstule nonāca cenzūrā.“

Ieslodzītās latvietes, kas atradās Spaskas nometnē, ir gados vecākas. Turpretim lietuvietes ir gados jaunas, bieži tikai 18 līdz 20 gadu vecumā.

Kaut arī pēc reglamenta ieslodzīto sišana nav pieļauta, Spaskas nometnē tā tomēr notikusi. Cietsirdībai un cilvēka pazemošanai vajadzēja uzskatāmi pierādīt, ka „te nav nekāda sanātorija“ un šī cietsirdības sērga bija sagrābusi arī ārstus, resp. tos, kas par tādiem uzdevās, vai kuŗus par tādiem administrācija nozīmēja.

Līdz 1949. gadam ikviens uz Karagandu deportētais smagi izjuta badu. Organisma vispērējās novājināšanās dēļ dienā mira 12 līdz 14 ieslodzītie, sevišķi vīriešu nometnē.

Kamēr sievietes lielāko tiesu nodarbināja kolchozos, akmeņlauztuvēs un ķieģeļu ceplī, tikmēr vīriešiem lika ierīkot ceļus, būvēt tuvējā pilsētā mājas un fabrikas, lai gan arī tos dzina uz akmeņlauztuvēm un ķie-

ģeļu cepli. Prāva daļa ieslodzīto iesaistīti akmeņogļu rakšanā.

Kolchozos audzē saknes, sevišķi kāpostus, bietes un kartupeļus, kā arī labību. Labību novāc tik rūpīgi, ka uz lauka nepaliek neviena vārpa. To uzlasīšanai sūta darbā invalīdes. Ja ieslodzītām izdevās noglabāt kādu vārpu sev, tās slepeni grauzdēja kafiju.

Pirms nemieriem Karagandas un Spaskas ieslodzīto apģērbs bija iezīmēts ar numuru un burtu „S“ (pēc vienas versijas ar burtu „S“ padomju vara norādījusi uz „speciālo nometni“ politiskiem ieslodzītiem, pēc otras ar burtu „S“ apzīmēti visi „sociāli bīstami elementi“). Bez tam uz drēbēm uzšūts romiešu I, kas ir pirmais punkts padomju sodu kodeksa 58. pantam, kuŗā runā par valsts nodevību. Uz apģērba pirms 1953. gada atradušās vēl citas iezīmes.

Dzenot kolonnu darbā, tās dalībniekiem bija jāiet klusējot, ar saliktām rokām aiz muguras.

Visiem ieslodzītiem nebija viens un tas pats darba režīms, kas redzams jau no sieviešu baraku izkārtojuma:

- 1., 2., 3. un 4. barakā pulcēja darba nespējīgās invalīdes,
5. barakā — tbc slimās,
6. barakā — katordznieces un smaga darba strādnieces,
7. barakā — ilggadīgi notiesātās (ar 15 gadiem un lielāku sodu),
8. barakā — katordznieces un smagadarba strādnieces,
9. barakā atradās noliktavas,
10. barakā — speciāla darba strādnieces, kā brigadieres, kantoristes, ārstes un māsas.

Pirmajās četrās barakās salika arī t.s. „monaškas“, mūķenes un fanātiķes, kas principā atteicās strādāt. Nekādi spaidi negrozīja viņu lēmumu. Jau pēc ārējām pazīmēm tās atšķīrās no pārējām nometnes iemītniecēm, jo valkāja melnus lakatiņus.

Sieviešu nometnē, gluži tāpat kā vīriešu, pastāvēja karceris un t.s. „burs“, kuŗā iesloga par viemazāko

pretestību padomju administrācijai vai daudzkārt tikai uz denunciācijas pamata. Denunciācijas uzklāusija MVD ierēdņi, un tie meklēja ieslodzīto vidū ziņotājus.

Kas savu sodu izcietuši, gan atstāj nometni, bet nevis Sibīriju vai Vidusāziju. Ar retiem izņēmumiem „brīvlaistos“ izvieto netālu no soda vietas kādā kolchozā vai sovchozā. No tā brīža viņi atkal saistīti, jo padomju kolektīvsaimniecības nedrīkst pēc brīva prāta atstāt, bet palikšana tur nozīmē vislielāko trūkumu un postu.

Kāda vāciete, kas vairāk nekā desmit gadu gājusi to pašu soli, ko diendienā iet mūsu deportētie, par apstākļiem Karagandas kolchozos — šīnī gadījumā bez dzeloņstieplēm un nometnes režīma — stāsta sekojošo:

„Mani kopā ar abiem bērniem novietoja kolchozā, 6 km no Karagandas pilsētas. Lauku darbu es pazinu, bet tas, ko redzēju šai postāžā, lika man samulst. Tik nabadzīgu un nožēlojamu dzīvi savā mājā vēl nebiju redzējusi. Spridziet paši, ko lai iesāk cilvēks, kam par smagu darba dienu maksā 70 kapeikas un izsniedz piedevām 2 kg sakņu un citu produktu.

1955. gada vasara bija sausa, un raža nepadevās. Bet arī iepriekšējos gados, kad raža šķita labāka, mums nebija ko ēst. Mans tuvākais kaimiņš strādāja kā zirgs, izpelnīdams gadā 160 kg kviešu un 200 kg kāpostu. Arī viņš saņēma tās pašas 70 kapeikas dienā. Saskaitiet paši, cik iznāk gadā. Bet arī tā vēl nebija mūsu peļņa, jo no izpeļņas atvilka iekšējam aizņēmumam. To spēja samaksāt vienīgi tie, kam bija gov. Bez tam drīkstēja turēt dažas vistas. Arī par tām bija noteiktas nodevas. Kolchoznieks, kam piederēja gov, kāda cūka un vistas, nodeva padomju iestādēm gadā 75 kg gaļas, 90 olas un 9 kg sviesta. Par ganību lietošanu atvilka 20 rubļu. Ganības bija liesas un izslaukums tādēļ mazs.

Manam četrpadsmit gadus vecajam dēlam lika strādāt pie traktora, bet jaunākais, vienpadsmit gadus vecais dēliņš pierādījās nespējīgs darbam un tādēļ tam

savu devu nepiešķīra. Vienu mēnesi dalījos ar viņu savā ēdienā, bet tad no bada man sapampa kājas.

Aizgāju pie brigadierā lūgt arī mazajam darbu. Brigadieris gan mazo nopalāja, ka esot sīks un panīcis, ko tāds varēšot pastrādāt, bet es neatlaidos. Kādas dienas vēlāk kolchoza vadība paziņoja, ka nodarbināšot zēnu par cūkganu. Līdz ar to viņš tika pats pie savas ēdiena bļodas. Nebeidzu par to slavēt Dievu.

Pie mums laiku pa laikam ieradās luterāņu mācītājs, 62 gadus vecs vīrs, Volgas vācietis. Viņš sarīkoja pa svētbrīdim un veica kulta pienākumus. Ap viņu pulcējās deviņi „brāļi“, ticīgi cilvēki, kas šad tad, kad mācītājs atradās citā vietā, vadīja arī dievvārdus. No 1948. līdz 1951. gadam strauji uzliesmoja ticīgo vajāšanas. Bailēs es savu dziesmu grāmatu apraku zemē, tomēr gribēju, lai manu vecāko dēlu iesvētī. Mācītājs to manā istabiņā arī izdarīja. Tad kādu dienu mani izaicināja NKVD un prasīja, vai mācītājs manu dēlu konfirmējis. Nevarēju to noliegt. Pratināšanas laikā uzzināju, ka mācītājs apcietināts kopā ar saviem palīgiem. Pratināja arī citus, un tas ieilga vairākas nedēļas. Pēc tam mūs visus aizveda uz tribunāla sēdi. Bijām piecdesmit astoņi „liecinieki“. Tiesas priekšā mūs tincināja četras dienas, pie kam mācītāju un tā deviņus „brāļus“ notiesāja katru uz 25 gadiem ieslodzījumā. Tas notika 1951. gada 12. decembrī, un šī ir drūmākā diena manā mūžā, jo manu liecību izmantoja pret krietnajiem vīriem. Ausis vēl tagad skan mācītāja vārdi: „Neesmu neko citu darījis, kā tikai sludinājis Dieva vārdu. Es mirstu par savu Kungu un Pestītāju“.

Prokurors gan atzina, ka padomju iekārtā pastāvot reliģisku uzskatu brīvība, bet mācītājs neesot drīkstējis sludināt un veikt kulta uzdevumus dzīvoklī. Tam vispirms vajadzējis uzcelt baznīcu. Tas, ko viņš esot darījis, neesot nekas cits kā aģitācija.

Visnožēlojamāki ir bērni. Tie uzaug kolchozos bez prieka un laimes sajūtas, kas taču viņu neatņemamā daļa. Bērniem Kazachstanā, kas nebija ierakstījušies

komjaunatnē, klājās pārāk grūti. Skolotāji lika viņiem sliktākas atzīmes, tos grūda un sita. Pietika apšiet sarkanu lakatu — viss mainījās.“

Dzīves gājums visos ķirgīzu stepes kolchozos bija līdzīgs.

DŽESKASGANA

Džeskasgana atrodas 200 km austrumos no Karagandas, un tā ietelp „Steplag“ spaidu darba nometņu grupā. Kā jau šo apvienoto nometņu apzīmējums rāda, Džeskasgana atrodas stepē. Klimats kontinentāls. Ziemā 35 grādi sals, vasarā 40 grādi karstums.

Džeskasgana pievērsusi padomju varas uzmanību ar saviem cēlmetallu krājumiem. Tās apkārtnē atrod vaļu un mangānu. Vaļa raktuvju ziņā Džeskasganai pieder pirmā vieta Padomju savienībā un nav izslēgts, ka tā ierindojas otrā vietā pasaulē. Visas šīs apkārtnes rūpniecība pieskaņota šim atradnēm. Ieslodzītos, kuļu vidū ir ukraiņi, latvieši, igauņi, lietuvieši, kazahi un deportētie Volgas vācieši, nodarbina vaļa raktuvēs, akmenlauztuvēs, būvniecībā un pa daļai lauksaimniecībā. Latvieši konstatēti no 1945. un vēlāko gadu deportācijām.

„Steplag“ apgabals sasniedzams pa dzelzceļu no Transsibīrijas dzelzceļa maģistrāles atzarojuma pie Petropavlovskas, kas ved uz Akmoļinsku, Karagandu un Balchašu. No Karagandas šim dzelzceļam ir otrs atzarojums uz Džeskasganu, kuļai ir sava stacija, kas apkalpo arī Kingiru un citas apkārtējās soda nometnes.

Džeskasganā darbojas vaļa rūpniecības kombināts.

Kā izdevies uzzināt no pārnācējiem, Džeskasganā valda ļoti bargi dzīves apstākļi. Kādā asinssērgas epidēmijā 1948. gadā no 4000 vienas nometņu grupas vīriem apmēra 800. Plosās arī citas slimības.

Zināms, ka 1947. gada februārī šeit savesti zviedru izdotie vācu kara gūstekņi (39. nometnē). To skaits bija 1500. Nav tomēr izdevies noskaidrot, vai bez vā-

cu kara gūstekņiem te savesti arī internētie latviešu kara gūstekņi, kurus zviedri izdeva boļševikiem.

Džeskasgana ar savu nežēlīgo un grūto darba režīmu ir viena no tipiskākām padomju spaidu darba nometnēm, kas ierīkota politisko pretinieku straujai iznīcināšanai. Tā kā ķirģīzu stepē trūkst darba spēka, tad darba spēka kontingentu plašajām raktuvēm ieguva sākumā no vācu un japāņu kara gūstekņiem, bet pēc tam gandrīz vienīgi no deportēto un sodīto vidus.

KINGIRA

Kingira ir „Steplag“ pārvaldes centrs, kas atrodas stepes un bezgalīgu smilšāju vidū. Turienes klimats eiropiešiem ir nepanesams, jo vasarās tveice pārsniedz 50 gradu pēc C., kamēr ziemā 40 gradu sals ir parasta lieta. Straujo temperatūras svārstību un kļajuma dēļ Kingirā ziemā plosās drausmīgi sniegputeņi, bet vasarā stepēi laiku pa laikam pārjono orkānveidīgi stepju viesuļi. Ziemeļi valda no novembra līdz martam.

Kingira atrodas starp 77. garuma un 47. ziemeļu platuma gradu.

Kingirā un tās plašā apkārtnē atrodami vieni no lielākajiem Padomju Savienības ogļu krājumiem. Ievērojama loma piekrīt arī rūdu lietuvēm.

Ogļu un krāsaino metālu izmantošanai „Steplagā“ kopš otrā pasaules kara beigām saplūda daudz gūstekņu un politiski vajāto. Pēdējo vidū atradās daudz latviešu leģionāru. Bez vīriešu ieslodzītiem (to skaitu Kingirai vien pārnācēji uzdod 9000), tur prāvā skaitā savestas arī sievietes (pāri 4000). 1954. gadā, pretēji citām režīma nometnēm, kur pulcē tikai politiskos, Kingirā saveda dažus simtus kriminālistu. Padomju vara pūlējās viņus sarīdīt ar politiskajiem ieslodzītajiem, izplatot baumas, ka „fašisti apņēmušies tos terorizēt“. Tas kriminālistu un pārējo ieslodzīto starpā izraisīja pretišķības. Baltiešu ieslodzītie drīz pamānīja boļševiku viltu un nometnes dzīves atmosfairas uzlabošanai noskaidroja kriminālistiem, ka tiem no po-

litisko ieslodzīto puses nedraud nekādas briesmas. Kriminālisti tomēr izrikoja nometnē dažādas nekārtības un diendienā apgrūtināja dzīvi.

Kingiras nometne ieslēgta trijos augstos mūros. Viens no iekšējiem mūriem atšķir vīriešu nometni no sieviešu. Kriminālisti kāpa pāri šim mūrim un vēlāk, kad viņiem tas likās par daudz sarežģīti, izlauza mūrī paprāvu eju. Šo viņu izricību sargi nō torņiem gan novēroja, tomēr nepiegrieza tam nekādu sevišķu vērību.

Līdz 1950. gadam Kingirā valdīja bads. Kad ar 1952. gadu ieslodzītiem sāka maksāt nelielu atlīdzību par darbu, viņi papildināja savu uzturu un dzīves apstākļi nedaudz uzlabojās.

Strādājot sevišķi smagu darbu, ieslodzītie nevarēja tomēr izpelnīt vairāk par septiņdesmit rubļiem mēnesī. Nemiers ieslodzītos augtin auga, radot 1954. gada pavasarī sacelšanos ar smagām sadursmēm.

Ieslodzīto dzīves apstākļi sāka uzlaboties tikai pēc tam. Padomju administrācija piekāpās pat tik tālu, ka ar 1954. gada rudenī ļāva pārņemt daļu pārvaldes pašiem ieslodzītajiem. Tā to darīja bailēs par jauniem nemieriem un bīstamu produkcijas samazināšanos.

Kingiras ieslodzītiem liek apmeklēt politiskas audzināšanas kursus. Bez marksisma-leņinisma mācībām (Staļina mācības kopš 1956. gada sākuma vairs nemāca), politiskie oficiēri allaž uzsver: „Jūs esat lielās padomju ģimenes locekļi“. Brīvajiem pilsoņiem pilsētā un apkārtnē tagad uzsver, ka politiskie ieslodzītie nav vairs nekādi noziedznieki, lai gan skaidri nepasaka, kas tie ir, ja viņus izdzen vergu darbā. Šī kursa maiņa pārsteigusi kā brīvos padomju pilsoņus, t.i. tos, kas neatrodas tieši nometnēs, tā ieslodzītos.

Kamēr vēl 1954. gada sākumā un visus ilgos gadus pirms tam ieslodzītiem apcirpa matus, tagad Maskavas „liberālā politika“ pieļauj garu matu audzēšanu.

Ievērojams uzlabojums ir vēstuļu rakstīšanas atļauja, kas gan attiecas tikai uz Padomju Savienības iekšējām robežām. Kamēr pirms tam ļāva rakstīt tuviniekiem 1 līdz 2 reizes gadā, kopš 1954. gada rudens ļauj rakstīt ik mēnesi pa vēstulei. Ieslodzītajiem sola

iespēju rakstīt arī ārpus Padomju Savienības robežām, tomēr atļauja pagaidām nav dota.

Ar 1954. gada rudens reformām pusei ieslodzīto atļauts arī ar īpašu atļauju laiku pa laikam atstāt nometni, lai apmeklētu pilsētu. Šo atļauju nepiešķīra tomēr visiem, jo padomju vara baidās no politisko ieslodzīto pārāk ciešas saskares ar iedzīvotājiem.

Bez tam vēl piešķir reizi gadā t.s. „atvaļinājumu“, kuŗa laiks noteikts līdz 4 nedēļām. „Atvaļinājums jāpavada nometnes barakā, kas šim nolūkam īpaši iekārtota — tirāka un ērtāka.

Ciktāl piemēroja amnestiju, to izdarīja ar lielu piesardzību, pie kam ieslodzīto pozitīvo vai negatīvo vērtējumu deva nometnes vadība. Kas bija pārāk apziņmogots kā iekārtas ienaidnieks, nevarēja cerēt ne uz kādu „brīvlaišanu“ vai atvieglojumu. Amnestiju neizdarīja automatiski, attiecinot to uz visu politisko ieslodzīto kategoriju, bet uz atsevišķiem ieslodzītiem. Komisijā šo lietu izskatīšanai darbojās padomju prokurors un trīs piesēdētāji.

Pēdējā vēsts par Kingiras nometni norāda, ka spaidu darba nometni paredzēts likvidēt.

BALCHAŠA

Pie 17 500 kv km lielā Balchašas ezera kopš 1936. gada radusies Balchašas pilsēta, kuŗas nozīme pieaug ar krāsaino metālu iegūšanu šīs pilsētas apkārtnē un to metallurģisko apstrādāšanu. Krāsaino metālu izmantošanai izveidots īpašs kombināts, kas pieliek pūles ražošanas pacelšanai. Šī kombināta saimnieciskajos plānos iekalkulēts arī vergu darbs.

Balchašas pilsētā atrodas divi soda nometnes. Līdz šim iegūtas ziņas vienīgi par sieviešu nometnes sastāvu, kuŗā atrodamas 1941. gada deportāciju piederīgās.

EKIBASTUS UGOĻ

Ekibastus Ugoļ spaidu darba nometnes, kuŗās konstatēts prāvs skaits latviešu un citu baltiešu, pieder

Džeskasganas-Kingiras nometņu pārvaldei. Deportētos nodarbina ogļu raktuvēs. Sestās piegādes ietvaros uzsākta šo ogļraktuvju paplašināšana.

PAVLODARA

Pavlodara ir svarīgs dzelzceļa mezgla punkts starp Akmoļinsku un Barnaulu. Pavlodarā ir alumīnija apstrādāšanas rūpnīcas, jo apkārtnē iegūst lielos vairumos boksītu.

Līdz šim uzzinātie Baltijas tautu piederīgie ir visi vīriešu kārtas, kas liek domāt, ka pastāv vienīgi spaidu darba nometnes tiem.

ALMA - ATA

Alma-Ata ir Kazachijas podomju sociālistiskās republikas galvas pilsēta, kas par tādu izveidojusies tikai pēdējos gados.

Ar Alma-Atas spaidu darba nometnēm baltieši iepazīnās jau 1941. gada masu deportācijās. Viņus nodarbina kā raktuvēs, tā zivju uzņēmumos.

MOLOTOVOBADA

Šī maz pazīstamā vieta atrodas tadžiku republikā, netālu no Afganistānas, Pakistānas un Ķīnas robežām.

15 km no Molotovobadas atrodas spaidu darba nometne speciālistiem, kuŗu liela daļa pārvesta no Kučino nometnes, ko jau pieminējām. Speciālistus no deportēto vidus šurp pārveda nelielos pulciņos. Šī akcija beidzās 1952. gadā, lai gan daži latviešu inženieri atsūtīti uz Molotovobadu vēl 1953. gadā.

Molotovobadas nometni stingri apsargā, tomēr tā nav iežogota dzelonstieplēm. Soda un darba režīmu apzīmē par mērenu. Deportētiem ļāva izaicināt uz tadžiku republiku arī tuviniekus. Kaut arī speciālisti deportēti un tie kādu laiku atradušies daudz stingrākā izsūtījuma un soda režīmā Intā vai Maskavā, padomju apstākļiem viņus diezgan labi atalgo. Deportēto

baltiešu inženieru un konstruktoru vidū ir tādi, kam par svarīgu projektu izstrādāšanu un izgudrojumiem piespriestas godalgas.

*

Vidusāzijai pieder vēl vairākas citas vietas, kurb deportēti latvieši. Par tādām minētas Altaja apgabals, (291 600 kv km), Arala ezera salas un citas deportāciju vietas. Par šīm vietām pagaidām trūkst jaunu ziņu un tādēļ tās še nav apskatītas. Par Altaja apgabalu zināms tik daudz, ka tur sakoncentrēta viena daļa latviešu lauksaimnieku un viņu ģimenes locekļi, kas 1949. gada lauksaimniecības kolektīvizācijā pazaudēja savus īpašumus un kuņģiem kā „budžiem“ vai to bērniem liedz pašu dzimtenē eksistences iespējas.

Ārējā Mongolijā par spaidu darba nometņu grupu minēta Ulan Batora, kurā atradušies arī dzelzceļu būvē nodarbinātie un sodītie baltieši.

Kā pieredze rāda, Vidusāzijā un Sibīrijā ir maz tādu vietu, kur nelielā skaitā nebūtu atrodami latvieši, lietuvieši un igauņi, kurus padomju vara piespiedusi atstāt dzimteni vai tālāk izklaidējusi pēc turēšanas soda nometnēs.

DAŽĀDAS NOMETNES

Latviešu deportētie, pēc aculiecinieku ziņām, atrodami vēl šādās vietās:

Karabašā, Urālu apgabalā, netālu no Čelābinskas. Karabašā turienes ogļu un vaļa raktuvju dēļ sakoncentrēts liels skaits vīriešu un sieviešu politisko ieslodzīto. Tos nodarbina arī ķīmiskās rūpniecības kombinātā un pilsētas celšanā. Klimats kontinentāls.

Bez latviešiem, lietuviešiem un igauņiem Karabašā pēc otra pasaules kara vergu darbā iesaistīti arī somi, vācieši un norvēģu brīvprātīgo vienību locekļi, kas kaņģojuši vācu pusē. Tāpat šeit 1947. gadā savesti Zviedrijas izdotie internētie vācu kaņģavīri.

Latviešu izsūtīto vidū ir kāda pazīstama latviešu ārstē, kas atradusies Drēzdenē un pēc boļševiku ienāk-

šanas šīnī pilsētā kādu laiku strādājusi par tulci padomju okupācijas iestādē. Vēlāk viņa apcietināta un sodīta ar 25 gadiem, kas bijis jāizcieš Karabašā.

Kožva, Komi sociālistiskajā padomju republikā, ne-tālu no Pečoras. Deportētie latvieši nodarbināti mežu cīrsmās.

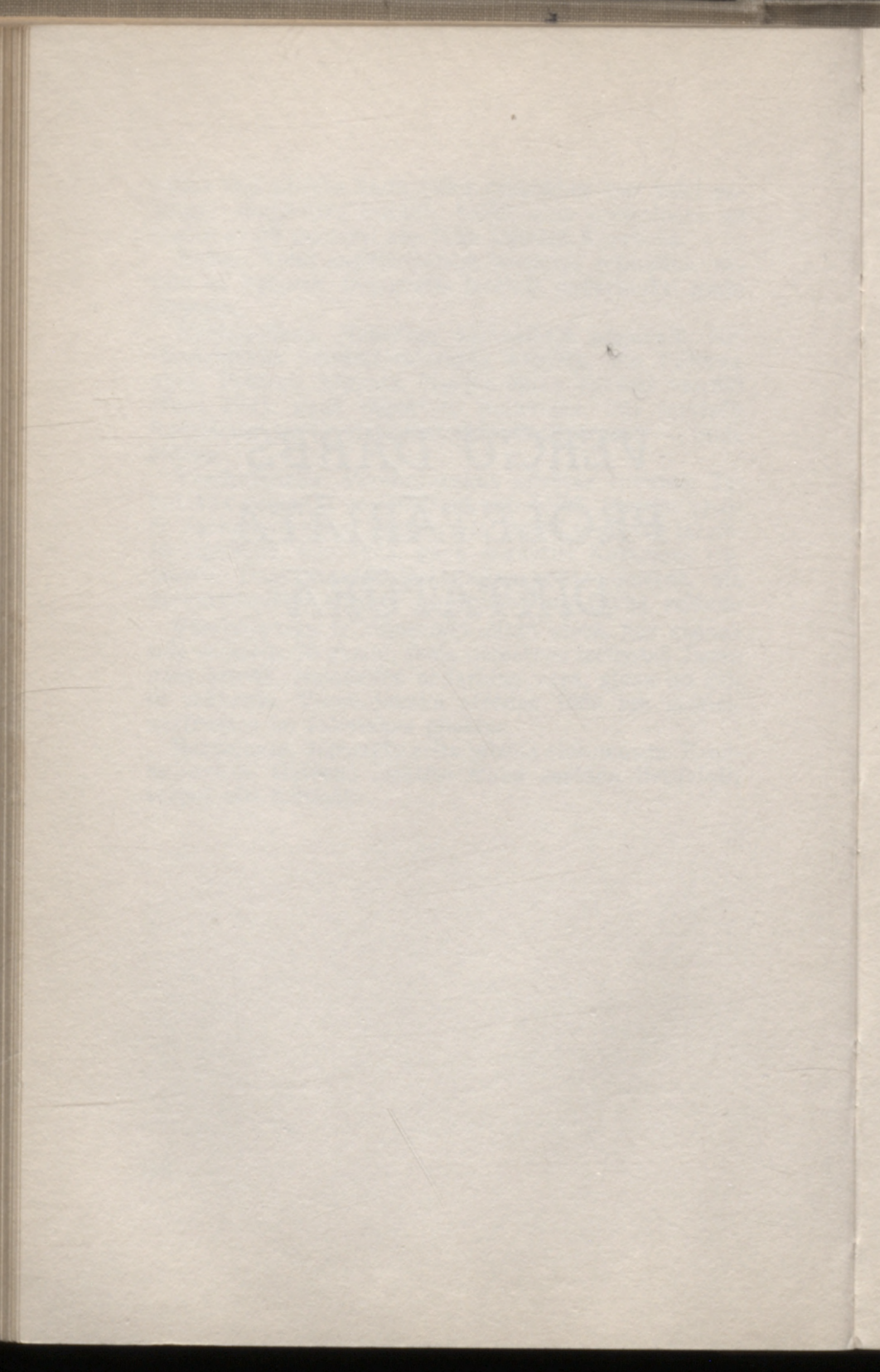
Narjan-Mara, Neņeckas nacionālajā apgabalā, Archangel'skas administratīvajās robežās, pie Pečoras upes. Polārais klimats. Narjan-Marā sāvesti vairāki simti 1941. gadā deportēto lietuviešu. Par latviešu izsūtīšanu uz šo vietu noteiktu liecību nav. — Soda režīms.

Verchojanska, Verchojanskas pilsētas tuvumā, Jakutskas padomju sociālistiskā republikā, atrodas spaidu darba nometnes, kurās vergu darbā iesaistīti latviešu leģionāri, kas 1945. gadā sagūstīti Kurzemes cietoksnī. Daži atrodas Batagaijas soda nometnē, aiz dzeloņstieplēm, stingrā apsardzībā un darba režīmā.

Verchojanska ir klimatiski sliktā vietā, kur ziemas sals sasniedz 70 gradu. Soda nometnes ierīkotas Janas upes krastā. Ieslodzītos nodarbina vaŗa, alvas un zelta raktuvēs. Verchojanska atrodas 1050 km ziemeļaustrumos no Jakutskas pilsētas.

Razdoļnaja, deportēto celta pilsēta rietumos no Krasnojarskas. Galveno izsūtīto masu sastāda lietuvieši, turpat citi baltieši.

VERGU DARBS
PROLETĀRIĀTA
DIKTĀTŪRĀ

PADOMJU DZĪVES ĪSTENĪBA

Uzturs un alga

Ar vergu darbu padomju vara nodrošinājusi sev ne vien nepieciešamās darba rokas jaunu izejvielu un nekultivētu apgabalu saimnieciskai izmantošanai, bet tā ieguvusi arī lētu darba spēku.

Ja atskaita pārmaiņas, kas iestājušās spaidu darba strādnieku atalgojumā starp 1952. un 1953. gadu, vergu darbs padomju noietnēs nav kompensēts ne ar ko citu, kā ar stipri trūcīga uztura izsniegšanu. Notiesātajiem likts strādāt smags darbs par vēdera tiesu. Vergu turētāji citos laikos darījuši gluži to pašu.

Milzīgu ļaužu masu pakļaušana šādai absolūtai izmantošanas sistēmai izraisa vislielākās pretrunas tās iekārtas un ideoloģijas dēļ, kādā padomju vara runā. Padomju valsts apzīmē sevi par „sociālistisku valsti“, tā runā par saviem „sociālistiskiem sasniegumiem“, par kapitālisma sistēmas kā izmantošanas sistēmas aizstāšanu ar taisnīgāku un labāku sociālās dzīves kārtību.

Kāda ir dzīves īstenība?

Neapstājoties pie strādnieka reālalgas padomju iekārtā, kas savukārt ļauj pārliecināties par darba ļaužu mizerablu stāvokli, apskatīsim vienīgi to milzīgo kontingentu, ko sastāda spaidu darba strādnieki. Runājot par atlīdzību pēdējiem, jāpatur vērā: 1. uzturs

kā kompensācija par darbu, 2. tīrā alga un 3. prēmijas par darbu.

Skaidrības labad jau iepriekš jānorāda, ka uzturs un alga atkarīga no normas izstrādāšanas, prēmijas — no virsnormas izstrādāšanas.

a) uztura rācijas

Uztura devas spaidu darba nometnēs nav vienādas, bet atkarīgas no ieslodzītā ieskaitīšanas vienā vai otrā darba normas grupā. Invalidiem un sievietēm uztura deva mazāka. Visaugstāko uztura devu saņem ogļrači un citu raktuvju strādnieki. Arī pēdējos šķiro pēc tā, vai tie izstrādā darba normu 100 proc. apmērā, paliek zem šī līmeņa, vai to pat pārsniedz.

Uztura devas svārstās šādās robežās:

maize — 400—1200 gr dienā,

kāpostu vai zivju vira — 1—1,2 litri (divi paņēmiens),

putra — 200—450 gr,

taukvielas — 10—13 gr vai saulpuķu vai zivju eļļa 10—50 gr,

cukurs — 13—27 gr dienā,

sālīta zivs vai pus siļķes — 100—120 gr (vai gaļa 45 gr).

Sodītiem, ko ieliek karcerī vai „burā“, maizes deva samazinās līdz 300 gr dienā, ko papildina vēl tikai samazināta viras deva, bet nekas cits. Pretēji tam, dažās raktuvju šachtās nodarbinātiem pēdējā laikā izsniegta maize neaprobežotā daudzumā. Lai vairotu produkciju, padomju administrācija atzinusi par svarīgu pacelt raktuvju strādnieku darba spējas, dodot prāvākas maizes devas nekā noteiktas. Tie tomēr ir izņēmumi. Bez tam par maizi jāsaprot, ka tā nav pilnvērtīga, bet stipri ūdeņaina.

Tāpat par viru ieslodzītie izsakās, ka tā satur maz barības vērtību un sālītās zivtiņas, kas tajā ievāritas, padara šo ēdienu reizēm pat nebaudāmu.

Piešķirto uztura devu ziņā ieslodzītos sadala kategorijās vai t.s. „katlos“.

Vīrieši, kas nodarbināti Kolimā un pieder 1. kategorijai (t.i. 100 proc normas izpildītājiem), saņem 800—900 gr maizes, kamēr sievietes tiesīgas saņemt tikai 600 gr, kaut arī izpilda to pašu darbu, ko vīrieši. 2. kategorijā (izpildot darba normu no 70 līdz 99 proc.) deva vīriešiem 700, bet sievietēm 500 gr. 3. kategorijā, (izpildot darba normu no 50 līdz 69 proc.), maizes deva vīriešiem 500, bet sievietēm 400 gr. Šī trešā kategorija Kolimā atbilst t.s. pirmajam „katlam“ Vorkutā, 2. „katla strādnieki saņem 800 gr maizes, bet 3. līdz 6. „katla“ strādnieki 1200 gr maizes dienā ar dažādām variācijām citās devās.

Īsti paēduši ir tikai tie, kas pieder 7. „katlam“, bet tie ir uzraugi un nometnes administrācija.

Ārsti aplēsuši, ka arktiskā klimata un smagā darba dēļ ieslodzītam nepieciešamas 4000 kalorijas dienā, vismaz astoņos ziemas mēnešos.

No nometnes devām vien nav iespējams pārtikt ilgāk par divi gadiem. Pēc tam ietājas distrofija (sk. tālāk). Trešajā gadā cilvēks šādā režīmā un uzturā ir ruinēts, ceturtajā tas pārskaitāms darba invalidos. Ar to arī izskaidrojams milzīgais invalidu skaits visās padomju soda nometnēs. Apstākļi uzlabojušies tikai ar 1952. gadu (dažās vietās vēlāk), kad noteica nelielas algas, kas ļauj papildināt trūcīgo uzturu ar pārtikas iegādi nometnes kantīnē.

Vissmagāko badu ieslodzītie pārcieta līdz 1950. gadam, bet uztura uzlabojumi arī pēc tam nav visur vienādi. Raktuvju nometnēs uzturs ir nedaudz labāks un to var papildināt ar vērtīgāku pārtikas līdzekļu iegādi kantīnē, kamēr nometnēs, kur padomju izpratnē veic mazāk svarīgu darbu (mēbeļu rūpniecība, zivju apstrādāšana), kantīnēs sviests, margarīns, cukurs u. tml. produkti nav dabūjami.

Preču cenas ir tādas, ka arī tad, ja tās ir pērkamas, maz ko var iegādāties. Piemēram, 1 kg sviesta maksā 56 rubļi, 1 kg margarīna — 37, 1 kg cukura — 12, 1 kg sukreņu no 20—50 un 1 kg maizes — 1,50 rubļi, 20 cigaretes, 2. šķ. — 5,60 rubļi.

Par noņemnes uztura devu runājot, jānorāda, ka apstākļus vēl pasliktināja zagšanas netikums, kas izplatīts visā Padomju Savienībā un sevišķi uzplaucis noņemnēs ar kopvirtuvēm un noliktavām.

Pat ne viss tas, kas grammos aplēsts, nonāk virtuves katlā. Laba daļa aiziet noņemnes administrācijas, MVD vai virtuves vadītāja kombinācijām. MVD atalgo savus ziņotājus ar kādu papildu piešķirumu no virtuves, atraujot paredzēto pārtiku pārējiem. Korupcijas dēļ jau tā šķidrā vira paliek vēl šķidrāka un mīklai piejauc mazvērtīgas sastāvdaļas vai pielej ūdeni. Pirmajos pēcķaņa gados mīklu varēja saturēt, vienīgi ielejot formās.

Pārnācēji, kas atradušies padomju noņemnēs, vienbalsīgi norāda, ka no bada nāves tie paglābušies vienīgi pārtikas sūtījumu dēļ. Tādus pārtikas sūtījumus ieslodzītie baltieši saņēmuši no savas dzimtenes līdz 1949. gadam, kad notika lauksaimniecības kolektīvizācija, izpostot latviešu, lietuviešu un igauņu zemniekus. Pēc tam pārtikas sainīši nākuši vairs maz. Tā kā solidaritāte ar vāciešiem mudinājusi baltiešus dalīties maizes kumosā ar pēdējiem, tad dažus gadus vēlāk vācieši savukārt dalījušies ar mīlestības dāvanām, ko tie saņēmuši no Vācijas.

Tādā ceļā izdevies pārvarēt visgrūtākos brīžus.

b) Atalgojums naudā

Padomju saimnieciskie uzņēmumi, būdami vai nu valsts vai kooperatīvi uzņēmumi, izveidojuši īpašu cilvēku tirdzniecības sistēmu, kas apzīmēta par „hozasčot“. Lai saprastu šo neparasto un diezgan sarežģīto manipulāciju ar padomju patvaļai pakļautiem cilvēkiem, jāzina, ka padomju uzņēmumiem, kuŗu ekspluatācijai valsts drošības iestādes nodod politiskos ieslodzītos, jāmaksā par katru no tiem atlīdzība pēc tarifa. Algas tarifs pielīdzināts brīva strādnieka algas noteikumiem. Tikai algu nemaksā pašam strādniekam. Viņa darba augļus izmanto padomju valsts. Tāpēc tā kā bezatlīdzības darba izmantotāja tīri formāli iegūst vergu turētāja titulu.

Pēc Staļina nāves Kremļa jaunie valdnieki pūlas šo negodu no sevis nomazgāt, pieļaudami ierobežotu algas izmaksu. Pāreja uz šo jauno kārtību sākās jau pirms Staļina nāves ar 1952. gada pavasari, bet pēc 1953. gada plašajiem politisko ieslodzīto nemieriem padomju soda apgabalos algas izmaksu sāka praktizēt gandrīz visās vergu darba nometnēs.

Ieslodzīto algas sistēma paredz, ka padomju saimniecības uzņēmums, — parasti tā ir soda nometnes pārvalde, izmaksā ieslodzītajam tikai mazo pusi algas, paturējama sev lauvas tiesu. Kaut gan padomju uzņēmums no vergu darba pelnī labi, tas konsekventi izmaksā spaidu darbos nodarbinātiem algu zemāk par 50 procentiem no tā algas tarifa, pēc kāda atalgo brīvos strādniekus. „Steplagā“ tā sasniedz tikai 27—35 proc. no normālas algas, „Peslagā“ svārstās no 20—45 proc. Procenšu samēri atkarīgi no darba kategorijas, kuŗā ieslodzītais ieskaitīts. Bet arī šīs darba kategorijas mainās pēc īpatiem darba paveidiem, kādi pastāv vienā vai otrā soda apgabalā. „Peslagā“ paredzētas septiņas pakāpes. Pirmajai pakāpei pieskaita vienkāršos strādniekus, no kuŗiem neprasa amatnieka zināšanas. Otrā un trešajā ieskaita strādniekus, kuŗu zināšanu līmenis nepārsniedz parasta mācekļa arodprasmī, ceturtajā un piektajā ierindojas amata pratēji, sestajā un septītajā — meistari.

Vislielākie atvilkumi ir amata pratējiem un meistariem, kas saņem tikai 20 procentu no tā, ko saņemtu līdzīgā darbā, ja nebūtu ieslodzīti, zemāko pakāpju strādniekiem izmaksā līdz 45 proc. no pilnas algas.

Piemēra dēļ aplūkosim elektrotehniķa algu, kas ieskaitīts trešajā pakāpē. Ja viņš izstrādā ne vien paredzēto normu, bet paaugstina to ar virsstundām, algas aplēse ir šāda:

Izstrādātās darba stundas:

Normā ieskaitītais darba laiks, 25 dienas, katra 8 st. —	200 st.
Virsstundas	25 dienas pa 2 st. dienā — 50 st.
Par labiem veikumiem pieskaitītas	— 20 st.
	<hr/>
	Kopā 270 st.

Atlīdzība par darba stundām:

brīvajam strādniekam	—	3,68 rubļi
ieslodzītajam (tai pašā darba kategorijā un pakāpē) maksājot 40 proc no pilnas algas	—	1,47 rubļi

Mēneša alga:

brīvajam strādniekam	3,68 rbļ. × 270 st.	—	973,60 rubļi,
ieslodzītajam	1,47 rbļ. × 270 st.	—	396,90 rubļi
No izpelnītiem 396,90 rubļiem soda nometne atvelk:			
uzturam nometnē par 31 dienu, katru 3,70 rbļ.	—	118,30 rubļi	
ieslodzītā apgērbu par 25 d., katru 2,50 rbļ.	—	62,50 rubļi	
ienākuma nodoklis no ieslodzītā algas	—	30,— rubļi	
			<u>kopā: 210,80 rubļi</u>

Ieslodzītajam tātad izmaksā:

396,90 rubļi
—210,80 rubļi
<u>186,10 rubļi</u>

Par šiem 186,10 rubļiem vergu darba strādnieks var iegādāties nometnes kantīnē mēnesī nepilnus 3 ar pus kg sviesta vai 5 kg margarīna.

Tāds ir faktiskais iznākums!

Minētā aplēsē nav atzīmēts vēl viens prāvs izdevumu postenis, no kuŗa netiek vaļā arī cilvēks aiz dzelozstieplēm, — tas ir pienākums (spaidu kārtā uzspiests!) iegādāties Padomju Savienības iekšējā aizņēmuma obligācijas. Gadā šī izdevuma kopsumma grozās ap 500 vai vairāk rubļiem.

Atvilkumu apmēri atsevišķās soda nometnēs ir dažādi.

Par uzturu atvelk no 3,40 līdz 4,50 rubļiem dienā, par apgērbu — 2 līdz 3 rubļus dienā. Pēdējā laikā ieslodzītajiem atļauj valkāt arī savu apgērbu, — tādā gadījumā šis atvilkuma postenis atkrīt.

Ar amnestiju „brīvlaistie“, bet spaidu darbā paturētie saņem algu bez atvilkumiem par uzturu un apgērbu. No prāvākām algām atvelk visai augstu progresīvo ienākuma nodokli. Atvelk arī t.s. vecpuiša nodokli. Kolimā pie tam šī nodokļa atvilkumos nešķiro neprecētus no precētiem.

„Hozrasčota“ algas sistēma praksē izrādās bieži citādāka nekā teorētiskajās aplēsēs.

Ieslodzītajiem parasti jāsadurās ar dažādām šikānēm. Parastākais paņēmieni nospiest strādnieka algu ir apvainot viņu izejvielu un materiāla izšķērdībā, kā arī dažādos iztrūkumos produkcijā.

Tāpat tos soda ar prāviem algu atvilkumiem, ja nozaudē kādu no nometnē pirktajiem apģērba gabaliem. Par nozaudētu „bušlatu“, kuŗa vērtība ir 96 rubļi, var sodīt ar desmitkārtīgu sodu, t.i. ieslodzītam nākamojos mēnešos atvelkot no algas 960 rubļu.

Algu atvilkumos tiem, kas atrodas aiz dzeloņstieplēm, figurē arī atlīdzība par „apsardzību“, t.i. apsardzību no sargu torņiem un ar suņiem. Atvelk arī ārstēšanas izdevumus.

Atsevišķo nometņu komandantiem, saziņā ar uzņēmuma pārvaldi, piešķirtas tiesības izlemt atlīdzības izmaksāšanas kārtību. Lai uzkrātu kapitālu, algu izmaksas laiku pa laikam aiztur 2—3 mēnešus ilgi.

Produkcijas pacelšanai ievests akorda darbs un nodibinātas darba brigādes. Brigadierī uzmana sev pakļautos strādniekus un pūlas sasniegt normu, ignorēdami cilvēka veselību un spēka patēriņa robežas.

Šiem nelaimīgajiem tomēr nāk par labu apstākļi, ka padomju iestādes, kas „iznomājušas“ darba spēku, piedzen samaksu no nometnes kā saimnieciska uzņēmuma par katru bojā aizgājušo ieslodzīto. Tā kā darba aizsardzības noteikumu neievērošanas dēļ notiek daudz nelaimes gadījumu, kuŗu sekas ir darba verga sakropļošana vai nāve, tad uzņēmumi, saimniecisku apsvērumu dēļ, spiesti ierobežot šo nelaimju skaitu. Kalkulācijas pierādījušas, ka pārāk liels invalidu skaits un darba spēka samazināšanās nes uzņēmumam zaudējumus.

Šie uzņēmumi vieglākos darbos nodarbina arī invalidus, tomēr saimnieciskais efekts nav liels, kādēļ tie ļoti labprāt atbalsta invalidu atbrīvošanu no spaidu darba nometnēm. Invalidi paši, pūlēdamies ko izpelnīt, nav varējuši nopelnīt vairāk par 5 līdz 25 rubļiem un tikai reti izpeļņa sasniegusi 60 rubļu mēnesī.

Bez „hozasčota“ sistēmas minamas vēl tā sauktās „zasčota“ normas. Ar tām mēģina pacelt darba vergu saimnieciskos veikumus. Par darba normu pārsniegšanu sola soda laika samazināšanu. To izkārto ar ziņāmu aplēsi. Piemēram, pārsniedzot normu par 40 procentiem jeb izstrādājot dienā 140 procentu, vienas dienas vietā ieskaita trīs. Šādu soda laika samazināšanas sistēmu vispirms 1953. gada beigās ievada Vorhutā, pēc tam 1954. g. aprīlī „Steplagā“, 1954. gada jūnijā „Peslagā“ un citur.

Labākai pārskatāmībai uzrādām še soda samazināšanas tabeli:

100 %	norma dzēš	1 soda dienu,
110 %	„ „	1 ar pus soda dienu,
120 %	„ „	2 soda dienas,
130 %	„ „	2 ar pus soda dienas,
140 %	„ „	3 soda dienas.

Sevišķi smagā darbā, kā akmeņlauztuvēs, soda redukcija bija citāda:

96 %	norma dzēš	1 ar ceturtdaļu soda dienu,
101 %	„ „	1 ar pus soda dienu,
106 %	„ „	2 soda dienas,
111 %	„ „	3 soda dienas.

APĢĒRBS

Bez tā, kas par ieslodzīto apģērbu jau teikts, labākai pārskatāmībai minēsim atsevišķus apģērba gabalus pēc tā apzīmējuma, kādu tiem devuši paši ieslodzītie.

a) Ziemas apģērbs:

bušlats — melni vatēti svārki līdz jostas vietai, ar piedurknēm,

telegrejka — melna vatēta veste

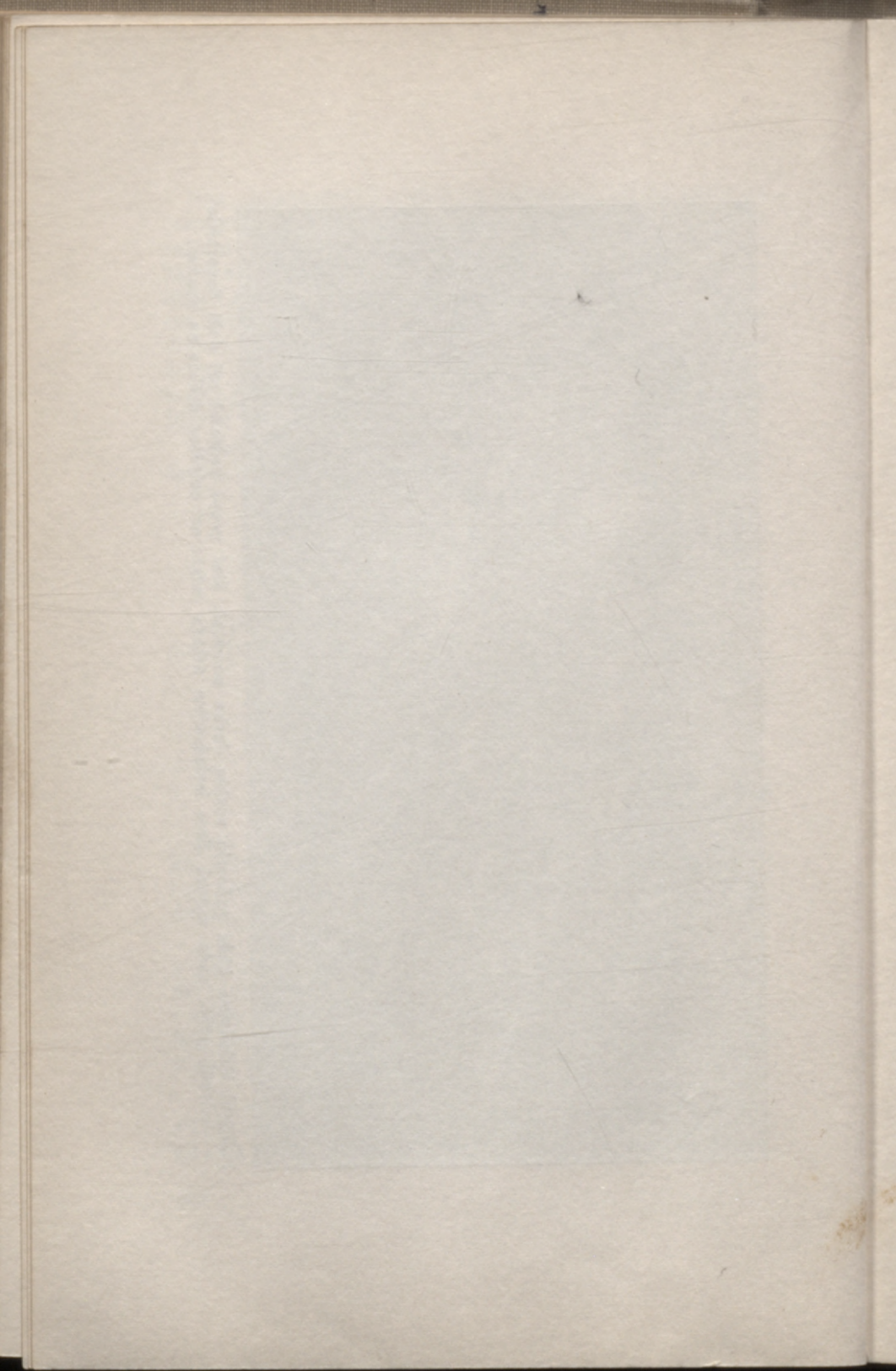
šos abus apģērba gabalus kopā apzīmē par fufaiķu. vatētas bikses, melnas

b) Vasaras apģērbs:

zili svārki, flaneļa vai cita viegla materiāla, zilās darba bikses.

Politiski ieslodzītie kādā padomju spaidu darba nometnē. Šinī grupā redzami arī daži deportētie baltieši. 1955. gada vasarā šiem ieslodzītiem atļāva valkāt arī privātas drēbes un apavus.

c) Veļa:

apakšbikses: 2, krekli:2, palags: 1, spilvenu pārvalki: 2. Bez tam ieslodzītiem pēdējā laikā izsniedz vienu dvieli un divi pārus kāju autu.

Sieviešu apģērbs maz atšķiras no ieslodzīto vīriešu apģērba. Tikai vasarā tām izsniedz divi katūna vai rupja auduma kleitas. Dažās vietās ziemai izsniegts vatēts mētelis virs ceļiem.

d) Apavi:

boķinki — puszābaki, kuņus izsniedz ogļračiem, vaļinki — stulmu zābaki bez zolēm, filca, kirzovoi — mākslīgas ādas puszābaki.

Izsniegtās drēbes un apavi parasti ir stipri nonēsāti. Jaunus apģērba gabalus un apavus izsniedz lielāko tiesu MVD ziņotājiem.

Apģērbu var uzskatīt par pietiekamu vasarai, lai gan tas nepasargā no lietus un mitruma. Vatētais apģērbs nepasargā no aukstuma no decembra līdz martam. Pārnācēji izsakās, ka apģērbs, ko saņēma no padomju iestādēm, bija nepietiekams. Privātās drēbes un apavus boļševiki atņēma un darija to tādēļ, lai apgrūtinātu bēgšanu. „Brīvlaistajiem“ ļauj pašiem iegādāties apģērbu un apavus.

VESELĪBA UN MIRSTĪBA

Ko nozīmē veselībai desmit gadi spaidu darbā, par to varēja pārliecināties Frīdlandes pārnācēju nometnē 1955. gada beigās un 1956. gada sākumā. Šīs grāmatas autoram radās iespēja sagaidīt un redzēt tuvu pie desmit tūkstoš atbrīvoto vācu kara gūstekņu un civilinternēto. Ar maz izņēmumiem viņi bija pavadījuši spaidu darba nometnēs un cietumos desmit vai vairāk gadu, atrazdamies tais pašās vietās, kur zem sirpja un veseļa zīmes vergo desmit vai vairāk procentu visas latviešu tautas. Noteikumi, kādiem bija pakļauti vācu gūstekņi, attiecās tiklab uz latviešiem, kā lietuviešiem un igauņiem.

Šie pārnācēji ir dzīvs piemērs tam, kas noticis ar mūsu mocekļiem padomju vergu nometnēs.

Gandrīz ikviens atbrīvotais vācu gūsteknis uzsver, ka tas cieš no distrofijas.

Distrofija? Tas izklausās sveši un neparasti. Kas ir distrofija?

Ir vairāki distrofijas paveidi, bet šai gadījumā lieta grozās ap dystrophia musculorum progressiva. Tā ir slimība, kas saistās ar chroniskiem barojuma traucējumiem. Par šīs slimības pazīmēm izjautāju ārstus, kas atradās pārnācēju vidū. Viņi teica: „Distrofija, no kuņas cietām, parādījās jau ārējās pazīmēs. Distrofijām izplešas krūšu kurvja ribas, izzūd plecu un gurnu muskuļi, sadilst rokas un kājas. Tās ir pazīmes, kādas uzrāda bada cietēji. Distrofiju, kas piemeklējusi visus raktuvju strādniekus un smaga darba darītājus, izraisīja nepietiekama barība un pārāk smags darbs. Novājējis organisms nespēj paveikt normu, bet brigadierī un nometnes vadība spiež to izpildīt. Ogļu pienesējiem šauro eju dēļ bieži nākas list 40—50 metrus uz vēdera, ogļu izvilkšanā ņemot palīgā pat zobus. Piepūle ir tik liela, ka veselība strauji jo strauji sabrūk. Ķermenis kā svina pieliets. Ja kādas smagas vainas dēļ izdodas iekļūt slimnīcā, pāriet vismaz nedēļa, iekām var atbrīvoties no noguruma.“

Distrofijas sekas ir nāve. Pārnācēji min daudzus latviešus, kas miruši ar distrofiju.

Pārnācēji sava ieslodzījuma laikā cietuši un turpinā ciet no hipertoniņas, paaugstināta asinsspiediena.

„Paaugstinātais asinsspiediens radās mums“, uzsver vācu ārsts, pārnācējs no Intas, „dvēselisku uztraukumu dēļ. Savu ietekmi atstāja arī sliktais klimats. No hipertoniņas dažiē m zūtūka kājas un radās augoņi ar sastrutojumiem. Tādēļ gan nevienu neatbrīvoja no darba. Asins spiediens, kas normāli sniedzas no 120 līdz 130 milimetriem, sasniedza 240 līdz 250. Dažu labu piemeklēja trieka. Atmiņā sevišķi asi palicis gadījums ar jelgavnieku R. Viņam bija 43 gadi, bet viņš neva-

rēja atbrīvoties no pārāk augstā asinsspiediena. Vienu dienu viņš sabruka, un man bija jānoskatās, ka tā galva smagi atsītās pret galdu. Viņu bija ķērusi sirdstrieka. Un to starpā, kas cieta no hipertonijas, atradās arī daudz nieņu slimnieku“.

Maz ir to, kas ieslodzījuma laikā nav ieguvuši tuberkulozi.

„Ar tuberkulozi slimo gandrīz ikviens,“ saka no Tajšetas sieviešu nometnes atbrīvotā vāciete. „Izplatīta ir ne vien plaušu tuberkuloze, bet arī zarnu un kaulu. Plaušu slimniekiem kā ārstniecības līdzekli deva vienīgi kalciju. Tuberkulozi veicina pārpildītās barakas un vienaldzība pret ieslodzīto veselību. Ar aktīvu tuberkulozi saslimušie guļ vienā telpā, cieši viens pie otra. Jaunus saslimšanas gadījumus uztver tikai tad, kad jau radušās kavernas. Smagi slimos ievieto slimnīcā, bet ne katrreiz tiem atrod telpas. Rentgena aparātu sākumā trūka, tagad tie sagādāti, lai gan ne katrreiz lieto.“

Ļoti izplatīts ir skorbutis. No tā cieš ieslodzītie sevišķi arktiskajā apgabalā. Ar skorbutu iepazīnušies visi, kas nāk no Vorkutas-Intas apgabala un Kolimas. Kolimā šo slimību sauc arī par cingu.

Skorbutis rodas C vitamīnu trūkuma dēļ. Saslimušajam sāk asiņot āda, sāp, pārveidojas un asiņo smaganas, tas kļūst mazasinīgs un ķermeņa svars krītas. Ieslodzīto uzturs ir trūcīgs un vienpusīgs, trūkst svaigu produktu, par saknēm un augļiem nemaz nerunājot. Skorbutu spaidu darba nometnēs apkaņo, slimajam dodot dzert vārietā ūdenī atmieksķētu priežu skuju dziru, vai izsniedzot tējai mežrozīšu augļšus un sērmūkšļa ogas. Kā medikamentu lieto arī kvasu.

Daudzi saslimšanas gadījumi atzīmēti pelagras dēļ, ko rada B2 vitamīnu trūkums. Šī slimība izpaužas galvas sāpēs, reiboņos, krampjos, delīrijā, gremošanas un zarnu darbības traucējumos. Neapsegtā ādas daļa iekaist un pārklājas pūtītēm. Pēc tam tā kļūst cieta, bieza un sāk plaisāt. Pelagra pēc apārstēšanas par jaunu uzliesmo, mocīdama slimnieku gadiem ilgi. Šo slimību apkaņoja, ēdot raugu, jo svaiga piena ārstē-

šanai soda vietās trūka. Pelagra parasti apvienojās ar citām slimībām, kādēļ padomju apstākļos grūti pateikt, kas īsti bijis nāves cēlonis.

Kā visos nenormālos dzīves apstākļos, tā arī spaidu darba nometnēs laiku pa laikam plosās dizentērija. Dizentērijas epidēmijās dažu dienu laikā miruši simtiem ieslodzīto. Dizentērija jeb asinssērģa ir lipīga, un to izplata ne vien saslimušie, bet arī bacīļu iznēsātāji. Kaut gan modernā ārstniecība ļauj šo slimību ātri un efektīgi apkarot, padomju antisanitārajos dzīves apstākļos un trūkstot vērtīgākiem medikamentiem (sulfonylamīdiem, antibiotikai), ar asinssērģu vergu nometnēs mirst prāvs skaits ieslodzīto.

Izplatīts ir locītavu un muskuļu reumatisms. Ogļu raktuvēs un mežu darbos reumatisma iegūšana ir neizbēgama lieta. Bradājot vai guļot slapjumā, stāigājot mitrās drēbēs un uzturoties bargā klimatā, šī slimība saposta pat jaunu cilvēku veselību. Padomju ārsti reumatisma apkarošanai neveltī sevišķu vērību. Reumatisma dēļ nevienu no darba neatbrīvo. Līdzīgi tas ir ar išiasu.

Taujājot pēc vergu darba nometņu iemītnieku galvenajām slimībām, bez jau minētajām vēl bieži min tīfu (sevišķi kaŗa un pēckaŗa pirmajos gados), sirds, nieru un aknu slimības, nervu kaites un vājprātību, dažāda veida mazasinību un redzes zaudēšanu. Pazīstamas visas slimības, kam sakars ar vitamīnu trūkumu.

Ne mazāk kā slimības spaidu darba strādniekus nomāc nogurums. Tas nav parastais, bet smags un chronisks nogurums, ko rada vitamīnu trūkums. Ne pēc kā ieslodzītie tā neilgojas kā pēc miegā iegūtas atpūtas. Pārnākuši no darba un iesrēbuši mazvērtīgo ēdienu, viņi iekrīt gultā un guļ kā nosīti. Tos nespēj traucēt ne uzbāzīgā skaŗuņa skaŗums, nedz blatnoju sarīkotī skandāli. Arī guļamvietas šaurums un cietās cīsas, ar skaidām piebērtais guļammaiss, viņus neapgrūtina. Ik rītus ceļoties, viena miega daļa paliek neizgulēta un viena noguruma daļa jāpaņem līdzī. Šādam miega deficītam krājoties gadiem, cilvēks kļūst apa-

tisks, miesīgi un garīgi samalts, bezspēcīgs un izmisis.

„Mums jāstrādā, kamēr krītam, kamēr mūs iemet masu kapenē un mūsu līķi aplej ar chlorkaļķi“.

Tā raksturo šo stāvokli viens no tiem, kas izbēga nāvei.

Izmisumā ieslodzītie simulē slimības, lai uz dažām dienām vai pāris nedēļām iegūtu atelpu. Šādā ceļā maz ko var panākt. Tādēļ dažs labs izšķiras par pašakropļošanos.

„Daži uzšķērda sev vēderu,“ saka par dzīvi Vorkutas nometnē Austrumprūsijas vācietis, kas pavadījis tur desmit gadu, „citi sev nocirta pirkstus vai roku. Netrūka tādu, kas smēķēja ķīmikālijas, dzēra urīnu vai ievadīja ķiploku zarnā, lai tādā kārtā radītu mākslīgu drudzi. Izmantoja arī citādas metodes — cauri ādai izvilka ar izkārņījumiem vai petroleju piesūknētu diegu, lai radītu izsitumus. Veiklākie iedzēra diloņslimnieku krēpas un pēc tam devās uz ārsta izmeklēšanu. Izdarītā analīze ļāva tiem pavadīt sešus mēnešus slimnieku barakā. Es pazīnu „stratēģus“, kas šo rotaļu atkārtoja gadiem ilgi. Tie varēja būt laimīgi, ka spēja smago infekciju pārvarēt. Nemaz nav iespējams uzskaitīt visus paņēmienus, kādus nelaimīgie izlietoja padomju gūstā, lai, riskējot ar visu, paglābtos no bojā ejas šachtā vai ledū un salā, kad fiziskie spēki bija pilnīgi iztērēti“.

Nav tāda, kas būtu pavadījis spaidu darba nometnē divi līdz trīs gadus, par gaŗāku soda laiku nemaz nerunājot un paliktu vesels. Drausmīgais režīms un robustā apiešanās cilvēku sagrauj miesīgi, garīgi un dvēselīgi. „Kas pārāk jūtīgas dabas un ietekmējas no apkārtnes,“ izsakās aculiecinieks, „mirst pirmais, — un viņa nāvē vainojami ne vien ārējie apstākļi, bet lielā mērā dvēseles ciešanas, ko tas diendienā izjūt un kas laupa pretestības spēju“.

Citādi ļaudis, kas nonākuši šai nāves ēnā, sagrabj griba dzīvot un izturēt. „Taisni jāpabrīnās,“ saka daudzi, „cik ļoti mēs pieķērāmies domai izturēt. Ik dienas mēs cīnījāmies ar sevi, mēs cīnījāmies par alternāti-

vu — mirt vai dzīvot. Vakarā, iekrizdami gultā, vēlējāties iemigt un vairs nekad neatmosties, bet, rītā celdamies, apņēmāmieš šo dienu vēl izturēt. To pašu pārdzīvoja arī mūsu biedri, mūsu sirsnīgie baltiešu draugi. Viņi smagi cieta, laba daļa jau bija kroplī, bet tie atkal un atkal saslējās, runāja par savu dzimteni, tuviniekiem, par vētrām, ko tie Baltijas jūrā bija izcietuši, par senajiem dzimtbuves un kļaušu laikiem, par netaisnību, ko jau pirms gadsimtiem bija pārcietuši viņu tēvi, par sūro darbu, ko viņi vai viņu tēvi kā lidumnieki pazina. Un viņi teica, —mums jādzīvo. Mums jādzīvo kaut par spīti krievam“.

Noslēdzot pārskatu par ieslodzīto veselības stāvokli, vēl jāapstājas pie vienas no lielākām slimnieku grupām.

Sevišķi liels ir apsaldejumu skaits. Astoņos ziemas mēnešos nav gandrīz tādas dienas, kad kāds no ieslodzītajiem neapsaldētu locekļus, roku vai kāju pirkstus. Uz baltajām apsaluma vietām parādās tulznas, un ārstam vai feldšeram atliek izdarīt amputācijas.

Kāda žēlsirdīgā māsa, kas pati pavadījusi ilgus gadus Magadanas vergu noietnē, stāsta par novēroto turienes slimnīcā:

„Slimnīcā trijās barakās atradās simts piecdesmit slimnieku. Viena nāra balstījās pret otru. Tajās gulēja cilvēki ar dziļi iekritušām acīm, pareizāk būtu teikt — cilvēku paliekas. Tikai plaušu karsonī dažs izkļiedza savas mokas un ciešanas, ko pārējie noklusēja. Barakas piepildīja šausmīga smaka, kas radās no pūstošas cilvēka miesas.

No rīta ieradās chirurģs ar saviem palīgiem un instrumentiem, apstaigādams visu nāru grēdu. Māsas uzstutēja slimniekus. Slimniekam lika pacelt un salocīt labo roku pret krūtīm, ar delnu uz apakšu un chirurģs noknieba nosalušos, sastrutojošos pirkstus. Divdesmitpiecas nāras pie vienas sienas, divdesmitpiecas nāras pie otras sienas. Miesas paliekas ļumēja viena pār otru nieņveidīgā bļodā. Pēc pirkstiem nāca kārta kāju ikšķiem.

Šie bija vieglākie gadījumi. Citiem roku un kāju vietā palika tikai stumbeni. Tie, kam bija plaušu karsonis, nemaz nemanīja, ka nogriež roku vai kāju. Pēc drudža izgulēšanas tie taustīja pēc savas kājas, bet vairs neatrada. Dažiem nelīdzēja arī amputācija, jo bija jau par vēlu. Tie mira ar asinssaindēšanos.

Es pieminu šos padomju upurus kā varoņus. Viņus reti kāds piemin. Uz viņu kapvietām kādu laiku vēl varēja salasīt numuru.“

Kā jau agrāk pieminēts, spaidu darba noietnēs ir vietējās slimnieku barakas, kā arī galvenās slimnīcas, ko apvieno sanitārās pilsētiņās „sangorodok“. Bez tam ir ambulances.

Ambulancē un slimnīcā nodarbina ārstu, ja tāds ir. Pretējā gadījumā to aizstāj feldšeris vai t.s. „medsestra“. Ar pēdējo apzīmē medicīnisku māsu, kas gan arodnieciskā izpratnē tāda nav. Tās ir īpašos kursos apmācītas jaunas sievietes, kurām māca pirmo palīdzību, dod norādījumus sanitārajā dienestā, trenē militārajā apmācībā, lēkšanā ar izpletņiem un partijas īsajā kursā. Medicīnā viņas orientējas visai vāji un parasti nav spējīgas kaut ko praksē piemācīties.

Arī medicīnisko augstskolu beigušie ir nemākuļi. Tos sūta uz vergu noietnēm praksē. Vērīgākie tiešām kaut ko ar laiku iemācās, bet citi pilda tikai administratīvus pienākumus, nesaprazdami ar slimnieku nekā iesākt.

Ārstu vidū atrodami arī labi speciālisti un teicami chirurģi. Lielāko tiesu viņus komplektē no pašu apcietināto vidus, kas ir deportētie vai gūstā saņemtie kara ārsti. Starp krieviem atrodami „tīrīšanās“ apcietinātie profesari un vecākās paaudzes ārsti.

Ārsti no pašu ieslodzīto vidus parāda vislielāko pašuzpurēšanos. Tomēr ne katrreiz viņi var palīdzēt tādos apmēros, kā būtu nepieciešams. Tie var pielietot savas zināšanas operācijās un vispārējā ārstēšanā, bet reti kad slimības dēļ var kādu atbrīvot no darba un ievietot ilgākam laikam slimnīcā. Tam nepieciešams padomju šefārsta vai noietnes pārvaldes akcepts.

Tāpat grūti palīdzēt smagi slimam, ja trūkst nepieciešamo ārstniecības līdzekļu. Un iedarbīgāko medikamentu parasti trūkst. Par dažiem baltiešu ārstiem liecina, ka tie iegādājušies paši par savu naudu vērtīgākus medikamentus, lai glābtu savu pacientu dzīvības.

Dažās spaidu darba nometnēs kopš 1953. gada izdevies uzlabot medicīnisko aprūpi, bet tas atkarīgs no labiem sakariem un šefārstu politiskās ietekmes, proti, ja slimnīcas galvenais ārsts ir komunistu partijas biedrs.

Ir slimnīcas, kur trūkst pat termometra, maigļu un chirurgisko nazīšu. Bet arī tad, ja medicīnisko instrumentu netrūkst, visa piepūle maz ko dod, jo slimnieki turpina ciest nepietiekamā barojuma dēļ.

Slimnieku devas ir mazas, jo arī šeit dominē sauklis: kas nestrādā, tam nebūs ēst!

Pārnācēji stāsta par bada hallūcinācijām, ko tie piedzīvojuši slimnīcas laikā. Par „sangorodokiem“ saka, ka tas, ko turp noved, ir dzīvei norakstīts, jo tie ir smagi slimie vai neizdziedināmie. Šo slimnieku pārvešanai uz slimnīcu nelieto pat nekādu satiksmes līdzekli, par sanitārām mašīnām nemaz nerunājot. Parasti viņus turp dzen kājām, kaut gan galvenās slimnīcas atrodas parasti attālu no nometnēm un drudža slimniekam jāmēro līdz divdesmit kilometru kājām.

Slimnieku stāvokli, kuņģiem nepieciešamas chirurgiskas operācijas, apgrūtina tas, ka ēteri un dažus citus anestēzijas līdzekļus krievu ārsti un paligpersonāls izlieto sev apreibināšanās vajadzībām.

Neapvaldīta apreibināšanās kāre neatturēja vienā slimnīcā, kuņģā atradās spirtā preparēti iekšējie organi, izdzert šos traukus sausus. Apreibināšanās ir reizē aizmiršanās. Piedzeršanās palīdz kaut uz dažām stundām izrauties no padomju dzīves īstenības.

Ieslodzītais jūtas kā nāves pievārtē. No tā brīža, kad aiz viņa aizkrit nometnes vārti, tam ir skaidrs, ka novēlēti vairs tikai nedaudzi mūža gadi. Atliek ņemt no dzīves to, ko ērkšķainā ikdienu dod. Ikviens, kas pārnācis no šīs dzīvo cilvēku kapliņas, bez aplinkiem stāsta, ka instinkts tur valda pār saprātu, savaldīšanos un

morāliem apsvērumiem. Nozīme ir tikai tam, ko var satvert īsu brīdi, kaut arī tā būtu primitīva bauda — apreibināšanās vai dzimumtieksmes ātra apmierināšana. Arī tā meklē sev neierobežotu un bezbēdīgu izpausmi.

Visbiežāk esam jautājuši, — kāda ir padomju darba vergu mirstība?

Uz šo jautājumu nav saņemta atbilde tikai Frīdlandē un Austrijas gūstekņu uztveršanas vietās, bet ar to ilgus gadus nodarbojušās Starptautiskās Darba Pārvaldes (ILO), Apvienoto Nāciju un īpašas izmeklēšanas komisijas. Jautājums pārbaudīts sīki, stingri ievērojot zinātniskās un atzītās liecinieku pratināšanas metodes.

Mirstības statistika padomju soda nometnēs laikā līdz 1951. gadam uzrāda drausmīgus skaitļus. Mirstības „norma“ sasniedz 20 līdz 30 proc. gadā. Lielo mirstību veicina sliktie sanitārie apstākļi, preventīvās medicīnas ignorēšana, darba aizsardzības noteikumu neievērošana, necilvēcīgi smagais darbs un nepietiekamais uzturs.

Raktuvju strādniekam paredz gan 2800 kalorijas dienā, bet ārsti, kas vērtējuši apstākļus uz vietas, norāda, ka šī smagā darba strādniekiem nepieciešamas 4000 kalorijas dienā. Un ne vien uztura kvantitatē pastāv tā nozīme. Vitamīnu un minerālsāļu trūkums noplicina organismu savukārt. Tāpat trūkst atpūtas un miera, kas neizbēgami sagrauj šo nelaimīgo ļaužu nervu sistēmu.

Vienīgais mierinājums atrodas visjaunākajās liecībās, kas norāda uz apstākļu uzlabošanos ar 1952. gadu.

Kaut arī pārtikas devas nav daudz uzlabotas, — daži pārnācēji apgalvo, ka tās ir gluži tādas pašas kā pirms pieciem un desmit gadiem, tomēr pēdējos gados izmaksātā alga ļauj ieslodzītiem pašiem piepirkt pārtikas līdzekļus un slimību gadījumos medikamentus.

Tas radikāli mainījis stāvokli. Pārnācēji no Kolimas, Kingiras, Vorkutas, Intas un Potmas 1955. gada beigās konstatē, ka ieslodzīto mirstība esot gandrīz nor-

māla. Vājākie jau apmiruši, pārējie aklimatizējušies un daudz maz pieraduši smagajam darbam un primitīvajiem dzīves apstākļiem. Arī sanitārie apstākļi uzlaboti. Ar pašu ieslodzīto neatlaidību izdevies novērst vai stipri ierobežot parazītu briesmas, kādēļ lielāku epidēmiju pēdējos gados nav bijis.

Kur darbā iesaistīti ieslodzīto ārsti un žēlsirdīgās māšas, rūpes par saslimušo maz ko liek vēlēties. Diemžēl jākonstatē fakts, ka daudzus ārstus speciālistus nodarbina vēl arvien ogļraktuvēs un nekvalificētā darbā, kamēr par ārstiem izrauga parsonas, kas nav ne maz ārsti, vai roku vingrināšanai atsūta padomju kurasantus.

Skandāloza bez tam ir padomju iestāžu izturēšanās, nepieļaujot ieslodzītiem izsniegt tuvinieku atsūtītus ārstniecības līdzekļus, acenes un citus medicīniskus palīglīdzekļus.

Ja tomēr visā visumā ārstniecības un pārtikas apstākļi pēdējos gados uzlabojušies, to izskaidro ar padomju varas grūtībām atrast jaunas cilvēku rezerves. Otrs pasaules karš stipri decimēja krievu tautu. Apstākļu pazinēji norāda, ka kara laikā un kara laika grūtību dēļ Padomju Savienība zaudējusi 20 līdz 30 miljonus iedzīvotāju. Šiem miljoniem pieskaitāmi daudzi miljoni, — parasti jauni un spēcīgi cilvēki — kuņus padomju vara bezprātīgi iznīcinājusi vergu darba no metnēs un izsūtījuma vietās. Padomju Savienībai sāk trūkt cilvēku, un tas ir dzenulis saudzīgākai rīcībai pret deportētiem un ieslodzītiem kā pret nepieciešamu un grūti aizstājamu darba spēku.

POLĪTISKI VAJĀTO BĒRNI

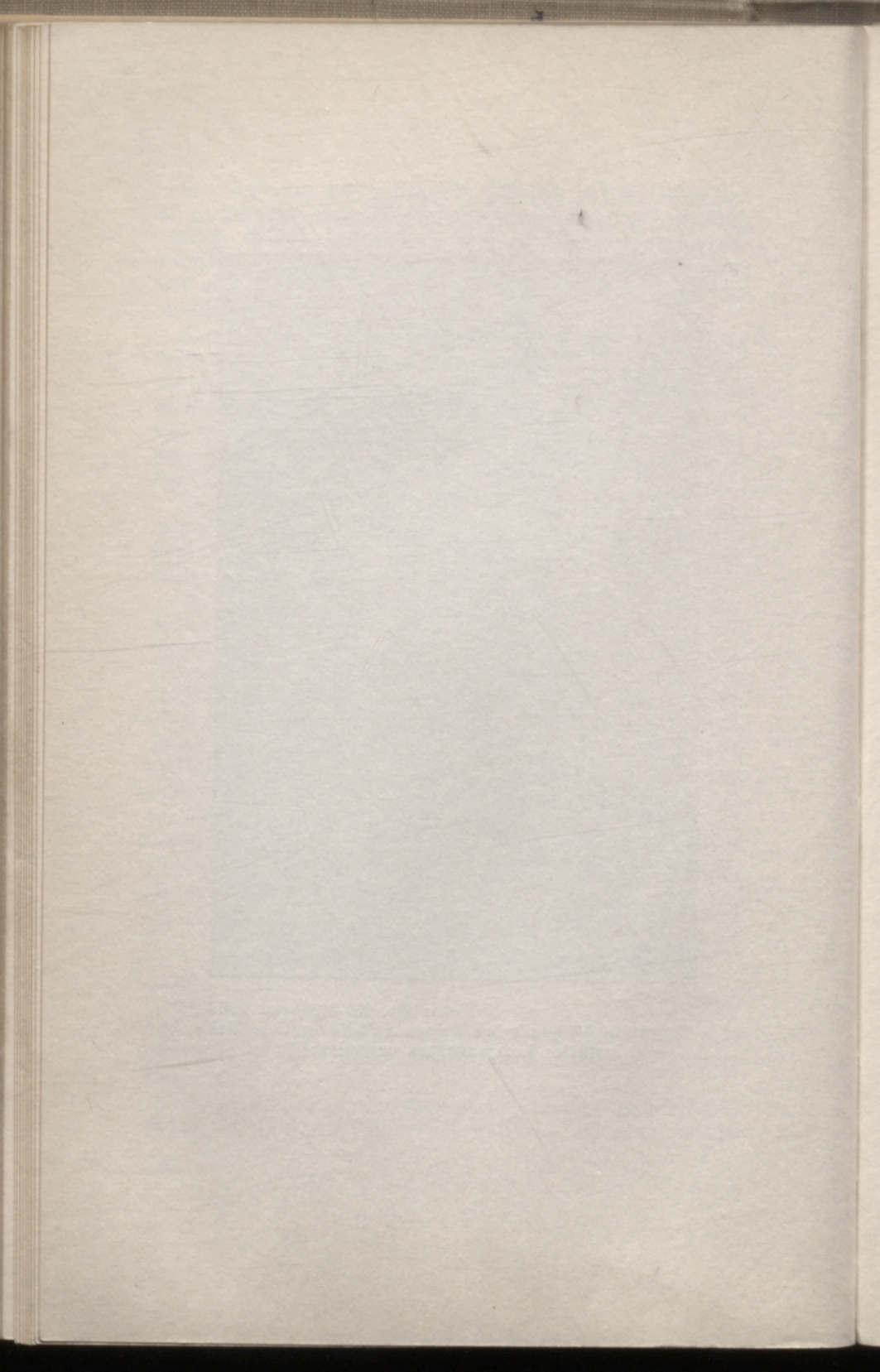
Kas noticis ar deportēto bērniem?

Šis jautājums bieži cilāts, bet uz to pilnīga atbilde nav dabūta. Arī šobrīd varam uz to atbildēt tikai tais robežās, cik dod skaidrību pārnācēju diezgan skopās liecības.

Tās mātes, kuņas izsūtīja uz izsūtījuma apgabaliem, savus bērnus paturēja. Tām mātēm, kuņas novietoja

Foto: Dr. K. Mēnerts, 1956
Deportēto bērņus māca krievu valodā un tiem liek
iestāties komjaunatnes organizācijā.

spaidu darba nometnēs, bērnus atņēma un ievietoja zīdaiņu vai bērnu patversmēs. Bērnu patversmēs novieto arī jaundzimušos bērnus. Mātei tiesība paturēt to pie sevis, ja spēj zīdīt deviņus mēnešus un izņēmuma gadījumā pat veselu gadu. Brīvlaišanas gadījumā māte atgūst savu bērnu.

Bērnu patversmēs bērnus pārkrievina un audzina komunistiskā un ateistiskā garā. Viņus skolo tais arodos, kuŗos padomju varai vissvarīgāk iegūt darba spēku.

Padomju patversmēs novietoti arī latviešu un citu baltiešu bērni, kas kaŗa laikā zaudējuši savus vecākus.

Padomju iestāžu audzināšanai ne katrreiz ir panākumi, ko apliecina fakti, ka vairāku deportēto latviešu bērni, būdami vēl nepilngadīgi, nonākuši savukārt kā politiskie ieslodzītie spaidu darba nometnēs.

Pusaudži, kam vecāki atrodas izsūtījuma vietās Sibīrijā un Vidusāzijā, dažos gadījumos varējuši atgriesties dzimtenē, ja tur bijuši kādi tuvinieki, kas uzņemušies par tiem aizgādību un audzināšanas pūles. Cik var spriest, padomju iestādes to pieļāvušas tīri saimniecisku apsvērumu dēļ. Bērnu uzturēšana patversmēs izmaksā dārgu naudu, kamēr ģimenēs vai pie privātiem aizbildņiem uzturēšana padomju varai nemaksā nekā. Politiski vājāto personu bērnus atlaiž no patversmēm gan tikai tad, kad iestādes vadītāji guvuši pārlicību, ka komunistiskā audzināšana pietiekami sekmejusies. Pretējā gadījumā viņus patur patversmēs, iesaistot agros gados fiziskā darbā.

Brīvlaistie, kas atgūst savus bērnus, izšķīras palikt Krievijā visvairāk viņu dēļ. Kā pieredze rāda, viņiem agri vai vēl draud jauna deportācija „brīvprātīgo vervēšanas akcijās“.

NOSKAŅOJUMS

Dr. Vilhelms Štarlingers, boļševisma terrora upuris, kas pavadījis vairākus gadus spaidu darba nometnē, iepazīdamies ar politisko ieslodzīto noskaņojumu un atsevišķu tautības grupu rakstura iezīmēm, runā par

ukraiņu mežonīgumu, gruziņu viltību, baltiešu spītu un turkmeņu pacietību. Šo apspiesto tautu raksturs un garīgais noskaņojums parādās sevišķi spilgti aiz noņemtu palisādēm un dzelonstieplēm.

Baltiešu spīts...

Deportēto un ieslodzīto vidū pēc 1945. gada nav vairs tikai tie, kurus apzīmē par „miermīlīgajiem mūsu zemes iedzīvotājiem“. Ja atskaita tos, kas krituši atklātā un uzupurīgā cīņā savā zemē, cīnīdamies pret iebrucēju un apspiedēju kā savu un savas tautas naidnieku, ir vēl tūkstošiem tādu, kas ne mazāk nepiekāpiģi izgājuši cīņā, tomēr pārspēti, sagūstīti un apcietināti, kļūdami par tādiem pašiem padomju darba vergiem kā tie, kas nepaguva raidīt nevienu lodi pret varmākām.

Kā vienus, tā otru vieno pret padomju varu nepiekāpiģa nostāja, atklāta vai apslēpta pretestība un spīts.

Mūsu rokās nonācis kāds dokuments, kas pauž ieslodzīto latviešu ieskatus. Tajā teikts:

„Kā bērni un tautas locekļi, kas tapa par vīriem, mēs piedzīvojām 1940. gada padomju iebrukuma šausmas. Liekas, ka nav vietā šīs šausmas un drausmas no jauna pieminēt. Ikviens no mums tās piedzīvoja un un pieredzēja savām paša acīm skaudrākā vai mazāk skaudrā veidā. Tādēļ mēs neatteicāmies iziet ieroču cīņā pret padomju varu. Mūsu sabiedrotais nebija Hitlers, bet vācu tauta.

Ja liela daļa mūsu tautas 1944./45. gadā palika padomju režīmā, lai turpinātu savā zemē nodrošināt eksistenci, tad neturiet tos par nodevējiem vai gļēvuļiem. Daudzi no tiem šinī laikā paveikuši daudz vairāk nekā mēs ar ieročiem frontē. Tie stāvēja cīņas postenī, kas nebija turams, tie riskēja ar savu dzīvību un brīvību, — un tomēr viņu pūlīņi cieta neveiksmi. Par spīti visam tie apliecinājuši katram, arī nākamajām audzēm, ko nozīmē milēt tēvzemi un uzupurēties tās labā.“

Vācieši un austrieši, kas pavadījuši ar latviešiem un citiem baltiešiem ieslodzījuma vietās ilgus gadus, vienprātīgi apliecina negrozāmu šo Baltijas tautu pie-

derīgo ticību viņu valsts neatkarības atjaunošanai. Šī ticība viņus visus apstrāvo un saslēdz ciešā vienībā.

„Latvieši, mums prombraucot, lika teikt, ka viņi stāv par Latvijas neatkarību. Visi kā viens viņi ir pret boļševikiem un krieviem. Viņi lika apliecināt atzinību latviešu cīņas organizācijām rietumos. Vienu dienu kaut kam jānāk, teica viņi. Jūs redzēsiet, ka Baltijas valstis atgūs savu neatkarību un brīvību. Vispirms notiks Vācijas apvienošana, tad pienāks satelītvalstu un mūsu rinda.“

Tāda ir ieslodzīto nesagraujamā ticība un mērķapziņa.

„Naidis nespēj izteikt to, kā latvieši nīst krievus,“ — šo teikumu atkārtotjuši pārnācēji no Vorkutas un Tajšetā, pēdējā gadījumā to attiecināja uz latvietēm, kas atrodas Tajšetā spaidu darba nometnē.

Ka šis naidis ir pašu krievu izraisīts un ka krievs ir sinonīms apspiedējam, rāda liecības par Latgales latviešiem. Tie ar krievu tautības iedzīvotājiem bija savā sadzīvē saraduši, nepazīdami nekāda antagonisma, bet pēc 1944. gada okupācijas tas izvērtās citādi.

Zīmīga ir vēl kāda liecība. Latvietis, kas atgriezies no padomju izsūtījuma apgabala, savā dzimtenē klaji pateica: „Man te nepatīk, te ir tikai krievi. Es braukšu labāk atpakaļ. Tur, Sibīrijā, mums ir internacionāla pilsēta, ko paši cēlām, — tur ir latvieši, igauņi, lietuvieši, poļi, vācieši un citi. Bet nav krievu.“

Neatkarīgi no tā, kur katra padomju spaidu darba nometne, cietums vai izsūtījuma apgabals atrodas, visur konstatējama viena un tā pati parādība, — latviešus saista cieša solidaritāte no vienas puses ar igauņiem un lietuviešiem, no otras puses ar draudzību ar vāciešiem, vienalga, vai tie ir vācu kara gūstekņi vai Krievijas vācieši. To akcentē katrs pārnācējs, un tas apstiprinās citās liecībās.

Tautu draudzībai Vorkutā, Intā, Nariļskā, Kolimā, Tajšetā, Krasnojarskā, Kingirā, Potmā un daudzās citās padomju spaidu darba nometnēs, kā arī Ļeņingra-

das, Vladimiras, Aļeksandrovskas, Lubjankas un citos cietumos līdz ar to likts ciešs pamats. Politisko ieslodzīto personīgā draudzība atradusi spēcīgus impulsus savstarpējai uzticībai un kopdarbības gribai apspiesto tautu starpā. Vai šī tundrā un taigā tapusi draudzība paliks tikai epizods dažādu tautību mocekļu dzīves gājumā vai kļūs par svētīgu augsni lielu un mazu tautu brīvi veidotai sadzīvei, rādīs nākamās dienas.

Kā katrai tautai, tā arī mums var patikt atzinīgi vārdi, kas gandrīz glaimo pašapziņai, — „visur, kur atradās latvieši, bija labs noskaņojums un korrekta savstarpējās attieksmes“. Labs spriedums teikts arī par citām tautām, kādēļ nepierakstīsim šos vārdus tikai sev. Mēs tos paturam vienīgi savā zināšanā, lai spriestu par mūsu apspiesto tautiešu apbrīnojamo disciplīnu vislielākajās ciešanās un postā, kas bieži laupa cilvēkam pašsavaldīšanos, padara to robustu, neiecietīgu, spiestin spiež iestīgt egoismā, glābt sevi kaut uz citu rēķina, nelikties par otru daudz zinīs, nedz pāsniegt otram draudzībā roku.

Mūsu mocekļi saglabājuši cieņas pilnu stāju savās vislielākajās ciešanās un pamestībā, kā to iespēj tikai īsts kristietis un patriots, kam vairāk par savu rūp tautas gods.

Kā pretstatu minēsim šeit atkārtoti dzirdētos spriedumus tais pašās nometnēs par kriminālistiem. Lai nenoncinātu citu tautu, neminēsim tautību, no kādas šie kriminālisti komplektējās, tikai atzīmēsim viņu attieksmes pret otru cilvēku. Kriminālisti, tais pašās nometnēs, kur ieslodzīti miljoniem politisko vajāto, teica un dzīvoja pēc principa: „Mirsti tu šodien, jo rītdien arī man būs jāmirst!“

Un šos kriminālistus padomju vara izraudzīja par savām uzticības personām, cēla tos brigadieru vai citos vadītāju amatos, teikdama:

„Jūs esat nogrēkojušies tikai pret likumu, par ko jums uzlikts sods, bet jūs neesat nekādi tautas ienaidnieki. Tautas ienaidnieki ir kontrrevolūcionāri. Tie jāiznīcina!“

Polītiski vajātie savā vairumā ir intelligenti cilvēki, kam ir citāda izpratne par pienākumu un citāds dzīves stils. Asociālajiem elementiem, kuŗus padomju vara iejauca apcietināto masā starp politiskiem ieslodzītiem, nekas tā nerieba kā tāds, kas pieder intelligēncēi. Spaidu darba nometnēs ir smagi izjūtama zemcīlvēka sacelšanās pret „intelligēnto“, kas tur galā galā nav nekas cits kā lamu vārds un apsmiekla objekts. Tas dzīvi padara divkāŗši grūtu.

Ne augstprātībā, bet aiz pašaisardzības instinkta un garīgas kopības sajūtas baltieŗi turējās kopā savā vienībā un sabiedrojās ar vācieŗiem, somiem un ungāŗiem. Tas viņiem dzīvi padarīja un vēl arvien padara vieglāku.

Kad ar 1953. gadu nebija vairs ik dienas jādōmā par izsalkumu, radās nelieli pulciņi, kuŗos visbieŗāk pārrunāja sociālas un politiskas problēmas.

Polītiskie ieslodzītie paraduŗi kāŗi uztvert politiskus jaunumus. Tos viņiem no ārpuses pienes brīvi izvietotie, kas ar ieslodzītajiem ik rītuŗ saticas darbā. Atseviŗķo tautību uzticības parsonas nodarbināŗis jautājums, kā izturēties kara gadījumā, lai neatkāŗtos tāda pati politisko gūstekņu apŗauŗana, kādu nācēs piedzīvot 1941. gadā. Zīmīgi, ka pārrunās skartī pat tādi jautājumi, kā: tautas gribai atbilstoŗas pārstāvības radīŗana brīvu vēlēŗanu ceļā, robeŗu nojaukŗana saimnieciskiem, kultūras un draudzīgas sadarbības sakariem starp austrumiem un rietumiem, lauksaimniecības kolektīvizācijas atcelŗana, boŗŗevistiskās ideoloģijas iznīcināŗana un neatkarības atjaunoŗana Padomju Savienības anektētām zemēm.

ŗais pārrunās piedalījās apŗiesto tautu piederīgi ar vācieŗiem, austrieŗiem un daŗos gadījumos ar japāņiem, kas gan citādi turējās par sevi visai noslēgti.

1955. gadā baltieŗi nonāca lielākā izolācijā nekā pirms tam, jo aizbrauca viņu vācu draugi un arī satelītu valstu piederīgos pārveda no padomju soŗa nometnēm uz koncentrācijas nometnēm viņu paŗu ze-

mēs. Tas līcis baltiešiem vēl vairāk saslēgties. Un tā noticis visur, kā nometnēs, tā izsūtījuma vietās.

Ieslodzīto baltiešu solidaritāte ir tā, kas viņus pasargā pret ārējām briesmām un uztur morāli.

Ieslodzītie mēģina pacelt savu garastāvokli arī ar kultūrālu pašdarbību, cik tas nometnes apstākļos iespējams.

Kāds Vorkutas latvietis nodibinājis nelielu kori, kas divi reizes nedēļā dzied korālus. Kādam Liepājas skolotājam piederīgie no dzimtenes atsūtījuši vijoli, un tas atrod prieku mūzikā. Mūzika vispārī ir tā, kam šie ļaudis pieķeras ar visu sirdi. Tā vien liekas, ka tā spēj atpludināt skaņas no citas pasaules. Kaut arī uzraugiem nepatīk korāļu dziedāšana, tie dziedātāju pulciņiem neuzbrūk. Pirms Staļina nāves korāļus dziedāt neviens neuzdrīkstējās.

Savu prieku ieslodzītie atraduši arī teātra uzvedumos. Uz viņu skatuves parādās arī klasiķi. Tos skata vislabprātāk, jo tie ļauj uz dažām stundām aizklīst pasaulē, kur vēl valda smalkjūtība, kur vēl nav apbružāta cilvēka individuālitate, kur nav izņirgātas dvēseles izjūtas un kur brīvība redzama vēl savā vecajā mājvietā.

Ieslodzīto vidū arvien kāds atrodas, kas spēj uzņemties režiju, sagatavojot lomas un dodot uzvedumam labāku slīpējumu.

Kas turpretim saēd un samaļ sagūstīto cilvēku? — Tā ir nebrīvība un duļķainā ikdiens. Ikdiens ar savām pārestībām un pazemojumiem, ar šikānēm un nekrietnībām. Diena, kas neatšķiras viena no otras, kas liek justies kā kustonim aizgaldā, kas padara cilvēka eksistenci par smagu nastu.

Un to šie cilvēki izjūt, ka kļuvuši sev par nastu. Pārnācēji, kas piemin savus baltiešu draugus, bieži jo bieži min vārdu depresija un rezignācija. Vai no tās rodama kāda izeja?

Politiski vajātie smeļ sev kādu spēku laiku laikos iemūžinātā ticībā labā uzvarai, ar ko sašķetinājas arī viņu ieceres un rod sev balstu optimismam. Un tomēr

ši optimisma barometrs sāk rādīt pastiprinātu tendenci uz depresijas pusi. Dzīve padomju spaidu darba no metnē viņiem liekas kā bezprātīga un nožēlojama veģetēšana, lai saglabātu tikai kailo dzīvību.

„Dvēseles rezerves desmit un vairāk gadus top pilnīgi iztērētas,“ saka tie, kas tādu pašu laiku vārguši un izmisumā skaitījuši nebrīvībā un vergu darbā pavadīto dienu tūkstošus.

„Ir drausmīgi taustīties cauri šādai tumsai, bezcerībai un acīmredzamai nāvei, — mani draugi, kuņus atstāju Tajšetā, iestīga vēl dziļākā apatijā nekā pirms šķiršanās.“ To saka vīrs, kas pazinis tikai baltiešu draugus. „Kādu pārmaiņu viņu dzīvē radīja vienīgi cīņa pret „špiceliem“. Špicelis man rieb par blakti, un es to varētu vieglāk sabradāt par šo riebīgo parazītu, — teica man kāds vidzemnieks, kad to pasludināja par „brīvlaisto“. Viņš šaubījās, vai arī otrpus dzelonstieplēm padomju vara to pasargās no mūžīgās izsekšanas un sarunu izošņāšanas.

Kaut arī pašnāvību skaits ieslodzīto vidū nav liels, tomēr arī šai izmisuma solī viens otrs meklējis izeju. Daudz atkarājas no tā, cik lielu morālu balstu šaubās un neziņā spēj dot tuvinieki. Pārtrūkstot sakaru pavedienam ar mīļajiem cilvēkiem, pārlūst laipa, uz kuras viens otrs ilgus gadus gandrīz krampjaini turējies. Visu šo cilvēku dvēselēs nav iespējams ieskatīties, — mums zināms tikai tas, ka dzīvības un ticības dzirksts viņos turas, kamēr tā rod atblāzmu Latvijas augšāmcelšanās izredžu zīmēs un tuvu cilvēku draudzības apliecinājumā.

VAI IESPĒJAMS DEPORTĒTIEM PALĪDZĒT?

Palīdzības iespēja atkarīga no boļševiku kaprīsēm un nekad uz priekšu nepārredzamām politiskām manipulācijām.

Dažas fazes jau piedzīvotas vēstuļu apmaiņā. Sākumā maz bija to, kam vispāri atļāva sarakstīties. Vēlāk, to atļaujot, taisīta atšķirība pasta satiksmē starp

sūtījumiem Padomju Savienības robežās un pasta sūtījumiem uz brīvo pasauli resp. no pēdējās uz padomju soda noietņiem un cietumiem. Kamēr sarakstīšanās un sainīšu sūtīšana pieļauta Padomju Savienības robežās, tikmēr tā nav pieļauta personām, ko Maskava uzskata par padomju pilsoņiem, ārpus Padomju Savienības robežām. Tāds stāvoklis vismaz turpinājās līdz 1956. gada pirmajai pusei un vai šinī kārtībā gaidāmas kādas labvēlīgas pārmaiņas, tas iepriekš nav pasakāms. Ja konstatēti kādi izņēmumi, tad tie nav vispārināmi.

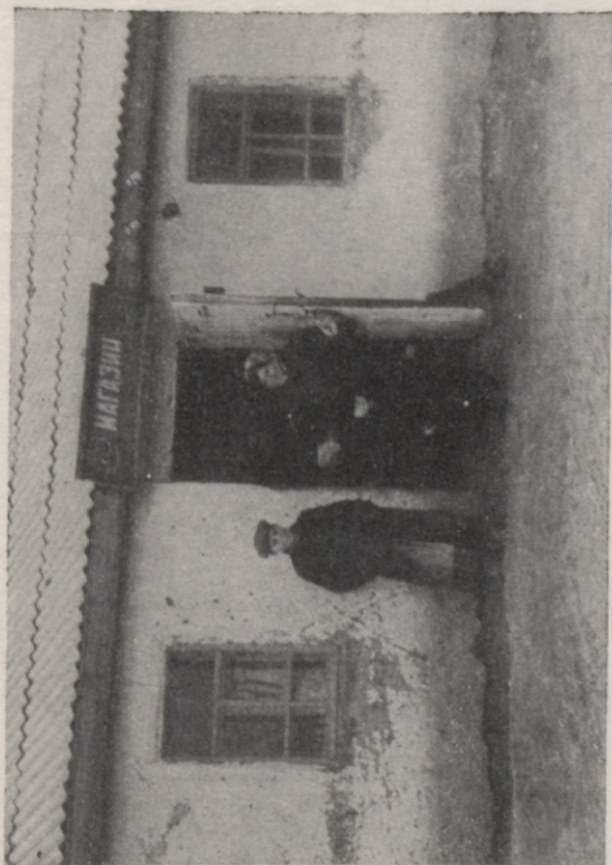
Vēstule apmaiņa Padomju Savienības robežās arī bija sākumā stipri ierobežota, pieļaujot rakstīt no soda noietnes tikai divi reizes gadā. Pēc sacelšanās, kuņas sekas bija dažādi uzlabojumi soda noietņu režīmā, atļauts rakstīt ik mēnesi pa vēstulei, pasta sūtījumu saņemšanu īpaši neregulējot.

Izdevies noskaidrot, ka deportētiem pēc 1945. gada bijusi iespēja diezgan plaši sarakstīties ar tuviniekiem dzimtenē. Bet arī šeit konstatējami izņēmumi; kārtkādiem redzamiem latviešu politiskiem darbiniekiem zināms, ka viņiem vēl 1955. gada beigās neļāva sarakstīties. Viņu rakstītās vēstules vienkārši adresātam nenosūtīja.

Ierobežojumi pasta satiksmē ar brīvo pasauli jāpatur vērā tiem, kas no rietumzemēm rakstījuši piederīgiem uz spaidu darba noietņiem, vai sūtījuši sainīšus, nesaņemdami atbildi par šo sūtījumu saņemšanu.

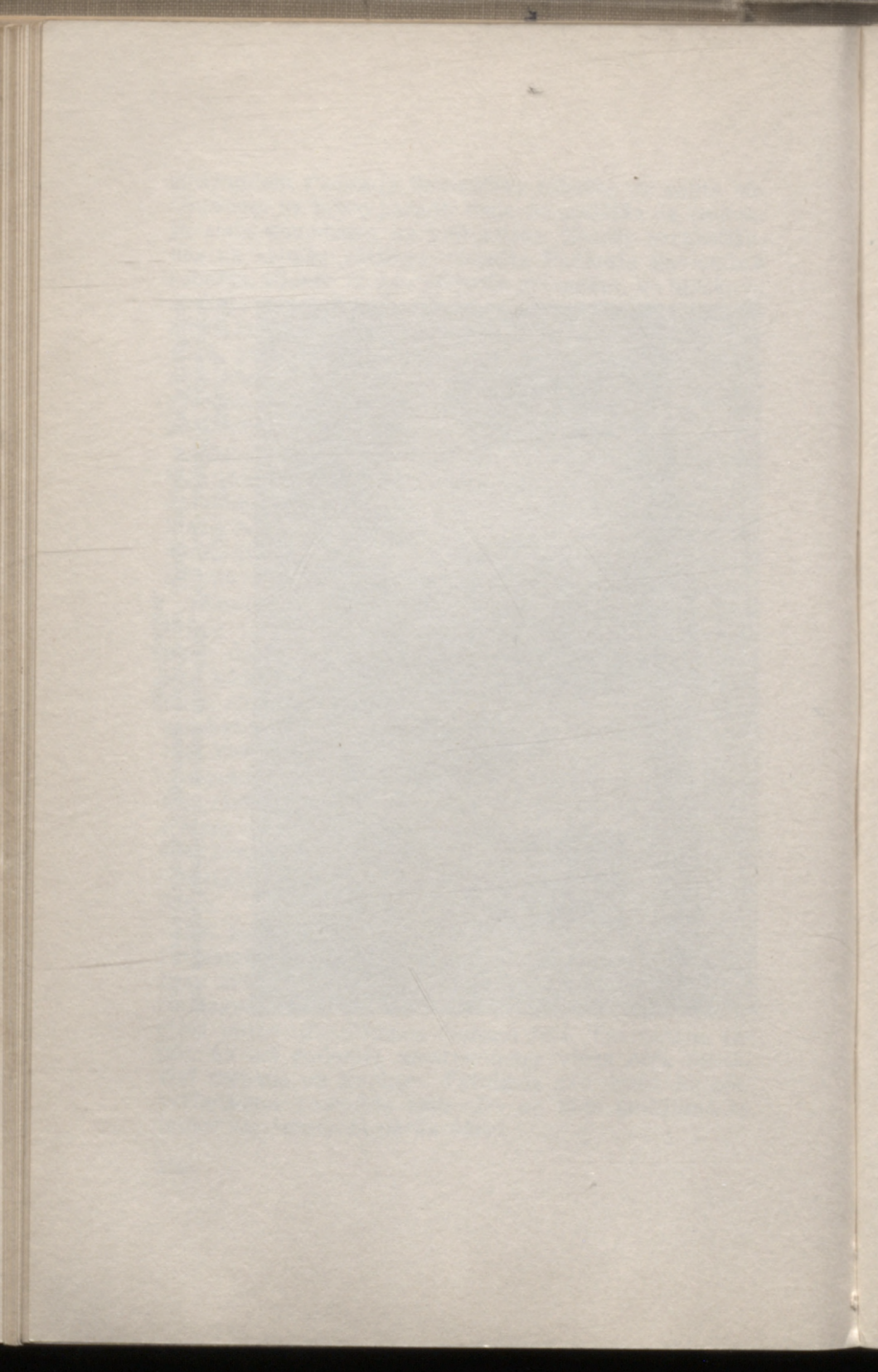
Atbildes nesaņemšana nenozīmē sūtījuma nesaņemšanu.

Kā izdevies noskaidrot no aculieciniekiem, no rietumzemēm sūtītie pārtikas sainīši baltiešu ieslodzītiem 1955. gadā saņemti. Padomju pasta iestādes tos izsniegušas un piesavināšanās no noietņu administrācijas puses atgadījusies diezgan reti. Tas noticis tāpēc, ka arī padomju amatpersonas viena otru pastāvīgi uzmana un izspiego. Vainīgais nav drošs, ka piesavināšanos neuzrāda kāds cits un tādā gadījumā tā tomēr var izmaksāt pārāk dārgi.

Par niecīgo izpelni, ko sanem deportētie, tiem ļauj iegādāties dažus sīkus ciema veikalā. Uzņēmums izdarīts uz Altaja apgabala un Kazachstānas robežām.

Foto: Dr. K. Mēneris, 1956

Padomju pasts gan ierobežojis sainīšu saturu. Nepieļauj sūtīt darba rīkus un citus priekšmetus, kas, pēc padomju drošības iestāžu ieskatiem, varētu atvieglot ieslodzīto bēgšanas mēģinājumus. Pirms neilga laika tā paša iemesla dēļ neļāva sūtīt civīlas drēbes. Nepieļauj sūtīt grāmatas un Svētos rakstus. Turpretim nav ierobežojuma uzturvielai, medikamentu un veļas sūtīšanā.

Zināms gan gadījums, kur vienam ieslodzītajam nav ļauts saņemt no rietumzemēm atsūtītas acenes, kaut gan tās atbilda tieši ieslodzītā vājjai redzei, turpretim citiem arī tās izsniegtas.

Tiem, kas atrodas soda režīmā (cietumā vai spaidū darba noietnē aiz dzeloņstieplēm), ļauj sūtīt mīlestības dāvanas bez muitas, kamēr visiem pārējiem par šādām mīlestības dāvanām jāmaksā nesamērīgi augsta mui. Par 5 kilogrammu pārtikas sainīti, atkarībā no satura, pieprasīta 400—600 rubļu mui. Drēbju sūtījumu gadījumos, pat par apnēsātām drēbēm mui. ta svārstījusies no 800 līdz 2400 rubļiem par vienu vienaini.

Ieslodzītie, kuŗu izpeļņa grozās parasti no 200 līdz 300 rubļiem (šāds izpeļņas līmenis ir parasti t.s. brīvlaistajiem), nav spējīgi mui. tu samaksāt un sūtītās mīlestības dāvanas tāpēc nepieņem.

Deportētiem — ja tie neatrodas tieši soda režīmā — var tādēļ ko sūtīt, samaksājot iepriekš mui. tu. Bez koncentrētām un kloriju ziņā bagātām uzturvielām ļoti noder vitamīnus saturošas vielas, veļa, virskrekli, adīti priekšmeti, iedarbīgi medikamenti, cigaretes, kafija, žāvēti augļi un līdzīgas mantas. Individuāli par visnoderīgāko var izrādīties arī kaut kas cits.

Par to lieki runāt, kādu prieku par katru sūtījumu sajūt vajāts un svešumā izsūtīts cilvēks. Mīlestības dāvanas ir tās, kas stiprina ikvienu deportēto fiziski un garīgi, paceļ viņa gara stāvokli, liek uz laiku pazust grūtsirdībai un atplaiksnīties priekam, — priekam, ko tie jau desmit un vairāk gadus nepazīst, kas pieder kādai citai pasaulei, sapnim, kas palikts šī mocekļa pagalvī.

AMNESTIJA — BET KAM?

Visā pasaulē nav otras valsts, kurā pasludināts tik daudz amnestiju kā Padomju Savienībā.

Visā pasaulē gan nav arī otras tādas valsts — un par rietumiem jāsakā, ka tādu vispār nav — kur, par spīti amnestijām, spaidu darbu vēl arvien pildītu piecpadsmit vai vairāk miljonu cilvēku. Ir gan tā, ka padomju diktatūrā ikviens strādnieks pakļauts lielākiem vai mazākiem spaidiem, tomēr šo jautājumu neaizkārsim. Turpināsim aplūkot tikai to nelaimīgo ļaužu likteni, kas joprojām aizturēti soda nometnēs vai no tām atlaisti, piespiežot parakstīt darba līgumus par palikšanu līdzšinējā darbā, kā arī tos, kas nonākuši izsūtījuma apgabalos.

Kādas amnestijas uz tiem attiecinātas?

Pēc Staļina nāves 1953. gada 27. martā izsludināja amnestiju tikai kriminālistiem. Politiskie ieslodzītie palika cietumos vai spaidu darba nometnēs.

Gadu vēlāk pasludināja amnestiju jaunatnei, kas atrodās soda režīmā, bet 1955. gada 17. septembrī PSRS Augstākās padomes prezidijs publicēja dekrētu par amnestiju tiem „padomju pilsoņiem, kas 1941.—1945. gada Lielajā Tēvijas kara periodā sadarbojušies ar okupantiem“.

No aculiecinieku liecībām varam pārlicināties, ko abas pēdējās amnestijas devušas. Mūs interesē pie tam divi pamatjautājumi, — viens, vai politiskie ieslodzītie tiešām no soda nometnēm resp. spaidu darba atbrīvoti, un otrs, ja tas noticis, vai tie atgriezušies savā dzimtenē.

Diezgan labu pārskatu dod iegūtās liecības par jaunatnes amnestijas norisi. No vairāku liecību skaita izvēlēsimies liecību par Intas un Abesas nometni arktiskajā apgabalā.

Šai jaunatnes amnestijai Intā un Abesā pakļāva 47 baltiešu jauniešus, kas izcietu ilggadīgus sodus kā politiskie notiesātie. Savus „noziegumus“ viņi bija „pa-

strādājuši“ pirms astoņpadsmitā mūža gada sasniegšanas. Ķeroties pie šo jauniešu amnestijas lietu caurskates, 26 no amnestējamo saraksta izsvitroja, jo „trūka šo personu dzimšanas apliecības“, citiem vārdiem, pierādījuma par viņu dzimšanu.

Par šo lietu kārtošanas metodi stāsta kāds pārnācējs, ogrenietis, kas ilgāku laiku atradies Ļeņingradas cietumā. Tam arī prasīts: „Kur dzimis, kad dzimis, kādēļ dzimis..“

21 baltiešu jaunieši amnestijas dēļ no Intas tomēr atbrīvoja, jo viņu piederīgie varēja atsūtīt dzimšanas dokumentus no Omskas, Tomskas un Karagandas vai Latvijas. Pieciem no tiem ļāva doties pie ģimenēm, kamēr sešpadsmit jauniešus nosūtīja uz kalnraču skolu Siktivkarā. Tos piecus, ko atlaida pie vecākiem, četras nedēļas vēlāk iesauca padomju armijā. Tā kā pārējie ar kalnraču skolu nebija apmierināti, arī viņiem ļāva izvēlēties starp to un armiju. 26 baltiešu jauniešus, kas deportāciju dēļ bija pazaudējuši dzimšanas apliecības, neatbrīvoja, bet pārveda uz Intas spaidu darba nometnes 12. šachtu, kur vieglāks režīms, bet latvieti E. M. 1954. gada 18. augustā ievietoja Intas 3. šachtā, jo arī viņu uz dzimteni neatlaida.

Tāda izskatās jauno Kremļa valdnieku izsludinātā amnestija jauniešiem, kas sodīti par kādiem nodarījumiem pirms 18 g. vecuma sasniegšanas.

Baltiešus vislielākā mērā skāra ar 1955. gada 17. septembra dekrētu pasludinātā amnestija t.s. „kollaborantiem“, ko publicēja tai brīdī, kad vācu valsts kancleram izdevās panākt no gūsta neatbrīvoto vācu kara gūstekņu atlaišanu uz dzimteni.

Šai amnestijā Vorošilovs atsaucas uz „humānisma principu“, lai „dotu amnestētiem iespēju atgriezties godīgā dzīvē un darbā un kļūt par derīgiem sociāliskās sabiedrības locekļiem“.

Nododam lasītāju rīcībā šī amnestijas dekrēta pilnu tekstu:

PSRS Augstākās Padomes Prezidija

D E K R Ē T S

Par to padomju pilsoņu amnestēšanu,
kas 1941.—1945. gada Lielā Tēvijas kara
periodā sadarbojušies ar okupantiem

Pēc uzvaras Lielajā Tēvijas karā padomju tauta guvusi jaunus lielus panākumus visās saimnieciskās un kultūras celtniecības nozarēs un savas socialistiskās valsts nostiprināšanā.

Ievērojot to, kā arī kara stāvokļa izbeigšanos starp Padomju Savienību un Vāciju un pamatojoties uz humanisma principa, PSRS Augstākās Padomes Prezidijs uzskata par iespējamu amnestēt tos padomju pilsoņus, kas 1941.—1945. gada Lielā Tēvijas kara periodā mazdūšības vai neapzinīguma dēļ iesaistīti sadarbībā ar okupantiem.

Lai dotu šiem pilsoņiem iespēju atgriezties godīgā dzīvē un darbā un kļūt par derīgiem socialistiskās sabiedrības locekļiem, PSRS Augstākās Padomes Prezidijs nolēma:

1. Atbrīvot no ieslodzījuma vietām un no citiem soda mēriem personas, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu līdz 10 gadiem, ieskaitot par palīdzību ienaidniekiem un citiem noziegumiem, kas izdarīti 1941.—1945. gada Lielā Tēvijas kara periodā un kas paradzēti KPFSR Kriminālkodeksa 58.—1, 58.—3, 58.—4, 58.—6, 58.—10, 58.—12 pantos un attiecīgajos citu savienoto republiku Kriminālkodeksu pantos.

2. Uz pusi samazināt tiesas noteikto sodu personām, kas notiesātas uz vairāk nekā 10 gadiem par šā Dekreta pirmajā pantā minētajiem noziegumiem.

3. Neatkarīgi no soda laika atbrīvot no ieslodzījuma vietām personas, kas notiesātas par dienestu vācu armijā, policijā un specialās vācu formacijās.

Atbrīvot no tālākas soda izciešanas personas, kas par šādiem noziegumiem izsūtītas trimdā un noletinājumā.

4. Amnestiju neattiecināt uz sodītajiem, kas notiesāti par padomju pilsoņu slepkavošanu un spīdzināšanu.

5. Izbeigt visas lietas, kas atrodas izmeklēšanā, kā arī lietas, kas vēl nav izskatītas, par noziegumiem, kuri pastrādāti 1941.—1945. gada Lielā Tēvijas kara laikā un paredzēti KPFSR Kriminālkodeksa 58.—1, 58.—3, 58.—4, 58.—6, 58.—10, 58.—12 pantos un attiecīgajos citu savienoto republiku Kriminālkodeksu pantos, izņemot lietas par personām, kas norādītas šā Dekreta ceturtajā pantā.

6. Atzīt par nesodītiem un atcelt tiesību atņemšanu pilsoņiem, kas atbrīvoti no soda uz šā Dekreta pamata.

Atzīt par nesodītām un atcelt tiesību atņemšanu personām, kas agrāk sodītas un izcietušas sodu par noziegumiem, kuŗi minēti šā Dekreta pirmajā pantā.

7. Atbrīvot no atbildības padomju pilsoņus, kas atrodas ārzemēs un kas 1941.—1945. gada Lielā Tēvijas kara periodā padevušies ienaidniekam gūstā vai dienējuši vācu armijā, policijā un specialajās vācu formacijās.

Atbrīvot no atbildības arī tos padomju pilsoņus, kas pašlaik atrodas ārzemēs un kara laikā ieņēmuši vadošus amatus okupantu nodibinātajos policijas, žandarmerijas un propagandas organos, tai skaitā arī tos, kas pēckara periodā iesaistīti pretpadomju organizācijās, ja šie pilsoņi ar savu vēlāko patriotisko darbību Dzimtenes labā izpirkuši savu vainu vai paši pieteikušies un savu vainu atzinuši.

Saskaņā ar pastāvošiem likumiem uzskatīt par vainu mīkstinošu apstākli, ja padomju pilsoņi, kas atrodas ārzemēs un 1941.—1945. gada Lielā Tēvijas kara periodā pastrādājuši smagus noziegumus pret Padomju valsti, paši ierodas un atzīst savu vainu. Noteikt, ka šādos gadījumos tiesas noteiktais soda mērs nedrīkst pārsniegt piecus gadus trimdā.

8. Uzdot PSRS Ministru Padomei veikt pasākumus, lai atvieglinātu iebraukšanu PSR Savienībā padomju pilsoņiem, kas atrodas ārzemēs, kā arī viņu ģimeņu

locekļiem neatkarīgi no to pavalstniecības, un palīdzētu viņiem iekārtoties darbā Padomju Savienībā.

PSRS Augstākās Padomes Prezidija
Priekšsēdētājs K. V o r o š i l o v s
PSRS Augstākās Padomes Prezidija
Sekretārs N. P e g o v s

Maskavā, Kremli, 1955. gada 17. septembrī.

Zīmīgi, ka 1955. g. 17. septembra amnestijai nav pakļauti tie sodītie, kas notiesāti pēc padomju kriminālkodeka 58(2), 58(5), 58(7), 58(8), 58(9), 58(11), 58(13) un 58(14) panta, kuŗu vidū ir tādi, kas apvainoti un notiesāti par sabotāžu, darbošanos pretpadomju organizācijās, par kontrrevolūcionāru darbību, kaut arī tā notikusi padomju izpratnē pirms 1917. gada vai pilsoņu kara laikā, par bruņotu sacelšanos, par „kūdišanu uz karu“, „terrora pielietošanu pret padomju varu“, diversiju vai kaitniecību. Galu galā tie ir parastie panti, kas attiecināti uz baltiešiem. Piemēram, darbošanos pretpadomju organizācijās nepiesien vienīgi aizsargiem u.c. nacionālu organizāciju piederīgiem, bet arī leģionāriem, kaut arī tie būtu mobilizēti.

Pēdējās padomju amnestijas prakse bez tam rāda, ka amnestijai gan pakļauts kāds pēc 58(1), 58(3), 58(10) vai cita panta, bet tā kā persona sodīta reizē ar vairākiem pantiem, tad amnestiju uz lielu daļu tomēr neattiecina.

Ne visi, kas atbrīvoti, sākot ar 1955. gada rudeni, uzskatāmi par amnestētiem. Atbrīvoto vidū ir tādi, kas deportēti 1940. vai 1941. gadā un piespriestos 15 vai 25 gadus izcietuši. 25 gadu sods izciests saskaņā ar padomju noteikumiem par soda redukciju tiem, kas spaidu darba nometnēs izstrādājuši normu vai virsnormu. Pēdējiem pēc zināmas, sīki izstrādātas kārtības vienu soda daļu dzēš.

Bez tam par īstu amnestiju nevar uzskatīt soda kondicionālu atlaišanu, atsevišķos gadījumos gan paredzot atlaišanu no spaidu darba nometnes, bet ne no izsūtījuma vispār. Daudzi no Vorkutas vai Tajšetās

atlaistie baltieši tādēļ pārcēlušies pēc t.s. „amnestijas“ uz Amuru, Chabarovsku, Tomsku, Omsku, Krasnojarsku vai kādu no Vidusāzijas padomju republikām.

Vispāri notikušas dažādas pārcelšanās, sevišķi ar 1954. un 1955. gadu, savienojot šādu pārcelšanu ar tā saukto „brīvlaišanu“.

1954. gada decembrī daudzus baltiešus pārcēla uz Karagandu, Vorkutas invalidus 1955. gada septembrī pārvietoja uz Javas un Potmas nometni.

Līdzīgā veidā deportēto pārcilāšana 1955. gadā notikusi arī daudzās citās vietās. Pa daļai tas notika ar vienas ieslodzīto daļas atbrīvošanu no soda režīma, pa daļai pretējā nolūkā, — lai tos sodītu. Pārcēla tos, kas bija izrādījušies sevišķi aktīvi nometņu nemieros. Kingiras nemieros iejauktos, ieskaitot sievietes, pārcēla uz Vladimiras cietumu, kur jau bija savesti nemiernieki no Vorkutas, bet daļu Nariļskas sacelšanās dalībnieku pārvietoja uz Potmas soda nometni.

Daudzi „brīvlaistie“ 1954. un 1955. gadā nonāca Uchtā un citās vietās Komi sociālistiskajā padomju republikā, kamēr Intai vervēja darba spēku visā Padomju Savienībā, izņemot Omskas apgabalu. Darba spēka vervēšanas akcijas neattiecās uz ieslodzītiem, bet tiem deportētiem, kas atradās izsūtījuma apgalos.

Vairums deportēto tomēr palika uz vietas, kaut gan brīvlaistiem nelika vairs dzīvot aiz dzeloņstieplēm. Brīvlaistajiem, kā redzams no pārnācēju licībām, nav atļauts atstāt līdzšinējo soda apgabalu. Tiem, kas līdz „brīvlaišanai“ atradās Vorkutā, tur arī lika palikt un tie Vorkutas apgabalu nedrīkst atstāt. No Vorkutas soda nometnes atbrīvotiem jāreģistrējas reizi nedēļā turienes komandantūrā.

„Brīvlaistie“ turpretim atbrīvoti no sargu uzraudzības un nometnes iekšējā režīma spaidiem, viņiem izpaliek atvilkumi no algas nometnes uzturēšanai un uz tiem neattiecinā ierobežojumus pasta satiksmē. Pēc vairāku pārnācēju licībām, ģimenes locekļu apvienošanās aizliegums pēc „brīvlaišanas“ arktiskajā apgabalā turpinājies pastāvēt.

Turpretim ar īpašu atļauju pielaisti tuvinieku apciemojumi. Pirmie šādi apciemojumi Vorkutā notikuši jau 1953. gadā. Sievas vai bērni varējuši ierasties pie saviem tēviem tais gadījumos, kad pret tikšanos nav cēlis iebildumus politiskais virsnieks un noņemnes komandants. Tikšanos pieļāva ar tiem ieslodzītajiem, kas izstrādāja darba normu. Tādā ceļā padomju administrācija pacēla darba ražību.

Ģimenes locekļu apmeklējumiem ierīkoja pat īpašu baraku t.s. apmeklējumu joslā. Pirms ielaišanas šinī joslā no apmeklētāja prasīja solījumu, ka tas neiznesīs vēstules, nedz pārnesīs ziņas.

No amnestētiem jāatšķir t.s. reābilitētie. Pēdējo ir maz, bet starpība kustības brīvībā ir tā, ka kamēr amnestētiem neļauj bez īpašām atļaujām atstāt soda apgabalu, reābilitētai personai tas atļauts.

Amnestētie tātad paliek izsūtījumā, un vietas, kurās tiem liek dzīvot, no soda vietām pārvēršas par izsūtījuma vietām. Izsūtījums (ssilka) padomju likumu izpratnē arī ir soda mērs. Tātad par amnestētiem resp. „brīvlaistajiem“ nevaram runāt kā par personām, kuŗu soda laiks būtu pilnīgi izbeidzies. Visi deportētie, kuŗus neatlaiž uz dzimteni, turpina izciest sodu, tas tikai mīkstināts ar vieglāku režīmu. Bet piespiedu izsūtījumā cilvēks nav brīvs, un tas ir kritērijs, ar kuŗu šis padomju varas izdarītais pārkārtojums vērtējams. Arī ierobežota kustības brīvība ir sods, arī registrēšanās pienākums padomju milicijā ir normālas dzīves ierobežojums, arī uzspiesta darba vieta ir personīgas brīvības aizkārums.

„Brīvlaistajiem“ padomju iestādes norāda, kur tiem atļauts uzturēties. Ja tā nav līdzšinējā uzturēšanās vieta vai apgabals, tad padomju ierēdņi norāda divi vai trīs izsūtījuma vietas, atstājot „atbrīvotai“ personai tikai izvēli starp vienu vai otru. Apmešanās vietas ir tādas, kur padomju saimniecība ieinteresēta jauna darba spēka iegūšanā.

Kāda „brīvlaistā“ stāsta: „Mani atbrīvoja no soda noņemnes un ievietoja „peresilkā“. Tur man izsniedza biļeti uz Dubovku pie Krasnojarskas, liekot pie-

teikties turienes milicijā. Mani nozīmēja par laukstrādnieci kādā Dubovkas kolchozā. Kopā ar divi citām sievietēm man lika strādāt četrus mēnešus labības noliktavā. Naktis pārgulēju barakā, kas bija ierādīta septiņpadsmit laukstrādniecēm. Tā kā mums neizmaksāja algu un uzturs bija neciešami slikts, pūlējos izkļūt no šī kolchoza. Man tas neizdevās. Mani gan pārskaitīja darbā kartupeļu kaltē. Te pirmajā mēnesī saņēmu 40 rubļu, otrā 60, trešajā — 120, bet ceturtajā — 180 rubļu, bez atvilkumiem. Par barakas lietošanu mums nelika nekā maksāt. Uzturu gan nācās pašai sagādāt un siltās maltītes pašai gatavot.

1954. gadā pēc neatlaidīgas uzstāšanās izkļuvi no kolchoza un pieņēmu vietu maiznīcā par uztīrītāju un mazgātāju, pelnot 220 rubļu, arī bez atvilkumiem.

Divi manas draudzenes, ko atbrīvoja tūliņ pēc manis, ar milicijas ziņu novietoja kādas ķieģelnīcas darbā. Pēc tam viņas tika par šuvējām tuvējā invalidu uzņēmumā. Tur tās sastapa vēl vienu mūsu likteņbiedri, kas pirms tam bija strādājusi kā brīvlaistā kādā daudz bērnu ģimenē par kalponi un aukli. Izpeļņa un dzīves apstākļi visās vietās bija ļoti bēdīgi un neatšķīrās no apstākļiem soda nometnē.

Dažas soda nometnes pilnīgi likvidētas, izsludinot par brīvas apmešanās vietām, kas gan ne ar ko neatšķīrās no izsūtījuma apgabaliem. Tādas vietas ir Usķ-Vima, Usķ-Uchta, Pečora un vairāki centri Vidusāzijā. Arī Intu, Abesu un Tajšetu sāk pārveidot par tādām vietām. Līdzšinējās darba vietas līdz ar to nodod civīlajai pārvaldei.

Tā paraksta ar bijušajiem ieslodzītiem darba līgumus. Pirms atlaišanas liek parakstīt darba līgumu vismaz uz 3 līdz 5 gadiem.

Bez amnestijas un soda aptecēšans termiņa no soda nometnēm var vēl izkļūt apžēlošanas ceļā.

Apžēlošanas līgumus par uzliktā soda revīziju izskata piekritīgas padomju tiesu iestādes. To darbība kļuvusi rosīgāka pēc Staļina nāves. Dažos gadījumos tās pēc pašu iniciatīvas ierosina kāda politiskā ieslodzītā apžēlošanu. Īstie motīvi šādai rīcībai nav vēl is-

ti noskaidroti. Zināmi gadījumi, kur padomju tiesa izaicinājusi kādus baltiešus, ieteicot tiem pieprasīt apžēlošanu, ko tie atteikušies darīt. Tiem, kuŗu apžēlošana notikusi, atsevišķos gadījumos atdoti pat nelielie īpašumi un manta. Tāpat ļauts apvienoties ar citiem deportētiem ģimenes locekļiem.

Apžēlošanas ceļā tomēr atbrīvots ļoti mazs politisko ieslodzīto skaits.

NEMIERI

„BRĪVĪBU VAI NĀVI!“

Kas gan Padomju Savienībā var iedomāties streikot? Lai kādi būtu darba apstākļi un atalgojums, streika rīkošana vai piedalīšanās tajā nozīmē dalībniekam 25 gadu spaidu darbus. Kamēr spaidu darbi sola vēl sliktāku stāvokli par parasto darbu, neviens padomju pilsonis tādēļ neķersies pie šī līdzekļa, lai aizsargātu savas intereses.

Par streika rīkošanu Padomju Savienībā draud padomju sodu kodeksa 58. panta piemērošana. Kā jau redzējām, šis soda pants ir tā izkonstruēts, ka to var pielietot katram gadījumam. Pēc šī panta srejkotāju var saukt pie atbildības par kaitniecību (7. punkts), par terrora pielietošanu pret padomju varu (8. punkts), par pretpadomju propagandu (10. punkts) un vēl citiem smagi sodāmiem nodarījumiem.

Tiktāl padomju vara sevi nodrošinājusi pret streiku kā pret jebkuŗu iekšēju pretestību. Tomēr šai „drošības valnī“ palicis robs. Šo robu izveido spaidu darba strādnieki — padomju vergi.

Vienīgais, ko tie vēl var zaudēt, ir dzīvība. Bet pēc pieciem vai desmit soda gadiem arī tās vērtība ieslodzīto acīs mazinājusies.

To izteic sauklis, ar kādu tie sacēlušies pret padomju tiranniju, prasīdami sev cilvēcīgus dzīves un darba apstākļus un iedami mocekļu nāvē par brīvību.

Streiks vai sacelšanās — abos gadījumos politiski vajātie izgājuši cīņā par vienu un to pašu. Neatkarīgi no formulētām prasībām, kuras bijis jāpielāgo nometnes dzīves primārajām vajadzībām un to uzlabošanai, nemiernieki manifestējuši atklātu pretestību padomju varai un gājuši cīņā par cilvēku tiesībām. Viņu bezbailīgā un izšķirīgā cīņa novērtējama vienīgi no šī aspekta. Pievērst galveno vērību vienai vai otrai taktiski apsvērtai un formulētai prasībai būtu aplami, jo tām ir tikai sekundāra nozīme un tās bieži noformulēja tikai pēc tam, kad sacelšanās jau bija sākusies.

Lielās sacelšanās Narijskā, Vorkutā un Kingirā izcēlās ar tīri spontānu spēku, līdzīgi tam, kā rodas revolūcijas.

Ne par visiem streikiem un sacelšanās gadījumiem iegūtas ziņas. Boļševiki šos notikumus, kas viņu režīmam dara negodu, mēģinājuši noslēpt. Tas viņiem lielā mērā arī izdevies. Ja pēdējos gados nebūtu atgriezušies vācu, austriešu, japāņu kara gūstekņi un citu tautu piederīgie, kas pavadījuši padomju spaidu darba nometnēs ilgus gadus, pieredzēdami paši savām acīm padomju vergu sacelšanos pret apspiedēju, mēs maz ko zinātu par to, kas noticis Kolimā, Karagandā, Narijskā, Džeskasganā, Kingirā un citur. Arī tagad, cik var spriest, nav iegūtas vēl visas ziņas no noslēptākām vietām. Tikai jaunu aculiecinieku ierašanās dod iespēju apzināt jaunas nemieru vietas un izdarīt papildinājumus iepriekšējās liecībās.

Pirmā vieta, kur līdz šim izdevies konstatēt sacelšanos spaidu darba nometnē, ir *K o l i m a*. Pārnācējs *N.* par to stāsta.

„ Es piedzīvoju sacelšanos Kolimā 1946. gadā. Tā ilga trīs dienas. Nemieru apspiešanai izaicināja ugunsdzēsējus. Tie maz ko iespēja, kādēļ sardze nemiernie-

kus apšaudīja ar ložmetējiem. 70 vīrus nošāva, cik liels bija ievainoto skaits, nezinu, jo tos tūlīņ uzlasīja un aizveda. Boļševiku sašutums par šo ieslodzīto pretestību bija neizmērojams. Tā kā neizdevās atklāt nemiernieku vadoņus, tad par sodu paņēma no ierindas katru sesto ieslodzīto, ko nošāva. Bada streiki Kolimā bez tam bija vēl 1953. un 1954. gadā, varbūt arī agrāk, bet to nezinu, jo 1946. gada beigās mani pārcēla uz citu soda apgabalu un kad 1953. gadā tur atgriezos, piedzīvoju jau minētos nemierus. Padomju administrācija mēģināja nemierniekus sodīt vēl tādā kārtā, ka tiem ilgu laiku neļāva sarakstīties ar piederīgiem un slimos neatzina par slimiem, bet lika tiem smagi strādāt. Šo ierobežojumu un sodu dēļ cieta arī latvieši. 1953. un 1954. gadā es biju vienīgais vācietis viņu pulkā, un mani ar viņiem sasaistīja viens liktenis.“

Kolimas sodu apgabals izstiepjas no Magadanas 1500 km tālu, kādēļ viens liecinieks nespēj dot pārskatu par visu šo Tālo Austrumu stūri.

Frīdlandē izdevās iegūt vēl otru liecību par 1954. gada streikiem. To apjoms un labā organizācija panākusi soda noņemšanu likvidāciju 1954. gada rudenī. Politiskos ieslodzītos izsludināja par „brīvlaistiem“, liekot tiem strādāt līdzšinējā darba vietā nedaudz labvēlīgākos apstākļos. Otrs liecinieks izsakās, ka streika organizētāji viņa un apkārtējās nometnēs bijuši baltieši un ukraiņi.

Trešo liecību par Kolimas nemieriem jau agrāk no devis kāds japāņu gūsteknis. Pēc viņa liecības 1954. gada nemieros Kolimā piedalījušies 150 000 ieslodzīto. Tie sākās kā protests pret vairāku ieslodzīto nošaušanu „disciplīnas uzturēšanas dēļ“. Sacelšanos vadījuši 150 ieslodzītie dažādās nometnēs. Tā sākās ar streiku. Streika komiteja iesniedza padomju administrācijai divdesmit prasības par darba un dzīves apstākļu uzlabošanu. MVD izdibināja, kas ir streika organizētāji, viņus no pārējo vidus izcēla un nošāva. Ik pa trim dienām bija viens upuris. Tas ieslodzītos tik ļoti saniknoja, ka tie sacēlās, izrādīdami nometnes pārvaldei un uzraudzībai sīvu pretestību. Turienes pārval-

des organi nespēja nemierniekus aplklusināt, kādēļ no Maskavas ieradās kāds augstāks padomju ierēdnis. Galvenās nemiernieku prasības ievēroja.

Šie nemiernieki aizkavēja raktuvju darbus uz veselu mēnesi.

Cik liela bijusi baltiešu piedalīšanās šais nemiernos, no gūsta atbrīvotais japānis nav pateicis.

1950. gada jūlijā notika sacelšanās Salechardā. To uzsāka 1600 nemiernieki 64. darba kolonnā. Pārsteidzot sardzi, izdevās iegūt šautenes un mīnu metējus. Nelielais apbruņojums deva iespēju doties uz nometnes pārvaldi, pieprasot izdot visus ieročus un atbrīvot ieslodzītos. Iznāca bruņota sadursme ar upuriem abās pusēs. Ieņemot 68. darba kolonnas telpas, izdevās palienāt ieroču daudzumu. Nemiernieki pēc tam ieņēma vēl citas nometnes, iegūstot savās rokās raidārstaciju, telefonu un telegrafu. Šos nemierniekus boļševiki apspieda ar lidmašīnām, kas nemierniekus apmētāja bumbām. Vai šo nemiernieku vidū atradusies arī baltieši, nav zināms.

Džeskasganā ieslodzīto nemiernieki bijuši 1947., 1951., 1953. un 1954. gadā. Par šiem nemierniekiem iegūtas diezgan trūcīgas ziņas. Zināms tikai tas, ka 1953. gada nemiernieku apspiešanai izaicināts MVD ģenerālis no Alma-Atas un kaņaspēks. Nemiernieku vadoņus apcietināja un dažas dienas vēlāk nošāva. Pārējos nemierniekus pakļāva stingrākai uzraudzībai nekā pirms tam. Uz pieciem ieslodzītiem šais nometnēs nāca viens sargs. Daļu nemiernieku turēja un dzina pat darbā važās. Tā kā Džeskasganā ieslodzīti lielā skaitā latviešu leģionāri un citi baltieši, jāpieņem, ka tie nemiernos būs piedalījušies. Tuvāku ziņu nav.

Vienlaicīgi ar nemierniekiem Džeskasganā tādi paši 1947., 1951., 1953. un 1954. gadā notika arī Karagandā. Visplašākie nemiernieki Karagandas spaidu darba nometnēs notikuši 1953. gada aprīlī un gadu vēlāk no 15. līdz 27. jūlijam. Šo nemiernieku apspiešanai izaicināja MVD vienības ar ložmetējiem un tankiem. Izcēlās asiņaina sadursme, kurā krita vairāki simti politisko ieslodzīto. Kritušo vidū bija 80 — 82 ieslodzīti.

tās sievietes, jo Karagandas sieviešu nometnē nemieri plosījās ar sevišķu spar un atklātu nāves nicināšanu. Karagandas nemiernieku vadoņus, kas palika dzīvi, pārcēla uz Vorkutu. Boļševiki ar to izdarīja kļūdu, jo šie pretpadomju cīnītāji vēstīja vorkutiešiem par varonīgajām cīņām pret apspiedējiem Karagandā, izraisdami tajos apņēmību savukārt cīnīties par savu godu un brīvību.

Karagandas nemieri deva sacelšanās signālu arī **Balchašai**. Politiski vajātie Balchašas vara raktuvēs bija pirmie, kas aicināja uz sacelšanos savus likteņbiedrus kaimiņu nometnēs. Plašāku sacelšanos pūlējās apspiest MVD vienības, kas pēc īsām sarunām uz nemierniekiem atklāja uguni. Nemiernieki vēl nebija paspējuši apbruņoties, kādēļ aizsardzībai steigā cēla barikādes. Šo pārdrošnieku cīņa izpelnījās Balchašas pilsētā vispārējas simpatijas, kādēļ padomju drošības iestādes jutās spiestas pilsētā izsludināt aplenkuma stāvokli. Pilsētā ieradās tanki, un apšaude ar drosmīgajiem nemierniekiem turpinājās veselu diennakti.

Kaut arī nemierus katrā vietā apspieda un tie prasīja upurus, tas neatturēja politiskos ieslodzītos sacelties arī citās vietās. No Karagandas tie pārsviedās vēl uz spaidu darba nometnēm dienvidos, kas atrodas Šerubai-Kuras upes krastos. Politiskie ieslodzītie prasīja piespriesto sodu revīziju, kā arī labākus darba un dzīves apstākļus. Nemieri pēc septiņām dienām apstāka, kad ieradās no Maskavas īpaša komisija, kas daļu prasību solījās izpildīt.

1952. gada rudenī lieli nemieri plosījās **Krasnojarskā**. Vairākās nometnēs politiskie ieslodzītie atbrūvoja sardzes un aizdedzināja padomju kokkrūpniecības uzņēmumu.

1954. gadā nemieru vilnis pārvēlās visām spaidu darba nometnēm viņpus Urāliem. Dziļu neapmierinātību ar savu likteni nodemonstrēja politiskie ieslodzītie Tajšetā. Tur viņi vienādi saņēma sliktākas algas nekā Vorkutā un režīms šķita stingrāks. 1954. gada rudenī ieslodzītie atteicās turpināt darbu. Galvenos nemiernieku

vadoņus izlasīja, pārvedot uz soda barakām un „buriem“. Streika dalībniekiem deva devīto pārtikas normu, kas skaitījās pati sliktākā. Sašutumā par pielietotiem spaidiem streiku turpināja. Soda barakās ieslodzīto skaits vairojās. Īsā laikā tur sveda 300 nemierniekus, kuŗu liela daļa bija baltieši. Ierodoties izmeklēšanas komisijām, latvieši sūdzējās par padomju administrācijas pārestībām. Sadursmēs ieslodzītie piekāva MVD virsniekus. Pēdējie un pieaicinātie kaŗavīri tomēr atturējās lietot šaujamos ieročus. Laida darbā dažādus sitamos. Arī tad netrūka smagi ievainotu. Nemieri nekonzcentrējās vienā vien vietā, bet izplētās pa visu soda apgabalu pāri par 200 km tālumā.

Nemieriem bija panākumi. Barakām noņēma režģus, vatētām biksēm un svārkiem numurus, ar kuŗiem apzīmēja tikai politiskos ieslodzītos (ne kriminālistus).

Sacelšanās notika vēl Uchtaš-Pečoras rajonā, Sachalinā, Karabašā (1954. g. vasarā), Revdā pie Sverdlovskas (1954.) un Rešotos, Krasnojarskas apgabalā (1954. g. oktobrī). Par abiem pēdējiem nemieriem varam piebilst, ka Revdā tos izraisīja ungāru un rumāņu gūstekņi, kam bija apsolīta atbrīvošana pēc Volgas-Donas kanāļa būves, bet solījumu boļševiki neturēja, kamēr Rešotos lielu varonību parādīja no savas dzimtenes masveidīgi deportētie čečeņi.

Īpašu apskatu veltīsim Nariļskas, Vorkutas un Kīngiras nemieriem, kuŗu organizēšanā un bruņotā cīņā pret MVD un padomju armiju ievērojama loma bijusi latviešiem, ciešā sadarbībā ar pārējiem baltiešiem un ukraiņiem.

STREIKS UN DUMPIS NARIĻSKĀ

Staļina nāve modināja ieslodzītajos ieskatu, ka sagaidāmas kādas labvēlīgas pārmaiņas soda režīmā. No Maļenkova sagaidīja amnestijas pasludināšanu. Tā tiešām arī nāca, bet izvērtās par jaunu izaicinājumu politiski vajātiem. 1953. gada 27. marta amnestija atvēra vārtus tikai kriminālistiem, kamēr politiskos ieslodzītos paturēja aiz dzeloņstieplēm.

Dažu politisko ieslodzīto cerības bija aizsniegušās vēl tālāk, — tiem šķita, ka rietumvalstis izmantos izdevīgo situāciju, lai Kremļa vareno savstarpējas rivālītes laikā īstenotu Atlantijas chartā un rietumu valstsvīru deklarācijās uzsvērtos tautu un cilvēku brīvības principus. Apspiesti jutās visi, ne vien viņi, kas lielu sava mūža daļu bija pavadījuši aiz dzeloņstieplēm un nāves pievārtē, bet arī visi pārējie, kas izjuta padomju dzīves īstenību ārpus nometnēm. Nav pārāk daudz pārspilējuma teicienā, ka padomju valstī ir tikai trīs kategorijas cilvēku, — vakardienas cietumnieki, šodienas cietumnieki un rītdienas cietumnieki.

Vai važas kritīs, — bija jautājums, kas visus dienā nodarbināja.

Kriminālistu atļaišana un politisko ieslodzīto patūrēšana gūstā deva skaidru, kaut arī nežēlīgu atbildi. Tā bija Staļina pēcteču solidarizēšanās ar sabiedrības padibenēm. Un ne vien solidarizēšanās ar tiem, bet arī solidaritātes apliecināšana Staļina despotijai, cinīsimam un viņa visdrausmīgākam rokdarbam — politisko vai šķiras pretinieku iznīcināšanai spaidu darba nometnēs.

1953. gada 7. maijā Nariļskā un visā tās pārvaldei pakļautajā soda apgabalā izlauzās streiks.

Meklējot pēc tā cēloņa, var viegli rasties nesaprašana. Tas izcēlās kāda neievērojama incidenta dēļ. 5. nometnē viens no ieslodzītajiem pacēla no kaimiņu nometnes pāri žogam iemesto zīmīti, kas bija piestiprināta akmeņim. Zīmīte gulēja kāda soļa atstatumā aizliegtajā joslā. Brīdī, kad to pacēla, uz ieslodzīto šāva sargpostenis, viņu viegli ievainojot. Tas satrauca apkārtstāvošo biedru prātus, un tie atklāti izrādīja savu nemieru ar notikušo. Sargs šāva vēlreiz un kaut arī ne gluži pūlī, rikošeta šāviens ķēra vēl otru ieslodzīto pirkstā.

Pēc protestiem nometnes pārvaldē, 4. un 5. nometnē, kuņās ieslodzīto vairākums bija latvieši, lietuvieši, un igauņi, radās lēmums uzsākt streiku. Šo nometņu ieslodzītie atteicās iziet darbā. Dienu vēlāk streikam solidāri pievienojās sieviešu nometne, no kuņas liktenīgā zīmīte 5. nometnē ielidoja. Sieviešu jeb 6. nometne pie-teica 14 dienu bada streiku. Kolīdz 1., 2. un 3. nometnes

iemītņieki, kuŗu vairākumu sastādīja ukraiņi, uzzināja par streiku blakus, nometnēs, tie savukārt uzsāka streikot. Drīz streiks pārsviedās uz visu soda apgabalu līdz pat Harpičai, vairāk simts kilometru no Nariļskas uz austrumiem, kur bija sapulcinātas lielas spaidu darba strādnieku masas dzelzceļu būvei. Politisko ieslodzīto ciešā solidaritāte samulsināja padomju administrāciju, un tā nezināja, ko īsti iesākt. Darbs visā Nariļskas soda apgabalā apstājās.

Streika vadība, kas strādāja piesardzīgi, izstrādāja virkni prasību. Pēc tam, kad šīs prasības bija apspriestas 4. un 5. nometnē, tās darija zināmas arī pārējās nometnēs un visi nemiernieki tās vienprātīgi pieņēma un par zīmi uzsāktajam streikam izkāra melnus karogus.

Prasības bija šādas:

1. Amnestijas attiecināšana arī uz politiskiem ieslodzītiem,
2. Uzlabotas uzturdevas,
3. Astoņu stundu darba diena,
4. Kultūras pasākumu labāka ierīkošana,
5. Ieslodzīto pārvešana uz klimatiski veselīgāku apgabalu vai vismaz tūlītēju darba apstākļu uzlabošana pašā Nariļskā,
6. Vienādi darba noteikumi visās darba vietās,
7. Nometnes komandanta atcelšana,
8. Stingras un skaidras grāmatvedības noteikšana kombināta darbā,
9. Mazākuma tautību diskriminācijas izbeigšana,
10. Numuru noņemšana no apģērba,
11. Naudas summas paaugstināšana, ko drīkst nosūtīt ģimenes locekļiem uz mājām,
12. Baraku nenoslēgšana naktīs,
13. Represiju izbeigšana.

Lai gan streiku sāka un prasības formulēja politiskie ieslodzītie, tam drīz pievienojās vēl trīs nometnes, kuŗās atradās kriminālisti, kas nebija atbrīvoti. Līdz ar to tas bija kļuvis par ģenerālstreiku. Savas simpatijas streikotājiem neslēpa arī Nariļskā brīvi izvietoto

tie iedzīvotāji. Tie sekoja notikumiem ar vislielāko interesi. Brīvie ļaudis bija tie, kas pārnesa ziņas no tām nometnēm, kur streiks bija sākts, uz pārējām.

3., 5. un 6. nometnē nemiernieki piespieda padomju amatpersonas atstāt šo nometņu teritoriju. Sadursmes dēļ, kas izcēlās starp ieslodzītiem un sargiem 3. nometnē, to atstāja nometnes vadība un sardze pati. Pēdējā jutās nedroša pēc tam, kad bija nošāvusi piecus apcietinātos streika vadoņus, kas no 4. un 5. nometnes bija pārvesti uz 3. nometnes izolatoru. Apcietinātie pirms tam no izolatora izlauzās.

Streikotāji norīkoja paši savus posteņus, kas ap-sargāja virtuvi, noliktavas un slimnīcu.

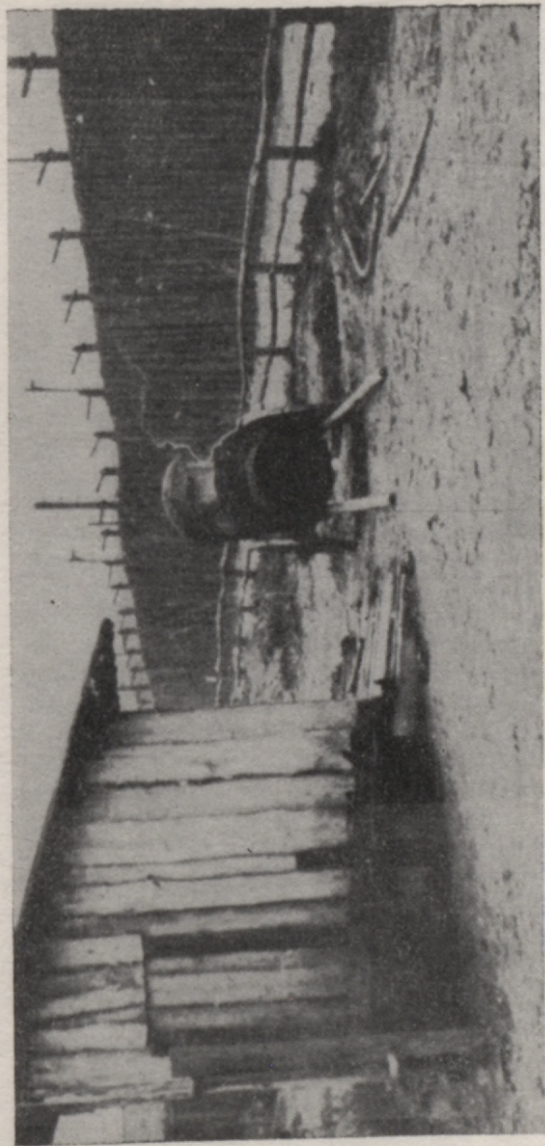
2. nometnē padomju administrācija kā savas uzticības personas iesūtīja „blatnojus“, kas cēla nekārtības un sēja nevienprātību.

Nemiernieki sagatavojās bruņotai pretestībai, par kuņas nenovēršamību tie bija pārliecināti. Steidzīgi cēla barikādes, kala zobenus, sagatavoja spridzekļus un benzīnkannas, lai to visu izlietotu cīņai pret karavīriem, kas varēja ierasties jebkuŗu brīdī. Tos, kas šķīta cīņai nederīgi, atlaida. Pēdējo vidū atradās arī tādi, kam atlika sēdēt vairs neilgu laiku vai kas pirms streika strādāja izdevīgāku darbu.

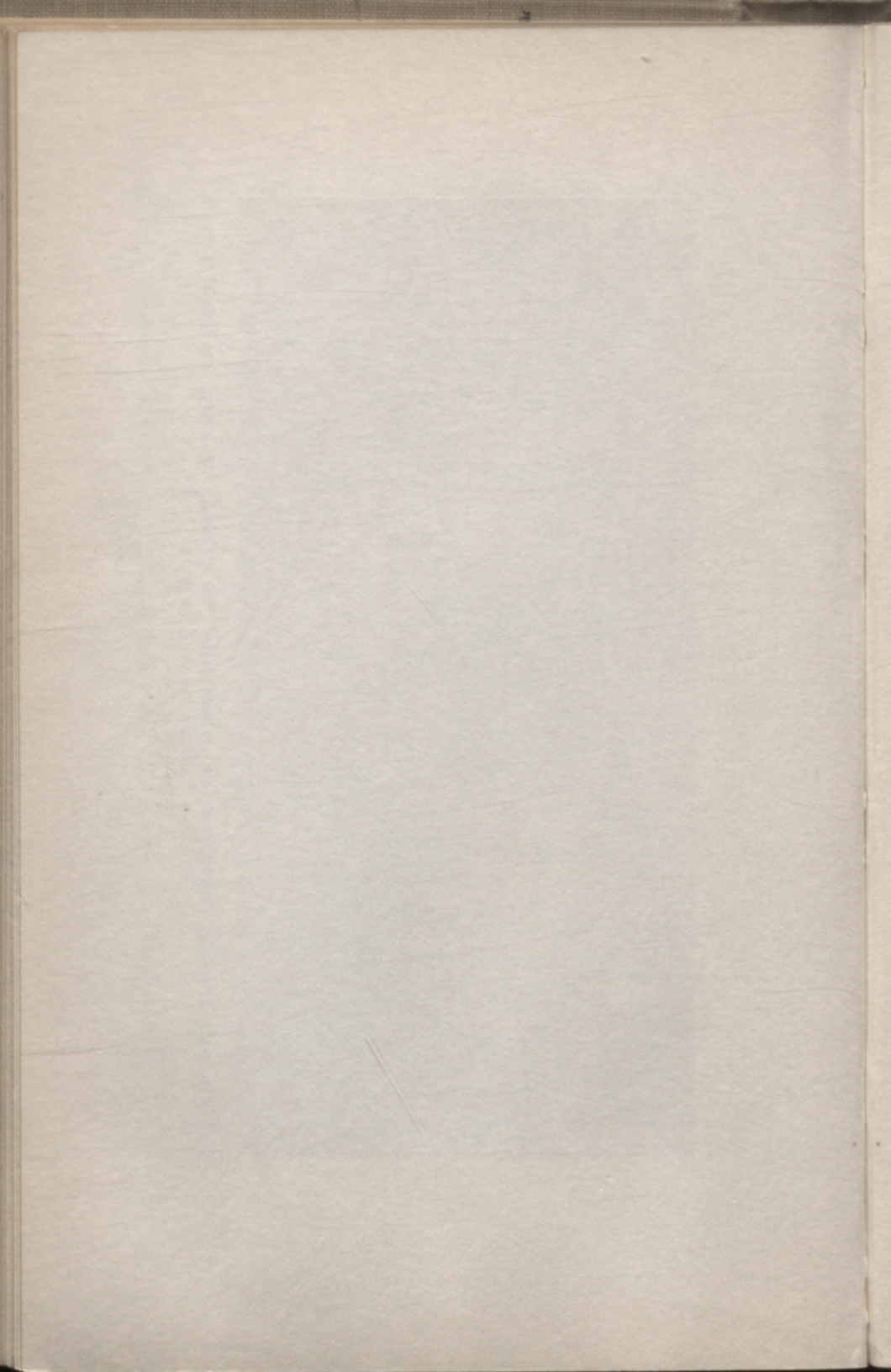
Streika apspiešanai no Krasnojarskas ieradās vairāki MVD ģenerāļi un citas augstākas amatpersonas. Tie uzaicināja nemierniekus nekavējoties izbeigt streiku un atjaunot darbu. Tādā gadījumā solīja nesodīt ne vien streika dalībniekus, bet arī tā vadoņus.

Viens no nemieru dalībniekiem stāsta: „Laikā, kad sākās streiks, 5. nometne bija nodarbināta galvenokārt vairāku sešstāvu ēku celšanā pašas nometnes tuvumā. Šai darbā iesaistīja arī 4. vīriešu un 6. sieviešu nometni. 10. nometne ņēma ķieģeļus no tās pašas krautuves, no kuņas tos ņēma 5. nometne. No pēdējās darbā ieradās viena dienas un viena vakara maiņa.

5. nometni ielenca dubults dzeloņstieplu žogs. Ārējais bija 4, bet iekšējais 1,7 metrus augsts. Žogs dienvidrietumu pusē robežoja ar ķieģeļnīcu. Sardze apstaigāja joslu, kas atradās starp ārējo un iekšējo jos-

Padomju soda nometnes iezogojums ar „nāves joslu“ tās priekšā. Uz katru, kas pārkāpj zemo žogu, bez bridinājuma šauj no sargu torņa.

lu, tā ir tā sauktā „zapretnaja zona“ jeb aizliegtā josla.

Kopējā darba dēļ pastāvēja cieši sakari starp 5. un 6. nometnes iemītniekiem. Ja nevarēja citādi sazināties, aizludināja pāri žogam pie akmens piestiprinātu vēstulīti. Tas, protams, bija aizliegts, tomēr sargi parasti noskatījās šādās lietās caur pirkstiem. Lai nedotu iespēju piesieties vienam vien sviedējam, vēstuļu pārlidināšanā apvienojās vienā brīdī vairāki. Ja sargam izdevās kādu zīmīti uztvert, viņš nevarēja vainu piedēvēt atsevišķai personai.

Kad notika 7. maija sadursme, sašutumu radīja tas, ka sargs šāva nometnes iekšpusē. Pēc noteikumiem viņš to nedrīkstēja darīt. Kad mēs par to želojāmies komandantam, viņš, sazinājies ar sargu, mēģināja iegaltot, ka šai gadījumā varēts šaut, jo ieslodzītā roka atradusies iekšpus aizliegtās joslas.

8. maija rītā vēl izgājām darbā uz būvēm, bet mūs visus urdīja nemiers. Staigājām pa būvlaukumu, nekā nedarīdami. Mēs atskārtām, ka mūs pārņēmuši kādi jauni spēki, kas liek mums darboties.

Arī nākamajā dienā mūsu rokas netvēra pēc darba. 9. maijā uzsākām streiku, katrs palikdams savā vietā sēžot. Kolīdz to pamanīja kaimiņu nometnēs, tās darīja to pašu. Grūti aprakstīt, kā mūsos iedarbojās vārdi „streiks“ un „Padomju Savienība“. Tas nebija vienīgi kas jauns, bet mūs visus uztrauca lepnā spīts.

Pār mūsu baraku jautiem plīvoja melni karogi, izgatavoti no gultas maisa drānas.

Nometnes vadība rādījās nedroša un lāgā nezināja, ko iesākt. 5. nometne saņēma uzturu, bet 4. nometne to nesaņēma. Nav izslēgts, ka pēdējā bij uzsākusi bada streiku, ēdienu noraidīdama. Man zināms tikai tas, ka 4. nometne palika bez uztura trīs dienas.

Mēs, kas piederējām 5. nometnei, nosēdējām bezdarbībā uz būves līdz 12. maijam, citi pa to laiku streikoja pašā nometnē. Mums pārņākot, sargi pūlējās aizdabūt darbā dienas maiņu, bet tā atteicās nometni atstāt. Šī noteiktā rīcība pamudināja nometnes komandantu paziņot, ka konstatējama sabotāža un tie, kas atteiksies no darba, saņems papildus sodu trīs gadu ap-

mērā. Šos viņa draudus laiku pa laikam izbļāva skaļruņi.

„Ejiet tūliņ darbā!“ — sauca komandants skaļruni.

„Jums nav nekādas autoritātes, — lai brauc šurp Maļenkovs!“ atbildēja politiskie ieslodztie, iziedami tam pulciņā pretim.

Mēs apvienojāmies vienādi pulciņos, jo tas mūs pasargāja pret individuāliem sodiem un mazināja risku.

Bez ukraiņiem un baltiešiem mūsu rindās atradās japāņi, korejieši, ķīnieši, poļi, čehi, ungāri, vācieši un italieši. Viņu vidū bija daži, kam soda laiks tuvojās beigām, kādēļ tie kļuva domīgi. Tomēr iniciatīva vēl arvien atradās streika organizētāju rokās. Ierodoties no Krasnojarskas ģenerālim Paņikovam, viss norisinājās gluži tāpat kā ar nometnes un kombināta vadītāju. Streikotāji sauca runas korī: „Nav nekādas jēgas ar jums runāt. Jūs nespējat ne par ko noteikt. Mēs gribam runāt ar pārstāvjiem no Maskavas!“

Vienīgā atbilde bija atkal: „Nekāds augstāks ierēdnis vairs nenāks. Ja jūs tūliņ neizbeigsit streiku, jums visiem pagarinās soda laiku par trim gadiem.“

Tomēr nākamajā dienā no Maskavas ieradās MVD ģenerālmajors, kuŗu nosauca par vienu no Berijas palīgiem. Viņš uzaicināja streikotāju vadoņus iesniegt tam ar rakstu sūdzības un prasības. Streikotājiem radās grūts stāvoklis, jo neviens no mums nezināja, kas īsti šai brīdī ir mūsu vadoņi. Bez tam mūs māca bažas, ka pret streika vadoņiem lietos kādus spaidus.

Kāds jauns ukraiņis iznāca ģenerālmajora (kriekšā, nosaukdamš sevi par „vadoni“. MVD pārstāvis ar to tomēr sarunās neielaidās. Tas turpināja prasīt pēc streikotāju vadības. Neatrazdami citu izeju, streikotāji pēc īsas apspriedes nozīmēja septiņus savus biedrus par „sarunu vedējiem“, bet nevis „vadoņiem“, jo pēdējie vēl arvien palika boļševiku acīm noslēpti.“

Prasības nebija jāimprovizē, jo, kā iepriekš teikts, tās bija jau laikus izstrādātas.

Kaut arī prasības iesniedza, streika dalībniekus māca šaubas, vai ar tiem apietas godīgi. Nākamās dienas nedeļa nekādu skaidrību. Aizdomīga likās vairāku

simtu ārzemju gūstekņu pārceļšana no 5. nometnes barakām uz kādu attālāku stūri. 20. maijā no tās pašas nometnes pārcēla pusi streikotāju uz 4. un kādu pusceltu nometni, kas līdz šim nebija vēl apdzīvota. Tā atradās divi km dienvidos no 5. nometnes. Nemierniekiem likās skaidrs, ka tādā ceļā nodomāts izārdīt streika organizāciju, radot chaosu. Bez tam šai pārkārtojumā saskatīja zīmes represiju pielietošanai, pret ko vienā no prasībām bija protestēts. Satraukumu vairāja ložmetēju kārtas, kas bija dzirdamas drīzi pēc vienas iemītnieku daļas pārceļšanas uz jaunajām telpām. Iespējams, ka par savu drosmi daļai streikotāju bijis jāsamaksā ar nāvi.

Liela uztraukuma dienas bija 21. un 22. maijs.

Naktī no 21. uz 22. maiju nometnes sardze sāka aizbultēt atsevišķo baraku durvis. To pamanīja un ieslodzītie pēc tam atlauza kā logus, tā durvis. Ierodoties no ārpuses vēl kādiem ugunsdzēsēju ratiem ar motoršļirci, uztraukums vēl vairāk sakāpinājās. Ieslodzītie mēģināja motoršļirci pārņemt savā pārziņā. To pamanījis, ugunsdzēsēju mašīnas vadītājs steidzās atstāt nometni un joņodams sabrauca vienu ieslodzīto. Visu šo notikumu ķēde lika streikotājiem rīkoties vēl izšķirīgāk.

22. maijā 5. nometnes iemītnieki pārņēma nometnes vadību savās rokās, atteikdamies ielaist sardzi. Streika posteņi saņēma visus nepieciešamos rīkojumus, — bet no kurienes tie nāca, neviens nezināja. Viss ritēja noslēpumaini, tomēr nevainojami labi.

Tās pašas dienas vakarā nometnē iesoļoja sarkanarmiešu pulciņš. Streikotāji tiem izgāja nekavējoties pretim, jautājot, ko tie grib iesākt. Sarunu laikā sarkanarmieši bija jau aplenkti. Atkal varēja pārliecināties, ka streika vadība var lepoties ar teicamu organizāciju un lietu kārtotāju vidū netrūkst vīru ar militārām zināšanām.

Padomju virsnieku stāvoklis uztrauca, un tas no savas pistoles izšāva gaisā, pēc kam sardze no attālākām vietām savukārt raidīja šāvienus.

Nemiernieki pieplaka zemei. Padomju virsnieks atgāja atpakaļ.

Pārliecinājušies, ka atskanējuši tikai brīdinājuma šāvieni, nemiernieki grāba pēc ķieģeļiem un nūjām, lai izdzītu sarkanarmiešus no nometnes teritorijas. Viņu atiešanu atbalstīja sardze ar jaunu uguni, kas sniedzās pāri nemiernieku galvām.

Padomju administrācija ar skaļruniem aicināja atkal nemierniekus izklist. Kad tas nenotika, nāca jauna šāvieni kārtā jau zemāk. Nemiernieki izklīda pa barakām, atstādami tikai posteņus laukā.

Dienu vēlāk, priekšpusdienā, nekādu sevišķu atgaidījumu nebija. Skaļrunis tikai izblāva brīdinājumu par gaidāmiem sodiem, ja neizbeigs streiku.

Pēc tam sarkanarmiešiem deva pavēli ielenkt nometni no dažādiem stūriem. Bet arī vēl tad kaņšaspēks vilcinājās uzsākt ko noteiktu. Nometnē pa diviem vārtiem iesoļoja vienīgi sarkanarmiešu rotas, atspiežot nemierniekus malā. Pār nemiernieku galvām atkal nosprakšķēja lodes, kas nāca no ārpuses.

Stāvoklis kļuva nopietns tikai tai brīdī, kad viena rota, kas bija ienākusi nometnē, meklēja aiz ēkām aizsegu un uzsāka šaut tieši ieslodzīto puli, kas bija cieši saspiesti vienā nometnes stūrī.

Kritušo bija daudz, un to skaitu pavairoja vēl gara slimnieki, kas, izdzirduši šāvienus, atstāja savu mītni, mezdamiem tieši uguni.

23. maija pievakarē streiks bija salauzts, bet tikai 5. nometnē un tikai ar nežēlīgu asinspirti. Kritušos aizveda septiņās smagās mašīnās.

Starplaikā arī citās nometnēs risinājās notikumi. Lai jauktu streiku, 2. nometnē bija iesūtīti MVD rokas-puiši — blatnoji. Viņu nedraudzīgo rīkošanos pamanija jau pirmajā brīdī un, liekas, tie bija ukraiņi, kas sešus no tiem vienā naktī nodūra. Pārējie paši no sevis pazuda. Streiks turpinājās, kamēr kāda bauma lika maldīgi spriest, ka streiki jau visur izbeigušies. Tādēļ to izbeidza arī 2. nometnē, lai gan dažās vietās tas turpinājās turpat simts dienas. Pārpratums radās tā iemesla dēļ, ka 2. nometne atrodas 30 km attālu no

Nariļskas pilsētas. Streika laikā atsevišķo nometņu iemītnieki bija stingri izolēti.

3. nometnē turpretim streiks īsti sākās tikai 4. jūnijā. Gluži tāpat kā 5. nometnē, starp streikotājiem un nometnes pārvaldi turpinājās ilgas sarunas. Pārvalde brīdināja ar represijām, bet tam nebija efekta, kaut gan pa visu Nariļsku klīda valodas un tās atnāca arī līdz 3. nometnei, ka asinainajā sadursmē 5. nometnē krituši daudzi simti, ja ne pat vesels tūkstotis.

Šīs nometnes iemītnieki cēla barikādes, aizsprostodami vārtus.

Nevienu no streikotāju prasībām neievēroja, lai gan par nesenantiem asiņainajiem notikumiem kaimiņu nometnē bija iztrūkusies arī padomju administrācija, kavēdamās ķerties no jauna pie stingrākiem soļiem. Simpatijas visos pilsētas iedzīvotājos svērās uz streikotāju pusi. Ik dienas tie saņēma caur dzeloņstieplēm papirusu paciņas un uzturvielas. No administrācijas streika dalībnieki saņēma tikai samazinātas devas.

Streiks pats no sevis tomēr nesabruka. Padomju varai atkal neatlika cita ceļa, kā pulcēt kaŗaspēku.

Pēc vienas versijas tas ieradās 3., pēc otras 11. augustā.

No Krasnojarskas ieradās tūkstotis sarkanarmiešu, jo šejienes militāriem spēkiem lietu kārtotāji neuzticējās, baidīdamies, ka tie varētu būt ar ieslodzītiem sadraudzējušies.

Kāds Nariļskas nemieru dalībnieks liecina: „Trijos no rīta nometnē ierējās skaļrunis. Neatskanēja vairs līdzšinējais aicinājums izbeigt streiku, bet tūlī atstāt nometni. Šim aicinājumam, protams, nepaklausījām, bet steidzāmies ieņemt jau iepriekš sagatavotās vietas uz barikādēm. Noskārtām, ka gatavojas kas dziļi nopietns. Pa sadragātajiem nometnes yārtiem, šāvienu trokšņa pavadīts, iebruka kaŗaspāks. Tas nāca mums virsū arī no sāniem. Mēs pretojāmies, lai gan zinājām, ka mūsu pretestībai nav kaujas rakstura. Kritušos biedrus mums neļāva novākt, bet tādu bija ap piecdesmit.“

Japāņu gūstekņi uzdod kritušo skaitu krietni lielāku. Dažādie aplēsumi izskaidrojami ar daudzu ievainoto pieskaitīšanu kritušajiem, jo pirmajā brīdī vienus no otriem nebija iespējams atšķirt.

Līdzīgi notikumi risinājās arī 1. un 4. nometnē, kur arī netrūka kritušo un ievainoto. Starp daudzajiem latviešu ievainotiem kāds pārnācējs Frīdlandē min 30 gudus veco latviešu leģiona 19. divīzijas kaņavīru M. no Rīgas un 32 gadus veco jūrnieku V. Tuvākas ziņas par tiem ieguvīs Latvijas Sarkanais Krusts.

Lielu varonību Nariļskas nemieru laikā parādījusi latviete D., kas jau pirms tam pratusi ap sevi pulcēt un disciplinēt latviešu meitenes. Viņai soda laiks tuvojās beigām. Par piedalīšanos nemieros to no jauna sodīja un pārcēla uz citu soda apgabalu. Baltiešu sieviešu skaitu 6. nometnē kāds liecinieks uzdod uz 150. Nometnes pamatsastāvu veidojušas ukrainietes, vienādā skaitliskā daudzumā ar baltietēm bijušas krievietes, kamēr pārējo tautību pārstāvju bijis pavisam maz, tā, piem., polietes 30, vācietes 6, japānietes 2. Ukrainiešu lielā skaita dēļ tās devušas vislielāko streika posteņu skaitu, kamēr nemieru vadībā, kā izsakās pārnācēji, ievērojama loma bijusi arī citu tautību sievietēm.

Baidīdamās, ka sardze tās var ieslēgt, katra otra sieviete dienu un nakti palika ārpus barakām. Tai pašā laikā tās pildīja kontroles uzdevumus virtuvē, telefona centrālē un slimnīcā. Ēdienu izsniedza vienīgi slimnīcēm un grūtniecēm.

Ar t.s. streika aktīvistu atļauju nometnē laiku pa laikam ļāva ienākt nometnes komandantam, bet tikai vissvarīgāko un nepieciešamāko administratīvo pienākumu kārtīšanai. Sazināšanās ar 5. nometni notika signalizācijas ceļā, lietojot karodziņus. Tādā ceļā sieviešu nometne uzzināja arī streika saukļus un prasības.

Pēc Maskavas pārstāvju ierašanās streikotājas izbeidza bada streiku un uzsāka darbu, bet turpināja uzturēt visas streikotāju prasības. Kolīdz vienu no šīm prasībām pārkāpa un tas notika ar represiju pielieto-

šanu pret trim „aktivistēm“, no kuŗām viena bija igauņiete, streiku atjaunoja.

Uz 6. sieviešu nometnes barakām atkal parādījās melnais karogs.

Sievietes steigā salasīja un turēja gatavībā akmeņus un cēla barikādes. Viņas apņēmas aizstāvēt uz dzīvību un nāvi savas apcietinātās biedrenes. Padomju administrācijai kļuva skaidrs, ka arī šo nometni tā nepiespiedīs kapitulēt citā ceļā kā vienīgi ar kaŗaspēku.

11. jūlijā sieviešu nometni aplenca sarkanarmieši. Skajruņi atkal ierējās, uzaicinādami gūsteknes nekavējoties atstāt nometni. Neskatoties uz ļauno pieredzi kaimiņu nometnē, kur jau bija lijušas asinis, nemiernieces nekapitulēja draudu priekšā. No viņu vidus nemitīgi atskanēja naida saucieni. Padomju virsnieki pārliecinājās, ka ar iebaidīšanu vien nekā nepanāks. Puspiecos no rīta tie deva pavēli nometnē iebraukt ugunsdzēsējiem, un līdz ar tiem iesoļoja kaŗaspēks. Vieni bija bruņoti ar cirvjiem, otri ar vāļēm. Ar šo ieroču palīdzību izdevās nemiernieces iztrenkt no nometnes. Pie vārtiem atradās MVD amatpersonas, kas pārvarētās nemiernieces šķiroja.

Daļu gūstekņu salika cietumā, kas, starp citu minot, bija pirmā lielākā celtne Nariļskā, kad tai vēl trūka pilsētas tiesību, pārējās novietoja soda nometnē vai kā mazāk bīstamas atlaida atpakaļ parastajā nometnē.

Dumpja apspiešanai, kas izcēlās Harpičā, vairākus simtus kilometrus no Nariļskas, izsūtīja lidmašīnas. Dumpinieki lielās masās devās pa jaunbūvējamā dzelzceļa stigu uz Nariļsku. Sacelšanās bija aizrāvusi sev līdzī sargus, kas solidarizējās ar nemierniekiem. Kad tos visus ceļā aplenca un lidmašīnu dēļ arī bēgšana tundra nekā nedeķa, daudzi sargi, kas bija apvienojušies ar nemierniekiem, nošāvās.

Pēc dažām iegūtām liecībām var spriest, ka Nariļskas nemieru smaguma punkts nav koncentrējies tik daudz nometnēs, kas atrodas Nariļskas pilsētā un tās tuvākajā apkārtnē, kā vairāk Harpičas novadā.

Ar to šie nemieri, kas apmēra ziņā liekas esam vis-

lielākie un bija izcēlušies jau pirms Staļina nāves, tika apspiesti.

Visā Nariļskas soda apgabalā tie ilga 96 dienas.

Ko deva šie nemieri?

Šķiet, ka ne gluži maz. Iestājās pārmaiņas nometnes režīmā, un vairākas nemiernieku prasības akceptēja. Tomēr arī šie nav meklējami galvenie panākumi. Ja jau agrākie nemieri Kolimā, Karagandā un citās vietās lika ļodzīties padomju varas jau tā vājajiem morāliem pamatiem, tad Nariļskas dumpis kļuva par nemieru sārta, kas vairs neapdzīsa. Tas gan bija ar varu nomākts, daudzi šo nemieru upuři krituši un vergu darbs nepazuda, — tomēr no šī sārta pacēlās dzirksteles, kas aizdedzināja jaunus nemierus visā Sibīrijā, arktikā un Vidusāzijā.

Miljoniem padomju vergu bija pirmie, kas uzsāka drošu un atklātu cīņu pret padomju varmācībām, teroru un viltu.

Nemieri diskreditēja Padomju Savienību arī to acīs, kas aklī sekoja tās idejām un doktrinārajām mācībām.

Bet, apstājoties kaut vienīgi pie pārgrozībām, ko deva šie nemieri ieslodzītiem, redzam, ka viņu nožēlojamā dzīvē arī tām bija sava nozīme.

Padomju valdība izdarīja Nariļskas soda apgabalā šādus pārkārtojumus:

1. Režīma nometnes pārvērtā par vispārējām darba nometnēm ar mērenāku iekšējo režīmu,
2. Ieslodzītos pa nakti neieslēdza barakās,
3. No logiem noņēma režģus,
4. No ieslodzīto apģērba noņēma apkaunojošo numuru,
5. Divu vēstuļu vietā gadā padomju pilsoņiem ļāva sūtīt ik mēnesi pa vēstulei,
6. Nevainojamas uzvešanās gadījumā ieslodzītos ļāva vienreiz gadā apciemot un tuvinieku pieņemšanai ierīkoja īpašas telpas,
7. Izpildot virsnormu līdz 130 procentiem, 1 dienas vietā ieskaitīja 2 soda dienas, bet 130 proc. pārsniedzot, 1 dienu skaitīja par trim,

8. No izpeļņas bija tiesības saņemt mēnesī 300 rubļu (līdz tam tikai 100 rubļu),
  9. Četru filmu vietā mēnesī rādīja astoņas, pie kam uzņēmuma vadība četras izrādes samaksāja no savas puses,
  10. Uzraugiem un ieslodzītiem aizliedza lamāties,
  11. Ieslodzītiem ļāva iesniegt augstākajām partijai un valdības iestādēm rakstveida sūdzības. Atbildi saņēma ikvienā gadījumā. Iesniedzot sūdzību ar kādas dienesta vietas starpniecību, no pēdējās saņēma par to kvīti,
  12. Labākie strādnieki saņēma gadā līdz trīs nedēļu garu atpūtas atvaļinājumu.
1954. gada vasarā padomju iestādes izdarīja pārkārtojumus arī nometņu sistēmā.

Ieslodzītos, atkarībā no tā, kā tie bija izpildījuši darba normu, vai par viņiem bija vai nebija ienākušas sūdzības, pārveda:

- a) uz saudzīgāka režīma nometnēm, neturot apsardzībā ne nometnē, nedz ceļā uz darbu un atceļā no tā. Legitimācijai tiem, kam bija atlikuši īsi soda laiki, sāka izsniegt apliecības, kas zināmos gadījumos ļāva atstāt nometni,
- b) uz tāda tipa apsargātām nometnēm, kur ieslodzītos veda uz darbu pavadībā, bet sargi nedrīkstēja būt apbruņoti,
- c) uz stingra režīma nometnēm, kas atrodas pastāvīgā apbruņotā apsardzībā un no kurām ieslodzītos ved darbā bruņoti sargi,
- d) uz soda nometnēm vai cietumiem, lai izolētu tos ieslodzītos, kas izdarījuši kādus pārkāpumus.

Grūtniecēm un mātēm, kas apcietinājuma brīdī bija atstājušas mājās mazus bērnus, labas uzvešanās gadījumā solīja atbrīvošanu. Daļu ieslodzīto jauniešu skāra jau minētā jaunatnes amnestija.

Baltiešiem un citu nekrievu tautu ieslodzītiem ļāva rakstīt vēstules viņu pašu valodā, atsakoties no krievu valodas uzspiešanas.

Dažu nometnes iekšējo lietu kārtošānu uzticēja pašiem ieslodzītiem. Radās pat nodoms ieslodzītiem uz-

spiest t.s. interno tiesu, mudinot viņus apsūdzēt un sodīt biedrus par sīkākiem pārkāpumiem, vai pārkāpumiem pret nometnes vadību, kā arī par nepietiekamu darba normu izstrādāšanu, bet ieslodzītie atteicās šo Maskavas rīkojumu izpildīt un tādas tiesas arī nenodibinājās.

Noslēdzot pārskatu par Nariļskas nemieriem un to sekām, jānorāda vēl, ka boļševikiem izdevās labu daļu nemieru vadoņu un t.s. aktivistu atklāt. Tos pārvietoja uz soda nometnēm vai cietumiem citos apgabalos. Mazāk bīstamos pēc kāda laika atlaida uz parastajām nometnēm, tikai ne līdzšinējā soda apgabalā. Boļševiki vēlējās tos izklaidēt un atšķirt vienu no otra, lai uz vecas pazīšanās pamata nerastos jauni sacelšanās nodomi. Ja ar to šo tiešo mērķi panāca, tad nebija apsvērta šādas nemiernieku izklaides otra puse. Nemiernieki nonāca tādās vietās, kur ieslodzītiem līdz tam bija pietrūcis uzņēmības sacelties pret padomju varu. Nemiernieki stāstīja par drosmīgo cīņu Nariļskā, un tas aizrāva arī citus. Nemieri tādēļ jo drīz vien pārsvedās uz citiem Krievijas stūrīem.

Uz vietas, t.i., Nariļskas cietumā palika tikai daži nemiernieku vadoņi, kurus sodīja ar vairākiem gadiem cietuma soda un kas bija nepieciešami kā liecinieki dažu padomju administrātoru notiesāšanai.

Katrā neveiksmē padomju vara meklē kādu vainīgo. Par „grēka āžiem“ Nariļskas neveiksmē izraudzīja pārvaldes priekšnieku ģenerālmajoru Smirnovu un vairākus viņa palīgus, kā arī dažus MVD virsniekus. Tos notiesāja uz nāvi vai ilgtermiņa spaidu darbos. Daži MVD vīri paglābās no soda, izdarīdami pašnāvību.

Padomju prokurors uzturēja pret šiem nesenajiem varas vīriem apsūdzību, ciniski teikdams: „Ja šie virsnieki būtu stingri ievērojuši Maskavas pavēles, streiks Nariļskā nebūtu nemaz izcēlies.“

Dažas pazīmes rādīja, ka boļševiki pūlas ar šo prāvu iegūt politisko ieslodzīto simpatijas. Liecinieku vidū pret čekistiem atradās kā latviešu un lietuviešu,

tā ukraiņu, baltkrievu, krievu un čerkesu sodītie nemiernieku vadoņi.

Padomju justīcijas vainagā ievijās atkal viens ērmots zieds.

NĀVES PĻAUJA VORKUTĀ

Karagandas un Nariļskas nemieri izraisīja ķēdes reakciju. Vēl nebija apklusis pēdējais šāviens Nariļskā, kad atskanēja tas pats sauklis Vorkutā. „Nāvi vai brīvību!”

Ka politiski vajātie ir ar mieru mirt, bet nedomā cīņas brīdī padoties, to Maskavai skaidri parādīja jau nemieru sākumi Nariļskā, kas pārsviedās uz visu Taimiras pussalu. Ja lielākā daļa deportēto sākumā nemaz nebija agresīvi boļševisma pretinieki, tad par tādiem tie bija kļuvuši spaidu darba nometnēs. Viņi gan nekad nebija bijuši padomju iekārtas draugi, tas tiesa, bet no latentā pretinieka vai politiski indiferenta cilvēka stāvokļa tagad tie bija pārvērtušies par potenciāliem un nesamierināmiem padomju iekārtas apkarotājiem.

Citādi tas nemaz nevarēja būt, kad šie cilvēki bija degradēti vergu stāvoklī un ierauti nāves un iznīcības maltuvēs.

Pienāca arī tā diena, kad sacēlās politiskie ieslodzītie Vorkutā. Nemieri iesākās ar streiku un daudz kas tā gājumā atgādina Nariļsku. Pirmā sāka streikot 7. šachta, bet tai tūlīt pievienojās 1., 3., 8., 12., 14., 16., 29. un 40. šachta. Kamēr dažās no tām darbojās streika komitejas, kas paziņoja streikotāju prasības un runāja ar nometnes administrāciju un vēlāk ar Maskavas pārstāvjiem, tikmēr citas savu solidaritāti izrādīja tikai t.s. italiešu streikā. Pirmās neizgāja nemaz darbā, otras to darīja, bet, ieradušās darba vietā, turēja rokā lāpstu, neieberot vagonetē nekā vai pāris ogļu gabalu.

Pietika parādīties mastā pirmajam nemiernieku karogam, kad ceturksni vēlāk tas uzvijās jau otrā vietā, darināts pēc tā paša parauga. Un dažās stundās tas

pats notika arī apkārtējās nometnēs un Vorkutas spēkstacijā. Kamēr Nariļskā nemiernieku karogs bija melns, še tas bija no sarkanās drēbes ar melnām apmalēm. To uzvilka pusemastā, jo ar to godināja pirmos kritušos biedrus 3. šachtā.

Nemieru norisei iespējams izsekot vienīgi pa atsevišķām šachtām.

1953. gada jūlijā Vorkutas 7. šachtā saveda divi simti spaidu darba strādnieku no Karagandas. Karagandā tie bija jutušies puslīdz brīvi, bet Vorkutā nonāca stingrā režīmā aiz dzeloņstieplēm. Starpība bija pārāk liela, un jaunpienācējus sanikvoja tas, ka pirms izbraukšanas viņiem solīja brīvu izvietojumu un ciešamus darba apstākļus.

Šie vīri bija jau Karagandā pieredzējuši, ka padomju vara kļūst nedroša, kolīdz uzdužas uz pretesību.

Karagandiešu lēmums no pirmā brīža bija šādu darbu noraidīt. Pārvalde mēģināja nomierināt sakarsušos prātus, norādot, ka šejienes darba apstākļi nemaz neļauj Karagandā dotos solījumus izpildīt un arī novietojumam trūkst citu telpu. Jaunpienācēji uzturēja spēkā vienošanos, kāda bija notikusi ar padomju pārvaldi Vidusāzijā, no savas puses norādot, lai darba apstākļu vienādības dēļ mikstina režīmu arī šejieniešiem. Tas atrada dzirdīgas ausis 7. šachtas ieslodzītajos. Kā vieni, tā otri bija politiskie ieslodzītie. Kontakts radās no pirmā brīža.

7. šachtas iemītnieki apliecināja savu solidaritāti ar jaunpienācējiem. Dažu dienu laikā izlauzās streiks.

Nometnes komandantam neizdevās pierunāt streiku izbeigt. Streika komiteja steidzīgi izstrādāja savas prasības, bet kā priekšnoteikumu sarunām ar padomju pārstāvjiem minēja valdības pārstāvju ierašanos no Maskavas. Streikotāji vienojās par soda samazināšanas pieprasījumu. Dažiem, kas bija pavadījuši soda nometnē jau vairāk par desmit gadu, tas nozīmēja atbrīvošanu. Zinot grūtības, kas Vorkutas ogļu kombinātam bija ar jauna darba spēka atrašanu, tie izteica

gatavību palikt vēl kādus gadus šejienes raktuvēs, ja tos atlaistu brīvus.

Pārvalde noraidīja streikotāju prasības, piekudinādama tūlīn atsākt darbu un rakt ogles.

„Brauciet ellē ar savām oglēm, mēs prasām brīvību!“ — bija streikotāju atbilde.

Streikotāju pašapziņa un cīņas apņēmība auga augumā. Pārvalde sazinājās ar Maskavu un mēģināja atrast izeju piekāpībā, solot:

1. lūgumu caurskati par soda revīziju no piekritīgu iestāžu puses,
2. atteikšanos ieslēgt nometnes iemītniekus,
3. režģu noņemšanu no baraku logiem,
4. apkaunojošo numuru noņemšanu no ieslodzīto apģērba,
5. vēstuļu rakstīšanas atļauju tuviniekiem ik mēnesi, līdzšinējo divu vēstuļu vietā gada laikā,
6. satikšanās iespēju reizi gadā ar tuviniekiem, ja neradīsies iebildumi pret ieslodzītā uzvešanos un darba veikumu.

„Kāda liela vērtība visiem šiem solījumiem,“ teica politiskie ieslodzītie. „Mēs boļševikus pazīstam. Vai nu mēs iesniedzam vai neiesniedzam lūgumus apsūdzības un soda revīzijai, tā kā tā nekas negrozīsies. Režģus un numurus mēs noņemsim paši. Ko lielu mēs varam saviem piederīgiem rakstīt. To, kas mums īsti sakāms, cenzūra neizlaiž cauri. Cik ir to, kas pie mums var polārajā lokā ierasties. No Baltijas valstīm šis brauciens ir trīs tūkstoši kilometru garš, un no Tomskas un Krasnojarskas nevienam neļaus braukt, ja arī tas spētu samaksāt ceļu.“

Jaunie Kremļa valdnieki Maskavā nejutās pārāk droši, drudzaini meklējot kādu izeju no kļūmes. Tie atsūtīja uz Vorkutu ģenerālpulkvedi Mašļņikovu, ko kopš otra pasaules kara dēvēja par divkāršu „tēvzemes varoni“, un ģenerālprokuru Rudenko, kas plaši pazīstams no Nirnbergas tribunāla, kur tiesāja nacionālsociālistu vadoņus. Viņu pavadoņus bija vēl kādi trīsdesmit virsnieki un augsti ierēdņi.

Mašļņikova komisija ierīkoja sev biroju ārpus 7.

šachtas, likdama atvest pie sevis apcietinātos streika vadoņus. Tos uzrunāja visai pieklājīgi un pašā sākumā izvairījās izteikt draudus. Cik varēja spriest, Maskava gribēja zināt, kas aiz nemieriem īsti slēpjas, un tādēļ bija atsūtījusi izmeklēšanas komisiju. Astonās dienās tā savu darbu pabeidza.

Ne gluži tā risinājās notikumi 3. šachtā.

Ziņa par streika sākumu septītajā šachtā tur iezagās jau pirmajā brīdī. Par to vēstīja tukšie vagoni ar streika sauķiem. Uz dažām vagonu sienām varēja lasīt: „Vai jūs vēl stādājat? Neesiet glēvuļi“, vai — „Biedri, mēs streikojam, neatstāriet mūs vienus“ u.tml.

Kādā nometnē, kur jau visi streikoja, runāja Rudenko: „Ja sāksit darbu, būs labāk...“ Viss, ko viņš teica, palika bez ietekmes. Arī pārējo Maskavas runātāju pūlīni pielabināties streikotājiem un apmulsināt tos ar lētiem solījumiem izgaisa kā ziepju burbuļi.

„Brauciet ellē ar savām oglēm, dodiet mums brīvību“, „Vispirms brīvību — tad ogles“, „Brīvību vai nāvi“ — atkal un atkal skanēja no visām malām.

Parādījās arī ar roku rakstītas skrejlapas, kas aicināja atbalstīt streiku un cīnīties par pieteiktām prasībām.

Nemiernieku stāja nebija visās šachtu nometnēs vienāda. Kaut arī opozīcijā padomju varai bija visi, taktisku apsvērumu dēļ vienā šachtā streikotāji izsauca arī sauķi: „Lai dzīvo Maļenkovs!“ Kamēr 3., 7. un 29. šachtā nemiernieki parādīja vislielāko bezbailību un nepiekāpību, dažās citās streika komitejas baidījās izraisīt smagākus ekscesus un vēroja notikumu risinājumu tais šachtās, kas pirmās bija izgājušas cīņā.

Tas pamudināja padomju administrāciju nedrošākos streikotājus maldināt par streiku izbeigšanos kaimiņu šachtās. Tīri optiskai maldināšanai lika vairākas dienas braukt gaŗām tukšiem ogļu vagoniem, radot ieskatu, ka darbs raktuvēs atjaunojies un pilnie ogļu vilcieni dodas atkal uz Ļeņingradu.

Kā risinājās notikumi trešajā šachtā?

Kamēr 7. šachtā streiks bija izlauzies 22. jūlijā, tik-

mēr uz 3. šachtu tas pārsviedās divi dienas vēlāk. Streikotāju prasības bija gluži tās pašas. Tikai streika norisē šai šachtā no paša sākuma iešķīlās nemiera dzirkstele, kas draudēja ar dumpja sākšanos.

Atklīda ziņa par trīsdesmit karagandiešu apcietināšanu. Tie atradās nometnes cietumā.

Streika komiteja 3. šachtā atradās drošās rokās. Kopā ar 2000 ieslodzītiem tā devās uz cietumu, pieprasot apcietināto biedru atbrīvošanu.

Nemiernieku bezbailība nevēstīja padomju amatvīriem neko labu. Padomju majors, kuŗa noteikšanā atradās apcietināto liktenis, apsolīja karagandiešus dažu stundu laikā atbrīvot. Viņš mēģināja ar to tikai iegūt laiku, starplaikā izaicinot papildspēkus. Pēc īsa brītiņa ieradās prāvas MVD un sarkanarmiešu vienības, kas aplenca apkārtni, kuŗā nemiernieki bija sapulcējušies. Bez tam bija ieradušās mašīnas, kas gatavojās pārvest apcietinātos karagandiešus uz pilsētas cietumu.

Tieši šīnī acumirkli karagandieši, kam izdevās pārvarēt sardzi, izlauzās no izolatora.

No vārtu puses atskanēja pavēle: „Atklāt uguni!”

Šāvienī tomēr neatskanēja. Sarkanarmiešu mašīn-pistoļu stobri urbās ar saviem deguniem kaut kur sāņus, MVD vīri savukārt knibinājās ap ieroču aizslēgām. Notika neticamais — pavēlei šaut uz neapbruņotiem pretiniekiem, uz novārgušiem vīriem vergu drēbēs nepaklausīja.

No bruņoto sargu lūpām varēja it kā nolasīt jautājumu — vai tie vispār ir mūsu pretinieki?

Vai vienam dumpim nebija piebiedrojies otrs dumpis?

MVD virsnieks aptvēra stāvokli. Viņš izrāva no tuvākā MVD sarga rokām mašīnpistoli un sāka bezprātīgi šaut uz cietumnieku pusi.

Tāds ierocis strādā ātri. Nepilnas pusminūtes laikā ložu kārtā nopļāva piecpadsmit vīrus. Kad tos vēlāk piecēla, lai noliktu uz sanitāru nestuvēm, divi jau bija miruši.

„Turpat tuvumā stāvējām mēs,” stāsta aculiecinieks. „Mūsu streika komitejas priekšsēdis ar saviem

palīgiem devās pretim MVD komandai un sardzes priekšniekam, paziņodams: „No šī brīža mēs pārņemam noteikšanu par savu noietni. Ja no šī brīža kāds virsnieks vai karavīrs ienāks šinī noietnē bez mūsu atļaujas, mēs to nogalināsim. Ja jūs vēlaties pielietot pret mums varu, jums jānošauj visi šīs noietnes 4500 ieslodzītie. Starplaikā nesapņemsit ne kripatiņas ogļu. Daru jums zināmu, ka tagad rikosimies mēs!“ Kamēr mūsu pārstāvis runāja, uz mums raudzījās simts ieroču stobri. Tie raudzījās uz mums mēmi. Tikko dziļā nopietnībā teiktie vārdi pārliecināja tos, kas turēja savās rokās mašīnpistoles un kuŗu varā atradās mūsu dzīvības. Pat policijas valstī ir spēcīgāki argumenti par uguns ieročiem. Kaut arī vēl arvien aiz dzeloņstieplēm, mēs pirmo reizi pēc ilgiem gadiem jutāmies kā brīvi ļaudis. Mūs neinteresēja, kas notiek aiz vārtiem, mūs interesēja vienīgi tas, kas notiek iekšpusē, kur valdijām mēs paši. Sadalījām pienākumus. Daži uzņēmās sardzes dienestu, citi apgādi un medicīniski sanitāro dienestu. Likām izsniegt uzturu pietiekamā daudzumā. Krājumi atļāva to darīt veselam mēnesim.

Nebijām vēl ilgi rikojušies uz savu roku, kad pie mūsu vārtu sardzes pieteicās MVD majors, lūgdams atļaut ienākt mūsu pārvaldītajā noietnē. Viņš nāca neapbruņojies. Lāvām viņam ienākt.

Viņš ziņoja, ka ar Vorkutas raktuvju pārziņa ģenerāļa Derevjanko atļauju nolemts ieslodzītiem maksāt 300 rubļu atalgojuma mēnesī. Bez tam došot iespēju satīkties ar tuviniekiem, ņemšot no baraku logiem režģus un pa naktīm neaizbultēšot vairs durvis.

Kas par brīnišķīgu sajūtu! Nebijām vēl paspējuši streikot necik stundu, kad mums jau piesolīja virkni uzlabojumu.

Mēs solījām par visu to padomāt. Tundrā iestājās brīnišķīgs laiks ar sauli un patīkamu klusumu, ko ne-traucēja ne dzelzceļš, nedz raktuvju trošņainās ierīces. Cik labi bija reiz atpūsties! Bez tam, mūsu prasība taču bija, lai ierodas Maskavas pārstāvis.

27. jūlijā pie mums ieradās Derevjanko. „Vai jums neliekas prātīgāk atsākt darbu,“ teica viņš tēvišķīgā

balsī. „Vairums jūsu prasību ievērotas, ko gan vēl jūs gribat?“

Mūsu atbilde bija, ka gaidām uz Maskavas pārstāvi. „Jebkuŗu brīdi ieradīsies ģenerālis Masļenikovs,“ noteica mūsu augstais šefs promiedams.

Masļenikova vārds mums bija ļabi pazīstams, — tas pildīja ne vien MVD ģenerāļa, bet arī PSRS iekšlietu ministra vietnieka amatu.

Lai gan visi padomju amatvīri bija sākuši ar mums runāt vai eņģeļu mēlēs, no šī apciemojuma neko ļabu nesagaidījām. Tieši Masļenikovs bija tas vīrs, kas bija izdaudzīnāts ar savu neizmērojamo brutālītāti.

29. jūlija pēcpusdienā mūsu nometnē iebrāuca prāvs un izskatīgs auto. To ieslēdza abās pusēs smagi bruņoti sargi. Tie iegriezās laukuma stūrī, kur parasti uzturējāmies savos brīvajos mirkļos.

Bija ieradies Masļenikovs, mūsu pieprasītais padomju valdības pārstāvis no Maskavas.

To nosēdināja laukumā pie galda. Viņa mašīnu pagriezta ar purnu uz vārtu pusi, lai vajadzības brīdī tā spētu strāuji startēt. Visapkārt mūsu nometnei sablīvēja kaŗaspēku, ap pieci simti vīru.

Masļenikova priekšā izaicināja mūsu streika komiteju un citus runātājus, kas vēlējās ko teikt.

Tie atkāŗtoja prasību par apsūdzības lietu revīziju un soda samazinājumu politiskiem notiesātiem. Izskanēja arī citas prasības un ne vien tās, — Maskavas pārstāvis trīsdesmit augstu padomju virsnieku klātienē dabūja noklausīties mūsu ieskatus par padomju teroru.

Viņam par godu jāsaka, ka tas visu uzklaŗsija pacietīgi. Bet tad viņš cēlās un iekāpa savā mašīnā, lai dotos uz nākamo nometni.

1. augustā mūsu acu priekšā, lai gan krietnā atstatumā, risinājās dīvainā kustība. No septītās šachtas nelielos pulciņos tundrā ieveda ieslodzītos. Viņi gāŗa un nāca. Netikām skaidrībā, kas īsti notiek. To izdevās noskaidrot tikai vēlāk. Pirmajam pulciņam, ko izveda ārpus nometnes, neteica itin nekā, ļaujot atgriezties.

Otram un nākamajiem pulciņiem MVD virsnieks paskaidroja: „Redzat, jūsu biedri apņēmas atgriezties darbā. Vai gribat sekot viņu piemēram, vai lai šaujam uz jums?“

Šī viltība MVD izdevās. Sadalīti un nebūdami vairs vienā slēgtā masā, ieslodzītie kaimiņu šachtā ļāva sevi apmulsināt un pieņēma darbu.

Bet kas notika 29. šachtā?

Jūlija pēdējā nedēļā arī 29. šachta neizgāja darbā. Administrācijai vislielākās grūtības sagādāja darba roku iztrūkums ventilācijas ietaišu un ūdens sūkņu apkalpē. Aicinājumu atgriezties darbā ieslodzītie strikti noraidīja, minēdami tās pašas prasības. Arī 29. šachtas nometnē noliedza ienākt padomju administrācijai un sardzēm. Vienīgie, kam vārti palika atvērti, bija nometnes priekšnieks, apgādes un sanitārā dienesta virsnieki.

MVD nezināja arī šeit nekā cita iesākt, kā likt apļenkēt nometni. Simtiem sarkanarmiešu ierakās tundras zemē, bet lietus dēļ bedres piepildījās ar rāvainu ūdeni. Kareivji nebeidza lādēties par nepateicīgo dienestu. Citādi izturējās dzelzceļnieki, kas bija pamanījuši streikotāju saukli — „Brīvību vai nāvi!“ Locomotīvu vadītāji, dodamies gaŗām streikotāju nometnei, lika spalgi atskanēt lokomotīves svilpieniem. Pasažieŗi, kas atradās vilcienos, vicināja rokām, apliecinādami pārdrošniekiem savu atzinību. Pie tam tie nebija nekādi gadījuma pasažieŗi, bet ļaudis, kam Vorkutā bija uzticēti kādi uzdevumi, jo šai stūrī tūristus neielaida.

Pēc tam, kad Derevjanko pūliņi pielabināties ieslodzītiem beidzās bez jebkādiem panākumiem, arī 29. šachtā ieradās Maŗļenikovs. Atkal nolika galdu, pārklāja to ar asinssarkanu segu un atklāja mītiņu. Derevjanko deva vārdu padomju federālās valdības iekšlietu ministra vietniekam Maŗļenikovam. Tas piecēlās. Uzsauca — „Pilsoņi!“ — tad slaucīja sviedrus, atpogāja formas tērpu.

„Pilsoņi!“ sacīja Maŗļenikovs, „varu jums ziņot, ka valdība izstrādā radikālus pārgrozījumus nometņu sis-

tēmā. Sīkumos par visu to neesmu pilnvarots runāt...
ejiet darbā, par jums gādās...“

„Diezgan ilgi esat sūkuši mūsu asinis, tagad pietiek,“ saka runātājs, kas iznāk no politisko ieslodzīto vidus. „Tikai pēc tam, kad būsit mūsu apsūdzības lietas vēlreiz caurskatījuši, mēs atgriezīsimies darbā.“

Liekas, viss bija pateikts. No pūļa atskanēja drošs sauciens izklīst. Komisija noskatījās, ka kopā saaicinātie ieslodzītie izklīst.

Kremļa pārstāvis bija runājis padomju valdības vārdā, bet trīs tūkstoši vīru tam pagrieza vienkārši muguru.

Vai diktātūra drikst tā kaut ko pieļaut?

Nākamajā rītā ap 29. šachtu vērojama jauna rosība. Kaņavīriem, kas stāv pie saviem mīnu metējiem un mašīnpistolēm, pievienojas ugunsdzēsēji un sanitāri rati.

Maskavas komisija ierodas atkal, bet šoreiz bez iekšlietu ministra vietnieka. To pavada bataljons labi apbruņotu kaņavīru.

Tai brīdī, kad plaši jo plaši atveras nometnes galvenie vārti, atskan Derevjanko cietā balss:

„Ieslodzītie pilsoņi! Vēl pēdējo reizi uzaicinu jūs izbeigt streiku. Tie, kas gatavi sākt atkal strādāt, lai iznāk laukā. Tie nesapņems sodu!“

Daži smagiem soļiem atstāj nometni. Tūkstoši paliek. Tie atbild ar saucienu: „Brīvību vai nāvi!“

Viens no Maskavas vīriem izlec uz priekšu un no pistoles izšauj gaisā. Tā ir pavēle, norunāta zīme asinsdzīrēm.

Kas ir šis vīrs?

Viņa vārdu pazīst visā pasaulē. Pēc otrā pasaules kara tas devās uz Nirnbergu spriest taisnu tiesu varmākām. Viņš runāja toreiz augstu tiesību principu vārdā, apsūdzēdams tos, kas lika mirt nevainīgu cilvēku miljoniem. Toreiz viņš runāja pie tiesas galda tiesību aizstāvju pulkā. Tagad tas stāvēja spaidu darba strādnieku priekšā ar pistoli.

Rudenko.

Pavēli Vorkutas masu slepkavībai deva Padomju Sociālistisko Republiku Savienības ģenerālprokurors.

Ieslodzītie, cieši saķērušies rokās, bija panākuši uz priekšu. Viņi līdzinājās dzīvam mūrim. Tie stāvēja paceltām galvām, kas parasti darbā bija nolikušas, šai brīdī viņi pārdzīvoja ko brīnišķīgu, ko pauda viņu spodrās acīs, tie neslēpa savus dzīvos ķermeņus ne bedrēs, nedz aiz pakšiem, kā to darīja tie, kas turēja savās rokās mašīnpistoles un mīnu metējus. Tie stāvēja nekustīgi sava soģa priekšā.

Vēl Rudenko pistole nebija noslīdējusi gar sāniem, kad sagūstīto cilvēku krūtīs atsitās simtām ložu. Tās kapāja tos krūtīs un vēderā. Arī šis ložu mērs jau iepriekš bija noteikts.

Nē, — šoreiz ne brīvību — — — bet, nāvi!

Tāds bija šis cīņas rekviēms.

Pēc tam daudzkārt pārrunāts, cik liels bijis Vorkutas nemieru upuru skaits. Min dažādus skaitļus. Padomju iestādes klusē, bet dzīvi palikušajiem biedriem neļāva tos godbijībā pacelt. Ja kritušo bija simts, tad smagi ievainoto vairāki simti. Viegli ievainoto bija mazāk. Eksekūtori centās par savu darbu izpelnīties atzīnību.

Tas notika 1. augustā.

Glūži tas pats, kas mums, baltiešiem, ir 14. jūnijs, vorkutiešiem — neatkarīgi no tautības, ir 1. augusta diena. Viņi to izsludinājuši par savu sēru dienu. Ik gadus kopš 1953. gada 1. augusta vorkutieši piestiprina savam ogļraču tērpam melnu lentīti, kas liecina par viņu neapklusināmo draudzību un uzticību saviem kritušajiem biedriem.

Pārnācēji stāsta, ka arī Potmā atzīmēja šo dienu.

„Arī jūsu tautieši tur krita, septiņi no tiem bija uz vietas beigti,“ teica man Frīdlandē vairāki pārnācēji, kas ar šausmām atcerējās padomju asinsdzīres tundrā.

Kritušos apglabāja naktī. Vai kādreiz atvērs šo masu kapu tāpat kā kādu citu Katinā?

Vēl tagad dzīvi palikušo prātus stindzina šis drausmais notikums.

„Mēs pinām no tundras sūnas un mētrām vainagus, kuņus slepus uzlikām uz mocekļu kapenēm. Mēs tos ieslēdzām pēc tam savās klusajās lūgsnās,“ saka vīrs, kas

pieredzējis daudz ko otrā pasaules kara laikā, bet kam visas kara šausmas nobāl pret pārdzīvoto Vorkutā.

Un kas notika ar dzīvajiem? Rudenko, Masļenikovs, Derevjanko — visi tie bija draudējuši ar sodiem tiem, kas neatteiksies no streika.

Tos sabāza Vorkutas, Intas, Kirovas un Vladimiras cietumā, vietējās soda barakās vai pārveda uz citām attālākām nometnēm. Ar jaunu soda mēru uzlikšanu, par ko streika laikā komandants stipri daudz runāja, mēģinādams streika dalībniekos radīt bailes, padomju vara tomēr bija stingri atturīga. Par tiem apcietinātiem nemierniekiem, kas nonāca Vladimiras cietumā, saka, ka viņi tur noturēti apmēram deviņus mēnešus, pēc kam aizvesti darbā uz Krasnojarskas apgabalu. Pirms nemiernieku salikšanas cietumos vai kādā citā soda iestādē, tos rūpīgi izšķiroja. (Skīrošanā un bīstamības pakāpes noteikšanā piedalījās MVD „špiceļi“, kas stāvēja padomju ierēdņiem blakus tai brīdī, kad dzīvi palikušos nemierniekus dzina gažām šaurai ejai, lai katru uzzīmētu un iešķīrotu vienā vai otrā katēgorijā.

Tiem, kas palika spaidu darbā uz vietas, uzlaboja dzīves un darba apstākļus. Pārnācēji no Vorkutas stāsta, ka pēc tam nav trūcis vairs ne cigarešu, nedz uzturvielu. No apgērba noņēma numurus, no logiem režģus. Lāva rakstīt divi kartītes mēnesī. Vislielākais uzlabojums tomēr bija palielināta alga par sūro darbu šachtā.

Šie uzlabojumi gan neattiecās uz visu Vorkutas soda apgabalu.

Ar šo asiņaino eksekūciju, kas norisinājās 1953. gada 1. augustā, izbeidzās Vorkutas nemieri.

Kā redzējām, tos izdevās apspiest tikai ar lodēm.

Ar šo atziņu atgriezās Maskavā kā Masļenikovs, tā Rudenko.

Maskavai nācās atskārst vēl ko citu, — to pašu, ko Nariļskā, — ka nevar paļauties uz polārajā apgabalā stacionētiem militārajiem spēkiem. Tie karavīri, kas ieradās reizē ar Masļenikovu, nebija ne krievi, nedz ukraiņi, bet mongoļi. Tos pārsveda uz Vorkutu ar lidmašīnām. Kas viņiem par ieslodzītiem bija teikts, ja par to

vispār kas bija bilsts, nav zināms. Doto pavēli tie izpildīja aklī. Cik varēja spriest, šausana uz politisko ieslodzīto masām viņiem nelikās nekas sevišķs. Varbūt tā bija kāda īpaša eksekūcijas komanda, kādu MVD netrūkst.

Atliek vēl jautāt, kādēļ 1953. gada jūlija nemieros nepiedalījās visi ieslodzītie, jo tie visi taču cieta no vienādi smagiem spaidu darba noteikumiem.

Tas tikai tā liekas, ka visi nebūtu piedalījušies. Faktiski tie visi bija klāt un vienādā vai otrādā veidā apliecināja savu solidaritāti ar streiku. Piemēra dēļ minēsim 40. šachtu, kur nenorisinājās nekādi drāmatiski notikumi, bet vai tādēļ arī šī lielā nometne nepiedalījās? Tā izvēlējās tikai citu paņēmieni, pārnesot streiku no dzīvojamām barakām uz pašu darba vietu, — kā to prasa labi organizēta streika pamatnoteikumi. Viņu darbs streika dienās pārvērtās „italiešu mēri“. Tūkstoš tonnu vietā ogļrači šādā streika dienā sagrabināja labi ja 30 tonnas. Šinī šachtā nebija nogalināto, bet bija daudz apcietināto. Un tāpat pārējās nometnēs, kas šie īpaši nav pieminētas.

Arī ieslodzītās sievietes vēlējās piedalīties streikā, bet saņēma no streiku komitejām brīdinājumu to nedarīt. Pēdējās apsvēra situāciju, ka pret prāvajām padomju sardzēm viņu spēki ir par vāju.

Bada streiku gan pieteica Vorkutas kriegelnīcu nometnēs ieslodzītās vācietes. Kā liecina pārnācējas, arī latvietes izteikušas tūlītēju gatavību šai streikā piedalīties, bet vācu biedrenes viņas atrunāja to nedarīt. Tās domāja, ka latviešu liktenbiedres varētu piemeklēt smagākas represijas nekā viņas.

Streika saukļus akceptēja visi ieslodzītie, un savu solidaritāti apliecināja ne vien tie, kas atradās aiz dzeloņstieplēm, bet arī brīvie ļaudis Vorkutas pilsētā un apkārtnē.

Ar šo streiku un nemieriem viss tomēr nebeidzās. Kaut arī ieslodzītie ārēji bija pārvarēti, tie turpināja cīnīties. Vairojās sabotāžas akti raktuvē. Tos apkarot padomju administrācijai un sardzei nācās grūti, jo pazemē tie baidījās līst. Kolīdz spaidu darba strādnie-

ki nonāca raktuvēs, tie jutās par sevi un rīkojās drošāk. Tā bija arī vieta, kur darbojās katakombu baznīca. Tur ticīgie pulcējās klusā aizlūgšanā un dievvārdu brīdī. Pazemē tie jutās daudz maz brīvi.

1955. gada vasarā Vorkutā izlauzās jauns streiks. Iepriekšējā streikā gūtā pieredze lika rīkoties izveicīgāk un lokanāk. Jau no paša sākuma streikā iesaistīja visu šachtu ieslodzītos. Uz darbu raktuvēs devās visi. Tie izklīda pa raktuvēm, lai — kā izsakās viens no aculieciniekiem — liktos uz auss.

Pielietojot šo taktiku, streika apkaņošanā padomju administrācija kļuva nevarīga. Tā streikotājiem vienkārši netika klāt.

Ko streikotāji šoreiz prasīja?

Viņu prasības no padomju spaidu darba viedokļa šķita ļoti radikālas. Tie pieprasīja kustības brīvību ārpus nometnes, kā arī kara laika spriedumu anulēšanu.

Panākumi bija tik grandiozi, ka ieslodzītie nevarēja tam nemaz ticēt. Septītajā šachtā jau pēc trim stundām atvērās vārti. „Mums tas likās tik neparasti, ka kļuvām aizdomīgi un nedroši,“ saka atbrīvots vācietis no Austrumprūsijas. „Mums likās, ka boļševiki rīko slazdus. Nevienam sākumā nebija dūšas iziet pirmam pa vārtiem. Tā vien likās, kas to darīs, to pārsteigts tūliņ no muguras šauta lode. Nekas tamlīdzīgs tomēr nenotika. Vēlāk izdibinājām, ka komunistu partijas centrālkomiteja Maskavā steigusies dot pavēli streika izplešanos novērst par katru cenu, saudzējot cilvēku dzīvības. Jaunās valdības prestižs prasīja, lai neaizietu bojā neviena dzīvība. Tomēr pilnīgi bez upuriem nepalika arī šis streiks. 12. šachtā, kur streiks vēl turpinājās, agrā rītā ielauzās no Kirovas atsūtīti kaņavīri ar vilku suņiem. Tie rāva no nārām laukā streikotājus, kas gulēja, daudzidami ar nūjām tos, kam nepietrūka uzņēmības pretoties. Ar nūjām! Šaujamos ieročus vairs nelaida darbā. Šādā ciņā aizgāja nāvē četri — ar upuriem abās pusēs. Satraukums bija tomēr liels. Vērodami boļševiku jauno piekāpību un nevēlēdamies piedzīvot līdzīgus ekscesus, streikotāji strei-

ku nedēļas laikā izbeidza. Nāca solījums amnestēt tos, kas tiesāti par nodarījumiem kara laikā.“

1955. gada septembra amnestija rāda, ka tajā ietvertas Vorkutas streikotāju prasības. Jautājums gan ir cits, kā amnestijā ietvertie solījumi īstenoti. Atkal pierādījās, ka padomju vara ir stipri jūtīga pret streiku un ieslodzīto pretestību.

Šo streiku, kā izsakās pārnācēji, ierosinājuši lietuvieši, realizēdami to sadarbībā ar citiem baltiešiem un ukraiņiem un neuzdurdamies pret vienaldzību arī pārējos ieslodzītajos.

Prasību, kā redzams no citu aculiecinieku liecībām, bijis vairāk. Baltieši prasījuši sodu izcietušo un amnestēto, kā arī veco un invalidu atlaišanu uz dzimteni, apvienodami šo prasību ar papildu prasību, ka tādā gadījumā uz dzimteni atlaižami arī šo personu tuviņeki, ja tie atrodas izsūtījuma apgabalos.

Abi Vorkutas nemieri resp. streiki, kas noritējuši ar divu gadu atstarpi, radījuši lielas pārmaiņas padomju spaidu darba sistēmā.

No teiktā redzams, ka politiskiem ieslodzītiem nekas nav dāvināts. Tas, kas šai sodu un izmantošanas sistēmā mainījies, panākts vienīgi ar ieslodzīto bezbailīgo cīņu un upuriem.

IESLODZĪTIE KINGIRĀ DODAS CĪŅĀ AR TANKIEM

Visbrāzmainākie nemieri norisinājās Kingirā, Vidusāzijas vara raktuvju rajonā. Tajos piedalījās 9000 ieslodzīto vīriešu un 4000 sievietes. Tādu, kas izvairījās cīņas, nebija daudz, varbūt simts, un tie paši komplektējās no MVD ziņotājiem, kam jau savas personīgās drošības dēļ neatlika nekas cits kā pazust. Gadu pirms tam ukraiņu pretestības organizācija, kas skatījās par lielāko nometnē, jau paguva apsist turpat simts denunciantus. Sadarbībā ar baltiešiem un citām tautību grupām pēc tam bija izveidojies īpašs „pretizlūkošanas dienests“, kam izdevās atklāt katru ziņo-

tāju un nodevēju. Tas palīdzēja Kingiras nemierniekiem iziet cīņā vairāk vienotiem nekā vorkutiešiem.

Kingiras streiks jau no paša sākuma izvērtās labi organizētos nemieros. To vadību uzņēmas pulkvedis Kužņecovs, viens no populārākajiem padomju virsniekiem, kuŗa nopelnus Berlīnes ieņemšanā nevar apstrīdēt. 1952. gadā viņu apvainoja mēģinājumā pārbēgt ar tanku pulku uz Rietumberlīni un apcietināja. Pēc vazāšanas pa dažādiem cietumiem 1954. gadā pulkvedi Kužņecovu pārveda uz Kingiru, — zīmīgu vietu, par kuŗu MVD teica, ka nometnē esot atrodami tikai „fašisti“. Ar pēdējiem padomju drošības iestādēm nenācās viegli tikt galā. Kā jau teikts, politiskie ieslodzītie Kingirā bija tikuši galā ar MVD rokas, puišiem. MVD tādēļ pielika vislielākos pūļņus, lai atgūtu savu ietekmi.

Tai radās plāns.

1954. gada aprīlī Kingiras spaidu darba nometnē, kas kopš 1949. gada bijusi politisko ieslodzīto nometne, saveda ap 600 kriminālistus.

„Redzat“, kādas dienas vēlāk teica vienam no jaunpienācēju pārstāvjiem MVD virsnieks, „fašisti apņēmušies jums uzbrukt un no jums atbrīvoties. Ja jūs paši neuzsāksit ko pirmie, jūsu dienas būs skaitītas. Mēģiniet viņus pārmācīt, mēs jūs katrā ziņā atbalstīsim.“

Bet cilvēkam, kas ilgus gadus pavadījis cietumā, ir savs instinkts. Uzrunātais un citi kriminālisti nomaņija, ka šķetinās kāda provokācija. Viens no tiem uzmeklēja vakarā pārstāvi no pretējās grupas un tikko dzirdēto viņam bez aplinkiem izstāstīja.

Izrādījās, ka jaunpienācēji pirms dažiem gadiem atrodušies kopā ar politiskiem ieslodzītiem un no tiem ieguvuši izpratni par padomju terrora metodēm un viltu.

Kriminālistu grupas pārstāvis izteicās par kopā turēšanos ar pārējiem ieslodzītiem, sevišķi, kur lieta grozās ap ieslodzīto interesēm.

Kas bija šie kriminālisti?

Prāva daļa bija jauniešu, kupus nežēlīgā padomju ikdienu bija atstājusi bez vecāku mājas, skolas un pajumtes. Vēl nesen viņus sauca par „bezprizornije“ — bezpajumtniekiem. Neatradās nevienas gādīgas rokas, kas pasniegtos pretim, lai tos paceltu. Dažs labs no viņiem, kas ar sešpadsmit gadiem atradās Kingiras soda nometnē, bija recidīvistis. Viņu rokas un krūtis rotāja tetovētas zīmes. Šie Staļina diktatūras bērni, atradamiēs aiz dzeloņstieplēm un bieziem mūriem, divainā mulsumā klausījās par „nogrīmušo pasauli“, ko oktobra revolūcija bija apmainījusi ar proletāriāta diktatūru. Kaut kas viņiem likās tomēr skaidrs un nepārprotams, — čekisti nevarēja būt arī viņu draugi un labvēļi. Tie nekāroja pat viņu piesolītos labumus.

Drīz izdevās noskaidrot, ka MVD plāns paredz kriminālistu uzrīdīšanu politiskiem ieslodzītiem, lai sadursmes laikā politisko gūstekņu vadību uzņemtos tie, kam jau nodibinājusies kāda autoritāte. Līdz ar to viņus izdotos atšifrēt, kas ne ar ziņotājiem, nedz citādā ceļā Kingirā nebija atklājami.

Viens no tiem, kas jau pašā sākumā ieguva visu ieslodzīto autoritāti, bija jau minētais pulkvedis Kuzņecovs.

Pēdējais ne vien runāja, bet arī rakstīja atklāti, — neparādīdams nekādu cieņu un bijību padomju varai. Tādēļ par kādu vēstuli sievai, kurā bija aprakstīta nometnes cietuma kamera, viņu pašu tur iebāza. Tur jau atradās priekšā 400 cietumnieki.

Nav izdevies noskaidrot īstos motīvus jaunpienācēju neparastajam darbošanās priekam, bet kādu svētdienu viņi atmontēja pirtij sildāmo cauruli un sāka ar to ielauzt kaimiņu nometnes mūri. Tas bija viens no iekšējiem mūriem nometņu savstarpējai izolācijai, kam vēl pievienojās ārējie mūri astoņu metru augstumā.

Mūris, kurā stīprumu pārbaudīja kriminālisti, bija divu ķieģeļu biežumā. To ar cauruli iegāzt neizdotos, ja iepriekš nebūtu izraudzīta vieta, kur kādreiz bija atradusies eja. Šo aizmūrēto vietu izdevās patiešām ielauzt.

Aculiecinieki stāsta par apjukumu sargos. Tiem pienācās šaut, bet viņi to nedarīja. Viņu vilcināšanās dēļ no soda barakas izdevās atbrīvot 400 cietumniekus un 200 arestētos. Dienas gaismu ieraudzīja arī Kuzņecovs. Viņam varēja pat likties, ka ielaušanās cietumā notikusi viņa dēļ. Atguvis daļēju brīvību, pulkvedis Kuzņecovs uzņēmās politisko ieslodzīto vadību. Viņš deva pavēli sagūstīt sargus.

Kriminālisti pa to laiku savu darbu turpināja. Vēl bija atlicis pēdējais mūris, kas šķīra abas viriešu nometnes no sieviešu nometnes. Stundas laikā arī šis mūris bija iegāzts.

400 sievietes vairs nebija atšķirtas no pārējiem ieslodzītiem.

Nākamās dienas rītā varēja labāk pārredzēt stāvokli. Sargi tiešām bija sagūstīti, bet sardzes virsnieki aizmukuši. Pārtikas noliktavas un citas svarīgākās vietas nometnē apsargāja pašu ieslodzīto posteņi.

Vajadzēja paiet vēl vienai dienai, lai padomju administrācija un MVD sagatavotos pretsoļiem. Tad trijos no rīta MGB vienības ielauzās nometnē no trim pusēm. Sargi bij iepriekš apdzirdīti. Viņi nejēdzīgi kliecda un uzbruka tiem, kas gadījās ceļā, ar šauteņu bajonetēm vai rezgaļiem. Sieviešu nometnē atskanēja arī šāvieni. Izraidot no turienes kaimiņu nometņu ieslodzītos, uz pēdējiem šāva. Izdevās saskaitīt kādus 60 līdz 70 liķus. Ievainoto bija vairāk. Mirušos MGB steidzīgi aizvāca uz tuvējo Džeskasganu.

Pret šādu izrīcību protestēja Kuzņecovs, kas ap sevi pulcēja visu tautību grupu izraudzītus pārstāvjus. Kuzņecovu stingri atbalstīja baltieši, kā arī t.s. „banderisti“, ukraiņu partizāni.

Noteikumi neatļāva nometnē ienākt bruņotiem sargiem, bet šai naktī tur bija ielauzušās veselas militāras vienības.

„Mēs prasām vainīgo sodīšanu! Bruņotām vienībām nebija tiesības ielauzties nometnes teritorijā“. Ar šo saukli Kingīras ieslodzītie uzsāka streiku. Tie zināja, ka ielaušanās nometnē notikusi bez sazināšanās ar Maskavu un tādēļ viņu pusē bija likums, kaut arī „pa-

domju likums“. Jebkuras neveiksmes gadījumā bolševiki paraduši meklēt grēkāžus un ja streika izredzes nosvērtos streikotāju pusē, par to padomju amatvīriem Kingirā būtu jāatbild, pie kam šis notikums nepaliktu neievērots. To streika vadība zināja un tādēļ uz notikušo nelikumību lika uzsvaru.

Streikotāji bez tam pieprasīja nogalināto biedru liķu pārvešanu atpakaļ uz notikuma vietu. Tikai tādā gadījumā varēja pierādīt, ka tie krituši no MGB vīru lodēm un nevis, kā to varētu vēlāk apgalvot, pašu streika dalībnieku sadursmes brīdī nogalināti. Bez tam prasīja tuvākā laikā neizdarīt nekādu ieslodzīto pārcelšanu.

Vietējie padomju varasvīri apsoliya streikotāju prasības ievērot, piedevām vēl solidami prokurora ierašanos.

Tas pamudināja streiku izbeigt. Streiks ilga trīs dienas.

Kolidz darba brigādes izgāja darbā, sargi sāka apļenkt kriminālistus un dzina tos pa vārtiem laukā. Pēc MVD/MGB plānu izjukšanas bija izlemta viņu aizvešana uz citurieni. MVD vīru paņēmieni šo ieslodzīto aizvešanā bija tik rupji, ka tādēļ vien izraisīja jaunu pretestību.

Kādam no kriminālistiem izdevās pieklūt nometnes sirēnai un palaist brīdinājuma kaucienus. Tos sadzirdēja politiskie ieslodzītie, kas atradās būvdarbos. Viņu tūlītējs lēmums bija atgriezties nometnē. Sargi to nepieļāva. Darbs darba vietās tomēr apstājās.

Atgriežoties vakarā nometnē, politiskie ieslodzītie uzzināja par administrācijas doto solījumu neievērošanu un sašutumā atjaunoja streiku.

Izveidojās jauna, paplašināta „streika komiteja“. No piecpadsmit pārstāvjiem četrpadsmit dod vīriešu nometnes, bet sievietes vienu. Pēdējā ir ieslodzītā, kas kā „kontrrevolūcionāre“ pavadījusi spaidu darba nometnē 17 gadus. Galvenais vārds atkal pieder Kuzņecovam.

No šī brīža Kingiras spaidu darba nometne izvēršas par autonomu republiku, kādu Padomju Savienība kopš

oktobra revolūcijas nav pazinusi. Streika komiteja papildina agrākās prasības ar jaunām.

Tās ir:

1. apsūdzību un sodu revīzija,
2. amnestija mazgadīgiem un invalīdiem,
3. ārzemnieku atļaušana uz dzimteni,
4. nometnes pārvēršana no režīma nometnes parastajā darba nometnē,
5. režģu noņemšana no baraku logiem,
6. numuru noņemšana no apģērba,
7. astoņu stundu darba diena,
8. paaugstinātas algas,
9. soda samazināšana līdz 7 dienām par vienu darba dienu,
10. tiesība brīvi izvēlēties savu dzīves vietu pēc brīvlaišanas,
11. tiesība biežāk sarakstīties ar tuviniekiem,
12. streika komitejas atbrīvošana no jebkādiem sodiem,
13. 1953. gadā uzlikto sodu revīzija, sodot virsniekus, kas vainojami šo augsto sodu uzlikšanā.

Pie pēdējās prasības jāpaskaidro, ka 1953. gada maijā notika streiks sargu varmācības dēļ pret politiskiem ieslodzītiem. Pēdējiem atgriežoties no darba, kāds sargs sāka pilnīgi nemotīvēti šaut, nogalinot četrus un ievainojot sešpadsmit ieslodzītos. Toreiz sašāva arī trīs latviešus. Sargs vēlāk taisnojās, ka kādi ieslodzītie darba kolonnā esot smīnējuši. Sašutums ieslodzītajos toreiz bija tik liels, ka izlauzās protesta streiks, kas ilga trīs dienas. Par līdzdalību streikā daži bija sodīti un turklāt ar augstiem soda mēriem. Tagad streikotāji, aplicinādami solidaritāti ar saviem biedriem, prasīja sodu revīziju un gandarījumu par toreizējām pārestībām.

Galvenā prasība bija, lai no Maskavas ierodas komunistu partijas centrālās komitejas pārstāvis.

Lai nedotu iespēju steigotājus apvainot par „kontr-revolucionāriem“, Kužņecovs deva padomu atturēties no saukļiem, kas vērstos pret režīmu, bet padarīt streika apspiešanu grūtāku ar to, ka iziet ar saukļiem:

„Lai dzīvo padomju konstitūcija!“ un „Nost ar Berijas terrora metodēm!“

Padomju konstitūcijas piesaukšana nebija nekas cits kā parodija. Šīs konstitūcijas trešais pants sākas vārdiem: „Uzstādot par savu galveno uzdevumu visāda veida cilvēka ekspluatācijas izbeigšanu un sabiedrības šķiru iznīcināšanu, nežēlojot ekspluatātorus...“

Ja nu Kingiras nemiernieki prasīja to pašu, tad tie runāja dziļu patiesību un viņu sauklis nebija nemaz tik ērmots. Tikai katram, kas dzīvo padomju diktatūrā, nav daudz jāskaidro, kas ir likums un konstitūcija, — tie zina to pārāk labi. Kingiras nemiernieki, kas izgāja cīņā pret padomju varu un ekspluatātoru, piederēja viszemākajai šķirai šai policijas valstī un tie patiešām no sirds vēlējās savas ekspluatācijas izbeigšanu. Viņu sauklis tomēr nebija radies aiz vientiesības.

Par savu karogu tie izvēlējās Sarkanā krusta zīmi. Sarkanais krusts un pusmēnesis ir humānitarajos cēstienos iemūžināti simboli. Kādēļ gan Kingirā arī humānisma principiem nebūtu vietas?

Tad vienu dienu skaļruņi, kas bija pārvietoti uz sargu torņiem, izkiedza: „Uzmanību, uzmanību! No Maskavas tikko ieradušies pārstāvji. Viņi vēlas ar jums runāt. Trijos pēcpusdienā tie ieradīsies nometnē!“

Streika komiteja divi nometņu pagalmos novieto galdus. Triju atsevišķo nometņu iemītnieki sadalās pa šīm pulcēšanās vietām. Klāt ir vīrieši un sievietes.

Tālāko atstāsta kāds aculiecinieks: „Tieši pulksten trijos četru vīru sastāvā izejam Maskavas pārstāvjiem pretim. Tie ierodas vārtu priekšā greznos formas tērpos. Viņu zelta apšuves un ordeņi vizuļo saulē. Viena ģenerāļa vārds ir Dolgišs, un, kā mēs pēc brītiņa noskaidrojam, viņš ir MVD ģenerālprokurora palīgs, otru sauc Bičkovs, un tas ir spaidu darba nometņu galvenās pārvaldes GULAG vadītāja vietnieks. Viens no tiem ar daudzajiem padomju virsniekiem ieiet vienā pagalmā, otrs blakus nometnes pagalmā. Kuzņecovs atsēžas blakus Dolgišam. Brītiņu valda klusums. „Tikpat svinīgi kā uz Sarkanā laukuma parādes laikā,“ teic blakus stāvošais. Tad pietrūkstas kājās ģenerālis

Bičkovs. „Jūs esat minējuši vairākas prasības, biedri!“ saka viņš. „Daļa prasību ir tiešām gluži vietā un būtu katrā ziņā ievērojamas, ja tās nebūtu valdība agrāk, jau pirms tam, kad jūs tās minējāt, istenojusi. Lūk, te man ir aprīļa mēnesī izdotie valdības rīkojumi. No šī laika aiztecējušas dažas nedēļas un, acīm redzot, līdz Kingirai tie vēl nav atnākuši, bet varat būt droši, šos rīkojumus izpildīs arī šeit. Redzat, — kaut šo, no 1954. gada 24. aprīļa, par mazgadīgo noziedznieku amnestēšanu. Tai pašā dienā pieņemts vēl otrs dekrēts par invalidu, par slimo un veco pirmstermiņa atbrīvošanu, ja tie iesniedz savas nometnes vadībai apžēlošanas lūgumu. Un tāpat tas ir ar soda laika samazinājumu par labiem darba veikumiem. Dekrēts gan neparedz vienas soda dienas pielīdzināšanu 7 dienu deldējumam, kā jūs to prasāt, bet normas un virsnormas izpildīšana paredz divu vai trīs dienu ieskaitīšanu. Par astoņu stundu darba laiku nav ko plašāk ziņot, — tas jau agrāk pieņemts. Jūs redzat, valdība pati no sevis paredzējusi atvieglot jūsu darbu un saīsināt soda laiku. Ja nemaldos, ar šiem samazinājumiem lielākajai daļai no jums atlicis vairs pavisam maz soda un jums atliek vienīgi drīzi sagatavoties atstāt nometni. Vienu tikai paturiet prātā, — nepazaudējiet ar kādu neapdomātu soli priekšrocības, ko jums piešķir. Esiet prātīgi, biedri! Biedrs Kuzņecovs taču neapšaubāmi būs tik gudrs un ieteiks jums to pašu, — vai ne?“ Bičkovs šai brīdī ar piespiestu smaidu paskatījās Kuzņecovā un vēroja pārējos streika komitejas locekļus. Kāds no viņiem jautāja: „Un kā ir ar apsūdzību un soda revīziju?“

„Jā, redzat, biedri, mēs esam te ieradušies arī tādēļ, lai pieņemtu jūsu lūgumus lietu revīzijai. Es un ģenerālis Dolgišs sāks tos pieņemt ar rītdienu.“

„Kad pazudīs režģi no logiem?“ sauca kāda sieviete.

„Vai sodīs tos, kas pagājušo gadu uz mums šāva?“ sauca cita balss.

„Vai pēc atlaišanas mums ļaus atgriezties dzimtenē?“ atskanēja balss ar baltiešu akcentu.

Balsis jaucās cita ar citu. Jautājumu bija daudz.

„Mēs vēl dažu labu lietu pārrunāsim nākamajās dienās. Mēs vēl paliekam šeit rīt un parīt,“ teica abi padomju ģenerāļi, kolīdz dzirdēja jautājumus par septiņdesmit nogalinātiem un vairāk simtiem sakropļoto Kingiras nometnē.

Bičkovs un Dolgišs ar to gribēja sapulci beigt, bet ieslodzītie turpināja nepiekāpīgi prasīt komunistu partijas centrālkomitejas locekļu tūlītēju ierašanos.

„Kāda jēga prasīt centrālkomitejas locekļu ierašanos,“ sašutis teica viens no ģenerāļiem. „Kā mēs, tā jūs nometnes komandants darbojaties centrālkomitejas uzdevumā. Tādēļ jau esam šurp braukuši, lai jūs uzklausītu. Nedomājiet, ka centrālkomitejai tik daudz laika, lai arī tā vēl varētu atsūtīt kādus savus locekļus. Iekams pārrunājam ar jums citas lietas, gribam atbildi par streika izbeigšanu. Mēs ieradīsimies vēlreiz šovakar, lai saņemtu jūsu atbildi un zinātu, kas ar jums darāms tālāk!“

Sanāksme ar to izbeidzās.

Vēl gan bija sakāms gala vārds. Vakars pienāca drīz.

Gala vārds bija īss:

„Biedri ģenerāl! Mūsu sagūstītie biedri pilnvarojusi mūs, streika komiteju, paziņot, ka tie uztur spēkā prasību par partijas centrālkomitejas locekļu ierašanos, lai runātu ar tiem. Līdz viņu ierašanās brīdim mēs atsakāmies atsākt darbu.“

Tādu atbildi Maskavas pārstāvji nebija gluži sagaidījuši. Tie apsvēra jaunus soļus. Viens no tiem bija mazgadīgo ieslodzīto šķirošana. Nākamajā rītā izaicināja no nometnes 180 no tiem. Ikviens bija pārliecināts, ka viņus atlaidīs, bet izrādījās, ka tādu nebija vairāk par 30. Pārējos nosūtīja uz darba koloniju Kingiras tuvumā. Viņus tūlīņ ielika darba brigādēs. Jau nieši, kas nometni vēl nebija atstājuši, pēc tam atteicās stāties komisijas priekšā.

Pēc tam Maskavas pārstāvji izmēģinājās ar invalidu un tbc slimo šķirošanu. Kad kādus 5 procentus no tiem atzina par atbrīvojamiem, visu šo darbu apstādina.

Tieši nākamajā dienā ieradās vesels bars padomju prokuroru, — gan no Kazachstanas galvas pilsētas Almas Atas, gan no 500 km attālās Karagandas un citām vietām. Tie iztaujāja politiskos ieslodzītos par iepriekšējā gada asiņaino sadursmi, rakstīja protokolus, fotografēja vēl pāri palikušos pierādījumus notikumu vietā un apgalvoja ieslodzītiem, ka vainīgie jau sēžot cietumā.

Tā pagāja vairākas dienas. Ieslodzītie savukārt nepalika bez iniciatīvas.

Lai par nemieriem informētu citus, viņi ķērās pie sava raidītāja būves. Raidītājam, pēc viņu ieskatiem, pienācās informēt par notikumiem Kingirā ne vien citus Padomju Savienības stūrus, bet arī brīvo pasauli. „Mēs sazināsimies ar Starptautisko Sarkanu krustu,“ teica vieni. „Mēs atbildēsim uz Maskavas meliem, it kā Padomju Savienībā vairs nebūtu nevienas spaidu darba nometnes,“ teica otri.

Žiņa, ka Padomju Savienībā likvidētas visas vergu nometnes, 1954. gada aprīlī bija parādījusies kādā amerikāņu vai citā laikrastā. Kā tāda žiņa varējusi nekomunistiskos laikrakstos parādīties, bija izskaidrojams vienīgi ar Maskavas pašas melu kampaņu. „Tik bezkaunīgu melošanu Maskavai nedrīkst uzdāvināt, mums jātiek pie raidītāja, ko dzird visā Eiropā un nekomunistiskā Āzijā. Kingiras nemiernieku balsij jāpāršalc pāri dzelzs aizkaram.“ Tāds bija lēmums.

Kingiras nometnē bija atrodami vislabākie speciālisti. Kolīdz radās vajadzība pēc raidītāja, radās arī tā konstruktors. Par konstruktora personu varam teikt tikai tik daudz, ka tas bija politiskais un tāds bija arī viņa palīgs, jauns lietuvietis.

Rentgena aparāts un medicīniski palīglīdzekļi deva tehniskās iespējas šī raidītāja būvei. Lietuvietis steigā apguva Morzes atfabētu angļu raidījumiem. Raidītājam atrada teicamu paslēptuvi sieviešu nometnes vienā stūrī, kur svešas acis neieskatījās.

Jūnija sākumā raidītājs noraidīja pirmos Kingiras nemiernieku SOS saucienus. Tas vēstīja par 13 000 ieslodzīto likteni.

Konstruktoriem pašiem bija skaidrs, ka tālu pāri Kazachstanas stepēm šis raidītājs tomēr nav dzirdams. Lielāka aparāta būvei trūka materiālu. Bez tam bija skaidrs, ka tai brīdī, kad sāktu darboties spēcīgāks raidītājs, boļševiki laistu darbā traucētāju.

Jau tagad iznāca cīnīties ar administrācijas skaļruni. Vairākas reizes dienā tā uzrunāja nemierniekus, un no teiktā varēja redzēt, ka administrācija puslīdz labi pārzina notikumus nometnē, lai gan tā atradās eža pozīcijā. Kuzņecovs lika celt malu malās barikādes. Bez tam kala ieročus. No logiem noņemtos režģus pārkala šķēpos, karbīda lampas un spridzekļus piemēroja cīņai pret uzbrucēju grupām.

Visu šo rikošanos novēroja lidmašīnas, kas katru dienu pārlidoja nometni.

„Pielūkojiet! Mēs jūs iznīcināsim līdz pēdējam vīram,“ rēca administrācijas skaļrunis sargu tornī.

„Brīvību vai nāvi!“ atbildēja ieslodzīto skaļrunis. „Ja būs jāmirst, mēs mirsim. Labāk sevi uzspridzināsim pašiem, nekā padosimies!“

Maskava, kas sekoja notikumiem Kingirā, ļoti nopietni vērtēja katru nemiernieku soli un teikto vārdu. Tur pēdējos gados krājās arvien lielākas kaudzes ziņojumu par notikumiem Karagandā, Salechardā, Narijskā, Kolimā un Vorkutā.

Šejienes administrācija gluži labi zināja, ka ieslodzīto vidū atrodas izdarīgi ķيميķi un ka ieslodzītiem bijusi iespēja no akmeņlauztuvēm un raktuvēm slepus ienest spridzināmās vielas.

Pārtikas krājumu pietika četrdesmit dienām. Streika komiteja ar tiem rikojās visai taupīgi.

Partijas centrālkomitejas pārstāvji neieradās, un par abiem no Maskavas atsūtītiem ģenerāļiem reviens vairs pat nemirkšķināja acis.

Pienāca Jāņi. Nometnē dzīve ritēja jauniebrauktājās shiedēs, iekšējie mūri nevienu vairs netraucēja. Sardžu dienestu pildīja tiklab vīriešu, kā sieviešu posteņi. Sieviešu sardze stāvēja gabaliņu no apbruņotajiem vīriem, kuŗu apbruņojums tomēr bija tik nožēlojams,

ka bijušais Berlīnes tanku komandieris baidījās piedzīvot pānīku uzbrukuma pirmajā brīdī. Sievietes pildīja sardzi vairāk tādēļ, lai uzbrukuma brīdī uzmundrinātu cīņai vīriešus, jo likās, ka viņu acu priekšā neviens neatkāpsies. Barikādes, kas bija celtas no ķieģeļiem, māliem, lūžņiem un koka gabaliem, spēja nedaudz atturēt tikai kājniekus. Streika komitejas tuvāko apkārtni iežogojā pašu celts dzelozstieņu režģis.

26. jūnija naktī, jau uz rīta pusi, skaļrunī dobji atskanēja Bičkova balss:

„Uzmanību! Uzmanību! Nometnē iesoļo karaspēks. Es pavēlu visiem atstāt barakas!“

Tai pašā brīdī gaisā uzšāvās simtām raķešu, apgaismodamas nometni baigā gaismā. Šai gaismas spogulī no vairāk pusēm iznira tanki. Dažs nāca pa nometnes vārtiem, sagrūzdams barikādes kā skalus, cits atrada sev ceļu tieši caur mūri. Vai nu šo tanku bija septiņi vai vairāk, momentā tie pārvaldīja visu nometnes teritoriju. Kājnieki, kas slēpās aiz tiem, šāva uz katru, kuŗš pirmajā mirklī atradās pagalmā. Viena no pirmajām lodēm aizsniedza latviešu leģionāru Vili Rozenbergu, kāda cita uz vietas nonāvēja igauņieti, kas stāvēja sardzē.

Tanki aizdedzināja barakas, iegāza to stūrus, vēlās pāri pār visu, kas gadījās ceļā. Kājnieki ieskrēja barakās, šaudami uz gulētājiem un tiem, kuŗus mežonīgais troksnis bija piecēlis kājās.

Kaut arī pārsteigti un pusmiegā, drošsirdīgākie pretojās.

Ložu kārtas un izbaļu saucieni jau jauca ar ievainoto vaidiem. MVD vīri duŗ vēl tos, kas guļ zemē, ložu caururbti. Uz attālāk stāvošiem tankisti šauj no lūkām.

Visvaronīgāk turas 2. nometne. Divi reizes tā atvaira uzbrukumu. Uz tankiem lido karbīda pudeles, un pret to sienām un lūkām sprāgst paštaisītās granātas. Kad pietrūkst šo ieroču, vīrieši un sievietes, kas tērtas ieslodzīto drānās, tveŗ pēc akmeņiem un raida tos pret uzbrucējiem.

Izmisīgā cīņā jau pagājušas turpat četras stundas. Lietuvietes glābj raidītāju, kas pirms brīža beidzis raidīt pēdējo SOS saucienu. Tās pārsteidz ienaidnieks.

Dažas latviešu meitenes turpina cīņu kādā citā stūrī. Ik brīdī kāda saļimst. MVD vīra lode ķer zemgalieti, Lāčplēša kara ordeņa kavaliera meitu Birutu Blūmu, kas šinī drausmajā cīņā plecu pie pleca turas ar otru latvieti, par kuŗu zināms tikai tas, ka tā ir divu bērnu māte. Dzīvās vēl saķeras ķēdē un dodas tieši tankiem pretim. Viņu rokās vairs nav karbida pudeļu, nav akmeņu. Kā Beverīnas dziedonī, tās iet ienaidniekam pretim ar dziesmu.

Kas tā par dziesmu, grūti saklausīt. Varbūt korālis, varbūt kāda dziesma par dzimteni. Tanku dzelzi un kāpurķēdes aprij jebkuŗu skaņu.

Ir tomēr citi laiki...

Tanka koloss, liels un briesmīgi varens, ceļ savu dzelzs vēderu tieši pret meitenēm. Un tad tas ir jau viņām pāri. Piedzirdītie tankisti rēc no smiekliem.

Spaidu darba nometņu galvenās pārvaldes vadītāja vietnieks ģenerālis Bičkovs stāv administrācijas ēkas ceturtajā stāvā pie loga un komandē 3000 vīrus un tankus. Vēl pirms dažām stundām tiem stāvēja pretim 9000 ieslodzīto vīriešu un nepilni 4000 ieslodzīto sievietes. Četru stundu cīņa viņu rindas izretinājusi.

Bičkovs nerīkojas uz savu galvu. Kad Maskavai jautāja, ko ar dumpiniekiem iesākt, tā jau pirms vairāk dienām atbildēja „Likvidēt!”

Pārnācējs K., kas par šo drausmo nakti stāstīja 1955. gada rudenī Frīdlandē, piebilda: „Šai cīņā piedalījās visi baltieši.“ Tādēļ arī kritušo un smagi ievainoto skaits viņu daļā ir liels.

Nonāvēto skaits Kingirā ir ap 500. Kāds cits pārnācējs izsakās, ja iebrukums nebūtu noticis naktī, bet dienā, tad upuŗu skaits būtu bijis vēl lielāks. Nakts mulsumā dažu labu no cīņas ierindas izsita jau pašā sākumā, pārsteidzot un padarot cīņas nespējīgu.

Kingiras nemieri ilga četrdesmit divi dienas.

26. jūnijā tie bija nežēlīgi apspiesti, ar tik daudz upuŗiem, kādus pazīst tikai lielas kaujas.

Arī no tiem, kas bija smagi ievainoti, daudzi mira. Bet dažs, ko cīņas biedri redzēja saļimstam, izrādījās tikai smagi sašauts un Dieva žēlastība ļāva tam atspīrgt. Tādu likteni laikam būs piedzīvojusi arī Biruta Blūma, ko uzskatīja par mirušu, bet par kuŗu 1956. gada pavasarī no dzimtenes atnākusi ziņa, ka tā nāves agoniju pārvarējusi. Par pārējo cīnītāju tālāko likteni mums nekādu ziņu nav.

Zināms tikai tas, ka dzīvi palikušos apcietināja, tiesāja un salika ešalonus, kas tos aizveda uz Kolimu. Streika komitejai, kas bija izvērtusies par nemiernieku kaujas štābu, rīkoja īpašu prāvu.

Arī Džeskasganā 10. jūnijā bija sācies streiks kā solidaritātes apliecinājums Kingiras nemierniekiem. Kad 26. jūnijā paloja asinis, Bičkovs ieradās ar tankiem arī tur. „Vai gribat piedzīvot to pašu, ko tikko piedzīvoja Kingiras dumpinieki?“ prasīja Maskavas eksekutors.

Džeskasgasanas ieslodzītie, skaitā pāri 20 000, cīņai nebija sagatavojušies un tādēļ no tālāka streika atteicās.

Un tomēr notika lielas pārmaiņas.

Kad kādas dienas pēc drausmās nakts Kingiras nometnē atgriezās pāris nemiernieku, kam kā ārzemniekiem bija paredzēta drīza atlaišana uz dzimteni, tie bija pagalam pārsteigti par to, ko redzēja savā vecajā nometnē.

No rīta neizgāja vairs darbā sešos, bet astoņos, lai atgrieztos piecos pēcpusdienā. Režģi no logiem kā bija pazuduši nemiernieku dienās, tā tos vairs tur no jauna neielika. Numuri no politisko ieslodzīto apģērbiem bija nozuduši. Diezgan strauji atlaida no nometnes invalīdus, nespējniekus un mazgadīgos. Kuŗus neatlaida, tiem sodus samazināja, bet fantastiski lielo sodu dēļ arī tad vairumam atlika pavadīt soda nometnē vēl piecus un vairāk gadus.

Administrācija sāka aicināt uz nometni teātri un mūzikas kapellu. Sieviešu un vīriešu nometņu iemītniekiem atļāva pāris reizes mēnesī tikties kā izrādēs, tā deju vakaros.

Gara stāvoklis tomēr bija tik nomākts, ka nevienam par visu to nebija nekāda prieka. Tur, kur aumaļam bija lijušas asinis, lika tagad dejot.

Kingira, kur vajāto varonība rakstījusi slavas odu mūsdienu cilvēka brīvības alkām, izvērtās par jaunu etapu tālākām brīvības cīņām, kas 1954. gadā uzliesmoja visā Padomju Savienībā, kur valdīja tāds pats terrrors un cilvēka ekspluatācijas veids kā šai Kazachstanas dzīvo cilvēku kapsētā.

CIETUMI

INKVIZICIJA UN DZĪVO CILVĒKU KAPENES

Oktoobra revolūcijas laikā teica, ka cietumi ir kapitālistiskās pasaules atliekas. Sodam kā krimināltiesību un kriminālpolitikas jēdzienam piedēvēja reakcionāras atriebības un rupjas sodīšanas kāres raksturu.

Ar to komunistu vadoņi gribēja uzsvērt, ka viņu dibinātā diktatūrā cietumam un sodam nebūs vietas. Ja vēl, tad tikai dažus gadus un tad komūnisma morāle un sabiedrisko attieksmju ideālais nokārtojums atbrīvos cilvēku kā no ļaunām tieksmēm, tā pārliecinās viņu par jaunās iekārtas svētību. Padomju dažādie soda kodeksi liek izmanīt, ka komunistiskai iekārtai jācīnās ar „šķiras ienaidniekiem“, „sociāli bīstamiem elementiem“ un deklasētiem. Pārejas laikā ikviena diktatūra uzduŗas kādai pretestībai, ko tā cenšas apspiest un nemaz tas nevar būt citādi arī Padomju Savienībā, kas savas diktatūras celšanā gājusi ļoti radikālu ceļu.

Bet ja jau otrā paaudzē tā ar saviem pasaules pārtaisīšanas plāniem nekur nav tikusi, bet spiesta turēt aiz cietumu mūriem un dzeloņstieplēm 15 līdz 20 miljonus, neskaitot nemaz tos daudzus miljonus, kas kopš oktobra revolūcijas aizgājuši mocekļu nāvē, tad tas rāda ne vien sākotnējās utopijas sabrukumu, bet arī šaušalīgus melus un nekrietnību, kam jāaisiedz īstenība.

Padomju vara, kā redzējām, pārklājusi visu savu pārvaldīto teritoriju, kas aizņem ~~sešu~~ daļu zemeslodes, no vienas vietas spaidu darba nometnēm un līdzīgiem iestādījumiem, kas laupa cilvēkam brīvību un spiež to strādāt smagu darbu bez atlīdzības vai par niecīgu atlīdzību. Šīm vietām, kas galu galā arī nav nekas cits kā cietumi, pievienojas vēl īstie cietumi un pārmācības nami. Zīmīgi, ka pat tādās vietās kā Nariļskā un citos „civilizācijai pieslēgtajos centros“, pirmā lielceltne, kas tur parādījās, bija cietums. Deportētiem liek vispirms celt cietumu, tad spaidu darba nometņu barakas, un tikai pēc tam seko cits. Cietums tātad likts visas „jauncelsmes“ pamatā.

Ir politisko ieslodzīto cietumi un izolatori, kā Lubjanka, Butirki, Vladimira, Novočerkaska, Verchņij Uraļska, Aļeksandrovska un neskaitāmi citi, kas kļuvuši par jēdzienu visbriesmīgāko moku vietām un biedinājumu visai pasaulei. Bet, runājot par padomju cietumiem, nedrīkstam piemirst čekas moku pagrabus, kas ir priekšvārti šiem cietumiem. Padomju upuru inkvizīcija sākas tur, — tas ir kā zirnekļa tīkls, kuņģa riebeklis sasaista savu upuri, lai to palēnām izsūktu, sadistiskā baudā murdzinātu un ļautu pašam noskatīties savā bojāejā.

Padomju politiskā policija, ko sauksim tās klasiskajā apzīmējumā par čekū, un izmeklēšanas tiesneši izdara pratināšanas galvenokārt naktī. Tā ir viena no metodēm, ar ko apcietināto var visdrošāk sadragāt miesīgi un garīgi. Bet čeka un izmeklēšanas tiesneši izstrādājuši veselu katalogu paņēmienu, kā savukārt var padarīt upuri vienaldzīgu, izdabūjot no viņa „atzišanos“ par visu ko, kas apsūdzības izkonstruētājiem

svarīgi. Minēsim dažus no šiem paņēmieniem: piedraudējums deportēt tuviniekus, pratināmās personas vešana it kā uz nošaušanu vai pakāršanu, bāšana karcerī, dažāda veida spīdzināšana, pratināšana ar pusstundu atstarpēm, mainot pratinātājus, vardarbības pielietošana (sitot ar šauteņu laidnēm vai kādiem priekšmetiem, pirkstu spilēšana spilēs, nagu maukšana vai adatu dzišana aiz naga, apliešana ar ledainu ūdeni, apdezināšana ar sakarsētām knaiblēm vai sēru, pirkstu ieciršana durvīs, sišana pa galvu, dūres sitieni zem jostas vietas, zobu izsišana, sasišana līdz nesamaņai, sitienus atkārtojot pēc samaņas atgūšanas, sišana pa kāju pēdām līdz nesamaņai, sēdināšana uz pudeles, iedzenot to tūpļa zarnā, turēšana kailām kājām un bez krekla uz cementa grīdas u.tml.), nakts pratināšana prožektoru gaismā, 14 dienu arests tumsā, sutināšana īpašos skapjos vai saldēšana, vairāku stundu stāvēšana kājās ar paceltām rokām, mērdēšana, tabakas atraušana, piedāvājot pēc tam ēdienu vai papirosu pratināšanas laikā, ēdināšana ar silķēm, nedodot dzera, ēdiena trauka piemēslošana izkārnījumiem, par tādiem paņēmieniem, kā — nolamāšanu, draudēšanu, noliegumu izmantot attaisnojošus materiālus un falsifikāciju dokumentos nemaz nerunājot.

Čekas pagrabos jau 1940./41. gadā lietoja īpašas elektriskas spīdzināmās ierīces. Pulkvedim Voldemāram Veisam, kas divi gadus vēlāk mira no ievainojumiem Leningradas frontē, pēc Rīgas atbrīvošanas 1941. g. vasarā izdevās iegūt no čekas pagraba Stabu ielā boļševiku pašu gatavotus foto uzņēmumus apcietināto spīdzināšanai ar šīm moku ierīcēm. Šādu uzņēmumu bija vairāk par sešdesmit un tajos bija instruēts, kā sasaistāmi nopratināmie upuri, kā atlaužami viņu locekļi un kādā veidā tiem pielietojama strāva.

Tāpat karceņa pielietošanā pazīstami dažādi rafinēti paņēmieni. Bez parastā karceņa paredzēta ieslēgšana mazā pagrabā ar pilošu ūdeni virs galvas, vairāku stundu turēšana ūdens kamerā ar tūlītēju pārvešanu karstā kamerā vai ūdens kamerā ar 500 vatu stipru spuldzi, turēšana kažokā pārkarsētā karcerī, ie-

slēgšana šaurā skapī, kas neļauj piesēsties, kā arī ieslēgšana cellē, kurās sienas pārklātas asinīm un kurās tuvumā dzirdami citu ieslodzīto kliegzieni spīdzināšanas laikā.

Pratināšanas laikā mēģina izvilināt no apcietinātā ziņas par uzskatu biedriem, kā arī sola kādus atvieglojumus un islaicīgu atbrīvošanu, ja spīdzināšanai pakļautā persona apņemas nodot savus biedrus, iegūstot no viņiem padomju varai svarīgas ziņas.

Lieciniekus, kas apcietinātā labā varētu ko liecināt, brīdina no labvēlīgu liecību došanas.

Čekas inkvizīcijas metodes ilgu gadu laikā tik lielā mērā izsmalcinātas, ka tā spēj ikkuŗā gadījumā piedabūt apcietināto atzīties, kaut arī viņš nav vainīgs un apliecināt par citām personām faktus, kas neatbilst patiesībai un kurus tas nemaz nezina.

Fiziskās un garīgās ciešanas, bads un pagurums nomoka ikkatru čekas upuri, tā kā tas ir laimīgs, ja var parakstīt nopratināšanas protokolu.

Par visai īpatnēju spīdzināšanas paņēmieni vēstija kāds vācu partizāns, kas 1956. gada sākumā ieradās Frīdlandes nometnē un kas ar vairākiem lietuviešu partizāniem atradies Lukišku čekas pagrabā. No šī pārnācēja liecības redzams, ka viņiem izmeklēšanas apcietinājuma laikā laistas virsū izbadējušās žurkas, kombinējot to ar citiem spīdzināšanas paņēmieniem.

No kāda Latvijas nacionālās armijas virsnieka, vēlākā repatrianta liecības izdevās uzzināt, ka čekas pagrabu tikls pēdējos gados stipri paplašināts. Viņš liecina: „Ja 1940./41. gadā padomju vara iespēja vēl iztikt ar vienu milzu moku pagrabu Rīgā, Stabu un Brīvības ielas stūrī, kur darbojās galvenā čeka un arī Liepājā tai pietika ar vienu „Zilo namu“, tad pēc 1945. gada Rīgā vien ierīkoti 36 čekas pagrabi. Savs čekas jeb MVD pagrabs tagad ir dzelzceļniekiem, jūrniekiem un citu arodu pārstāvjiem. Ja dažiem no tiem ir tikai piecpadsmit līdz piecdesmit kameru, tad veselus kvartālus aizņem jau minētais pagrabs Stabu ielā un Raiņa bulvārī, kur savu līzdu bija ierīkojusi kādreizējā Gestapo. Padomju vara tūliņ pēc 1944. gada ķērās

pie darba, savienojot atsevišķu namu pagrabus no Zemkopības ministrijas nama stūra ar namu virkni līdz Virsnieku klubam. Tā ir platība, kas ļauj pabāzt pazemē mazākas lauku pilsētiņas iedzīvotāju sastāvu. Tikai deviņas kameras šais čekas pagraba labirintos Raiņa bulvārī bija paredzētas vācu kara gūstekņiem, viss pārējais padomju pilsoņiem, par kādiem negribot pataisīti arī latvieši. Kā šinī, tā Stabu ielas pagrabu kompleksā 1949. gada ziemā bija vērojama liela kustība. No iekasījumiem kameru sienā varēja spriest, ka ikvienā no šīm kamerām pirms mums atradušies jau vairāki simti. Par pašām kamerām atliek maz ko stāstīt, — tās bija šauras un ļoti gaiši izbalsinātas, lai pastiprinātu spēcīgās spuldzes ietekmi. Ja aizvēra acis, gaisma spiedās cauri plakstiem. Lai nedaudz aizmigtu, neatlika nekas cits kā cieši piespiest delnas acīm. Arī tas nekā nelīdzēja, jo ik stundu mūs modināja praktināšanai. Tā tas gāja dienām un naktīm, bet parasti gan naktīm, jo tad viss šis nams atdzīvojās.

1950. gada ziemā mani pārveda uz Rīgas centrālcietumu, kas bija pārpildīts ar latviešu partizāniem un viņu atbalstītājiem. Dažus partizānu vadoņus, kas bija dzīvi saņemti gūstā, atšķīra par sevi, novietojot t.s. nāvinieku kamerā.

Tai laikā nāves sods Padomju Savienībā bija noliegts. Neskatoties uz to, Rīgas centrālcietumā 1949./50. gada ziemas mēnešos nošāva vismaz trīsdesmit politiskos apcietinātos. Nāvinieku kamerā starp citiem bija kāds O., kas pie Engures ezera iznīcināja vairāk simtus padomju aplencēju. Šo latviešu cīnītāju, kas bija pavadījis Kurzemes mežos vairākus gadus, dabūju redzēt. Viņš bija neliela auguma. Staigāja augstos zvejnieku apavos. Cietumā viņu briesmīgi sita. Viņa tiesāšanai no Maskavas ieradās „troika“, ko sauc arī par „osoboje soveščanije“, triju padomju virsnieku sastāvā. Viens no tiem piederēja valsts drošības ministrijai, otrs padomju augstākajai tiesai, bet trešais bija kāds MVD ierēdnis. Latviešu partizānu vadonim piesprieda nāves sodu, ko turpat cietumā izpildīja. Laimīgāks varbūt bija leitnants B., kas kā kurelietis

1944. gadā par mata tiesu paglābās no nāves soda, ko tam piesprieda vācu kara tiesa par pretestību okupācijas varai. 1947. gadā viņš krita cīņās pret boļševikiem. Arī viņš bija viens no tiem, kas paguva pirms savas bojāejas iznīcināt vairāk simtus iebrucēju mūsu zemē. Citi latviešu partizānu vadoņi nāca no Lubānas mežiem un klāniem. Rīgas centrālcietumā atradās arī prāvas latviešu skolnieku grupas.“

Kā redzams no šīs un citām liecībām, cietumus pēc 1945. gada pildījuši galvenokārt nacionālie partizāni. Pretestībā pret padomju varu pēc 1945. gada saslējās visa latviešu tauta. Vispirms mežos pēc Kurzemes cietokšņa kapitulācijas iegāja tie latviešu kaņavīri, kam izdevās izvairīties no filtrācijas nometnēm. Tiem arvien vairāk un vairāk pievienojās civiliedzīvotāji un ar 1949. gada lauksaimniecības kolektīvizāciju sevišķi daudz latviešu zemnieku.

Par kādu partizānu grupu, kas noorganizējās no 19. un 15. divīzijas kaņavīriem, stāsta kāds pārnācējs (dalībnieku vārdus un dažus apstākļus, kas norāda uz slēptuvēm, saprotamu iemeslu dēļ atstājam neminētus).

„Latviešu partizānu grupa, kuņai es pievienojos, sastādījās Ventspilī. No turienes devāmies uz Dundagu. Mūsu spēki pastāvīgi pieauga, jo ar katru jaunu apcietināšanas vilni, kas pārvēlās Kurzemei, pie mums ieradās jauni vīri, kam no krišanas boļševiku nagos bija izdevies izvairīties. Sevišķi 1947. gadā padomju terrors auga augumā. Čeka taustīja pēc aizsargiem, no darba vietām vienu pēc otra izlasīja intellīgences pārstāvjus. Ar mums padomju drošības iestādēm nepatika uzņemties ieroču cīņu. Jau pirmie mēģinājumi tīrīt mežus sagādāja viņiem daudzus upurus. Pirmās lielākās bruņotās sadursmes iznāca 1948. gadā. Boļševiki tad nāca ar tankiem un lidmašīnām. Viņi mēģināja mūs ielenkt koncentriski. Viņi sāka tīrīšanu no Kandavas, pāri Tukumam un Talsiem. Dundagas mežus tie aplenca ar sarkanarmiešiem, jūrniekiem un gaisa spēkiem. Visās šajās vietās krita bumbas. Apšaude turpinājās septiņas dienas. Dienu un nakti uz Tukuma slim-

nīcu un sanitāriem punktiem veda ievainotos. Turpat saveda kritušos, jo boļševikiem laikam rūpēja viņu identificēšana. Tie gulēja netālu no baznīcas tirgus laukumā, pārsegti ar brezentiem.

Visi ceļi un lielceļi starp Ventspili-Dundagu-Talsiem-Tukumu-Kandavu pirms tam bija apzīmēti brīdinājumiem „Bandītu briesmas!“ Ceļu posmus bez tam iežogoja šķērskoki ar bruņotiem posteņiem, kas pastāvīgi kontrolēja braucējus un gājējus. Kā sevišķi uzticamus šim dienestam boļševiki izlietoja mongoļus.

Partizāni bija kustīgi un sadarbojās ar latviešu pretestības grupām pilsētās un citos lauku rajonos. 1948. gadā dažas stundas pirms dziesmu svētku sākuma izdevās uzspridzināt Rīgā dziedātāju tribīni. Šais okupantu rīkotos dziesmu svētkos bija paredzēts dziedāt Staļina kantātes un sumināt padomju varasvīrus. Dziesmu svētku tribīne uzsprāga gaisā ar visām Kremļa vareno ģimētnēm, sarkanajiem drapējumiem un karogiem, ko greznoja sirpis un veseris.

Jau pirms tam 1947. gadā pa divi lāgi izdega VEF rūpnīcu niķelēšanas daļa. Arī piespiedu lauksaimniecības kolektīvizācija norisinājās ar pretestību no zemturpu puses, kas daudzos gadījumos atteicās atstāt savu zemīti un lopus, ko tie bija iemīļojuši. Ik uz soļa notika apcietināšanas, kas no 1940. gada apcietināšanām atšķīrās tai ziņā, ka apdraudētie ļaudis atklāti pretojās padomju varai, aizstāvēdami sevi, savus ģimenes locekļus un īpašumu. Lauku iedzīvotāji nekavējās atbalstīt partizānus, apgādādami tos ar uzturu, drēbēm un ārstniecības līdzekļiem. Laiku pa laikam partizāni atrada lauku mājās arī pajumti. Padomju okupācijas vara bija spiesta 1948. gadā izsludināt pavēli, ka pēc pusnakts neviens nedrīkst atvērt savu māju durvis un logus, piedraudot nepaklausīgajiem ar smagiem sodiem.

Partizānu darbību 1949. gadā stipri apgrūtināja lauku māju kolektīvizācija. Tiem, kas palika kolchozos, par katru atstāto govī lika maksāt 250 rubļu nodevu gadā. Bez tam lika nodot prāvas sviesta devas. Tais nedēļās, kad govys nedeva pienu, turētājiem neatlika

nekas cits kā pirkt sviestu, lai nodotu paredzēto no-devu. Savu govī dabūja tikai tāds, kam pirms kolek-tīvizācijas bija vairākas govīs. Kam bija viena, atņē-ma to pašu. Lauku ļaudis nonāca izmisumā. Pēc tam sākās liela pārdošana. Pārdeva visu, kas vēl bija at-līcis, jo kaut kādā veidā vajadzēja sevi uzturēt. Pie pēdējās govīs gan katrs turējās, cik spējams.

Šai laikā, kad posts piemeklēja visus, partizāniem neatlika nekas cits kā rīkot iebrukumus kolchozos un padomju kooperatīvos, lai sagādātu uzturu. Ar 1948. gadu latviešu partizānu grupas sāka saskaņot savu darbību ar lietuviešu un igauņu partizāniem. Kurze-mes mežu tīrīšanas dēļ daļa latviešu partizānu pārcē-lās uz Ziemeļvidzemi un Igauniju, vai devās dienvidu virzienā uz Lietuvu.

Pirms lielās mežu tīrīšanas MVD uzaicināja „me-ža brāļus“ atstāt mežus un nolikt ieročus. Ģenerālma-jors Eglītis, Krievijas latvietis un komūnists, kam bi-ja pakļauta Latvijas čekas vadība, uzsvēra, ka parti-zāniem, kas padosies, nedraudēs nekāds sods.

Daži pa ilgajiem cīņas gadiem bija paguruši un uz-aicinājumam paklausīja. Viņus izmantoja propagan-dai un mēģināja pierunāt atstāt mežus arī partizānu vairumu. Pēc tam tos, kas bija atstājuši mežus, sapul-cināja īpašā darba vietā, no kuŗas viņi pēc mēneša pa-zuda.

Lai radītu illūziju par tautiskās kultūras atzīšanu, 1948. gadā sāka raidīt „Rīga dimd“ un arī Jāņu svinē-šanu ne vienmēr noliedza.

1947. un 1948. gadā partizāni nebaidījās uzbrukt pa-domju transportiem un cietumiem, no pēdējiem mē-ģinot atbrīvot savus cilvēkus. Nežēlīgajiem padomju amatvīriem piesprieda un izpildīja sodus. Kuŗus no viņu vidus atstāja dzīvus, piekodināja izturēties cil-vēcīgi pret pagasta iedzīvotājiem vai uzņēmuma strād-niekiem. 1947. gadā latviešu partizāni aplenca Baus-kas cietumu, uzņemdamies cīņu ar padomju sargiem. Tā pati partizānu grupa uzbruka miliču kolonnai, iz-nīcinot 30 miličus un iegūstot viņu ieročus. 1948. ga-dā latviešu un lietuviešu partizāni noorganizēja kopē-

ju uzbrukumu deportēto vilcienam ārpus savas zemes robežām. Viņi nogalināja sardzi un atbrīvoja deportētos, bet bailu dēļ tie palika vagonos.

Pēc 1948. gada daļa partizānu, sevišķi ziemas laikā, meklēja piemešanos Rīgā un citās pilsētās. Tai pašā laikā padomju iestādes pastiprināja dzīvokļu kontroles pilsētā. Ieveda īpašas mājas grāmatas, kurās lika pierakstīt katru, kas kā viesis palika pa nakti svešā dzīvoklī. Miliči izdarīja nakts kontroles. Lai būtu drošāk, zināmiem māju posmiem un ielu rajoniem lika iecelt īpašus „vecākos“. Kontrolu gadījumos tiem lika uzrunāt dzīvokļa saimnieku latviešu valodā. Miliči piedzīvoja, ka nakts kontrolēs pilsētu dzīvokļos paslēptie pretestības kustības dalībnieki raidīja uz tiem šāvienus un nedevās viegli rokās.

Tādos gadījumos cieta arī tuvinieki, kas pie sevis slēpa kādu no meklētiem.

Varu pastāstīt par savu cīņas biedru G., bij. 19. divīzijas karavīru, kuŗa sievai Rīgā piederēja frizētava. Viņam iznāca sadursme ar MVD, kas viņu aplenca. Cīņai ieilgstot, G. izdevās nolaist no kājas 58 MVD vīrus un miličus. 1948. gadā viņu tiesāja, piespriežot 25 gadu sodu ar pieciem papilduš gadiem, pēc kam to izsūtīja uz Novaja Zemļa. Līdz ar G. apcietināja arī viņa sievu un sievasmāti. Pēdējā mira Rīgas termiņcietumā, sievu deportēja uz citu vietu.

Mani pašu apcietināja netālu no Biķernieku meža, kur es kādā nomaļā Rīgas ielā nakts laikā atradu patvērumu. Man ļoti sāpēja sirds, ka manis dēļ apcietināja arī dzīvokļa īpašnieci, kādu jaunu latviešu sievieti. Mūs nodeva sētniece. Kad piezvanīju pie durvīm, kas man vairākkārt bija viesmīlīgi atvērušās, tās gan atvēra paziņa, bet tai pašā brīdī dabūju triecienu pa galvu un uz manām krūtīm uzgūlās pistoles stobrs. Tikai tad nomanīju, ka esmu ieskrējis slazdā un mana slēpēja bija jau iepriekš sagūstīta. Par viņas tālāko likteni nekā nezinu. Pirms tam biju četras reizes apcietināts, bet man arvien laimējās izbēgt. Piektā reize kļuva liktenīga.

Man vēl jāpiebilst, ka Dundagas partizānu grupa,

kuŗai sākumā piederēju, bija spēcīgākā. Vienu laiku tajā skaitījās 1500 vīru. To komandēja viens latviešu un viens vācu virsnieks, jo bez manis šai grupai, ko gan būtu pareizāk saukt par partizānu brigādi, piederēja vēl citi vācu kaŗavīri no Kurzemes cietokšņa. Mūsu ieroču brālība ar latviešu kaŗavīriem, kā redzat, turpinājās vēl ilgi. Kaujas spēju ziņā otra spēcīgākā partizānu vienība atradās Bauskas apkārtnē. Par Vidzemes un Latgales partizānu vienībām neesmu informēts, ja neskaita kādu grupu, kas darbojās Lilastes rajonā, Vidzemes jūrmalā. Kurzemes partizāniem iznāca sadursme arī pie Kuldīgas.

Kad atrados jau apcietinājumā, sastapu caurlaides cietumā „Krasnaja Presņa“ pie Maskavas kādus divdesmit latviešu ev. lut. mācītājus, kas bija apcietināti un atradās 101. kamerā. Tie bija savesti no dažādām malām. Tas bija 1948./49. gadā. Man jānorāda vēl uz sarkanarmijas dezertieŗu kļaiņošanu Latvijas meŗos. Viņi parasti laupīja un rikojās robusti, mezdami ēnu uz partizānu kustību, kuŗai nepiederēja“.

Ar nacionālajiem partizāniem parasts saprast vai vienīgi tos, kas savai patriotiskai cīņai meklējuši patvērumu meŗā. Kaut arī Latvijas meŗi daudziem cīnītājiem pret padomju varu devuŗi labu aizsegu, taču nav dibināti ierobeŗot viņu darbības apjomu vienīgi ar meŗu un purvu apgabaliem. Tādi paŗi nacionāli partizāni darbojās jebkuŗā vietā. Kad atkārtoto meŗu tīrīšanu dēļ un ziemas salā palikŗšana meŗā kļuva neiespējama, partizāni pārcēla savas paslēptuves un operatīvo darbību uz lielākām pilsētām, kur ļaudis viens otru mazāk pazīst, kā arī turpināja parasto darbu pilsētās vai uz laukiem, tikai piemērotā brīdī uzņēmoties kādu cīņas pienākumu. Daŗu no cīnītājiem pat grūti apzīmēt par partizānu, jo tas pretojies padomju varai spontāni un parādījis varonību cīņā, iekŗēju dziņu dzīts, nebūdams ar citiem domu biedriem sasaistīts.

Te jāmin Kārlis Č., nabadzīgu vecāku bērns, kas agrī sācis mācīties amatu. Iegūdamis pie Rīgas drēbnieka zeļļa tiesības, viņŗ 1946. gadā strādājis Ziemeļvidzemē. Tai pašā 1946. gadā viņŗ noŗava pie kādas pie-

notavas Valkas apriņķī izpildkomitejas priekšsēdi. Tas norisinājās dienas laikā, vairāku cilvēku acu priekšā, un Č. pēc notikuma nemēģināja nemaz bēgt. Kad MVD ierēdņi viņam izmeklēšanā jautāja: „Kādēļ tev kā proletārietim ir naids pret padomju varu,“ viņš spēja tikai atbildēt — „Es mīlu savu dzimteni un nīstu svešus apspiedējus.“

Kārlī Č. notiesāja uz 25 gadiem spaidu darbos, un šai gadījumā, tīri formāli ņemot, varēja likties, ka sods piespriests vietā. Viņam nerūpēja gan nekas cits kā atriebt savas tautas kaunu un iziet pret nīsto varu aktīvā cīņā. Pēc daudzu cietumu izstaigāšanas viņš nonāca Alma-Atas tuvumā. Tur tas saviem vajātājiem uz īsu brīdi izmuka, dodamies Ķīnas virzienā. Viņu par jaunu apcietināja. Pirms tam bija apcietināta arī šī drosmīgā latviešu patriota māte.

Līdzīgā kārtā kā izpildkomitejas vīram Valkas apriņķī pēc 1945. gada par savu nekrietno rīcību bija jāatbild daudzām citām padomju amatpersonām okupētā Latvijā un pārējās Baltijas valstīs. Visās Baltijas republikās kopš 1945. gada nav apsikusi pretestības kustība pret padomju iebrucēju. Vēl 1946. gada sākumā izsludināti dekrēti par soda atbrīvošanu tiem, kas cīņu izbeigs un turpinātas apcietināšanas plašās iedzīvotāju masās.

Bez pašiem partizāniem jāmin vēl otra prāva, padomju varai naidīga katēgorija. Tie ir šo partizānu atbalstītāji.

Par partizānu atbalstīšanu apcietināti vai deportēti sevišķi lauku iedzīvotāji tais novados, kur pamanīta rosīgāka partizānu darbība. Latviešu partizāni atbalstīti visvairāk ar pārtiku, drēbēm, medikamentiem, dodot tiem kādreiz arī pajumti. Arktiskajā apgabalā un Sibīrijā atrodami daudzi latviešu ārsti un ārstes, kā arī žēlsirdīgās māsas un medicīnas studenti, kas pēc notikušām sodursmēm devušies partizāniem palīgā ar ārstniecības līdzekļiem un pārsienamiem. Mežā izdarītas pat chirurgiskas operācijas. Sevišķu uzupurēšanos, kā stāsta, parādījušas latviešu sievietes — ārstes, māsas un samārietes. Kad citiem pietrūcis dūšas cietēju

labā ko darīt, tad šādu riskantu soli uzņēmušās sievietes.

Kad kādai latviešu ārstei pārņemts, ka viņa ar savu ārstēšanu un padomu atbalstījusi padomju iekārtas pretiniekus, tā bezbailīgi uzsvērusi, ka viņai kā ārstei pienākums palīdzēt katram slimam un mirējam. Par latviešu ārstu augsto ētiku bija runa jau kādā citā vietā.

1947. gadā Liepājas cietumā ieveda no Aizputes apriņķa lielu skaitu partizānu atbalstītāju. To vidū atradās Olga G., 37 gadus veca latviešu lauksaimniece, kurai piesprieda 10 gadu sodu, kas aptek 1957. gada 20. decembrī. Viņai palika mājās divi mazgadīgi bērni un divi mazbērni. Pārējo vidū ir tādi, kam soda laiks aptecēs tikai 1967. vai 1972. gadā. No Liepājas cietuma viņi visi aizvesti uz Krievijas cietumiem vai deportāciju vietām ar sevišķi smagu soda režīmu.

Cietumi, kuŗos daudzkārt pieminēti latviešu ieslodzītie, ir: Vladimira, Ļeņingrada, Lubjanka, Butirki u.c. Maskavas un tās apkārtnes cietumi, Vologda, Ķijeva, Čaņkova, Sverdlovska, Verchņij-Uraļska un Aļeksandrovska, kā arī visi cietumi lielo izsūtījumu vietu tuvumā.

Izvēlēsimies tuvākam aplūkojumam Vladimiras cietumu, apm. 120 km ziemeļaustrumos no Maskavas. Tas ir t.s. izolators politiskiem ieslodzītiem, kuŗu vidū ir daudz latviešu. Latvijas Sarkanā Krusta rīcībā ir to ieslodzīto vārdi, kas šai cietumā atradušies 1955. gadā.

Vladimiras cietuma komplekss aptver piecus masīvus blokus. Tajā bez kopkamerām ir arī vieninieku kameras. Kopkameras paredzētas no 4—16 ieslodzītiem, lai gan tur parasti saliek dubultu skaitu. Kameras neļauj kārtīgi izvēdināt, kādēļ cietumnieki skābekļa trūkuma dēļ bieži pagībst. Jāguļ dzelzs gultās, kam trūkst atsperu sietu. Ir vien un divstāvu gultas. Galds paredzēts divpadsmit personām. Skapī katram viens plauktiņš. Telpā novietots trauks dabiskām vajadzībām („paraška“), jo labierīcības ļauj apmeklēt divi reizes dienā. Gultas maiss pildīts ar ēveļu skaidām.

Katram tikai viena sega, bet izsniedz vēl divus audekla gabalus palagu tiesai, kā arī nelielu spilventiņu.

Apģērbs: stripainas arestanta drēbes. Tāda patī cepure bez naga. Veļa trūcīga. Vecākiem ļaudīm ziemā izsniedz vatētas bikses, kā arī filca zābakus. Cietumniekam nav atļauts pārsegt segu pāri galvai un tam jāguļ tā, ka to uzraugs pa durvju lodziņu var novērot. Pretējā gadījumā to nakts laikā modina. Dienā nav atļauts atgulties.

Pārtika: kopš 1953. gada februāra cietumniekiem izsniedz 700 gr maizes, 400 gr kartupeļu, 200 gr sakņu, 120 gr putraimu, apm. 40 gr gaļas, 80 gr siļķu, 12 gr eļļas, 15 gr cukura un 10 gr machorkas dienā. Faktiski ir tā, ka no gaļas un taukiem maz ko mana, bet siļķes vai sālītas zivis ir sapuvušas. Rudzu maizei piejauc maīsu. Tai jābūt ar 50 proc. piecepumu. Visbiežāk ēd skābu kāpostu viru. Vienu laiku to deva ēst deviņus mēnešus diendienā. No uzrādītiem grammiem vien nav iespējams spriest par uzturu, kas ir gaužām vienpusīgs un slikts.

Higiēna: ik desmito dienu iet pirtī. Tā nav slikta. Matus katru sesto nedēļu nodzen līdz ādai. Mazgāšanās iespējas ir tikai tad, kad laiž uz ateju. Klozeta papīra nav, bet lieto avīžu papīru. Katru izsniegto lapiņu skaita. Kādreiz, kad vienu lapiņu cietumnieks nebija izlietojis, viņam piesējās uzraugs. Ieslodzītais to bija jau paredzējis un apņēmies padomju ierēdņi nobaidīt.

„Kur ir neizlietotā lapiņa?“ prasīja uzraugs.

„Tā ir manā kabatā.“

„Vai nezināt, ka nedrīkst to paturēt. Ne glabāšanai es šo lapiņu jums devu. Par noteikumu neizpildīšanu saņemsit sodu.“

„Man ir šaubas vai es būšu tas, kas saņems sodu.“

„Jūs to neizlietojāt paredzētām vajadzībām.“

„Nē, neizlietoju.“

„Tātad. No soda neizgrozīsities.“

Tai brīdī cietumnieks izvilka no azotes lapiņu, kas bija sagraizīta Maskavas avīze. Tieši uz tās lapiņas bija redzama Staļina ģimete. Ja tas būtu atgadījies

1955. gadā, par to nebūtu bēdas. Bet tas viss notika vēl tai laikā, kad Staļins bija dzīvs.

Cietuma uzraugs nobālēja, paķēra lapiņu un piekodināja par notikumu nevienam nestāstīt.

Liela nozīme ir cietuma karcerim, ar kuŗu ikvienam cietumniekam agri vai vēlu jāiepazīstas. Tas atgādina līdzīgus ierīkojumus čekas pagrabos. Karceris ir 1,80 metru gaŗš un 90 cm plats. To nekad netīra, tur gandrīz nekad nav gaismas un sasmakušajā telpā pietrūkst elpas. Rītos un vakaros pasniedz pa riecienam maizes un kausiņu vārīta ūdens. Karcerī jāsalst ne vien ziemā, bet arī vasarā. Cietumniekus tur karcerī no trim līdz divdesmit dienām. Karceŗa sodu izpelnās par nepaklausību cietuma uzraugam, par skalu sarunāšanos vai kādu tamlidzīgu pārkāpumu.

Visvairāk nomāc ieslodzīto izspiegošana ar „špiceļiem“. MVD ierēdnis gādā par to, lai ikvienā kopkamerā būtu kāds, kas viņam ziņo par padomju iekārtai naidīgiem izteicieniem un vienu otru atklājumu, kaut arī tas attiektos uz agrākajiem laikiem.

Kāds vācētis, kas atradies kopā ar apcietinātiem latviešu partizāniem, apraksta sekojoši savu ierašanos un dzīvi Vladimiras cietumā: „Mūs veda pa daudzām bruņotām durvīm un gaŗām neskaitāmiem uzraugiem. Vispirms mums lika dzīvot sešpadsmit dienas karantēnā. Mūs atutoja, lai gan krievi mūs pirms tam nebija paspējuši aplaist ar utīm. Turpretim par mūsu ārstēšanu neviens nedomāja. Pa šo laiku mums neļāva pat pastaigāties. Tādēļ piedzīvojām lielu prieku, no šīs vietas izkļūdami. Kopkamerā bijām 24. Divu nedēļu laikā paspējām viens otram visu izstāstīt, un tad atlika tikai vienam otrā blenzt. Dažus mēnešus to var izturēt, bet kad krājas gads pie gada, tā vien liekas, ka neatliks nekas cits kā sajukt prātā. Visvairāk mūs nomocīja dzīves un mūsu šaurās apkārtnes vienmuļība. Tādu pašu nepatiku, kādu es sajutu pret citiem, tie ar laiku sajuta pret mani. Vienīgo prieku mūsu dzīvē sagādāja 28 gadus vecais Voldemārs Š., latviešu partizāns, kas sadursmē ar aplencējiem Kurzemē bija pazaudējis kāju. Tā viņam pa divi lāgiem bija amputē-

ta. Viņš lēca uz piesietas koka kājas un tomēr allaž bija liksms. Kad nespējām atkauties no drūmām domām, šis zēns atraisīja savu koka gabalu no kājas stumbeņa un, imitēdams ģitaru, uz tās spēlēja un dziedāja jauntas dziesmas. Es esmu viņam par to vēl šodien pateicīgs.

Mums tomēr jāva lasīt grāmatas. Bet ko tas daudz līdz, ja viena grāmata līdzinājas otrai — Ļeņina dzīve, Staļina dzīve, Marksa dzīve, partijas isā un garā vēsture, partijas sanāksmju protokoli u.t.t. Daudzi tādēļ nelasīja, vai apmierinājās ar Pravdu un Izvestiju. Vislabākais, ko varēja darīt, bija mācīties valodas. Tomēr ar valodas studijām nodarbojās ne vairāk kā viens no desmit. Citi tā notrulinājās un sabruka, ka augu dienu nodevās mušu ķeršanai un bada halucināciju dēļ stāstīja viens otram visgaršīgāko ēdienu receptes. Dažs labs sāka ciest no smadzeņu darbības traucējumiem. Zuda koncentrācijas spēja. Viens pēc otra sāka žēloties par redzes vājināšanos. Vitamīnu trūkuma dēļ radās ādas izsitumi. Pretestības spēja pret slimībām zuda diendienā. Pavasaros un rudenos plosījās gripas epidēmijas. Maize, ko ēdām, bija slikta un pliekana. Radās gremošanas organu traucējumi. Diētu pieļāva pavisam īsam laikam. Lūdzām krievu ārstus mūs žēlot. Tad kāda krievu ārste mums vaļsirdīgi pateica, ka viņu uzdevums nav mūs izārstēt, bet gan uzturēt tikai tādā stāvoklī, lai mēs spētu izciest uzlikto sodu. Patiešām jāsaka, ka tais brīžos, kur mums uzbruka smaga slimība un jau likās, ka būsim atbrīvoti no mokām, ārsti darīja neticamas lietas, lai mūs pieceltu kājās. Mums neļāva nomirt!

Man tomēr jāsaka, ka cietumnieki cieta visvairāk no nervu sabrukuma. Tas sēstin iesēdās no stingrās izolācijas, sevišķi tiem, kas atradās vieninieku kamerās. Sagrauca bēdas, domājot par tuviniekiem, nomāca nepārtrauktā izspiegošana, un savas pēdas iezīmēja arī sīkās nesaskaņas ar kameras biedriem saspīestajās telpās.

Kad kādreiz cietuma administrācijai žēlojamies par slikto uzturu, tā mūs pamācīja, ka „cietumā pārāk

daudz ēst nav veselīgi“. Tas atgādināja manam kameras biedram lietuvietim, kas bija kādus gadus nostrādājis Vorkutas ogļraktuvēs, dzirdēto krievu ārstu paskaidrojumu, ka „skorbutu var vislabāk apkarot ar stingru darbu“.

Kaut arī apstākļi visos cietumos ir puslīdz vienādi, ir arī dažas atšķirības. Tas sevišķi jāsaka par ieslodzīto skaitu kamerās. Ir cietumi, kur vienā kopkamerā saspiesti pat līdz 80 cietumnieku. Tāpat pastaigas laiks ir dažāds. Kamēr Vladimiras cietumā pēdējos gados ļauj pastaigāties veselu stundu dienā, tikmēr ir cietumi, kur pastaigas laiks ir tikai 20 vai 30 minūtes. Arī kameras iekārta ir dažāda. Kamēr dažās kopkamerās lieto divdaļīgas guļamās nāras divi stāvos, tikmēr citās ir četrdaļīgas nāras.

Citādi cietumu iekārta visā Padomju Savienībā reglamentēta un ir līdzīga. Cietumniekus modina piecos rītā, un tie iet gulēt deviņos vakarā. Brokastis izsniedz 7, rītā, pusdienas 13, un vakariņas pl. 19. Logi parasti ir ar nosegtu skatu. Režģi piestiprināti ārējā pusē. Apsardzība ļoti stingra, kas izslēdz jebkādu bēgšanas iespēju.

Lielajos cietumos ierīkotas īpašas telpas sevišķi bīstamo politisko pretinieku nošaušanai.

No tā brīža, kolīdz cietumnieks pārkāpj cietuma sliksni, tas pārvēršas par numuru. To neizsauc vārdā, bet uzrunā apmēram šādi: „39. kamera, gulta 2“ un tam, kas šo vietu aizņem, jāatsaucas.

Attiecībā uz sarakstīšanos pastāv dažādi noteikumi. Ar 1955. gada martu it kā atļauts sarakstīties visiem politiskiem notiesātiem, kamēr pirms tam ieslodzītos sadalīja kategorijās. Tie, kuŗus bija sodījusi t.s. „troika“, pirms tam nedrīkstēja sarakstīties. Visprivilēģētākā tagad ir tā cietumnieku kategorija, kuŗai ļauj reiz mēnesī rakstīt un reiz mēnesī saņemt vēstuli. Cietumnieki drīkst saņemt no tuviniekiem iepirkumiem kantīnē naudu, kā arī tiem ļauj sūtīt pārtikas saiņšus.

Baltieši turējušies cietumā cieši kopā ar notiesātiem vācu virsniekiem un atraduši vienu otru domu-biedru

arī starp t.s. trockistiem, par kādiem starp 1934. — 1938. g. izsludināti visi latviešu komunisti, kas piedalījušies oktobra revolūcijā.

Kāds vācu sūtniecības padomnieks, kas līdz 1955. gada rudenim atradies Aļeksandrovskas cietumā pie Irkutskas, pēc atgriešanās no desmitgadīga apcietinājuma ziņoja Latvijas ev. lut. Archibīskapam Dr. T. Grīnbergam, ka tas sēdējis vienā kamerā ar teoloģijas profesoru Dr. Albertu Freiju, mācītāju V. Dūni un Saeimas deputātu Moricu. Tai pašā laikā Aļeksandrovskas cietumā atradušies vairāk desmiti citu latviešu, lietuviešu un igauņu. Pēdējo vidū bijis Krievijas latvietis Rozenbergs, kas sēž nepārtraukti no 1937. gada „tīrīšanās“.

Lubjankas cietumā pēc 1945. gada savestas daudzās latvietes un citas baltiešu sievietes, kas lielāko tiesu apvainotas par līdzdarbību pretestības kustībā un partizānu atbalstīšanu.

PADOMJU SPAIDU DARBA NOMETŅU UN CIETUMU NUMURI

Pasta nr.	Nometnes nr.	Nometne vai cietums
5110/31	388	Inta, Abesa.
5110/32	384	Nariļska, Igarka, Dudinka, Diksona sala.
5110/33	385	Potma, Javas.
5110/34	392	Džeskasgana, Kingira.
5110/35	382, 383	Kolima, Magadana, Sejmčana — „Daļstroj“.
5110/36	223	Vorkuta.
5110/37	215	Tajšeta, Bratska.
5110/38	99 (246)	Karaganda, Spaska, Dubovka — „Peslag“.
5110/39	365/127	Omska (tikai spaidu darba nometnēm).
5110/40	392	Ekibastus Ugoļ.
5110/45	239	Sverdlovska.
5110/49		Vladimiras cietums.

Pasta nr.	Nometnes nr.	Nometne vai cietums
5110/50		Verchņe Uraļskas cietums.
5110/51		Aļeksandrovskas cietums.
5110/52		Novočeraskas cietums.
	261/241	Verchojanskas soda apgabals.
	278	Salechardas soda apgabals.
	244	Solikamskas soda apgabals.
	274	Pečoras soda apgabals.
	211/8	Molotovskas spaidu darba nometnes.
	102/18	Karabašas spaidu darba nom.
	82	Kemerovo spaidu darba nom.
	235	Krasnojarska (tikai spaidu darba nometnes).
	247	Marīnska, „Siblag“, spaidu darba nometnes.
	199 (494)	Novosibirska (tikai spaidu darba nometnes).
	162	Sachalina.
	243 (arī 242)	Usķ-Vimas spaidu darba no- metnes.
	226 (13)	Usķ-Uchtas spaidu darba no- metnes.
	16/20	Chabarovska (tikai spaidu darba nometnes).

Paskaidrojums pie nometņu un cietumu numuru tabulas

Vispārējo numuru 5110 lieto tikai pasta apmaiņā ar ārze-
mēm, kamēr Padomju Savienības teritorijā, ieskaitot okupē-
tās Baltijas valstis, šo numuru nelieto. Rakstot no rietumze-
mēm Nr. 5110 un numuru, kas tam ikreiz seko, jāatzīmē vis-
pirms „Moskva“, jo visi ar šo šifru atzīmētie sūtījumi atrodas
Maskavas iestāžu kontrolē, piem., rakstot uz Vorkutu, atzīmē
kā uz vēstules, tā pasta saiņa „Moskva 5110/36“. Šai gadiju-
mā atkrīt nometnes tiešais numurs (iekšzemes sarakstei), pro-
ti, numurs 223. Rakstot no rietumiem, lieto vienīgi minēto šif-
ru, kādēļ arī Vorkutas vai kādas citas vietas apzīmējums at-
krīt.

Tiem, kas atbrīvoti no spaidu darba nometņu režīma un at-
rodas līdzšinējā izsūtījuma vietā, pasta satiksmē nefigurē vairs

nometņu numuri, bet adrese ar pilsētas un ielas apzīmējumu. Tiem, kas atrodas izsūtījuma apgabalos, piem., Omskā, savukārt nav numuru, bet jāizraksta pilnīga dzīves vietas adrese, piem., Jānim Pēteļa dēlam Kalniņam, Omskaja oblastj, Kru-tinskij rajon, Sovchoz im. „Kirova“, f. Zimino. Atzīmējot deportētās personas vārdu un uzvārdu, vēlams arī tēva vārds, tas atkārtojams arī krievu rakstībā. Ieteicams rakstīt arī adresi ne vien latīņu, bet arī kiriliskajiem burtiem. Tas atvieglo krievu pasta ierēdņiem orientēšanos, paātrina pasta sūtījumu saņemšanu un pasargā no misekļiem.

Ir tādi apgabali, kā Novosibirska, Chabarovska, Amura, Krasnojarska, Omska u.c., kur ir kā spaidu darba nometnes, tā parastas izsūtījuma vietas. Tām nekad nav numuru.

Turpretim tiem, kas atrodas cietumos, piem., Vladimiras cietumā, lieto katrā ziņā numuru, šai gadījumā Moskva 5110/49.

No muitas atbrīvoti tikai tie pasta sūtījumi ar mantām, kas adresēti personām, kuŗas tur cietumos vai spaidu darba režīmā apsargātās nometnēs (aiz dzeloņstieplēm). Visos citos gadījumos saiņu saņēmējiem liek maksāt par pārtiku, drēbēm (arī lietotām) un ārstniecības līdzekļiem prāvu muitu, ja tā iepriekš nav samaksāta.

BEZ TIESĪBĀM UN TAISNĪBAS

Terrors tiesai nav jāizskauž, bet tai tas principiāli, skaidri, atklāti un bez izpušķojumiem jāpamato.

Leņins,

Kopoti raksti, 27. sēj. (krievu izd.) 296. lp.

Beidzot pārskatu par padomju terroru pret latviešu, lietuviešu un igauņu tautu, lai noskaidrotu dažu jēdzienu, mums jāatsaucas uz trim boļševisma vadoņiem un galvenajiem ideologiem: Leņinu, Staļinu un Chruščevu.

Leņina apbrīnojami atklātajam ieskatam par terora nepieciešamību padomju justīcijā, pievienosim vēl to runas daļu, ko Nikita Chruščevs savā 1956. gada 25. februāra vēsturiskajā runā veltīja Josifa Visarjonoviča Staļina kā padomju tiranna atmaskošanai komunistu partijas 20. sanāksmē Maskavā. Ignorējot blakus apstākļus, kas šo atklātību izraisīja, paturēsīm vienīgi vērā tuvāko Staļina līdzdarbinieku konstatējumus par padomju terora metodēm Staļina ērā.

Chruščevs 1956. gada 25. februāra runā sacīja:

„Tautas ienaidnieka“ autors ir Staļins. Ar šo terminu pietika, lai ikvienu personu un ļaužu grupu, kuŗu uzskati sadūrās ar Staļina uzskatiem, pazudinātu, nemeklējot nemaz pierādījumus viņu ideoloģiskajiem maldiem. Šis termins ļāva pielietot visnežēlīgāko apspiešanu un aizkart revolūcionārās likumības normas, kaitējot tiem, kas kaut kādā punktā sadūrās ar Staļinu, vai pret kuŗiem radās kaut vismazākās aizdomas par naidīgiem nolūkiem un kuŗus neieredzēja. „Tautas ienaidnieka“ jēdziens padarīja neiespējamu katru ideoloģiskas cīņas veidu, kā arī katru brīvas domas izmaiņu vienā vai otrā jautājumā, pat tad, kad lietai bija tīri praktisks raksturs. Par vienīgo vainas pierādījumu, pretēji visām tiesību zinātņu normām, parasti noderēja paša apsūdzētā „atzīšanās“. Kā vēlāk noskaidrojās, „atzīšanos“ no apsūdzētā izspieda fizisku spaidu ceļā.

Tas noveda pie revolūcionārās likumības flagrantiem pārkāpumiem un panāca to, ka šīm metodēm upurēja pilnīgi nevainīgas personas, kas agrākajos gados bija iestājušās par partijas līniju.

Mums jākonstatē, ka arī personām, kas savā laikā novirzījās no partijas līnijas, bieži nevarēja atrast pietiekamu pamatu viņu fiziskajai iznīcināšanai. Visu šo personu fiziskajai iznīcināšanai labi noderēja „tautas ienaidnieka“ formula.“

Šim Chruščeva konstatējumam par padomju iestāžu patvarībām ir tikai tai ziņā nozīme, ka tas apstiprina kā baltiešu, tā citu apspiesto tautu iesniegumos rietumu valdībām aprādītos faktus un slēdzienus. Ja ne

vien Maskava, bet arī daudzi rietumzemju politiķi un publicisti apspiesto tautu atklājumus par padomju drausmīgo terroru vēl nesen apzīmēja par „personīgi sarūgtinātu emigrantu naidīgo agitāciju pret Padomju Savienību“, tagad viņu vārdu patiesību pilnā mērā apstiprinājusi Padomju Savienības komunistu partijas centrālkomitejas vadītāja Čruščeva runa 20. partijas sanāksmē.

Šīs partijas protokols tādēļ kļuvis par svarīgu dokumentu un pirmās šķiras liecību padomju teroram.

Tai pašā runā Ņikita Čruščevs piemin Staļina izdarītās kalmiku, ččeņu, ingušu, balkaru un karačājiešu nežēlīgās masu deportācijas.

Zīmīgi tomēr, ka Čruščevs izvairās pieminēt baltiešu, Volgas vāciešu un Krimas tatāru masu deportācijas.

Kādēļ?

Tam varētu būt divi iemesli. Pirmkārt tādēļ, ka līdz ar minēto tautu varmācīgām deportācijām aizgāja bojā daži viņu komunistu vadoņi, kamēr neminētās tautību grupas, ar maz izņēmumiem, tādus upurus nenesa. Kā vienīgo izņēmumu varētu minēt latviešu komunistu Rudzutaku, kam lieli nopelni oktobra revolūcijā un vēlākajos gados. Viņu nogalināja 1937. gada „tīrīšanās“ un pēc minētās Čruščeva runas tas rehabilitēts. Citi baltiešu komunistu vadoņi, kas aizgājuši līdzīgā nāvē, pagaidām nav pieminēti. Rudzutaka vārds gan nesaistās ar latviešu, bet Krievijas komunistu darbību, un tādēļ arī tam nav sevišķas nozīmes.

Ja meklējam vēl pēc cita iemesla, tad tādu varam varbūt atrast apstākļi, ka baltieši un citas neminētās vajātās tautas komūnismam vēl šodien tik maz pieejamas, ka Čruščevs neatzīst par iespējamu tās aizstāvēt.

Vērsdamies pret Staļina patvarībām mazo tautu iznīcināšanā, Čruščevs tomēr atzinis masu deportācijas par deliktu — kas tāds ir pašu komunistu acīs. Svarīgs ir paša šī noziedzīgā fakta konstatējums.

Neatkarīgi no tā, vai Čruščevs šai noziegumā pret Baltijas tautām, Krievijas vāciešiem un Krimas ta-

tāriem apvaino tieši vai netieši Staļinu, padomju vara šo deliktu ilgāk vairs nav spējusi noslēpt un atzīst savu vainu genosida pielietošanā.

Vai starptautiskās institūcijas, kas radītas šādu deliktu apkaŗošanai, paliks pret šo faktu vienaldzīgas?

Vai Chruščevs un Kremlis, novērsdamies no Staļina terrora, apņēmies gandarīt līdzšinējās šo tautu ciešanas un tās pasargāt no jaunām līdzīgām ciešanām — no masu deportācijām, nekomunistu bāšanas cietumos un spaidu darba?

Staļina pēcteči gan sola vergu darba izbeigšanu un 1956. g. 11. jūnijā ratificēja konvenciju par vergu darba apkaŗošanu.

Par atteikšanos no nekrievu tautu un Padomju Savienības iedzīvotāju deportācijām tie nav teikuši līdz šim brīdim ne vārda. Gluži otrādi, 1956. gada maijā sākās brutālas baltiešu jauniešu deportācijas zem „brīvprātības“ maskas. „Sovetskaja Latvija“ 1956. g. 25. maija numurā raksta, ka Rīgas 26. vidusskolas visi 10 B klases skolēni pieteikušies pēc skolas beigšanas uz Sibīrijas jaunceltnēm. Rīgas radiofons tai pašā dienā un dienu vēlāk to pašu ziņoja par citām Latvijas skolām. Cīņa 25. maija numurā aicina jauniešu un speciālistu organizēšanā piedalīties arodbiedrības, pārmeŗdama tām kūtrību un zināmu izvairīšanos no šādiem uzliktiem pienākumiem.

Tā kā esam atsaukušies uz ļoti svarīgu Chruščeva 1956. g. 25. februāŗa runu, kas piemin padomju varas metodes Staļina laikā, neatstāsīm neievērotu arī otru principiāli svarīgo runu, ko tas pats profilētais padomju valstsvīrs teica dažas nedēļas vēlāk, 11. aprīlī un kas iezīmē jauno kursu. Maskavas telegrafa aģentūra Tass deva dienu vēlāk šīs runas atstāstījumu, kurā starp citu lasām: „Mūsu ienaidnieki cer, ka mēs mazināsīm savu modrību un vājināsīm savus valsts drošības iestādījumus. Tas tomēr nekad nenotiks. Proletāriāta šķēpam jāpaliek joprojām asinātām. Tam jāprot veikli aizstāvēt revolūcijas, strādnieku šķiras un darba ļaužu ieguvumus.“ Runādams tālāk par sacensību sociālistiskās un kapitālistiskās pasaules starpā un

lieku reizi uzsvērdams pēdējās bojāejas izredzes, Čruščevs piemetina: „Kapitālisti māk sevi un savu izmantošanas sistēmu aizstāvēt. Tie iemācījušies organizēt slepenu ziņu dienestu un sūta pie mums spieģus un diversijas aģentus. Vai mēs varam pret visiem ļaunajiem darbiem, kurus imperiālisti nodara mums, palikt bez rūpēm un vienaldzīgi? Mums jāpazīst šis ienaidnieks un jāprot laikus izjaukt visus tā manevrus. Mums visiem līdzekļiem jāstiprina mūsu valsts drošība, paliekot modriem un iznīcinot visas mūsu ienaidnieku savvērestības pašā iedīglī.“

Un tai pašā elpas vilcienā viņš pieteic 500 000 „brīvprātīgo“ sadabūšanu Kremļa pašreizējo valdnieku plānu īstenošanai.

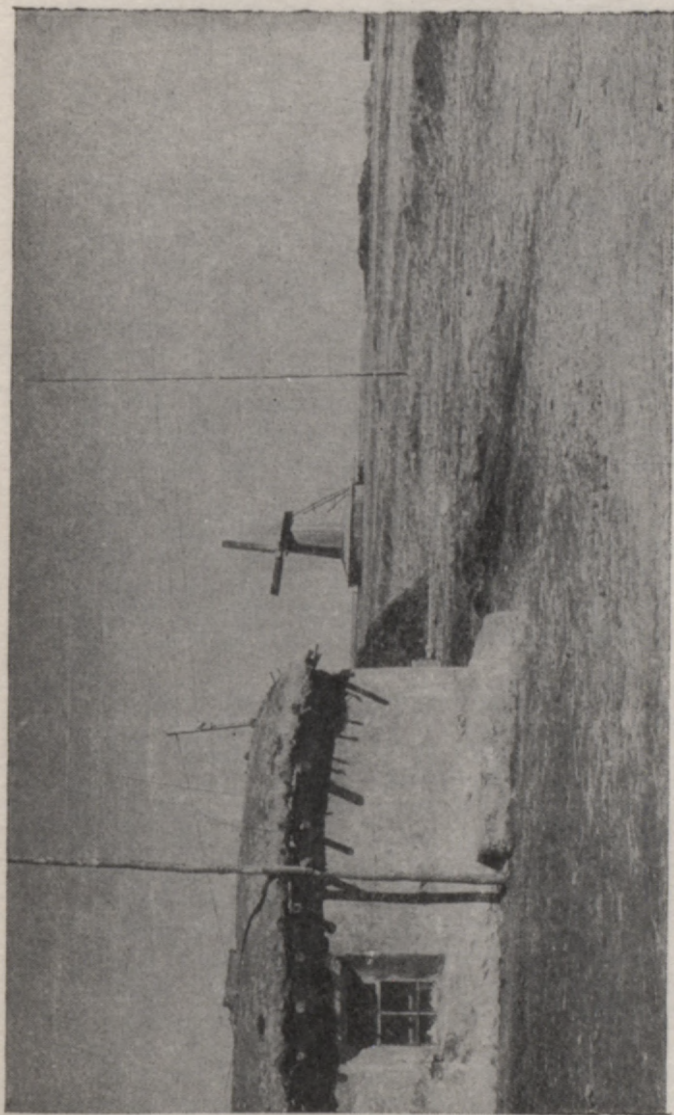
Nav nemaz jāmeklē lasīt starp rindiņām, lai izprastu Čruščeva 11. aprīļa runas baigo īstenību.

Viņa un Bulgāņina ievadītā koeksistences politika prasa piemērošanos rietumu pasaules domāšanas veidam, kas nevar akceptēt vergu darba nometnes un brutālas masu deportācijas, kamēr „brīvprātīgo“ vervēšana izklausās tīri labi, sevišķi, ja runā par nekultivētu apgabalu iegūšanu civilizācijai, pilsētu, ostu un sovchozu celšanu ledus tuksnešos un dabas kapsētās.

Par darba brigadieriem Sibīrijas un Vidusāzijas dabas bagātību izmantošanai padomju vara izvēlējusies daļu jauno komunistu, bet smago fizisko darbu liek darīt piespiedu kārtā savervētiem vidus un arodskolu absolventiem, kā arī dažādu amatu pratējiem. Baltiešu kvota šai darba ļaužu vervēšanas un izmantošanas akcijā ir neparasti liela.

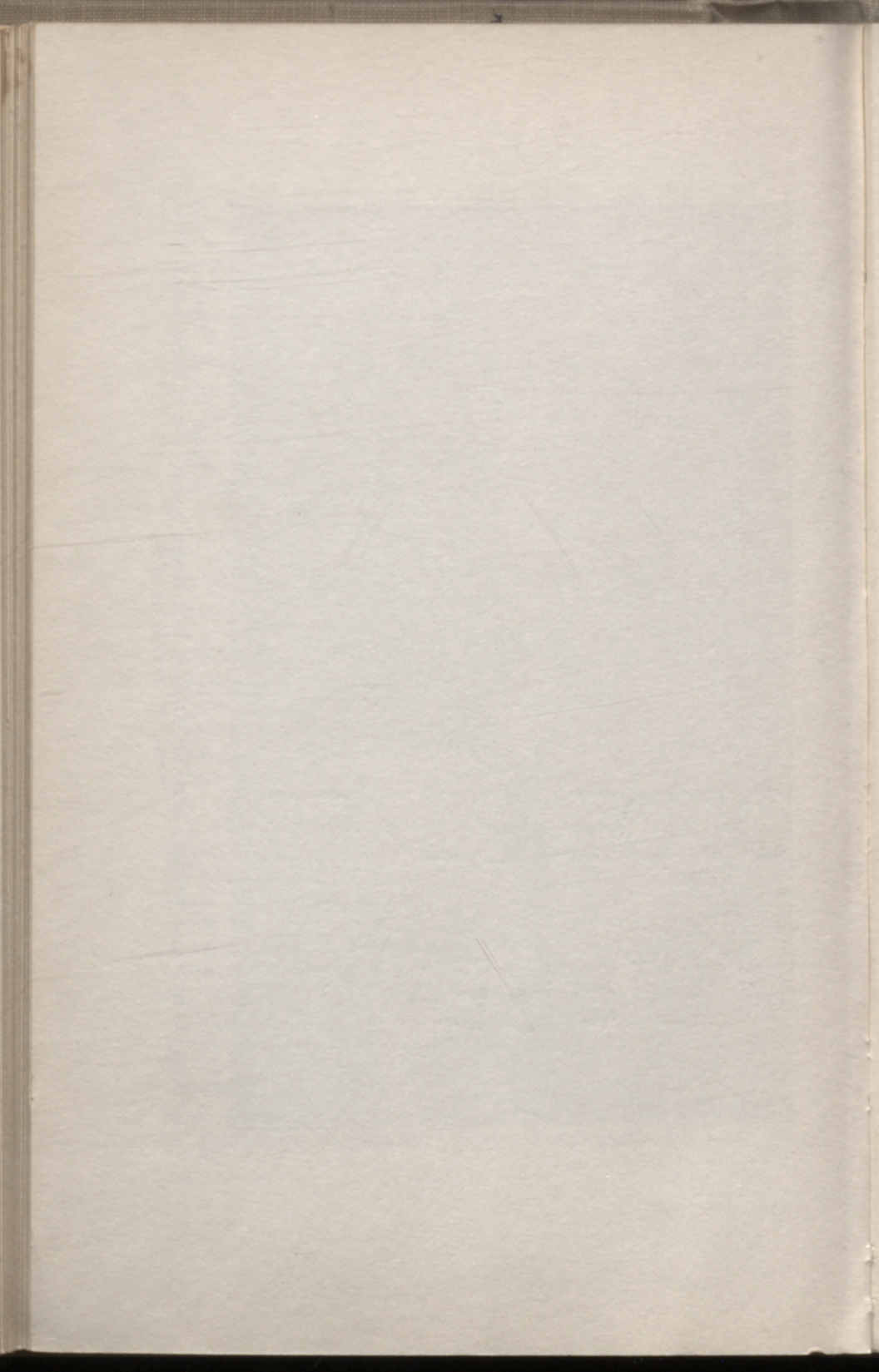
Kā teikts, Čruščevs jūnās padomju varas pārstāvju vārdā sola izbeigt spaidu darba nometnes līdzšinējā veidā, bet viņš nesola izbeigt pašas deportācijas. Ja tas būtu solīts, arī tad tas nebūtu apdraudētam cilvēkam padomju varas sfairā devis kādu garantiju vai drošības sajūtu, bet simptomātiski ir tas, ka to pat nesola.

Runājot par spaidu darba nometņu likvidēšanu līdz 1957. gada beigām, padomju varas pārstāvji teikuši, ka paredzēts piepaturēt „darba kolonijas“. Uz šādu

Kolchozs Akmoļinskas tuvumā, kurp pēc 1953. g. lielā skaitā izsūtīti stepļu kultīvesanai „brīvprātīgie“ latviešu jaunieši.

Foto: Dr. K. Mēneris, 1956

darba un labošanas koloniju uzdevumiem jau norādīts šīs grāmatas sākuma daļā. Tas ir tikai cits veids tām spaidu darba nometnēm, kas līdz šim dominējušas vergu darbā un kam strādnieku kadri sagādāti deportāciju ceļā no to nelaimīgo ļaužu vidus, ko padomju vara joprojām apzīmē par „kontrrevolucionāriem“ jeb pretpadomju elementiem.

Ja Chruščevs runā par to, ka „proletāriāta šķēpam jāpaliek joprojām asinātām“ un ja viņš runā par iekšējo ienaidnieku iznīcināšanu „pašā iedīglī“, tad mums, kas pazīstam boļševismu, tās nav patētiskas frazes, bet jauni, nopietni draudi, kas vērsti arī pret okupēto Latviju un tās iedzīvotājiem. Padomju varas prakse 1940./41. g. un drūmajos gados pēc 1945. gada rādījusi, ka „pretpadomju elementu“ mūsu zemē Maskavas izpratnē nav trūcis un, paturot acīs padomju soda kodeka 58. par., latviešu tauta ir „kontrrevolucionāra tauta“.

Bez politiskajiem motīviem, kas dzitin dzen Staļina pēctečus turpināt terroru ar vienāda vai otrāda veida deportācijām un spaidu darbu, atliek ievērot vēl to, ka viņi izmanto tās pašas cilvēku ekspluatācijas metodes kā Staļins, no kuŗa tie zināmā mērā norobežojas.

Padomju ideoloģija nostāda „sociālajiem sasniegumiem“ komūnisma valstī kā pretstatu kapitālistisko iekārtu. Neapšaubāmi, tie ir vislielākie pretstati. Padomju valsts „sociālie sasniegumi“, par kuŗiem runā boļševiki, un šie tukšie vārdi, ko savā vientiesībā bieži atkārtoti rietumu pasaules jūsmīgie fantasti un politiskie amatieŗi, ir valūta bez seguma, sociālās likumdošanas karikatūra un rūpš izaicinājums strādnieku kustības centieniem. Oktobra revolūcijas sauklis par cilvēku ekspluatācijas izbeigšanu, nepieļaujot vienam cilvēkam izmantot otru, vienai sabiedrības šķīrai otru, tieši padomju iekārtā atradis savu radikālāko pretstatījumu.

Rietumu pasaule atrodas it kā zem hipnozes, lietas neredzēdama tādas, kādas tās ir. Tā pasaule, ko marksisti apzīmējuši par „kapitālistisko pasauli“ un pret

kuŗu Padomju Savienība izgājusi cīņā, jūtas it kā vainīga, — bieži taču dzirdēti vārdi, ka komūnisma ideoloģijai un sociālajām reformām „mums nav ko likt pretim“.

Nemaz neglorificējot kapitālistisko iekārtu, ar pilnām tiesībām varam teikt, ka tā, iedama rokrokā ar saprātīgu sociālu likumdošanu, devusi katram strādniekam taustāmus un absolūti nesalīdzināmus ieguvumus, salīdzinot ar nožēlojamo stāvokli, kādā visnekausīgākās ekspluatācijas ceļā ieogrūsts padomju varai pakļautais strādnieks. Padomju vara, to apzinādams, mēģina neveikli taisnoties ar to, ka „padomju iekārtā viens otru nespēj nemaz ekspluatēt, jo viss pieder visiem“ un ka savu darba intereŗu aizstāvēšana streika ceļā ir „kontrrevolūcionārs nodarījums“.

No iepriekšējām lappusēm tomēr redzējām, ka streiki un atkārtoti nemieri bijuŗi tie, ar ko visvairāk nopiestie izgājuŗi atklātā cīņā pret padomju ekspluatāciju.

Ne par velti Zuslovo 1949. gada 1. maijā uz nometnes pārvaldes durvīm atrada uzrakstu: „Mums pietiek komūnisma, mēs vēlamies iepazīties ar kapitālismu!“ Un ne mazāk zīmīgi ir citi saukļi, kas pēdējos gados parādījuŗies uz spaidu darba nometņu sienām un vilcienu vagoniem dažādos Padomju Savienības stūros: „Krievi! Aizstāviet savu tēvijū pret iekŗējo ienaidnieku — boŗševismu!“ un sarkastiski kodīgais sauklis: „Visu zemju proletārieŗi, apvienojaties kopējai bada nāvei!“

Pat ja padomju ekspluatācijai būtu pakļauti „vienīgi“ 15 miljoni Krievijas un okupēto zemju iedzīvotāju, neierobeŗojot, bet pārējiem darba ļaudīm atstājot visaugstāko dzīves standartu kolchozos, raktuvēs un rūpnīcās, arī tad katra astotā vai desmitā cilvēka (darba spējīgā vecumā) turēšana vergu stāvokli ir negods visai cilvēcei.

Dziļā cieņā un pateicībā tādēļ apspiestās tautas pie-minēs Amerikāņu darba federācijas (AFL) 1947. gadā ievadīto izmeklēšanu par deportēto izmantošanu spaidu darbos Padomju Savienībā. Œi rietumtautu dar-

ba ļaužu iniciatīva un solidaritātes apliecinājums apspiesto tautu strādniekiem vērsa visas pasaules uzmanību uz drausmīgo apspiešanu, kādai pakļauti daudzi miljoni cilvēku viņpus dzelzs aizkara. Šim skandālozajam faktam 1951. gada pavasarī pievērsa uzmanību Apvienotās Nācijas un Starptautiskais darba birojs (ILO), nodibinādami kopēju izmeklēšanas komiteju. Tās savāktais liecību un faktu materiāls sakopots 621 lpp. biežajā ziņojumā Report of the ad hoc Committee on Forced Labour, kas iespiests 1953. gadā Ženēvā un kuņā vairākas lappuses veltītas baltiešu deportācijām un to izmantošanai vergu darbā. Par apstākļiem Latvijā 1941. gadā un periodā pēc 1945. gada galvenās ziņas sniegusi Komiteja Latvijas Brīvībai Ņujorkā.

Ar spaidu darba problēmām nodarbojusies vairākas sesijās Apvienoto Nāciju Ekonomiskā un Sociālā padome. Jaunākos materiālus par spaidu darbu vākuši kopš 1955. gada vasaras pie Starptautiskā Darba biroja nodibinātā komiteja, kuņā ietilpst arī Starptautiskās Sarkanā Krusta komitejas pārstāvis. Tās slēdzieni apspriesti 1956. gada konferencēs Šveicē.

Lai nerastos ieskats, ka patstāvīgi iegūtais un uz liecību pamata aplūkotais faktu materiāls šīnī grāmatā būtu kaut kādi tendenciozs, apstāsimies vēl pie Spaidu darba pētīšanas komitejas dažiem slēdzieniem, kas fundēti uz iegūtā un rūpīgi apstrādātā faktu materiāla.

Savā 437. slēdzienā minētā komiteja konstatē:
„Paturot vērā —

padomju sodu likumu vispārējos mērķus, bet sevišķi vispārējo nozieguma jēdziena definīciju un politiski noziedzīgu nodarījumu izpratni,

kā arī aizstāvēšanās tiesību ierobežojumu gadījumos, kam sakars ar sodāmiem politiskiem nodarījumiem,

kā arī iestādēm piešķirtās sodīšanas iespējas, ko padomju sodu likumi un procesa kārtība paredz tīrām pārvaldes iestādēm to personu sodīšanai, par kuņām domā, ka tās apdraud sabiedrību, kā arī

paredzēto politisko pāraudzināšanu, kas izdarāma nometnēs, soda kolonijās, izsūtījumā un pat normālā darba vietā, to savienojot ar spaidu darba sodiem,

šie likumi izveido spaidu darba sistēmu, ko izlieto kā politisku spaidu līdzekli vai sodu pret politisko pārliecību vai tās izpaudumu, un no daudzajām liecībām, ko komiteja pārbaudījusi, redzams, ka šos likumus tiešām izlieto spaidu darbam.“

Arī 438.—441. slēdzieni apstiprina spaidu darba visplašāko pielietojumu padomju saimniecībā un Padomju Savienības sociāli politiskajā iekārtā.

Sarptautisko instrukciju un Amerikāņu darba federācijas izmeklēšanas iestāžu darbs 1956. gada vasarā noslēdzies ar konvencijas parakstīšanu spaidu darba apkaņošanai ar Padomju Savienību kā signatārvalsti. Aiz cienības pret starptautiskiem nolīgumiem un tajos ietvertiem tiesību principiem atturēsimies šai brīdī izteikt kādus ieskatus par šīs konvencijas nākotnes izredzēm Padomju Savienībā. Kā teikts, Čruščeva jaunākie pieteiktie soļi darba spēka vervēšanā un piecgades plānā nesola neko labu.

Iestādamās Apvienotās Nācijās, Padomju Savienība jau agrāk apņēmusies respektēt vispārējo Cilvēku tiesību deklarāciju, kas ietver sevī galvenās cilvēku tiesības un garantētās brīvības. Tā principā akceptējusi cilvēku un pilsoņu fundamentālās tiesības un brīvības kā universālajā cilvēku tiesību chartā, tā savā konstitūcijā. Tā atteikusies no verdzības (Cilvēku tiesību chartas 4. pants) jau 1948. gada 10. decembrī un no cilvēku ekspluatācijas (Padomju Savienības konstitūcijas 3. pants) pat jau oktobra revolūcijas laikā, nerunājot nemaz par Staļina konstitūcijas citiem pantiem, kur garantēta personas neaizkaramība (127. pants) un tml. padomju iekārtai svešas lietas.

Tātad bez pievienošanās genosida apkaņošanas konvencijai (1948. g. un spaidu darba apkaņošanas konvencijai 1956. g.) Padomju Savienība beidzot apņēmusies respektēt civilizētā pasaulē pašas par sevi saņemamas lietas.

Kāda bijusi tās prakse, — par to runāts šai grāmatā.

Par to runā, kā tikko redzējām, arī Apvienoto Nāciju un Starptautiskās darba organizācijas Spaidu darba apkaņošanas komitejas slēdzieni. Galu galā par to runā jau kopš padomju valsts dibināšanas sākumiem Ļeņins, brīdinādams padomju tiesu neiejaukties padomju terrora metodēs, ko papildina vēl padomju zinātne, skaidri un gaiši pateikdama: „Tiesas iederas mūsu padomju valstī politiskās vadības aparāta daļā un ar piemērotiem līdzekļiem par to jāgādā, lai tiesas patiešām būtu komunistiskās partijas un padomju valdības darba rīks“ (Prof. Poļanskis rakstā „Partijas direktīvas un kriminālā justīcija“, Maskavas universitātes Rakstos, XI burtnīca, 1950. g.). Un līdzīgas direktīvas devis padomju tiesai mums labi pazīstamais Latvijas aneksijas izvedējs A. Višinskis savos autoritātīvos izdevumos.

Kur nav taisnas un neatkarīgas tiesas, tur nav tiesību.

Un kur konsekventi ignorē vispāratzīto tiesību principu „nulla poena sine lege“, saucot pie atbildības par nodarījumiem, kas pat padomju sodu kodekos nav paredzēti vai nav attiecināmi uz okupēto Baltijas valstu pilsoņiem, tur pavērtas visplašākās slūžas patvaļai un tiesību rupjai sabradāšanai. Par „kontrrevolūciju“ un visdažādākajiem grūti iedomājamiem noziegumiem apvainotie un deportētie baltieši rāda, ka tie upurēti patvaļai un ka padomju iekārtā tiem nav ko cerēt ne uz tiesībām, nedz taisnību.

Ja šīs tautas meklējušas izeju cīņā, saslēgdamās pretestībā pret padomju tiranniju kā savā okupētā tēvzemē, tā spaidu darba nometnēs ārpus savas zemes robežām, tad tās ir viņu tiesības.

Brīvās pasaules cilvēku tiesību izpratne un demokrātija ļauj sacelties pret apspiedēju. Latvieši, lietuvieši un igauņi pēc 1945. gada to darījuši, un ja viņu nacionālie partizāni un pretestības kustības dalībnieki padomju okupantu un varas iestāžu apcietināti, tad

arī to vispār atzīto brīvību vārdā pēdējiem nebija tiesību darīt.

Kamēr Baltijas valstis būs okupētas un pakļautas Maskavas policijas valstij, tās paliks neizbēgami kara stāvoklī pret iebrucēju.

Ja Leņins savā laikā runāja par Krieviju kā „tautu cietumu“, tad tā par tādu kļuvusi ne vien simboliski, bet šī vārda vistiešākajā nozīmē padomju iekārtas laikā.

Vienu gadu pirms pirmā pasaules kara cara Krievijā bija tikai 5000 politisko cietumnieku. Tagad, pēc Baltijas valstu okupācijas, trīs baltiešu tautas vienas pašas pārsniedz šo skaitu vismaz 120 reizi, par citām apspiestām tautām nemaz nerunājot.

Bez tam, kā redzams no visa šai grāmatā sakopotā liecību un faktu materiāla, krieviski orientētie padomju varasvīri apņēmušies latviešu tautu izsakņot. Jautas vien, ka cilvēkam atņem brīvību, ir smags sods, bet padomju vara to atņem saviem ištajiem vai iedomātajiem pretiniekiem uz visu mūžu — jo tāds ir soda mērs politiskiem ieslodzītiem — tā izposta viņu jaunību un labākos dzīves gadus, sagrauj ģimeni un pat soda vietā un izsūtījumā vēl izspiego, nonicina, apsmej, pazemo, nopulgo, nolaupot vismazāko skripatiņu cilvēcīgas cieņas. Šī vara un tās diendeņi redz šais cilvēkos tikai darba lopu un nicināmu ienaidnieku. Tā viņu iedzen stepē, taigā vai tundrā, lai atņemtu prieku un labsajūtu, ko katram cilvēkam dod dzimtene, daba, tuvi cilvēki un pierastā vide, tautas kultūra un tās dzīvais pulsējums un ja ne vairāk, tad kaut dzimtenes gaiss. Mēs varam tādēļ saprast to cilvēku, kas teicis, ka viņš pat nemainītu brīvību svešajā Krievijā pret cietumu dzimtenē.

Un sevišķi mēs varam saprast latviešu zemnieku, kam atņemta viņa māja ar sūrā darbā iemīlotiem tīrumiem, meža cirtumiem un birzīm, mājkustoņiem un ganāmpulkiem, un ne vien tas, — bet līdz ar uzspiesto kolektīvizāciju un „atbudžošanu“, atņemta dzimtene un savi cilvēki, kam viņš organiski piederēja un bez kā dvēseliski jūtas paralizēts.

Lielpilsētas cilvēks nekad nejustos tik izsakņots, kāds tagad kļuvis latviešu zemnieks — kas devis vislielāko latviešu deportēto kontingentu — Omskas, Tomskas, Amuras, Jakutskas, Krasnojarskas vai kādā citā izsūtījuma un spaidu darba apgabalā.

Tiem tādēļ vien nolaupīts viss. Un vai tādā gadījumā vispār drīkstam pieminēt vārdu „prieks“, kas arī piederētos viņu dzīves daļai.

Ja mēs to tomēr darām, tad tikai tādēļ, ka ir zināmi divi gadījumi, kur šie cilvēki patiešām piedzīvojuši prieku.

Tas notika Staļina nāves dienā un toreiz, kad ieslodzītie runāja kā nemiernieki ar Maskavas pārstāvjiem. Tas bija tik īpats un neparasts prieks, ka tam vajadzētu savu apzīmējumu.

Neviens no pārnācējiem, kas abos gadījumos atradušies toreiz vēl ieslodzīto biedru vidū, nevar noliegt, ka tie pārdzīvojuši ko neapprakstāmu. Ja vienreiz tas izskatījās pēc sātanokratijas virspavēlnieka acīmredzamas nobraukšanas ellē, tad otrs pārdzīvojums saistījās ar gluži ko citu, ar dziļu cīņas ekstāzi. Karagandas, Nariļskas, Vorkutas, Kingiras un daudzi citi brīvības cīnītāji MVD atsūtīto iznīcināšanas komandu priekšā stāvēja cilvēka mūžīgo brīvības alku un grūti definējamas laimes apgaroti.

Stāvēt kā dzīvam mūrim, — ar kailām rokām, ar pagalmā izrušinātu akmeni vai ar dzimtenes dziesmu uz lūpām — ložmetēju, mašīnpistoļu, mīnu metēju un tanku priekšā, — tam, kas nekad nav sacēlies pret apspiedēju lepnā spītā un nāves nicinājumā, liekas neiespējama lieta, dažs pat teiks, ka tas bijis neprāts.

Un lai arī kā mēs šo apspiestā cilvēka cīņu par savu un savas tautas brīvību nevērtētu, neviens nespēs apšaubīt, ka tā bijusi gigantiska cīņa. Spēcīgie nebija tie, kas nāca ar tankiem un nāves ieročiem rokā, bet gan tie, kas savā vislielākajā pazemojumā un pamestībā spēja pārdzīvot prieku, kam likās, ka pa nāves kāpnēm tie soļo pretim cilvēces lielajai atbrīvošanas stundai, uz kuņu gaida apspiesto ļaužu miljoni.

Tie, kas mira, zaudējami savas dzīvības, zaudēja savas ķēdes.

Vēl arvien palicis neatbildēts jautājums — vai tikai tadā un ne citādā ceļā iespējams atbrīvoties no ķēdēm?

Tais dienās, kad izlauzās politiski vajāto steiki arktiskajā apgabalā un dažādos Sibīrijas stūros, streikotāji jautāja:

„Vai brīvā pasaule un vai mūsu pārējie apspiestie brāļi un māsas zina ko par mūsu streiku un nemieriem?“, „Vai tie zina, par ko mēs cīnāmies?“, „Vai tie atbalsta mūs un, ja ne citādi, tad ar propagandu?“ un — „Vai tie mūs atbalstīs, kad mēs iziesim izšķirīgajā cīņā?“

„Ja mēs to vien zinātu, mēs spētu arī ko vairāk!“ — tā teica viņi. To pašu teica vācu brīvības cīnītāji 1953. gada 17. jūnijā Berlīnē un visos padomju varai pakļautos Vācijas apgabalos.

Vēl 1956. gada aprīlī spaidu darba nometnēs, apmēram 1000 km no Tomskas, bezkompromisa cīņā pret padomju apspiedējiem — Staļina pēctečiem — izgāja tūkstošiem darba vergu, no kuriem 200 upurēja savas dzīvības gluži tadā pašā veidā, kā to darījuši jau daudzi tūkstoši pirms tam.

Šie cīnītāju kadri ir tie paši, kas tur savās rokās Padomju Savienības svarīgāko izejvielu rūpniecību un produkcijas centrus. Šis apstāklis vien norāda uz šo daudzo miljonu darba roku un šo cilvēku noskaņojumu un cīņas gribas vērtību. Spaidu darba nometnēs, darba kolonijās un izsūtījumā, kur tie novietoti kompaktās masās ar sev līdzīgiem likteņbiedriem, tie no deportēto ļaužu grupām izvērtušies par noteiktu sociālu šķiru, kuŗai ir sava sociāla struktūra un kuŗai ilgu gadu kopdzīvē radusies arī sava griba un saskaņotības darbības noteikumi.

Dr. J. Šolmers, kas devis vienu no iespaidīgākajiem un precīzākajiem padomju spaidu darba nometņu un to iemītnieku aprakstiem, papildus savai grāmatai kādā rakstā (Die Zeit, 1955. g. 40. numurā) runā par

padomju darba vergiem kā par „piekto kārtu“ jeb šķiru, kas sāk apzināties savu revolūcionāro spēku un kas izgājusi cīņā pret padomju režīma izmantošanas un apspiešanas politiku.

Šo attīstību ievērojusi arī Maskava, kas ar visjaunākajiem pārkārtojumiem spaidu darba režīmā un biežu vienas nometnes iemītnieku pārcilāšanu uz citu nometni mēģina paglābties no bīstamiem draudiem, kuŗu priekšā tā stāv. Dažas zīmes rāda, ka tā atskārtusi arī baltiešu koncentrēšanas bīstamību ar jaunām deportācijām padomju spaidu darba nometnēs un darba kolonijās, jo viņu pretestība komunistiskajam režīmam un neapklusināmās brīvības alkas sākušas inficēt gurdenākos padomju valsts iedzīvotājus un lielās padomju impērijas tautas.

Vergu darbs un to tautu apspiešana, kas vairāk par dzīvību mīl savu brīvību un neatkarību, draud kļūt par padomju impērijas liktenīgu kļūmi.

Vai apspiestais cilvēks būs tas, kas liks važām krist?

AIZLIEGTĀ DZEJA

To pašu likteni, ko piedzīvojusi latviešu dzeja visos apspiestības laikos, tā piedzīvo arī patlaban. Kas politiskās policijas un cenzūras dēļ nav pasakāms skaidros un parastos vārdos, to cilvēka neapslāpējamais gars un nemierīgā dvēsele mēģina pateikt dzejas tēlos un simbolos. Tāda lielā mērā ir Raiņa un Kārļa Skalbes dzeja, un šai tradīciju gultnē tagad iepļūduši arī vēl nepazīstami dzejas strauti.

Pielikumā pievienojam dažus latviešu deportēto dzejotus, kas radušies starp 1953.—1955. g. padomju spaidu darba nometnēs. Šie nelielie dzejas darbi atkluvuši brīvajā pasaulē pa aplinkus ceļiem.

Neviens no pievienoto dzejoļu autoriem sevi neapzīmē par dzejnieku. Agrākajās darba gaitās tiem katram bijis savs arods, kam viņi uzticīgi kalpojuši, līdz padomju terrora aizrāvis.

Ja viņi dzejas formā ko rakstījuši, tad visvairāk tādēļ, lai par savām izjūtām un smagajiem pārdzīvojumiem vēstītu citiem. Nemeklēsim tādēļ šai dzejā poezijas smalkumus, bet ieklausīsimies par vergu degradēta cilvēka klusajās izjūtās un neapslāpējamās brīvības alkās.

Vorkutietis

VĒJIEM LIDZI

Vējiem līdzī gribu tālēs skriet,
Ziedu pļavās viegliem soļiem iet.
Gribu vēlreiz mežu šalkas just,
Dārza ēnā jasmintvanā klust.

Visam tam, kas dzīvē mīlēt liedz
Vēja soļi viegli pāri steidz.
Pāri jūrām sniedzas vēja glāsts,
Viļņu čalās izskan dziļu stāsts.

Nespēj ziemeļzemju sniegi liegt
Vējiem brīvi dienvidpalmas sniegt.
Tur, kur upes čalo, ievas zied,
Mani sapņi vējiem līdzī iet.

Vējiem līdzī gribu laukos klīst,
Tēvu zemes zaļās druvas glaust;
Gribu vēlreiz mežu šalkas just.
Dārza ēnā jasmintvanā klust...

Vorkutā, 1954. g. 16. februārī

Vorkutietis

NOST, MIGLA!

Nost, migla!

Saulei ceļš lai brīvs,
Lai mostas senais kursis, līvs!
Nu diezgan snausts, bez gaismas būts,
Lai brīvi elpo atkal krūts!

Daudz jaunu atziņu nu krāts,
Zem miglas stingrs kļuvis prāts;
Mums jaunu laiku saule nes.
— Tas tālu nav, to zinām mēs.

Prom, naidniek!
Tev laiks ir iet,
Mēs paši gribam laukus sēt!
Mums rokas cietas, —
arklu tvers,
Kas ceļā stās, —
to Pērkons spers!

Vorkutā, 1954. g. 29. aprīlī.

Tajšetietis

BADU NEJUTUŠIEM

Vai esat izjutuši salu,
Vai teiksīt, kāds ir nogurums,
Vai cietāt mokas, slāpes, badu,
Vai zināt, kas ir izmisums?

Ja tos jūs nezināt, tad teikšu,
Ka itneko jūs nezināt;
Ka velti runājat par garu
Un cilvēcību pieminat.

Jo viegli runāt skaistus vārdus
Un viegli viņus atkārtot,
Vēl vieglāk strīdēties par mākslu,
Pie sienas gleznas apskatot.

Kad esi eleganti ģērbies
Un nedomā par pusdienām,
Ja tālu atrodiēs no bēdām
Un visām ļaužu vaimanām.

Ir viegli tad, bet pamēģiniet
Jūs kādreiz badu izbaudīt,
Ja tad jūs spēsit vīrišķību
Un stipru gribu parādīt.

Lūk, tad es teikšu jums, ka varat
Par garu un par daili lemt,
Ka varat izprast cilvēcību
Un svētus vārdus mutē ņemt.

Nav mūsu mēlē tādu skaņu
Kas spētu badu aprakstīt,
Ar kuņģam varētu tā šausmas
Un zvēriskumu atstāstīt.

Kā nosaukt to, kad beidzas domas
Un visu pārņem tikai bads,
Kā priekšā nobāl katra aina,
Ko parādīja Baigais gads,

Kad cilvēks, varenais un skaistais,
Vien cilvēcisku vārdu nes
Kā saiti pēdējo, kas saista
Vēl to pie viņa pagātnes.

Viss pārējais ir tikai ēna
Un skelets līdzīgs cilvēkam
Un zvērs, kas meklē ēst, kas rādās
Par īstu zvēru paliekam.

Kam sveši līdzcietīgi vārdi,
Kas žēlastību nepazīst,
Kas gatavs katrā mēslu kaudzē
Pēc vecas zivju galvas līst.

Kas gatavs saplosīt ar zobiem,
Ar nagiem jēlu gaļu plēst,
Lai izbēgtu no vienas domas:
Ka tam bez mitas gribas ēst.

Kad aizmirsti, kā saucas biedri,
Un nezini, kas esi pats,
Kad kļūst bez izteiksmes un uguns,
Var sacīt, ārprātīgs kļūst skats.

Jo liekas nepārvarams šķērslis
Mazs uzkalns, pretī nākošs vējš
Un krīti nespēkā pie zemes,
Kad jāšper kādreiz solis spējš.

Ja jūtat visu to ne dienu,
Bet paiet mēneši un gads,
Tad varat teikt, ka zināt dzīvi,
Un zināt to, kas saucas Bads.

Ja tad jūs neaiziesit bojā,
Par mākslu varēsīt vēl spriest,
Tad esmu gatavs katrā laikā
Ar cieņu jūsu roku spiest.

Jums visiem tiem, kas paraduši
Par cilvēcību spriedelēt,
Es tikai dažas dienas badu
Un salu gribu novēlēt.

Tad justu jūs, ka ne ar vārdiem,
Bet gan ar darbiem līdzēts tiek,
Tad beigtu spriedelēt un lūgtos,
Lai lielgabaliem runāt liek.

NO „VAŽU RĀVĒJS“

Visu dot,
Lai visu ņemtu
Atdot gribu, spēku, prātu,
Gara spējas, jūtu kvēli
Visu dot,
Lai ņemtu brīvi.
Jo bez viņas iznīkst tauta,
Izzūd katra paša dzīve,
Ieaug ikdienības sūnās,

Nogrimst aizmirstības rāvā,
Kļūst kā sastāvējies auglis
Kurta, mīksta, nevērtīga.
Visu ziedot,
Visu dot
Brīdī, kurā tauta prasa
Celties katram viņas dēlam,
Apjozt zobenu un bruņas,
Doties izšķirošā cīņā
Brīvi ņemt.
Jeb brīvi zaudēt,
Visu ņemt,
Jeb visu zaudēt.

Druvas, ai sanošās druvas,
Kas gan jūs rudenos pļaus?
Vārpas, ai zeltgraudu vārpas,
Kas gan jūs statiņos kraus?

Velti pēc vācēja sauks
Jūsu sērpilnā balss —
Tukšas ir mājas,
Izmiris lauks.

Ļaudis? Ak, ļaudis
Ir klīduši tālu,
Svešumā klīduši ļaudis.

Viens asins grams —
Cik niecīgs esi, asins grams,
Bet miljoni mucu zelts,
No malu malām kopā velts,
Ir mazāk vērts kā asins grams!
Ik pēda svētās dzinatrzemes,
Ko līdis cirvis, aris lemess,
Ir asins lāsēm aprasota.
Tā latvju asins,
Cīņas mokās lieta
Un neraujamām saitēm sieta,
Uz mūžu mūžiem savienota
Ar tautu zeme, Laimas dota.

Kļūt pilnīgs nevēlos,
Jo pilnība ir miers,
Bez maiņas, kustības
Un dzīves.

Man patīk ceļš uz pilnību,
Viņš stāvs un grūts,
Bet domu skaistuma
Un cīņas pilns.

Dzied slavu nevis tiem,
Kam spēks un vara,
Kas katram rīkli
Aizžņaudz ciet.

Dzied slavu tiem,
Kas drosmes pilni
Pret varenajiem
Cīņā iet.

Kaut ieprieks zin,
Ka viņus druskās mals,
Kaut gaida mokas,
Nenovēršams gals.

Tiem vienmēr slava būs,
Jo mirklis viņu cīņas
Ir vairāk vērts
Kā vergu mūžs.

Sēri pūta sila priede
Smalka lietus pielijusi,
Vēl sērāki atskanēja
Tautas dziesma tīrumā.

Par bāliņu māsa teica,
Par tautieti līgaviņa,
Bet jo skumji dainas vārdi,
Mātei dēlu pieminot —

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Pret dzelzi sitas koks,
Pret šķēpu dūre,
Pret nežēlību —
Iedvesmota sirds.

Un lūza koks,
Un asiņoja dūre,
Bet nepadevās
Ienaidniekam sirds.

Gan pļavu zālē,
Mežu krūmos,
Gan tautas krūtīs
Slēpās viņa.

Mēs celsimies,
Lai ietu pretī rītam,
Kas tālu pamalē
Jau svīst.

Mēs celsimies,
Kaut vēji baigi auro
Un asins lietus
Straumēm līst.

Mēs celsimies,
Jo dziļi ilgā naktī
Mēs mācījāmies
Tumsu nīst.

Klusu zvīln zem sirmi zaļām eglēm
Pelēkrudu smilšu lēzna kopa.
Sikas puķes vīst starp zāļu stiebriem,
Zemu liecas vēja pluinēts zars.

Pāri viņai klājas dziļas skumjas,
Visas tautas skumjas pāri šalc.
Spoža asara kā rīta rasa,
Smilgu skarās patvērusies trīc.

Cīņās pārbaudīta brīves ķīla —
Tēvu zemes mīlas pilna sirds,
Dvēs'les ilgas, neaizsniegti sapņi
Šeit zem ziediem mūža mierā dus...

RAUD SIRDS

Vai tu tā esi, sirds,
Kas raud par sētām pamestām,
Kur tikai veļu balsis
Baigi skan?

Vai tu tā esi, sirds,
Kas raud par druvām nepļautām,
Kur vārpas, vējā likstot,
Sēri san?

Dzeļ karstās asaras
Kā kūstošs svins
Man krūti.

Smeldz dvēsele
Un elso
Grūti, grūti...

Treju balvu dzintargredzens
Latvju tautai pūrā dots:
Mežu balsis, viļņu šalkas,
Druvu skaistums saulstarots.

Treji gaŗi likteņceļi
Viņai dzīvē jāiziet:
Kas uz sāpēm, kas uz cīņu,
Kas uz nemirstību iet.

EPIGRAMMA

„No jaunas pasaules jums vēsti nesu,“
Reiz sludināja Andrejs Upīts.
Kur tagad viņš? Kā avēns sapīts
Gāž krogu, blēj par paklausību
Un pārdod savu pārliecību
Par alus pudeli un asins desu.

— — — — —
Šodienai dzīvot nav māksla, —
Māksla ir šodienu celt
Pretī rītdienas saulei,
Spēku no rītdienas smelt.

Tēvzemi mīlēt nav daudz,
Tēvzemi sargāt nav viss,
Diendienu pūliņos jāceļ
Tēvzemes slava un gods.

DZIMTENE RAUD

Latviet, vai dzirdi,
Dzimtene raud.

Mierini viņu,
Tuvāk sev glaud.

Ieslēdzi skāvienā
Spēcīgi skautā.

Noslauki asaras
Brīvības autā.

Ko tu vērpi, Likteņmāte?
Vērpju stipru pavedienu
Sasiet Naidam kārās rokas!

Ko tu audi, Likteņmāte?
Aužu smalku liķa autu
Ietīt visas ļaužu Mokas.

MĀTES SIRDS

Mātes —
Sievietes sirds,
Cik daudz tevī saules!
Tu pasaules dūmaku
Mirdzumā tini.

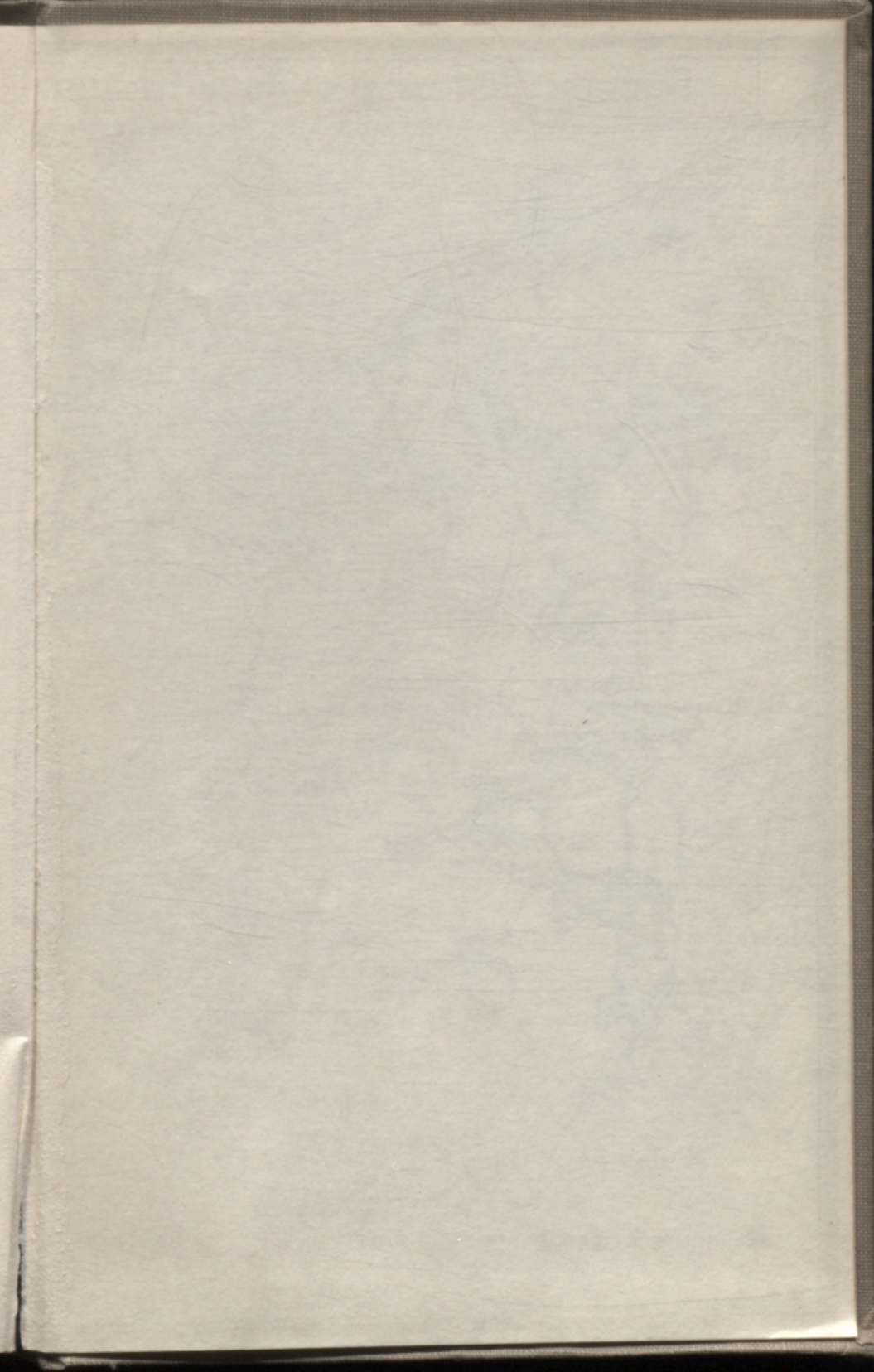
Un liegme un mīla
Kā dzīvības lietus
No tevis pār cilvēku
Dvēselēm līst.

Viss tavā siltumā
Izsāp un dzīst
Tu, labā, labā
Mātes —
Sievietes sirds.

SATURA RĀDĪTĀJS

	Lpp.
Priekšvārds	5
Spaidu darba nometnes, izsūtīšana un cietumi	7
Izvilks no padomju soda kodeka Kontrevolucionāri noziegumi	12
Padomju soda nometnes:	
Eiropas Krievija, Arktika un Urāli	27
Vorkuta	30
Inta un Abesa	47
Usķ - Uchta	56
Usķ - Vima	57
Siktivkara	58
Pečora	60
Kotlasa	61
Archangeļska	61
Molotovska	62
Poneveca un Medvežgorska	63
Murmanska	64
Novaja Zemļa	65
Solikamska	66
Potma	66
Marfino un Kučino	75
Urālu apgabals	76
Sibīrija	
Latvieši Sibīrijas spaidu darba nometnēs un izsūtījuma apgabalos	81
Nariļska	83
Krasnojarskas apgabals	88
Marīnska	97
Kemerovo apgabals	100
Tomskas apgabals	101
Omskas apgabals	103
Novosibirskas apgabals	106
Altaja apgabals	107

	Lpp.
Tajšeta un Bratska	107
Irkutskas apgabals	115
Hantimansiskas apgabals	116
Jakutskas apgabals	117
Tālie austrumi	
Vergi, zelts un noslēpums	123
Kolima — Magadana	125
Kamčatka un Kuriļu salas	142
Sachalina	142
Chabarovskas apgabals	144
Amuras apgabals	144
Vidusāzija	
No Zemgales druvām uz Kazachstanas stepēm	149
Karaganda un Spaska	155
Džeskasgana	162
Kingira	163
Balchača	165
Ekibastus Ugoļ	165
Pavlodara	166
Alma Ata	166
Molotovobada	166
Dažādas nometnes (Karabaša, Marjan Mara, Verchojanska, Razdoļnaja, Kožva)	167
Vergu darbs proletāriāta diktātūrā	
Padomju dzīves īstenība	171
Uzturs un alga	171
Atalgojums naudā	174
Apģērbs un apavi	178
Veselība un mirstība	181
Polītiski vajāto bērni	190
Noskaņojums	193
Vai iespējams deportētiem palīdzēt	199
Amnestija — bet kam?	204
Nemieri	
„Brīvību vai nāvi!“	212
Streiks un dumpis Nariļskā	217
Nāves plauja Vorkutā	233
Ieslodzītie Kingirā dodas cīņā ar tankiem	246
Cietumi	
Inkvizīcija un dzīvo cilvēku kapenes	260
Padomju spaidu darba nometņu un cietumu numuri	276
Bez tiesībām un taisnības	278
Aizliegtā dzeja (deportēto latviešu dzejoļi, ...	293

Documented map of forced labor camps for Baltic deportees in U.S.S.R.

601

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

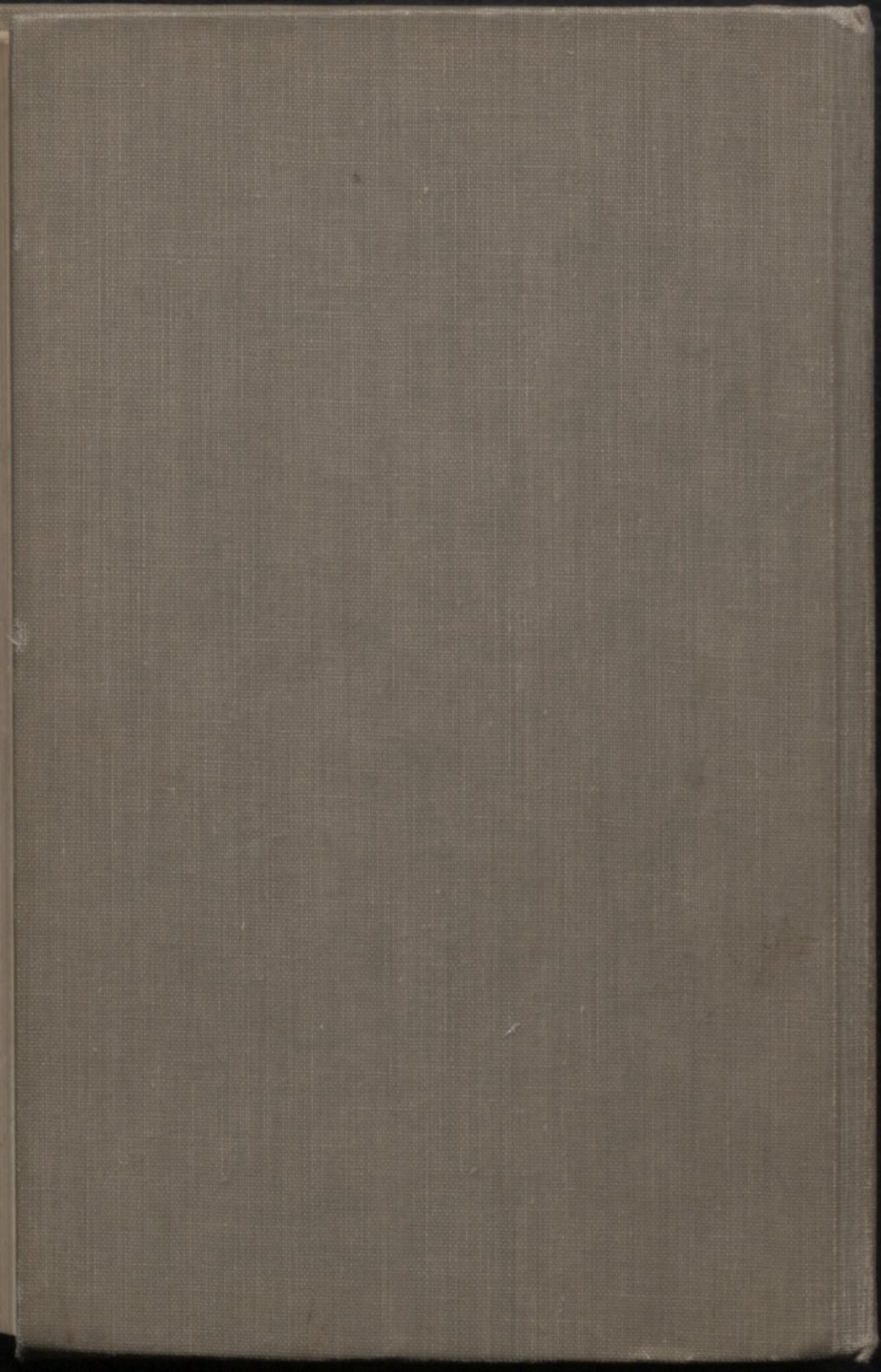
0307049454

ALL RIGHTS RESERVED

EXPLICATIONS

○ Forced labor camps;   ● Prisons:
 This area comprised a number
 of itinerant forced labor camps.
 Their exact location is unknown.

Grāmatu Drauga izdevumi

(Turpinājums no pirmā atloka)

Anšlavs Eglītis	Cilvēks no mēness romāns (izpārdots)
Aida Niedra	Anna Dzilna romāns
Sigrida Undsete	Dortejas kundze romāns
V. Mobergs	Emigranti, romāns
A. Gailīts	Pēdējais romantiķis
J. Straubergs	Rīgas vēsture (izpārdota)
M. Vētra	Mans Baltais Nams (izpārdots)
I. Grebзде	Pelēkā māja, romāns (izpārdots)
V. Kārklīšs	Dieva zeme, romāns
E. Linkleters	Žuans Amerikā, romāns
K. Hamsuns	Augusts pasaules ap- braucējs, romāns
K. Gudmundsons	Baltās naktis, romāns (izpārdots)
Z. Mauriņa	Dzīves vilcienā
Z. Lagerlefa	Portugales ķeizars, romāns
K. Hamsuns	Pāns
K. Hamsuns	Zemes svētība, romāns (izpārdots)
A. Eglītis	Laimīgie, romāns (izpārdots)
V. Kārklīšs	Vientulības kalns, romāns (izpārdots)
J. Janševskis	Mežvidus ļaudis, romāns
K. Ieviņš	Putras Dauķis, romāns
Z. Undseta	Kristīne Lavrana meita romāns
K. Ieviņš	Siržu likteņi, romāns
S. Hols	Oktobra diena, romāns
V. Mobergs	Liktenīgā liecība, romāns
P. Baka	Labā zeme, romāns
A. Gailīts	Toms Nipernadijs, romāns
A. Gailīts	Skarbā jūra, romāns
A. Gailīts	Vai atceries, mana mīlā, romāns (izpārdots)
E. Ķezbere	Dziesma par dzērvi, dzejoļi
E. Ķezbere	Jāapsnieg, dzejoļi
Dziesmu krājums	Lai atskan dziesmas.

Vāku zīmējusi
E. GEISTAUTE

ĀDOLFS ŠILDE

PA

PĒDĀM

Ādolfs
Šilde

